

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Serie nouă • Anul XXVII
2016 • Nr. 5–6

Număr dedicat aniversării a 150 de ani de la înființarea Academiei Române

DIN SUMAR:

SANDA GOLOPENȚIA, Anul 1936 în *Rapsodia epistolară 1*. Trei aniversări

IONUȚ BUTOI, „Sociologie românească”: o invenție strategică

ZOLTÂN ROSTĂS, Contextul cristalizării Școlii Sociologice de la București în anul 1936

ALINA JURAVLE, Henri H. Stahl's Contribution to the Sociological Monographs of the Bucharest School of Sociology (Influența lui Henri H. Stahl asupra monografiei sociologice a Școlii Sociologice de la București)

MIHAIL M. CERNEA, The First Book Presenting Romanian Sociology in the American Scholarly Literature – Robert Joseph Kerner's Book of 1930 (Prima carte ce prezintă sociologia românească în literatura americană de specialitate – cartea lui Robert Joseph Kerner din anul 1930)

IRINA NASTASĂ-MATEI, Eveniment academic sau interes politic? Participarea germană la lucrările Congresului Internațional de Sociologie de la București din 1939

OCTAVIANA JIANU, ROXANA MIHALY, Preocupările sociologice și istoriografice ale lui Leon Țopa din perioada stagiului bienal la Roma

**COMENTARII;
RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ**

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

REVISTĂ ACREDITATĂ BID (B⁺) DE CĂTRE CNCS

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: dr. Sorin M. RĂDULESCU

Redactor: Simona-Grazia DIMA

Membri: Dr. Ilie BĂDESCU (director al Institutului de Sociologie al Academiei Române; director al Centrului de Geopolitică al Universității din București); dr. Franz-Lothar ALTMANN (profesor asociat – Universitatea din București, Departamentul UNESCO); dr. Dan BÂNCIU (cerc. șt. gradul I – Institutul de Sociologie); dr. Camelia BECIU (profesor – Școala Națională de Studii Politice și Administrative); dr. Ștefan BUZĂRNESCU (profesor – Universitatea de Vest din Timișoara); dr. Michael M. CERNEA (profesor – George Washington University, Senior Adviser – The World Bank, membru corespondent al Academiei Române); dr. Emilian DOBRESCU (secretar științific al Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române); dr. Ioan DRĂGAN (profesor – Universitatea din București); dr. Christian GIORDANO (profesor – Universitatea Fribourg, Elveția); Ion GLODEANU (secretar științific al Institutului de Sociologie); dr. Erich GOODE (profesor univ. emerit – Universitatea de Stat din New York, Stony Brook); dr. Martin HAUSER (director al Departamentului UNESCO, profesor – Catedra de studii interculturale și schimburi interreligioase); dr. Oscar HOFFMAN (cerc. șt. gradul I – Institutul de Sociologie); dr. Petru ILUȚ (profesor – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca); dr. Michel MAFFESOLI (profesor – Universitatea Paris V); dr. Ioana PETRE (cerc. șt. gradul II – Institutul de Sociologie); dr. Vasile ȘOIMARU (profesor la Catedra de sociologie a Academiei de Științe din Republica Moldova); dr. Ivan TCHALAKOV (președinte al Asociației Sociologilor din Bulgaria); dr. Katherine VERDERY (profesor univ. dr. docent – City University of New York).

Culegere și tehnoredactare: Cristiana GHIȚĂ

CONSULTANȚI ȘTIINȚIFICI:

dr. Filip Alexandrescu

dr. Adela Șerban

Redactor: Alis ALEXĂ

Tehnoredactor: Daniela FLORESCU

Coperta: Mariana MOCANU

**Lucrare apărută cu sprijin financiar din
Fondul Recurent al Donatorilor – Academia Română**

Redacția: INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 021 318 81 06; 021 318 81 27;

021 318 81 28/2417; fax: 021 318 24 48

E-mail: revista@insoc.ro

www.revistadesociologie.ro

© 2016, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 021 318 81 06; 021 318 81 46

Fax: 021 318 24 44

E-mail: edacad@ear.ro

www.ear.ro

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XXVII, Nr. 5–6 • 2016

PERPETUA (RE)ÎNTEMEIERE A SOCIOLOGIEI ROMÂNEȘTI (I)

Număr îngrijit de Zoltán Rostás și Ionuț Butoi

S U M A R

Introducere (Zoltán Rostás, Ionuț Butoi) 357

DUPĂ OPTZECI DE ANI

SANDA GOLOPENȚIA, Anul 1936 în *Rapsodia epistolară I*. Trei aniversări 361
IONUȚ BUTOI, „Sociologie românească”: o invenție strategică..... 373
ZOLTÁN ROSTÁS, Contextul cristalizării Școlii Sociologice de la București în anul 1936 387

UTOPIA CONSTRUCTIVĂ A MONOGRAFIEI

ALINA JURAVLE, Henri H. Stahl's Contribution to the Sociological Monographs of the Bucharest School of Sociology (Influența lui Henri H. Stahl asupra monografiei sociologice a Școlii Sociologice de la București) 403

CONEXIUNI EXTERNE ALE ȘCOLII

MIHAIL M. CERNEA, The First Book Presenting Romanian Sociology in the American Scholarly Literature – Robert Joseph Kerner's Book of 1930 (Prima carte ce prezintă sociologia românească în literatura americană de specialitate – cartea lui Robert Joseph Kerner din anul 1930)..... 445
IRINA NASTASĂ-MATEI, Eveniment academic sau interes politic? Participarea germană la lucrările Congresului Internațional de Sociologie de la București din 1939..... 469

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVII, nr. 5–6, p. 351–530, București, 2016

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

P. 137/21

OCTAVIANA JIANU, ROXANA MIHALY, Preocupările sociologice și istoriografice ale lui Leon Țopa din perioada stagiului bienal la Roma	485
--	-----

COMENTARII

ION MATEI COSTINESCU, A Commentary on the Limits of Europeanization (Un comentariu despre limitele europenizării)	507
---	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

DIMITRIE GUSTI, <i>Cronologia vieții și operei</i> , București, Biblioteca Centrală Universitară, 2015 (Alice Barna); MARIN DIACONU, ZOLTÁN ROSTÁS (ed.), <i>Al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie din 1939, Documentar</i> , Editura Universității din București, 2014 (Daniel Bur); <i>Bucureștiul arhitecților, sociologilor și al medicilor. Între proiecții urbanistice și sărăcie letargică. Antologie de Zoltán Rostás</i> , București, Editura Vremea, 2015, 167 p. (Cosmina Timoce-Mocanu); SANDA GOLOPENȚIA, <i>Arhipelagul gustian. Contribuții la istoria Școlii Sociologice de la București</i> , București, Editura Enciclopedică, 2016 (Gabriela-Cătălina Dobrescu); BARBU ZEVEDEI, <i>Drum și destin printre husarii istoriei. O narațiune bio-culturală</i> , București, Editura Tracus Arte, 2016 (Zoltán Rostás)...	515
---	-----

INDEX ALFABETIC 2016

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Année XXVII, NOS 5–6 • 2016

L'ÉTERNELLE (RE)FONDATION DE LA SOCIOLOGIE ROUMAINE (I)

Editeurs invités: Zoltán Rostás et Ionuț Butoi

SOMMAIRE

Introduction (Zoltán Rostás, Ionuț Butoi)..... 357

APRÈS QUATRE-VINGTS ANS

SANDA GOLOPENȚIA, L'année 1936 dans *Rapsodie épistolaire I*. Trois anniversaires 361
IONUȚ BUTOI, *Sociologie românească (Sociologie roumaine)*: une invention stratégique 373
ZOLTÁN ROSTÁS, Le contexte de la cristallisation de l'École Sociologique de Bucarest en 1936... 387

L'UTOPIE CONSTRUCTIVE DE LA MONOGRAPHIE

ALINA JURAVLE, La contribution de Henri H. Stahl à la monographie sociologique de l'École Sociologique de Bucarest 403

CONNEXIONS EXTERNES DE L'ÉCOLE

MIHAIL M. CERNEA, La première analyse américaine de la sociologie roumaine – le livre de Robert Joseph Kerner de 1930..... 445
IRINA NASTASĂ-MATEI, Événement académique ou intérêt politique? La participation allemande aux travaux du Congrès International de Sociologie, Bucarest, 1939 469
OCTAVIANA JIANU, ROXANA MIHALY, Les préoccupations sociologiques et historiographiques de Leon Țopa dans la période du stage biennale à Rome..... 485

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVII, nr. 5–6, p. 351–530, București, 2016

Creative Commons License
Attribution-NonCommercial-NoDerivs CC BY-ND

COMMENTAIRES

ION MATEI COSTINESCU, Un commentaire sur les limites de l'européanisation.....	507
--	-----

COMPTE-RENDUS ET NOTES DE LECTURE

DIMITRIE GUSTI, <i>La chronologie de la vie et de l'oeuvre</i> , Bucarest, La Bibliothèque Centrale Universitaire, 2015 (Alice Barna); MARIN DIACONU, ZOLTÁN ROSTÁS (ed.) <i>Le XIVème Congrès International de Sociologie de 1939, Documentaire</i> , Editions de l'Université de Bucarest, 2014 (Daniel Bur); <i>La Bucarest des architectes, sociologues et médecins. Entre des projections urbanistiques et pauvreté létargique. Une anthologie par Zoltán Rostás</i> , Bucarest, Ed. Vremea, 2015, 167 p. (Cosmina Timocea-Mocanu); SANDA GOLOPENȚIA, <i>L'archipel gustien. Contributions à l'histoire de l'École Sociologique de Bucarest</i> , Bucarest, Ed. Enciclopedică, 2016 (Gabriela-Cătălina Dobrescu); BARBU ZEVEDEI, <i>Chemin et destin parmi les hussards de l'histoire. Une narration bio-culturelle</i> , Bucarest, Ed. Tracus Arte, 2016 (Zoltán Rostás).....	515
--	-----

INDEX ALPHABÉTIQUE 2016

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Year XXVII, Nos. 5–6 • 2016

THE ETERNAL (RE)FOUNDING OF ROMANIAN SOCIOLOGY (I)

Guest editors: Zoltán Rostás and Ionuț Butoi

CONTENTS

Introduction (<i>Zoltán Rostás, Ionuț Butoi</i>).....	357
---	-----

AFTER EIGHTY YEARS

SANDA GOLOPENȚIA, The Year 1936 in <i>Rapsodia epistolară I</i> . Three Anniversaries	361
IONUȚ BUTOI, “Romanian Sociology”: a strategic invention.....	373
ZOLTÁN ROSTÁS, The Context of the Crystallization of the Bucharest School of Sociology in 1936.....	387

THE CONSTRUCTIVE UTOPIA OF MONOGRAPH

ALINA JURAVLE, Henri H. Stahl’s Contribution to the Sociological Monographs of the Bucharest School of Sociology.....	403
--	-----

EXTERNAL CONNECTIONS OF THE SCHOOL

MIHAIL M. CERNEA, The First Book Presenting Romanian Sociology in the American Scholarly Literature – Robert Joseph Kerner’s Book of 1930	445
IRINA NASTASĂ-MATEI, Academic Event or Political Interest? The German Contributions to the Proceedings of the International Congress of Sociology (Bucharest, 1939).....	469
OCTAVIANA JIANU, ROXANA MIHALY, Leon Țopa’s Concerns with Sociology and Historiography During his Biennial Internship in Rome	485

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVII, nr. 5–6, p. 351–530, București, 2016

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

COMMENTARIES

ION MATEI COSTINESCU, A Commentary on the Limits of Europeanization	507
---	-----

REVIEWS AND READING NOTES

DIMITRIE GUSTI, <i>The Chronology of His Life and Work</i> , Bucharest, The Central University Library, 2015 (<i>Alice Barna</i>); MARIN DIACONU, ZOLTAN ROSTAS (eds.), <i>The XIVth International Congress of Sociology, 1939, A Documentary</i> , The Bucharest University Press, 2014 (<i>Daniel Bur</i>); <i>Bucharest as the City of Architects, Sociologists and Physicians. Between Town-Planning Views and Lethargic Poverty. An Anthology by Zoltán Rostás</i> , Bucharest, Ed. Vremea, 2015, 167 p. (<i>Cosmina Timocea-Mocanu</i>); SANDA GOLOPENȚIA, <i>The Gustian Archipelago. Contributions to the History of the Bucharest School of Sociology</i> , Bucharest, Ed. Enciclopedică, 2016 (<i>Gabriela-Cătălina Dobrescu</i>); BARBU ZEVEDEI, <i>Journey and Destiny among the Hussars of History. A Bio-Cultural Narrative</i> , Bucharest, Ed. Tracus Arte, 2016 (<i>Zoltán Rostás</i>).....	515
---	-----

ALPHABETICAL INDEX 2016

INTRODUCERE

Am început pregătirea acestui număr cu gândul la aniversările anului 2016. Este vorba despre cea a Muzeului Satului din București, de la a cărei înființare s-au împlinit 80 ani (ca și în cazul revistei „Sociologie românească”), precum și de reînceperea învățământului universitar sociologic la București în regimul comunist, acum 50 de ani. Sunt evenimente care s-au bucurat de atenție în spațiul public, nu doar academic, ceea ce arată, încă o dată, nevoia unor priviri înapoi, documentată științific, asupra originii și contextului acestor evenimente care marchează sociologia românească până astăzi.

Articolele de față nu se ocupă însă de aniversări, relevante doar ca prilej de regândire a contextelor, scopurilor, legăturilor discrete care au înconjurat și condiționat declanșarea evenimentelor. O astfel de analiză amănunțită ne arată, de pildă, legătura dintre înființarea revistei „Sociologie românească”, articolele „omagiale” ale unor monografiști de bază din *Arhiva pentru Știință și Reformă Socială*, dedicate profesorului D. Gusti (iată cum aniversările se ascund una în alta), și impunerea publică a Școlii Sociologice de la București.

În cultura academică românească termenul de *școală științifică* nu este folosit într-un mod foarte clar. Uneori desemnează o ramură științifică din țară (există, se pare, o Școală românească geopolitică), alteori cultivarea performantă a unei discipline dintr-un oraș important (până și Școala gustiană e denumită deseori, cum am făcut-o mai sus, prin localizarea ei bucureșteană). Mai rar este folosit acest cuvânt pentru a desemna un grup informal de cercetători, care lucrează relativ împreună, pe baza unei scheme teoretice emise de o personalitate charismatică, adică un fondator de școală (cum este cazul cu Școala durkheimiană sau Școala de la Chicago). Acest tip de școală, numită și atelier, se deosebește de cea de idei, unde lucrul în echipă și relațiile interpersonale nu sunt necesare, fiind suficientă afilierea conceptuală. O altă deosebire esențială constă în faptul că școala de atelier are teritorialitate, pe când cea de idei, evident, nu. Comună ambelor tipuri de școală este determinarea temporală, având în vedere că fiecare școală științifică a apărut cândva, a avut o ascensiune, o perioadă de dominare, iar apoi o pierdere a importanței în peisajul științei.

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVII, nr. 5–6, p. 357–360, București, 2016

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

Am arătat în prezentări anterioare că Școala Sociologică de la București a fost una de atelier. Aceasta înseamnă că, la un moment dat, s-au afirmat în spațiul academic profesorul D. Gusti și modelul său de cercetare – sociologia monografică, fascinând tineri cercetători recrutați dintre studenții seminarului său. Campaniile monografice regulate, anuale, au avut ca rezultat studii, articole, însemnări publicate în revistele școlii, constituindu-se în elemente esențiale pentru afirmarea grupului ca formațiune științifică distinctă. Totodată, au generat, prin faptul că au prilejuit experiențe colective, comune, și o cultură de grup și o identitate aparte (s-o aproximăm prin formula *conștiința de „noi”*), care se resimte nu doar la un nivel formal, oficial, ci la unul profund, ca sentiment de apartenență și, totodată, ca un bun simbolic de valoare, de râvnit, care, odată deținut, poate juca un rol esențial în diversele trasee biografice individuale ale membrilor. Într-un târziu, deloc întâmplător sau spontan, ci în mod programatic, deliberat și coordonat, apare și un nume, pentru a marca deosebirea față de alte grupări sau curente, precum și pentru a trage linia de hotar față de alte teritorii.

În devenirea acestui grup, impunerea publică a termenului *școală* a apărut abia în 1936/7, mult după debutul campaniilor monografice. Școala Sociologică de la București semnifica un atelier de cercetare monografică și, ulterior, de intervenție socială, atribuindu-și numele capitalei pentru a nu se confunda cu celelalte maniere de a face sociologie din celelalte universități din țară. Sociologii de la Cluj, Iași, Cernăuți nu pot fi incluși în această școală, necultivând, de altfel, monografismul celor de la București. Este interesant de urmărit această conștientizare, care s-a înfiripat în 1935 și s-a exprimat plenar în volumele omagiale pregătite pentru aniversarea lui Gusti, în articolele publicate în revista „Sociologie românească” și în demersul de înființare și prezentare a Muzeului Satului.

În numărul de față al „Revistei române de sociologie”, articolele semnate de Zoltán Rostás, Sanda Golopenția și Ionuț Butoi tratează întocmai aceste evenimente, scopul fiind obținerea unei vederi de ansamblu asupra acestei faze de dezvoltare a grupului monografist. Zoltán Rostás insistă asupra contribuțiilor, des citate, dar destul de puțin analizate, realizate de Mircea Vulcănescu și H.H. Stahl pentru volumul omagial pregătit pentru profesorul Gusti, plasându-le în contextul cristalizării publice a Școlii gustiene. Sanda Golopenția oferă, prin extracția epistolară circumscrisă anului 1936, percepțiile unora dintre membrii importanți ai monografiei, ca Anton Golopenția, Ștefania Cristescu, Brutus Coste, Octavian Neamțu ș.a., asupra acestor evenimente. Ionuț Butoi prezintă rolul și funcția jucate de revista „Sociologie românească” în ansamblul proiectelor lui Gusti, aducând argumente noi cu privire la motivația și contextul apariției, precum și la statutul și importanța acesteia. Alina Juravle, într-un material vast, care apare aici, într-o primă parte, circumscrie contribuția lui Henri H. Stahl la dezvoltarea sociologiei monografiste.

Școala Sociologică de la București, precum se știe, nu a avut șansa să-și realizeze toate atuurile, fiind distrusă, treptat, de cataclisme secolului XX. Dispariția ei nu a fost însă completă, chiar dacă în regimul comunist au fost desființate nu doar

Școala sau instituțiile sale conexe, ci sociologia însăși. În anii '60 ai secolului trecut, regimul comunist, în procesul său de relegitimare, a purces și la reabilitarea sociologiei. Acest fenomen a fost mai complex decât se crede îndeobște. Nu s-a redus doar la repornirea învățământului sociologic acum 50 de ani, nici la structurile de cercetare inițiate de Miron Constantinescu. Orice intenție ar fi avut însă regimul comunist sau actorii vremii, relansarea sociologiei este un fapt pe care trebuie să-l cercetăm, nu numai să-l sărbătorim. Și o facem printr-o serie de studii care aduc la suprafață aspecte mai puțin cunoscute din istoria științelor sociale sub comunism. Astfel, Cosmin Popa analizează semnificațiile înființării Academiei de Științe Sociale și Politice, în 1970, punând în conexiune decizia respectivă cu nevoile ideologice ale regimului de atunci. În acest sens, e cu atât mai interesant articolul Adelei Hâncu, ce se ocupă de apariția discursului sociologic critic la adresa hegemoniei culturale din România socialistă a anilor 1970. Ștefan Bosomitu aduce în atenție unul din cele mai interesante proiecte de reabilitare a sociologiei – nereușit – din anii 1960: cel al lui Tudor Bugnariu, unul din vechii comuniști, decan al Facultății de Filosofie a Universității din București. Proiectul său viza inclusiv valorificarea tradiției sociologiei monografice interbelice. Levente Székedi prezintă, în schimb, discursul despre reabilitarea sociologiei, așa cum s-a manifestat el, între anii 1957–1964, în revista maghiară „Korunk” și sub influența exercitată de Ernő Gáll.

Importantă, în studierea sociologiei românești și a diverselor sale forme de instituționalizare, este și analiza impactului și legăturilor externe, a imaginilor reciproce, a identității și statutului sociologilor străini cu care s-a intrat în contact. În mod ciudat, practica memoriei ocazionate de aniversările diferitelor date simbolice dovedește o oarecare amnezie în această privință. Or, se știe că Gusti, în anii '20 ai secolului trecut, a depus toate eforturile ca Bucureștiul să reentre în circuitul internațional al științelor sociale, ceea ce înseamnă că a creat o rețea de legături și de schimburi reciproce încă insuficient studiată. Apoi, și ceilalți membri mai tineri ai școlii au pus un accent tot așa de semnificativ pe această dimensiune, valorizată în același grad ca munca de cercetare științifică a realității din țară. Iar ecurile unor astfel de eforturi s-au făcut simțite foarte de timpuriu. Astfel, academicianul Mihail Cernea aduce în atenția noastră prezentarea, de către Robert J. Kerner, încă din 1930, special pentru publicul american, a sociologiei lui D. Gusti, apreciată, istoric, drept cea mai amplă din regiune, într-o contribuție până acum ignorată în literatura științifică despre școala monografică. Irina Năstasă-Matei face o analiză foarte interesantă a sociologilor germani care ar fi trebuit să participe la Congresul Internațional de Sociologie de la București, din 1939, aducând la suprafață aspecte legate de gradul de ideologizare a sociologiei din Germania nazistă, dar și importanța și specificul legăturilor româno-germane pe acest plan. În final, publicăm o traducere critică din italiană, realizată de Octaviana Jianu și Roxana Mihaly, a unui articol din 1938 al unui tânăr sociolog, Leon Țopa, care a prezentat sociologia românească publicului italian.

Instituționalizarea sociologiei românești este un fenomen straniu. Pornind întotdeauna de la capăt, dar căutând să se legitimeze, întotdeauna, din trecut. Această particularitate ține însă de condițiile specifice ale producției științifice din această parte a lumii și nu de vreo calitate intrinsec „altfel” a societății românești. Prin acest număr de revistă ne-am propus să atingem, măcar în parte, câteva din datele contextuale care au condiționat mecanismele de instituționalizare a sociologiei în România și câteva din manifestările acestui fenomen.

*Zoltán Rostás,
Ionuț Butoi*

ANUL 1936 ÎN *RAPSODIA EPISTOLARĂ** I.
TREI ANIVERSĂRI

SANDA GOLOPENȚIA**

ABSTRACT

THE YEAR 1936 IN *RAPSODIA EPISTOLARĂ* I.
THREE ANNIVERSARIES

In connection with the anniversaries of (a) Gusti's *Homage* volumes, (b) the journal "Sociologie românească" and (c) the Museum of the Romanian Village, all dating from 1936, the author presents a number of relevant letter exchanges corresponding to this year in Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară* / The Epistolary Rhapsody.

Keywords: Dimitrie Gusti, Anton Golopenția, *Homage* Gusti volumes, the journal "Sociologie românească", the Museum of the Romanian Village.

Se împlinesc anul acesta 80 de ani de la sărbătorirea lui Dimitrie Gusti printr-un dublu *Omagiu* prilejuit de 25 de ani de activitate universitară¹, de la apariția primului număr al revistei „Sociologie românească” și de la deschiderea, în cadrul „Lunii Bucureștilor”, a Muzeului Satului.

Putem reflecta la acest moment în mai multe feluri. O primă opțiune ar fi aceea de a efectua racordul cu prezentul, subliniind ceea ce nu era vizibil atunci: **1.** faptul că *Omagiul Gusti* a dus la conștientizarea, de către monografiști și echipieri deopotrivă, a apartenenței comune la o „Școală Gusti”; **2.** faptul că, alăturată unei reviste cu amplă deschidere spre științele sociale cum era „Arhiva pentru știință și reforma socială”, revista „Sociologie românească” a devenit, în răstimpul de până la 1943 al apariției ei, principalul focar al dezbaterilor din cadrul Școlii, dar și al disciplinei,

* Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară* [RE], text stabilit de Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu Pelazza, vol. I (Editura Albatros, 2004), II–IV (Editura Enciclopedică, 2010, 2012, 2014).

** Prof. Em., Brown University Providence, RI 02912.

¹ *Mélanges D. Gusti XXV ans d'enseignement universitaire (1910–1935)*, I, „Archives”, XIII (1936) și *Omagiu profesorului D. Gusti. XXV ani de învățământ universitar (1910–1935)*, II, „Arhiva”, XIV (1936).

înlocuind „Arhiva” deschiderilor inițiale (care de altfel nu a apărut în paralel decât în anii 1936 și 1937²) și împletind cercetarea sociologică cu sugestii de acțiune socială la nivelul întregii țări; 3. faptul că, deschis temporar, cu un număr relativ redus de exponate, Muzeul Satului a dăinuit spectaculos, traversând anii comuniști și ajungând, cu prețul desociologizării, mai precis, al transformării lui în muzeu de factură etnografică, la o expansiune prezentă spectaculoasă. O a doua opțiune, la care ne-am oprit, ar fi aceea de a adânci racordul cu momentul 1936, încercând să-l surprindem „dinăuntru”, cu așteptările și tensiunile lui, pornind de la documentele de care dispunem. Am recurs în acest scop la scrisorile cuprinse în seria Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*, documente scrise relativ spontan, *la persoana întâi*, fără a viza posteritatea. Ele sunt de natură să ne asigure accesul la gândurile în cotidian ale epocii, prin insiderii sociologi, dar și prin outsideri mai mult sau mai puțin preveniți, ca urmare a faptului că îl aveau drept corespondent pe A.G., aflat la studii în Germania și finalizându-și la Leipzig teza de doctorat în sociologie.

Prezentăm deci în cele ce urmează o lectură transversală a celor patru volume de scrisori primite sau trimise de Anton Golopenția, care formează *Rapsodia epistolară*. Din totalul de 280 schimburi epistolare (totalizând 1 958 scrisori) am reținut exclusiv schimburile epistolare conținând scrisori care datează din anul 1936. E vorba de un număr de 34 schimburi epistolare cărora le corespund, pentru anul 1936, 199 scrisori. Mai precis și pe volume, dispunerea acestora este următoarea:

– vol. I: 6 schimburi epistolare între A.G. și *Emanoil Bucuța* (scrisorile 5, 6; p. 125–126), respectiv *Casier CFR* (scr. 1, p. 145), *Emil Cioran* (scr. 9, p. 162), *Comandant X* (scr. 1, p. 178), *Petru Comarnescu* (scr. 22–44, p. 222–251) și *Brutus Coste* (scr. 44–56, p. 417–429), total 41 scrisori;

– vol. II: 1 schimb epistolar între A.G. și *Ștefania Cristescu* (scr. 322–368, p. 378–431), total 47 scrisori;

– vol. III: 14 schimburi epistolare între A.G. și *Mircea Drăganu* (scr. 1–7, p. 11–15), respectiv *Constantin V. Drăgoescu* (scr. 2, p. 20–21), *Mircea Eliade* (scr. 1 (p. 23), *D.C. Georgescu* (scr. 5, 6; p. 55–56), *Corneliu Golopenția* (scr. 31–34, p. 97–100), *Emma Golopenția* (scr. 66–72, p. 157–162), *Romulus Golopenția* (scr. 26–27, p. 207–208), *Simion Golopenția* (scr. 71–75, p. 273–278), *Cornel Groșorean* (scr. 4–8, p. 299–301), *Dimitrie Gusti* (scr. 41–45, p. 390–409), *Nicolae Hulpoi* (scr. 1, p. 521), *Vasile Ilea* (scr. 1, p. 527–528), *Adrian Ionescu* (scr. 2–8, p. 534–538) și *Ștefan Iorga* (scr. 1, p. 546), în total 49 scrisori;

– vol. IV: 13 schimburi epistolare între A.G. și *Iacob Mihăilă* (scr. 16–33,

² Vezi Sanda Golopenția, *A fost „Sociologie românească” o revistă publicată în devălmășie?* (în S.G., *Arhipelagul gustian. Contribuții la istoria Școlii Sociologice de la București*, București, Editura Enciclopedică, 2016, p. 361.

p. 41–58), respectiv *Elena Moisuc* (scr. 4–7, p. 84–86), *Octavian Neamțu* (scr. 26–32, p. 140–149), *Constantin Noica* (scr. 1, p. 172), *Nicolae Petrescu-Comnen* (scr. 3, p. 252), *Angela Popescu și D. Temeliescu* (scr. 1, p. 297), *Victor Rădulescu-Pogoneanu* (scr. 39–41, p. 357–359), *N. Saru* (scr. 1–10, p. 387–392), *H.H. Stahl* (scr. 28–30, p. 438–440), *Nicolae Titulescu* (scr. 1, p. 500–505), *Universitatea din Giessen* (scr. 1, p. 528–532), *Gheorghe Valuță* (scr. 1–5, p. 537–539) și *Tudor Vianu* (p. 571–576), în total 62 scrisori.

Populația corespondenților din anul 1936 include *sociologi* (Șt. Cristescu, D.C. Georgescu, Corneli Grofșorean, D. Gusti, O. Neamțu și H.H. Stahl), *intelectuali* (dintre care E. Bucuța, P. Comarnescu, T. Vianu colaboraseră sau colaborau cu D. Gusti, pe când E. Cioran, M. Eliade și C. Noica continuau să fie asociați cu Tânăra generație), *diplomați* (B. Coste, N. Petrescu-Comnen, V. Rădulescu-Pogoneanu și N. Titulescu), *studenți români aflați la studiu în Germania* (M. Drăganu, C.V. Drăgoescu, N. Hulpoi, A. Ionescu, Șt. Iorga, I. Mihăilă, E. Moisuc, A. Popescu și N. Temeliescu, N. Saru, Gh. Valuță), *membri de familie* (Emma, Simion, Romulus și Corneliu Golopenția) și *reprezentanți ai unor instituții* (Casier CFR, Comandant X, Universitatea din Giessen, V. Ilea/ ASTRA). Studenții se distribuiau între *agronomie* (C.V. Drăgoescu și N. Hulpoi, care vor semna capitole în volumul III al *Enciclopediei României* din 1938, cel de al doilea devenind ulterior membru al Academiei de Științe Agricole și Silvicultură „Gh. Ionescu-Șișești”, și, alături de ei, N. Saru și Gh. Valuță), *medicină* (Șt. Iorga), *medicină și educație fizică* (A. Ionescu), *ergonomie* (I. Mihăilă, care va colabora cu D. Gusti la Fundațiile Regale, ocupându-se de echipele studențești), *fizică* (M. Drăganu, care-și pregătea teza sub conducerea lui Werner Heisenberg), sau *filosofie* (E. Moisuc, viitoare traducătoare a lui Kant și profesor universitar la Universitatea din Iași).

Temele care ne interesează cu precădere sunt, alături de cele legate direct de evoluțiile majore ale Școlii sociologice de la București în anul 1936 – sărbătorirea a 25 de ani de profesorat ai profesorului D. Gusti, apariția revistei „Sociologie românească”, Muzeul Satului – viața în cotidian a Școlii în aceeași perioadă, precum și cadrul social, politic sau intelectual al momentului. Din motive de spațiu vom limita textul de față la scrisorile care documentează evoluțiile majore ale Școlii, urmând ca o versiune mai amplă a textului de față să încorporeze evoluția Școlii în cotidianul momentului.

I. Pentru a urmări, în parte, efortul pregătirii *Omagiului* apărut în 1936, e necesar să examinăm și corespondența din anul 1935 (în fapt, după cum vom vedea, chiar din 1934). La 14 septembrie 1935, A.G. îi scrie astfel lui T. Vianu:

Am aflat dintr-o scrisoare a lui Comarnescu faptul că faceți parte din Comitetul care organizează sărbătorirea celor 25 de ani de activitate științifică a profesorului Gusti. De vreme ce, rugat de d-l Răcoasa, am făcut aci unele demersuri în vederea volumului omagial, am și imboldul și prilejul de a sfârși tăcerea lungă pe care am lăsat-o să se scurgă după scrisoarea DV din aprilie trecut. / Profesorul Spranger a promis să dea câteva reflecții despre situația

actuală a educației (deoarece promisese Prof[esorului] Narly un articol pentru revista pe care o scoate, a cerut să i se explice acestuia, și din partea Comitetului, că e silit ca atare să amâne pentru un alt an contribuția promisă, am scris la Consiliul Legislativ). Am cerut contribuții și profesorilor Freyer și Ipsen (titular de Sociologie rurală la Königsberg și în relații cu profesorul Gusti). În cazul profesorului Krüger, „rector magnificus” al Universității de aici și prieten de studii al d-lui Gusti, ca și profesorul Spranger, ar fi necesară o invitație a Comitetului. Profesorul Krüger iubește ceremonialul, este și se socotește foarte ocupat, iar eu, destul de puțin preocupat de psihologie, n-am atâta trecere la el încât să-l pot determina să dea ceva, chiar pentru d-l Gusti. În cazul profesorilor Freyer și Ipsen o adresă a Comitetului ar fi utilă. Sunt harnici și prinși în lucrări, iar profesorul Gusti, lipsit de grijă pentru corespondența lui, i-a neglijat. De dat, vor da contribuții. În sensul unei propuneri pe care i-am făcut-o d-lui Răcoasa în toamna anului trecut, am cerut colaborări și la trei tineri: dr-ul Klocke, asistent la Institutul maghiar de pe lângă Universitatea din Berlin și dr-ul Haufe, asistent al Prof. Ipsen, care au vizitat în vara anului 1930 campania monografică Runcu și au rămas în corespondență cu d-l Gusti, și d-lui Beutler, care conduce în Silezia cercetări monografice care derivă din cele românești. Cel dintâi a promis un studiu despre satul unguresc, al doilea un studiu despre evoluția demografică a Europei în veacul al 19-lea, al treilea o dare de seamă despre cercetările pe care le conduce. Cum nu mi-au fost date amănunte, am indicat la întâmplare data de 1 noiembrie 1935. Am propus, mai departe, o coală 8°, drept întindere. Și am asigurat că un număr convenabil de extrase va fi remis autorilor. Am socotit că pot spune că textul va fi tipărit în original și tradus într-o anexă” (RE IV, A.G. – T.V., scr. 8, 14.9.1935, p. 561–562).

Răspunsul lui T.V. e exprimat în două scrisori, ambele date 20 sept. 1935. Prima e personală, cea de a doua oficială, alăturând conlucrării pentru reușita Omagiului o invitație de colaborare adresată lui A.G.:

Scumpe prietene Golopenția, / Credeam că amicul I. Zamfirescu, care îmi dă o mână de ajutor în lucrările de organizare a volumului omagial al Prof. Gusti, ți-a trimis invitația cuvenită. El n-o făcuse încă, neștiindu-ți adresa, pe care voia tocmai să și-o procure. Iată această invitație. Aduug rugămintea de a ne trimite cât de curând contribuția d-tale. În acest plic vei găsi și patru scrisori, pentru Prof. Freyer și Ipsen, Krüger și Spranger, pe care te rog să le remiți sau să le expediezi d-ta. Ar fi un frumos succes al d-tale să obții ca articolele lor să-mi parvină cât de curând. Foarte bucurosi sunt și de celelalte contribuții anunțate (RE IV, T.V. – A.G., scr. 9, 20.9.1935, p. 564).

Mult stimată Domnule Golopenția, / Profesorul D. Gusti a împlinit anul acesta 25 de ani de activitate didactică, științifică și socială. În acest interval, Profesorul Gusti a desfășurat o întinsă acțiune în favoarea răspândirii interesului pentru feluritele ramuri ale științelor sociale și politice, a întemeiat o puternică școală sociologică ale cărei lucrări și a cărei utilă intervenție în viața satelor noastre sunt bine cunoscute, a sprjinit formarea unei conștiințe cetățenești luminate și s-a găsit în fruntea mai multor instituții, unde înrăurirea sa a produs puncte de vedere moderne și o însuflețire, ale cărei roade știm că sunt apreciate de Dvs. – În tânăra așezare democratică a statului nostru, personalități ca aceea a Profesorului Gusti se cuvin a fi înconjurate de simpatia și recunoștința tuturor acelor care doresc perfecționarea așezămintelor și a condițiilor obștești, în cadrul cărora urmează să se desfășoare munca fiecăruia dintre noi. De aceea, un grup de prieteni, colaboratori și foști elevi ai Profesorului Gusti s-au gândit să-i ofere un volum omagial cu prilejul aniversării sale, ca un semn al admirației și, în același timp, ca un prilej de manifestare științifică, menită să oglindească gândirea socială românească în momentul de față. / În acest scop, ne îngăduim, mult stimată Domnule Golopenția, să vă rugăm a ne oferi prețioasa Dvs. colaborare la volumul proiectat, care va cuprinde două părți: una închinată operei și activității didactice, științifice și sociale a Profesorului Gusti, cealaltă

progreselor moderne în sociologia generală și în felurile științe sociale particulare. Am fi foarte fericiti dacă ați binevoi să ne trimiteți un studiu, din ramura specialității Dvs., considerată în problemele și curente ei cele mai noi, care, publicat în lucrarea pe care o proiectăm, să-i ofere toată temeinicia și întregul prestigiu. Contribuția Dvs. ar urma să aibă cel puțin o întindere de 10–15 pagini de tipar și ar trebui trimisă până la 1 noiembrie c., pe adresa subsemnatului (București, Str. Andrei Mureșanu 33), care a primit sarcina secretariatului de redacție. În caz că împrejurările Dvs. vă permit a colabora la Omagiul Profesorului D. Gusti, v-am fi foarte recunoscători dacă ați binevoi să ne dați cât mai neîntârziat răspunsul Dvs. de adeziune, expedindu-l pe aceeași adresă. / În speranța plăcută de a vă putea număra printre colaboratori, vă rugăm, mult stimat domnule Golopenția, să primiți, odată cu mulțumirile noastre, expresia înaltei noastre considerații. / În numele Comitetului de inițiativă, / Tudor Vianu / Conferențiar la Universitatea din București / Membru corespondent al Academiei Române (RE IV, T.V. – A.G., scr. 9a, 20.9.1935, p. 565–566).

Textul invitației, trimis după toate probabilitățile, tuturor colaboratorilor presimțiti ai Omagiului și, la fel, inițiativele lui A.G., vădesc seriozitatea și competența cu care a fost concepută lucrarea. Corespondența lui A.G. și T.V. continuă pe același ton, deși, în scrisoarea 12 a lui T.V., referirea la Omagiu ca la un „volumaș” e întrucâtva neașteptată, sugerând o demarare încă relativ înceată a acestuia. Reproduc pasaje de natură să sugereze procesul complex din care a rezultat Omagiul:

Aș vrea să vă dau azi veste despre rezultatul demersurilor pentru omagiul profesorului Gusti. D-l Krueger m-a primit în audiență după ce îi trimisese scrisoarea dv. Mi-a spus întâi că, ocupat, nu va putea da nimic, oricât regretă; a ajuns apoi să promită o scurtă urare camaraderească și a sfârșit prin a promite un articol, cam ca al profesorului Spranger. Cred totuși că va da numai urarea. Prof. Freyer va da un articol despre raporturile dintre sociologie și politică. Prof. Ipsen, altul care va cerceta, discutând ce e viu din W.H. Riehl, problema raportului sociologiei cu folclorul, cum e înțeles în Germania („Volkskunde”). Intențiile profesorului Spranger vi le-am comunicat data trecută. Celelalte trei contribuții sunt în lucru. Nu știu dacă sunteți informat de mersul tratativelor cu profesorul Sombart: cred că d-l Răcoasa a primit răspuns de la el încă iarna trecută că nu poate da o contribuție, că propune retipărirea unui fragment din ultima lui carte, *Deutscher Socialismus*. Eu am întreprins o tentativă neizbutită de a obține o contribuție originală, în primăvară. Tradusă, partea I. *Das ökonomische Zeitalter* (44 p., 8°, literă rară), ar fi de interes și utilă pentru cititorii români. Contribuțiile vi le voi trimite de îndată ce le voi primi. Pe cea a Prof. Freyer voi încerca s-o traduc chiar eu (nădăjduiesc să găsiți traducători la București; la nevoie, voi mai ajuta și eu); contribuția Haufe vă va fi trecută chiar de autor care, bursier Rockefeller, va petrece iarna în țară. / Preocupat de contribuția mea (aș vrea să pun tema rostului sociologiei), neliniștit de faptul că n-am obținut încă amânarea armatei, că s-ar putea, mai departe, să fiu rechemat, nu vă pot scrie mai mult azi. Vă voi da însă vești de îndată ce se vor lămurii impasurile (RE IV, A.G. – T.V., scr. 10, 19.10.1935, p. 566).

Cu excepția celei a Prof. Krüger, toate contribuțiile promise mi-au fost anunțate. Vi le voi remite de îndată ce le voi primi. / E drept, trebuie să mărturisesc că a mea nu e încă gata. Mi-e nădejdea să măntuiesc și eu în două săptămâni. Încerc să cristalizez într-însa esențialul orientării și al atitudinii mele, ca atare, mă mai poticnesc din când în când. Nădăjduiesc să nu vin prea de tot târziu (RE IV, A.G. – T.V., scr. 11, 10.11.1935, p. 567).

Iubite domnule Golopenția, / Am primit zilele acestea vizita d-lui Haufe din Königsburg, care mi-a adus o contribuție pentru omagiul Prof. Gusti. N-am avut încă timpul s-o parcurg în întregime, dar cred că este o lucrare serioasă și care va face figură bună în volumașul căruia aș

dori să-i dăm o alcătuire cât mai serioasă. Au început de altfel să-mi sosească numeroase articole, încât cred că începerea tipăritului a devenit acum iminentă. Cu multă nerăbdare aștept deci atât contribuția d-tale, cât și a profesorilor germani cărora ai avut amabilitatea să le transmiți scrisoarea mea (RE IV, T.V. – A.G., scr. 12, 10.11.1935, p. 568).

Stimate domnule Profesor, / Vă trimit azi manuscrisele Spranger și Klocke. Cred că amândouă vă vor face plăcere. Alătur scrisoarea Profesorului Spranger, care vă roagă să-i trimiteți lui corectura. Cred că ar fi bine să i se trimită și d-rului Klocke spre corectură textul cules. Foarte prins, n-a mai avut timp să se ocupe mai mult de manuscris, e și neciteț pe alocuri. Îi voi scrie să o restituie grabnic. [...] Am uitat să pomenesc mai sus textele Krüger. D-l Krüger propune conferința despre familie (a notat el că n-a ieșit în comerț). A mai alăturat extrasul unei cuvântări de ocazie, care însă n-are cum fi de folos. I-am trimis-o chiar d-lui Gusti, pe care-l va amuza. Ce ați hotărât în privința Sombart? / În privința celorlalte s-ar putea ca Profesorul Ipsen să vă fi trimis manuscrisul lui. Mie nu mi-a mai scris. Haufe, care a fost la Dv., știe desigur despre el. Ca să nu-l somez fără rost pe Prof. Ipsen, îl voi ruga pe acesta, căruia trebuie să-i scriu, să se intereseze și el ca să primiți articolul promis, în caz că nu v-a sosit încă. Profesorul Freyer mi-a spus azi că-mi va da articolul lui în cursul săptămânii viitoare. Tot atunci e să sosească și cel din Silezia Al meu va porni odată cu cel al prof. Freyer. / Am o copie a articolului Spranger; dacă tipăriți traduceri în românește, ceea ce ar fi bine, mă însărcinez eu să i-o fac. O voi face, la fel, pe cea a articolului Freyer. Și, la nevoie, Krüger. [...] Haufe e un cercetător meticulos și versat în multe probleme, cam taciturn, e drept. Articolul lui, deși greu de cifre, e foarte bun: el e printre întâii care se pregătesc să privească cu deamănuntul și în întreg industrializarea și democratizarea continentului (RE IV, A.G. – T.V., scr. 13, 4.12.1935, p. 569).

Trebuie să scuz faptul că restul de contribuții n-a plecat încă. Profesorul Freyer n-a putut să-și scrie articolul, dar m-a vestit că mă va chema într-una din ultimele zile ale anului și mi-l va oferi desert. A fost foarte ocupat și a trebuit să aștepte vacanța. Contribuția din Silezia mi-a sosit înainte cu câteva zile, dar am folosit prilejul să-l rog pe autor s-o mai scurteze: trecea de 50 de pagini. Eu folosesc la fel răgazul câștigat să-mi mai revăd articolul; am năzuit la mult, ca atare am de-a face cu toate grijile celui care n-a început-o cu marginirile. Cred că veți fi mulțumit de toate contribuțiile. Haufe mi-a promis să-i scrie d-lui Ipsen (RE IV, A.G. – T.V., scr. 14, 19.12.1935, p. 570).

Sunt nerăbdător să primesc contribuția d-tale pentru volumul omagial, în care voi vedea câteva din rezultatele cercetării d-tale mai noi (RE IV, T.V. – A.G., scr. 15, 26.12.1935, p. 571).

Colaborarea cu T. Vianu și G. Vlădescu-Răcoasa continuă în prima jumătate a anului 1936. O atestă scrisorile 16, 17, 19 ale lui A.G. către T. Vianu sau 18 și 21 ale lui T. Vianu către A.G., din care reproducem pasaje în prelungirea celor de mai sus:

Trimit azi textul contribuției profesorului Freyer, primit abia de câteva zile, împreună cu traducerea ei și a contribuțiilor Spranger și Krüger. Nădăduiesc că s-a găsit în țară cine să le traducă pe celelalte, ca cetitorii de la noi să le aibă folosul. Mai e contribuția d-lui Beutler despre monografiile din Silezia. Mi-o trimisese întâi de Crăciun. Părându-mi prea lungă și socotind că unele părți nu ne interesează în măsură mai mare, l-am rugat s-o pună la punct. Mi-a promis asta, deși corecturile unei voluminoase monografii sâtești îi dau mult de lucru. O aștept din zi în zi. Vi-o voi trimite de îndată ce va sosi. Dacă se face prea târziu pentru *Omagiu* se va găsi chip să fie tipărită în „Arhiva”. / De la mine să nu mai așteptați contribuție.

M-am hotărât să nu trimit ce-am pregătit. Fiindcă e formularea esențialului din munca mea de lămurire asupra principiilor științelor sociale, simt nevoia să revăd redacțiunea de acum după un răstimp de ocupare cu altceva. Ca să vă fac ceva de circumstanță e și prea târziu și apoi eu nici nu sunt în stare să tratez amănuntele până nu am o întâie siguranță a principiilor și a orizontului. Îi voi scrie domnului Gusti când se va face înmânarea volumului (RE IV, A.G. – T.V., scr. 16, 12.1.1936), p. 572).

Stimate domnule Profesor, / Pot să vă trimit azi și ultima contribuție. Cum monografiile acestea din Silezia sunt în oarecare măsură altoi de pe trunchiul cercetărilor inițiate de profesorul Gusti (vedeți, de pildă, p. 3 și 5), am crezut că o înfățișare a istoriei lor ar fi binevenită și îmbucurătoare. Nădăduiesc că va mai prinde loc în *Omăgiu* (RE IV, A.G. – T.V., scr. 17, 20.1.1936, p. 572–573).

Iubite domnule Golopenția, / Am primit articolele Prof. Freyer și al d-lui Beutler, împreună cu traducerile contribuțiilor anterioare ale d-lor Krüger și Spranger. Vom vedea dacă va fi nevoie de acestea din urmă. Cele dintâi vor porni însă curând la tipar. Îți mulțumesc pentru toată osteneala dumitale. Am regretat însă nespuse de mult hotărârea d-tale de a nu mai colabora la volumul omagial și am impresia că este numai efectul unei oboseli trecătoare, sper să revii asupra ei, pentru a te putea întâlni în volumul omagial pe care îl pregătim cu atâți[a] dintre prietenii d-tale și căruia i-ai dat un prețios concurs. Este vorba de altfel de o contribuție relativ restrânsă, opt–zece pagini de tipar, pe care îți va fi ușor să le întocmești sau să le desprinzi dintr-un total mai cuprinzător. Timp este, de asemeni, căci nu cred ca ultimele articole să-mi sosească prea curând. Dacă, deci, lucrul nu-ți este cu totul peste mână, dacă obligația pe care ți-ai lua-o nu te-ar stânjeni de la altele, mai esențiale și mai presante, nu te lăsa abătut de la duma pe care porniseși. / Cu afectuoase salutări, / T. Vianu (RE IV, T.V. – A.G., scr. 18, 29.1.1936, p. 573).

Dacă veți scoate omagiul încă în vară, cred că nu mai pot da ceva. Sunt tot mai aproape de sfârșitul pregătirii mele, ca să-mi mai vie să lucrez la altceva decât la teză. [...] Profesorul Spranger mi-a scris acum câteva săptămâni, îngrijat de soarta manuscrisului lui. Dacă vă e cu putință, dați-l la cules și trimiteți-i corectura. L-am rugat pe Comarnescu, căruia îi scriam tocmai în ziua în care mi-a venit această veste de la Berlin, să vă vorbească despre ea. Poate că ați satisfăcut-o. Eu vorbisem de o tipărire iminentă, în toamnă (RE IV, A.G. – T.V., scr. 19, 11.3.1936, p. 574).

Scrisoarea alăturată a profesorului Spranger mă împinge să vă mulțumesc mai degrabă decât credeam pentru volumele tratatului de *Estetică* și cuvintele scumpe mie ale dedicației. [...] / Vâr în plic și copia răspunsului trimis profesorului Spranger. Vă rog să-i răspundeți degrabă: e un om fragil, cu toane și bănuitor. Ar fi păcat să-și retragă contribuția (RE IV, A.G. – T.V., scr. 20, 10.5.1936, p. 575).

Dragă Domnule Golopenția, / Scrisoarea d-tale m-a găsit la Sinaia, unde mă refac după o boală destul de grea. [...] / Plecând din București, am predat secretariatul de redacție al Omagiului Gusti d-lui Em. Bucuța (Str. Gr. Alexandrescu, No. 17), care poate să ne dea acum cele mai noi informații și căruia îi voi scrie de altfel în chestiunea Spranger. În momentul în care părăseam Bucureștiul, contribuțiile străine erau pe cale de a fi tipărite într-un volum separat, căruia îi va urma volumul contribuțiilor românești. Volumul străin era vorba să apară chiar în cursul lunii mai. / Arată deci toate acestea, rogu-te, d-lui Spranger, asigurându-l de prompta apariție a contribuției sale, în condițiile cele mai bune. – Nu s-au trimis corecturi? Eu am recomandat lucrul d-lui Bucuța, care, dacă totuși n-a făcut-o, este sigur că a depus zelul cel mai mare în citirea lor (RE IV, T.V. – A.G., scr. 21, 15.5.1936, p. 575, 576).

Pasaje din două scrisori ale lui Em. Bucuța completează și încheie filmul muncii la Omagiu, asupra căruia ne concentrăm:

Mi-a scris zilele acestea Tudor Vianu, care e la Sinaia ca să se refacă de o răceală, că ar fi primit de la dumneata o scrisoare plină de amenințări. Este adevărat că volumul omagial pentru d[omnul] Gusti, din „Arhiva”, a întârziat, însă numai din pricină că, în ultimul moment, s-au ivit colaborări, de cari nu s-a putut să nu ținem seamă. Dealtminteri, sistemul ți-e cunoscut și el lămurește și pricina pentru care „Arhiva” a ieșit totdeauna la date neregulate. / Omagiul are să iasă în două volume, dintre care unul cu colaborări în limbi străine, la sfârșitul lui mai sau începutul lui iunie, iar al doilea, cu colaborări în românește, la sfârșitul lui iunie. Îți trimet o dată cu aceasta corectura a doua, în pagini, a studiului lui Spranger și a celor câteva pagini date de Freyer. Ți-aș fi foarte îndatorat dacă le-ai trece autorilor lor, cu arătarea că volumul intră numaidecât sub tipar, și dacă mi le-ai întoarce în cel mai scurt timp (RE I, E.B. – A.G., scr. 5, 18.5.1936, p. 125).

Am primit rândurile Dumitale. Cred că în răstimp îți veniseră corecturile Spranger și Freyer. Lui Spranger i-am trimis și eu chiar astăzi o nouă corectură, împreună însă cu manuscrisul, și l-am întrebat câte extrase vrea, 50 sau 100. I-am arătat, în același timp, că numărul mare al colaboratorilor la Volumul Omagial ne-a făcut să scoatem două volume în loc de unul, de unde și o oarecare întârziere. / În ce privește colaborarea lui Sombart, mi-a ajuns ceva la ureche, dar n-am avut nici un fel de material. Firește că am ține foarte mult să-l avem. Din pricină că așezăm materialul după alfabet (numele autorilor), Sombart vine destul de târziu ca să mai putem avea textul său, mai ales dacă n-ar fi prea lung. / Nu vrei să-ți dai marea osteneală să transcrii la mașină cele câteva pagini pe care se gândește, sau le alegi Dumneata, să le tipărim, și să mi le trimiți cu întâia poștă? În același timp arată-mi și câte extrase vrea Freyer, 50 sau 100. / Cu cele mai alese simțiri, și cu toată graba, / Emanoil Bucuța (RE I, E.B. – A.G., scr. 6, 26.5.1936, p. 126).

Citatele reproduse iluminează nu numai atenția cu care s-a acționat pentru ca volumul omagial să conțină contribuții reprezentative, ci și receptivitatea savanților străini invitați să colaboreze. Munca asiduă depusă de T. Vianu încheie etapa „sociologică” a activității sale (care inclusese funcționarea ca asistent onorific la seminarul de sociologie al lui D. Gusti și, din 1927, ca docent conferențiar în specialitatea estetică la Catedra de sociologie, etică, politică și estetică a Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București, condusă de D.G., participarea la campania monografică Drăguș, precum și cursuri și publicații cu dimensiune sociologică în cadrul aceleiași catedre). Este regretabil că nu au ajuns să fie publicate traduceri ale materialelor scrise în limbi străine (cel puțin în cazurile în care, așa cum aflăm din scrisorile lui A.G., ele au existat).

Sărbătorirea profesorului Gusti se va încheia cu un Banchet la Capșa în ziua de 10 ianuarie 1937. Pe verso-ul meniului cu *tartelettes, consommé, truites, dindonneau rôti* etc., monografiștii vor scrie mesaje (bunăoară cel multiplu, trimis de A.G. și P. Comarnescu, N. Popescu, V. Rădulescu-Pogoneanu, O. Neamțu, H.H. Stahl) lui B. Coste, aflat de puțină vreme la postul de atașat cultural în Franța. Extragem câteva notații:

Dragă Brutus, Suntem la banchetul de sărbătorire a Profesorului și, în timpul celor douăzeci și ceva de discursuri, ne iscălim de zor pe menu-uri. Între toate acestea, un gând bun și prietenesc pentru tine, Pichi.

Dragă Brutus, între șapte mii de fracuri e ca o ventilație plăcută gândul că cineva este, acum, departe. Cineva, pe care îl voi vedea, sper, curând. Henri Stahl (RE I, A.G. și... – B.C., scr. 57, 10.1.1937, p. 431).

La 14 ianuarie 1937, A.G. îi scria Ștefaniei Cristescu, referindu-se la același moment:

În privința mea nimic deosebit de nou. Sărbătorirea Profesorului ne-a luat o zi. A fost penibilă, cu un Profesor prea vădit dornic de recunoașteri și incapabil să deosebească cuvintele sincere de mulțimea celor oficiale (a trecut aproape cu vederea ce a spus Vulcănescu din partea „monografiștilor”). [...] La sărbătorirea lui Gusti, Vianu mi-a cerut cu multă stăruință să scriu în volumul omagial Petrovici, care e o istorie a filozofiei moderne, cele 25 de pagini despre Fichte. M-a prezentat d-lui Petrovici ca autor al acestui capitol încă înainte să-mi fi dat adeziunea. Voi trebui să-l fac (RE II, A.G. – Șt. C., scr. 369, p. 431).

2. Anul întâi (1936) de apariție a revistei „Sociologie românească” e încă relativ puțin cunoscut. Nu se știe cu exactitate în ce condiții a apărut revista și nici cine au fost cei care i-au asigurat, spontan sau numiți de D. Gusti, publicarea regulată. Spicuim deci cu grijă informațiile conținute în scrisori, insistând asupra schimburilor epistolare A.G. – Ștefania Cristescu, A.G. – B. Coste, A.G. – D.C. Georgescu, A.G. – D. Gusti și A.G. – O. Neamțu.

Primul fapt care se desprinde din scrisori e acela că revista a apărut neașteptat, fără o consultare largă a monografiștilor, inițiativa aparținându-le lui Tr. Herseni (eventual și Vlădescu-Răcoasa) alături de D. Gusti. La 5 ianuarie 1936, Șt. Cristescu vorbește despre o revistă de sociologie de care se ocupă Traian Herseni:

În ajunul Anului Nou mi-a sosit o c.p. de la Herseni care-mi spunea dacă aș putea da un articol pentru Revista de Sociologie până la 5 ianuarie. [...] În sfârșit eu i-am răspuns lui Herseni și i-am spus că până pe la 7–8 ianuarie să pot da ceva. [...] Herseni e într-o perioadă de supraactivitate. A făcut o Societate a Studenților în Sociologie – cu planuri de lucru extraordinare, după câte am auzit. Și Revista de Sociologie o să apară în curând (eu n-am știut nimic – probabil totul s-a hotărât între Profesor și Herseni). Mi-a cerut articolul, de care spune Herseni „poate o să avem nevoie în numărul 1 sau 2” – cam în genul comunicării la Congres care, zice el, „e foarte bună” – probabil la îndemnul Prof. sau al lui Stahl. Nu știu nimic. După sărbători voi afla și-ți voi comunica (RE II, Șt. C. – A.G., scr. 323, p. 378–379).

La 5 februarie 1936, D.C. Georgescu vestește apariția „cam prin surprindere” a revistei, numită acum „Sociologie românească”:

A apărut „Sociologie românească” – revista de șoc a Institutului Social Român – ieri sau alaltăieri seară. Dacă nu ți-o trimite Neamțu, scrie-mi, că fac lucrul acesta cu plăcere. A apărut cam prin surprindere (chiar pentru mine – așa că m-am produs cu un fleac de anul trecut – când trebuia să mai apară odată revista) (RE III, D.C.G. – A.G., scr. 5, p. 56).

La 5 martie 1936, O. Neamțu întregeste imaginea:

Ți-am trimis și „Sociologie Românească”. Nu ne-ai scris ce crezi despre ea. La primul număr, amestecul nostru, vechea grupă Stahl et Co și Brutus și Pichi, n-a prea existat.

Era un număr Herseni-Răcoasa. Nici n-am crezut în – să zicem – trăinicia revistei. Am avut impresia că este scoasă numai în vederea concursului de la Cluj, ca un titlu mai mult pentru Herseni. Dar acum văd că Profesorul ține mult la ea. Numărul doi l-a pasionat mult și zilnic vorbește despre ea. De asemenea, a prins drag de ea și și Stahl, și chiar și eu, care am lucrat mult la numărul doi. Acuma deci e vremea să vorbim despre ea. Te rog să-mi comunicii păreri tale despre caracterul ei de-acum și adăugirile ori schimbările necesare, despre cuprins și despre înfățișare. De altfel, în privința revistei, sunt vinovat față de tine. Profesorul îmi dăduse ordin să-ți scriu, rugându-te să scrii pentru revistă. La numărul întâi n-am vrut să te anunț. Nici nu credeam că va apare, nici nu țineam la revistă. Dar acum, iată, o fac; cred că dacă am fi puțin stăruitori „Sociologie Românească” ar putea fi ceea ce noi plănuiam cu „Anteu”, care apoi devenise „Gând și faptă”. Astfel, cu întârziere, îți transmit rugămintea Profesorului ca să scrii pentru revistă. De altfel, spunea că-ți va scrie și el (RE III, O.N. – A.G., scr. 27, p. 143–144).

Ipoieza formulată de O. Neamțu (care pare a fi fost împărtășită de Stahl, B. Coste și V. Rădulescu-Pogoneanu) este aceea că apariția revistei „Sociologie românească” ar fi fost determinată inițial de concursul de la Cluj pentru catedra de sociologie a lui Virgil Bărbat, rămasă liberă în urma morții acestuia în 1931. Virgil Bărbat inițiasă în 1931 „Revista de sociologie” și noua revistă pornită la București cu participarea de prim plan a lui Tr. Herseni ar fi putut contribui la succesul candidaturii acestuia pentru ocuparea catedrei clujene, sugerând o continuitate de preocupări. De la numărul al doilea al revistei și în urma pierderii concursului de către Tr. Herseni, revista începuse să atragă interesul mai multor monografiști, începând cu acela al grupului care, alături de A.G., militase pentru o revistă de sociologie, avansând și proiecte în acest sens³.

La 11 martie 1936, A.G. reacționează la primele două numere, sugerându-i modalități de colaborare fertilă pentru întărirea proaspetei publicații:

Am primit zilele acestea numărul 2 al „Sociologiei românești”. Care e incomparabil mai bun decât întâiul, care dacă n-aducea materialul lui Stahl și al lui Focșa, ar fi fost în întregime propagandistic și pedant. Băieții m-au rugat din partea profesorului să scriu, că e păcat să se ofilească, că ar putea rămâne și deveni o revistă deschizătoare de orizont. Eu nu mai pot scrie până nu mântuiesc teza, n-am nici răgazul și nici liniștea trebuincioasă. Dar voi pune umărul odată întors. Tu însă face să ajuți revista de acum. Cată să dai în fiecare număr ceva din materialul tău frumos la „Documente”. Pregătește un articol despre descântecul de undeva, sau anume descântec, sau ce-ți vine ție bine. Ca bucată de rezistență, cum e *Cununa* în numărul acesta, *Vecinătatea* în numărul trecut. Întreabă-te apoi dacă nu ți-ar face plăcere să scrii o cronică în care să-nfățișezi ce e interesant în perspectiva preocupărilor și problemelor românești din teoriile lui Lévy-Bruhl sau alte doctrine ale unor oameni cunoscuți de tine la Paris, sau din cărțile de dialectologie pe care le-am cetit împreună. De vreme ce te-ai hotărât să nu te ostenești prea de tot, grăbind peste măsură doctoratul, grija de această revistă ar putea să te ocupe primăvara aceasta, cât îți trebuie ție, ca să nu te simți inactivă (RE II, A.G. – ȘT.C., scr. 332, p. 392).

³ Am discutat pe larg aceste aspecte în volumul *O Rapsodie epistolară a interbelicului românesc* (secțiunea *Scrisori ale solidarității*, RE IV, p. XLIII–XLVIII).

La 8 aprilie 1936, B. Coste îi scria lui A.G., menționând o scrisoare de care nu dispunem, în care A.G. comentase pe larg, la primele numere ale „Sociologiei românești”:

Îmi place foarte mult critica pe care o aduci „Sociologiei românești” în special și activității monografice în general. Ele nu trebuie să se mărginească în auto-tămăieri și în publicarea unor studii și a unui material prea adeseori folcloristic, ci să dezbătă problemele grave care se pun vieții sătosești (țărani fără pământ, munca la orașe, comasare) și să nu treacă cu vederea nici orașele (cât interes ar prezenta monografia unei mari întreprinderi, în care să urmărești, pe lângă toate celelalte, chipul în care grosul muncitorimii vine în contact cu viața politică, cine și cu ce mijloace lucrează să-i capteze ș.a.m.d.). În activitatea echipelor Fundației e din păcate mult *bluff*. / Ceea ce îți urez este să-ți păstrezi prospețimea și însuflețirea atunci când vei da din nou de realitățile de aici, găsind în tine putere ca să mai scuturi praful de pe oameni și lucruri. Am mare nădejde că vei aduce în viața de aici adevăratul suflu creator (RE I, B.C. – A.G., scr. 48, p. 422).

Cu menajamente, A.G. îi va împărtăși și profesorului Gusti reacția la primele două numere și, mai cu seamă, la cele două planuri ale Profesorului, publicate în numărul 2 al revistei (monografierea exhaustivă a țării și Serviciul Social obligatoriu):

„Sociologie românească” mi-a făcut multă plăcere. Cu deosebire numărul doi, în care materialul bogat și captivant arată, fără s-o spuie și totuși răspicat, valoarea și însemnătatea monografiei. Din cele două proiecte pe care le puneți în discuție cred că introducerea Serviciului Social obligatoriu e cel mai ușor realizabil și poate și cel mai necesar. Căci, în perspectivă de decenii, un tineret pregătit așa va realiza mai încet, dar cu temei, ridicarea satelor pe care o urmărește planul 3 700 sate la an. / Randamentul însemnat al echipelor de acum se datorește și puținătății lor. Sunt grupuri de elită. Cred că nici chiar în cazul Serviciului Social nu va fi bine să se treacă peste un oarecare maximum de echipe (50–100), pentru ca acestea să aibă conducători buni și pregătiți din vreme. Restul de elemente ar trebui întrebuințat la lucrări tehnice rurale: diguri, construcții... și ținut în tabere. Echipelor regale ar trebui să le fie păstrat caracterul de pepinieră de *administratori* ai țării în înțelesul plin al cuvântului. Nici introducerea Serv[iciului] Social obl[igatoriu] (nume foarte bine ales, nu rănește sensibilități democratice) n-ar trebui bruscată: în doi-trei ani, cred că totul e într-atât de pregătit încât stabilizarea să n-aibă efectele pe care le-a avut obligativizarea asupra *Freiwilliger A[rbeit] Dienst*-ului German⁴. / Neamtu mi-a cerut contribuții pentru „Sociologie românească”. L-am rugat să ție el piept, alături de Ricu Stahl până-n vară, până isprăvesc aci. Că-mi lipsește liniștea să mai fac altceva decât să-mi termin pregătirea. El mi-a spus că veți fi „supărat profund”. Vă rog să nu-i confirmați pronosticul. Știți că nu mă dau înapoi de la îndatoririle colective: de data asta e vorba însă de consolidarea unei pregătiri. Singura scuză cu greutate între oameni de carte, socotesc (RE III, A.G. – D.G., scr. 42, [mar.–apr.] 1936, p. 395).

3. Referirile la Muzeul Satului sunt rare în *Rapsodia epistolară*. Pregătiri pentru organizarea lui sunt menționate în scrisoarea către A.G. a agronomului bănățean C.V. Drăgoescu, proaspăt întors de la studii în Germania:

⁴ În traducere: „Serviciul de muncă voluntară”.

Zilele trecute am fost la Institut (Fundatie) și am văzut atât pe D-I Stahl cât și pe D-I Neamțu. I-am găsit la muncă (faceau proiecte pentru organizarea unui muzeu pentru „luna Bucureștiului”) și m-am bucurat să cunosc forțe atât de puternice și cumsecade. Am aranjat să ne vedem mai des peste câteva săptămâni, când va începe aranjarea echipelor de lucru (RE III, C.V.D. – A.G., scr. 2, 3.4.1936, p. 21).

Două săptămâni mai târziu, D.C. Georgescu scria la rândul lui despre Muzeul Satului Românesc:

Ricu Stahl este într-o activitate trepidantă. În cadrul lunii Bucureștilor va organiza Muzeul Satului Românesc, la Șosea, lângă lacul Herăstrău. Se zice că va fi ceva minunat. Nu am fost încă să văd ce s-a făcut, dar mi-e teamă de improvizație și de un eventual spirit propagandistic. Zilele astea trebuie totuși să-i fac o vizită „pe șantier” (RE III, D.C.G. – A.G., sc. 6, 15.4.1936, p. 58).

Ca și „Sociologie românească”, Muzeul Satului pornea conjunctural, dar avea să cunoască o realizare prestigioasă. La fel cu revista, el se clădea pe o activitate anterioară, la care ne vom referi în partea a doua a articolului de față.

„SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ”: O INVENȚIE STRATEGICĂ

IONUȚ BUTOI*

ABSTRACT

“ROMANIAN SOCIOLOGY”: A STRATEGIC INVENTION

In this study I evaluate the group context and functions associated to the *Romanian Sociology* journal, in relation to the institutionalization phenomenon of the School of Sociology in Bucharest. The analysis is limited to issues of the journal in its year of birth (1936) and focuses on the organizational manner and the place occupied by this magazine within the larger ensemble of all gustian projects. I demonstrate that the *Romanian Sociology*, as it appeared in 1936, was a magazine created at the initiative of D. Gusti, and its role was, from the outset, to enforce and strengthen the image of the monographist group as a „School”. It was built as a canvas designed to provide coherence to the many gustian initiatives and should be seen as an illustrative tribune for the „old” monographists rather than the young. Moreover, it was a privileged place to promote Gusti’s institutional development agenda.

Keywords: *Romanian Sociology*, Gustian School, sociological school, journal of sociology, monography.

În studiul de față evaluez contextul de grup și funcțiile asociate revistei „Sociologie românească” prin raportare la fenomenul de instituționalizare a Școlii Sociologice de la București. Analiza se rezumă la numerele revistei din anul apariției (1936) și se concentrează asupra manierei de organizare și locului ocupat de revistă în ansamblul proiectelor gustiste. O analiză a conținutului sociologic propriu-zis al revistei (a ideilor sociologice) rămâne pentru mai târziu; pentru cercetarea de față am fost atent nu atât la text, cât la modul în care acesta reflectă o intenție deliberată de a construi și consolida imaginea „Școlii sociologice” și a „agendei” conducătorului acesteia, Dimitrie Gusti. Restrângerea la primul an de apariție o justific atât prin

* Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Universitatea din București; e-mail: *ionut.butoi@cooperativag.ro*.

integrarea în efortul conjugat al acestui număr special, cât și faptul că în 1936 echipa redacțională a fost alta decât cea din anii următori, după cum voi dezvolta mai jos. Consider că „Sociologie românească” a fost mult mai importantă, de la bun început, în economia construcției Școlii sociologice decât a fost evaluată de cei mai importanți autori ai domeniului și demonstrez acest lucru prin folosirea documentelor sociale de istorie orală, de corespondență a monografiștilor, precum și prin analiza de conținut a primului an al revistei. Ca și în celelalte studii efectuate pe teme interbelice, plec de la premisa existenței unei rațiuni strategice în spatele inițiativelor diversilor actori sociali, care poate fi înțeleasă prin integrarea sincronică în contextul social și în cadrul conceptual al epocii respective.

Voi arăta, mai departe, că „Sociologie românească”, așa cum apare ea în 1936, a fost o revistă creată la inițiativa lui D. Gusti, chiar dacă pe fondul unor așteptări ale monografiștilor, că rolul acesteia a fost, de la bun început, de impunere și consolidare a imaginii de „Școală” a grupului de monografiști, de construire a unui tablou care să ofere coerență inițiativelor multiple gustiste, că a fost o tribună demonstrativă în care s-au desfășurat mai degrabă „bătrânii” monografiei¹ decât cei tineri, că a fost locul privilegiat de promovare a agendei de dezvoltare instituțională a lui Gusti, având ca obiectiv și coordonarea diverselor instituții de cercetare create sau vizate a fi aduse sub umbrela Institutului Social Român. Așadar, nicidecum o revistă pentru studenți sau de uz intern, ci cu totul dimpotrivă: o revistă care să demonstreze opiniei publice și lumii academice, inclusiv internaționale, că există o Școală care funcționează coerent și se află în plină dezvoltare și care, dacă ar fi sprijinită, în continuare, ar putea să ofere soluții aplicate și fundamentate științific unora dintre problemele cele mai grave ale României interbelice. Iar cel care a avut această viziune a revistei a fost D. Gusti.

Rolul „Sociologiei românești” a fost oarecum subestimat de către cei mai avizați cercetători ai fenomenului gustist. Astfel, Zoltán Rostás încadrează apariția revistei în contextul mai larg al dezvoltării Școlii-atelier prin câștigarea accesului la resursele financiare și logistice ale Fundației Principele Carol și prin inițierea, pe lângă acțiunile de cercetare monografică, a acțiunilor de intervenție socială. Din 1934 D. Gusti a inițiat, beneficiind de bugetul Fundației, acțiunile echipelor regale studentești, scoaterea revistelor „Căminul Cultural” și, cu relevanță mai mare pentru subiectul de față, „Curierul Echipelor Studentești”, ridicarea Muzeului Satului, iar în 1936, „Sociologie românească”². Pentru Z. Rostás, revista este, în 1936, „accesibilă, scrisă de tineri, pentru tineri”, având, cu alte cuvinte, rolul de ghid de cercetare pentru tinerii monografiști, dar și rol de platformă accesibilă de afirmare prin aplicarea unor standardele mai modeste decât cele folosite de „Arhiva pentru Știință și Reformă Socială”³. Ideea este reluată, în aceeași contribuție, în alt capitol,

¹ Expresie prin care H.H. Stahl a denumit monografiștii care, deja consacrați, îi coordonau în campaniile monografice pe cei mai tineri. Printre „bătrâni” se numărau Stahl, Vulcănescu, Xenia Costa-Foru, C. Brăiloiu.

² Zoltán Rostás, *Atelierul gustian. O abordare organizațională*, București, Editura Tritonic, 2005, p. 40.

³ *Ibidem*.

unde autorul precizează că „Arhiva” era o revistă „de nivel ridicat”, „cunoscută numai în cercurile de specialiști”, pe când „Sociologie românească” era o revistă „de popularizare, de exercițiu studentesc”⁴. În mod evident, în volumul său (altfel inovator până în zilele noastre), Z. Rostás este tributar percepției pe care H.H. Stahl o avea asupra revistei, atât în propriile sale amintiri, cât și în interviurile de istorie orală. Corectarea acestei percepții a fost făcută de Sanda Golopenția, însă doar parțial. Golopenția este preocupată prioritar să demonstreze că „Sociologie românească” nu a fost o realizare de echipă (în formularea lui H.H. Stahl, „devălmășie”), ci, începând cu anul 1937, a fost opera lui Anton Golopenția. Acesta ar fi modernizat revista aplicând propria viziune asupra modului de alcătuire a conținutului și formatului revistei, prin lărgirea agendei de teme și domenii atinse, introducând problemele urbane, de industrializare și altele de actualitate ce ieșeau din sfera rurală, prin stabilirea unor conexiuni semnificative cu colaboratori prestigioși din afara Școlii și prin racordarea temelor sociologice locale la cele ale sociologiei contemporane internaționale⁵. Sanda Golopenția citează un autor care a scris pe tema „Sociologiei românești” înainte de 1989, Grigore Traian Pop, pentru a invoca faptul că revista avea un statut mai important decât cel de publicație de popularizare pentru tinerii monografiști. Conform lui Pop, „Sociologie românească” era complementară științific „Arhivei”⁶, fiind atât o revistă în care direcțiile generale științifice căpătau concretețe prin studii aplicate, cât și o revistă care avea rolul de „îndrumare” și „coordonare” a cercetărilor monografice⁷. Urmându-l pe Pop, Dungaciuc consideră că „revista devine un pivot central al proiectului Școlii”, aducând, însă, ca unic argument, faptul că în timpul apariției „Sociologiei românești” mai sunt scoase doar patru numere din „Arhiva”⁸. Cu toate că este de acord cu evaluarea celor doi, Sanda Golopenția consideră, la rândul său, că „tiparul inițial” al revistei, ceea ce înseamnă întreg proiectul editorial al revistei de pe parcursul primului an (1936), ar fi fost „de uz intern”⁹.

ANTECEDENTELE. DE LA „ANTEU” LA „SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ” VIA „CURIERUL ECHIPELOR”

Tentativele din anii 1934–1935 ale tinerilor monografiști de a avea o publicație proprie în care să-și expună punctele de vedere asupra „realităților românești” au

⁴ *Ibidem*, p. 143.

⁵ Sanda Golopenția, „A fost «Sociologie românească» o revistă publicată în devălmășie?”, în *Arhipelagul gustian. Contribuții la istoria Școlii Sociologice de la București*, București, Editura Enciclopedică, 2016, p. 341–363.

⁶ *Ibidem*, p. 362.

⁷ Grigore Traian Pop apud Dan Dungaciuc, *Portrete și controverse*, București, Editura Tritonic, 2008, p. 41.

⁸ Dan Dungaciuc, *op. cit.*, p. 41.

⁹ Sanda Golopenția, „A fost «Sociologie românească» o revistă publicată în devălmășie?”, *op. cit.*, p. 361.

făcut obiectul unor studii din cadrul Cooperativei G.¹⁰ Față de neastâmpărul diverselor sub-grupuri monografice, absența unei inițiative sau, cel puțin, a unei opinii din partea profesorului Gusti cu privire la utilitatea sau forma unei astfel de publicații este oarecum stranie. În lipsa acesteia, unii monografiști se mulțumesc să publice în „Dreapta”, săptămânal care viza cu precădere studenții, iar alții „rup rândurile”, constituind un grup distinct, iar mai târziu și anti-gustist, cu revistă proprie, „Rânduiala” (care apare din 1935). La „Dreapta” rolul cel mai important, dintre monografiști, l-a avut Octavian Neamțu, care colaborează strâns cu Anton Golopenția. O prezență semnificativă au avut și Mircea Vulcănescu, H.H. Stahl, Lena Constante și alții.

Gândul unei reviste proprii care să aparțină monografiștilor („Dreapta” a fost doar o publicație-„gazdă” provizorie) i-a aparținut lui Anton Golopenția, care a făcut demersuri pe lângă D. Gusti și membrii mai „mari” ai Școlii încă din 1932 pentru a-i convinge de utilitatea acesteia¹¹. Golopenția avea în vedere o manifestare „politică” a monografiștilor, prin care înțelegea, probabil, o prezență vizibilă și aplicată a grupului în opinia publică, pe teme de actualitate socială și geopolitică, precum și țintirea unui loc de prim-plan în captarea și îndrumarea tinerilor studenți. Reținerea lui H.H. Stahl față de un asemenea angajament este destul de pilduitoare: „Eu nu voi merge pe această cale, ale cărei capcane le cunosc și de care-mi e scârbă”¹². Stahl trăise pe propria piele pasiunile politice care animau cercurile „tinerei generații interbelice” din București, asistând inclusiv la eșecul inițiativei Criterion, ale cărei cauze le găsea, ca și Vulcănescu, în ideologizarea membrilor săi. În plus, avea o reticență și aversiune față de politică (pe care o cunoștea destul de bine din postura sa de stenograf al ședințelor parlamentare) și de ideea de organizare politică a țăranimii pentru modernizarea acesteia¹³. Inițial, revista preconizată ar fi trebuit să se

¹⁰ Zoltán Rostás, „Criză și/sau tranziție la Școala Gustiană – 1932–1934”, în „Sfera politicii”, nr. 175/2013, p. 3–13; Ionuț Butoi, „Există un curent monografist în cadrul tinerei generații?”, în „Sociologie românească”, nr. 2/2012, p. 42–49.

¹¹ Un exemplu găsim în ciorna unei scrisori a lui Anton Golopenția către Mircea Vulcănescu din 1934: „vin să-ți propun o ofensivă zdravănă la profesor. I-am scris o scrisoare lungă despre nevoia unei acțiuni să zicem «politice» a monografiștilor. Ar trebui creat un ziar, săptămânal măcar, al monografiștilor, care să-și asume deschis rolul de educator întru Românie a tineretului de la noi. O altă «Dreaptă», o «Românie adevărată», sau așa ceva”. Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară. Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923–1950)*. Vol. IV, București, Editura Enciclopedică, 2014, p. 615. Într-o altă scrisoare, de această dată către H.H. Stahl, în 1934: „L-am rugat pe profesor să repună în discuție ideea «Gând și faptă». Trebuie ca monografiștii să scoată ceva din atitudinea lor, revoluționată prin contactul cu realitatea”. Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*. Vol. IV, *op. cit.*, p. 434.

¹² Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*. Vol. IV, *op. cit.*, p. 436.

¹³ „Pe o cunoaștere a țării, poți întemeia orice politică: gardistă, socialistă, național-țăranistă, liberală etc. Obscurantistă, la nevoie. O mișcare de mase se bazează pe mase. Care ar fi aceia? Țăranul? Organizat politicește, nu mai e țăran. Sau nu mai e țăran, așa cum îmi place mie. Să plec cu ei, în dorința lor de acut modernism, ca să le dau ce le trebuie? Școală, dispensarii, băi? Pentru asta trebuie un partid”. Stahl în *Rapsodia epistolară*. Vol. IV, *ed. cit.*, p. 436. Este de reflectat în ce măsură este coerent Stahl atunci când respinge ferm modernizarea prin politică a țăranului și participarea lui la proiectul de intervenție socială prin echipe studențești, iar mai apoi, prin Serviciul Social.

numească „Anteu. Revistă lunară pentru înfățișarea și apărarea realităților românești”, titlul acesteia fiind modificat, la propunerea lui Vulcănescu, în „Gând și faptă”.

Într-o încercare de sintetizare a direcțiilor diverse din cadrul monografiștilor, dar și a proiectelor publicistice ale acestora, Octavian Neamțu enumera, în noiembrie 1934: „Arhiva pentru știință [și reformă socială]”, „Revista de sociologie românească” sau „Revista română de sociologie”, care se afla în proiect și în dreptul căreia notează scurt „pentru material monografic”, „Rânduiala”, încă aflată în stadiul de proiect, și „Dreapta”¹⁴. Regăsim aici prima mențiune a proiectului „Sociologiei românești” de mai târziu, văzută, în acel moment, într-adevăr, ca suport pentru prelucrarea materialului provenit din cercetările monografice. Într-o altă scrisoare, de această dată a lui D. Gusti către H.H. Stahl, din decembrie 1934, aflăm din nou de existența proiectului, menționat lapidar, fără alte detalii, de profesor: „Anul 1935 să-ți aducă, în sfârșit, doctoratul – să ne aducă o monografie, la vară, bine chibzuită și reușită – să ne aducă și o „Revistă de sociologie” (ori să-i spunem „Sociologia militans”?) și, vai, oare ar fi posibil, chiar cele două volume sintetice asupra Drăgușului!”¹⁵.

Se pare că Gusti s-a decis definitiv pentru editarea unei reviste de specialitate care să promoveze monografia după experiența reușită a unei reviste care era într-adevăr, deși nu exclusiv, de uz intern: „Curierul echipelor studențești”. Realizată din 1934 cu fondurile Fundațiilor Regale, „Curierul” a reprezentat o experiență de lucru editorială în echipă, principalii responsabili fiind H.H. Stahl și O. Neamțu. Astfel, reacțiile lui Gusti sunt ilustrative: „Curierul” se prezintă foarte simpatic. Păcat, însă, că tipograficește nu este cum ar trebui”¹⁶. Sau: „Numerele «Curierului», cum le primesc, le cetesc cu mare emoție. Mă mustră gândul că sunt departe de ele! (...) Vă felicit din inimă pentru îngrijirea «Curierului»”¹⁷. Trebuie înțeles, însă, că nu era vorba doar despre experiența editorială reușită a acestei publicații, ci despre un angrenaj care începea să capete contur tot mai convingător pentru D. Gusti și care îl încuraja în dezvoltarea planurilor sale¹⁸. Conducerea Fundațiilor Regale îi permite lui Gusti inițierea etapei de intervenție socială (echipele regale studențești¹⁹) și construirea unor structuri de recrutare, acțiune și publicitate tot mai integrate și complexe. Așadar, sesizând oportunitatea, Gusti devine convins de menirea și utilitatea pe care preconizata revista de sociologie o putea aduce consolidării construcției complexe monografice, precum și întăririi și afirmării identității grupului condus de el. O afirmare gestionată, însă, în termenii săi.

¹⁴ Octavian Neamțu către Anton Golopenția, în noiembrie 1934, în Anton Golopenția, *op. cit.*, p. 125.

¹⁵ Henri H. Stahl, *Epistolar monografist. Din arhiva de scrisori a lui H.H. Stahl*, ediție de Zoltán Rostás, București, Editura Paideia, 2015, p. 77.

¹⁶ *Ibidem*, p. 79.

¹⁷ *Ibidem*, p. 84.

¹⁸ Rostás a numit revista „Curierul echipelor studențești” „primul newsletter științific din România”, punând în evidență tocmai rolul organizațional jucat de această publicație.

¹⁹ A se vedea Zoltán Rostás, *Strada latină nr. 8*, București, Editura Curtea Veche, 2009.

Primele impresii despre noua revistă, „Sociologie românească”, transmise de O. Neamțu lui A. Golopenția, confirmă faptul că apariția acesteia era legată, mai degrabă, de planurile lui Gusti, care, de altfel, colaborează, inițial, cu tinerii din altă „gașcă” monografistă: „Ți-am trimis și «Sociologie românească». Nu ne-ai scris ce crezi despre ea. La primul număr, amestecul nostru, vechea grupă Stahl et Co și Brutus și Pichi, n-a prea existat. Era un număr Herseni-Răcoasa. Nici n-am crezut în – să zicem, trăinicia revistei. Am avut impresia că este scoasă numai în vederea concursului de la Cluj, ca un titlu mai mult pentru Herseni²⁰. Dar acum văd că profesorul ține mult la ea. Numărul doi l-a pasionat mult și zilnic vorbește despre ea. De asemenea, a prins drag de ea și Stahl și chiar și eu, care am lucrat mult la numărul doi. Acum deci e vremea să vorbim despre ea. (...) De altfel, în privința revistei, sunt vinovat față de tine. Profesorul îmi dăduse ordin să-ți scriu, rugându-te să scrii pentru revistă. La numărul întâi n-am vrut să te anunț. Nici nu credeam că va apare, nici nu țineam la revistă. Dar, acum, iată, o fac: cred că dacă am fi puțin stăruitori «Sociologie românească» ar putea fi ceea ce noi plănuiam cu Anteu, care apoi devenise gând și faptă²¹. Acest fragment epistolar confirmă faptul că revista a apărut ca o inițiativă impulsionată de profesor, diferită de profilul planurilor sub-grupului Golopenția-Neamțu, precum și faptul că, cel puțin pentru primul număr, gestionarea editorială a fost încredințată lui Traian Herseni și Vlădescu-Răcoasa. Începând cu numărul doi, munca editorială pare a fi realizată, cu precădere, de O. Neamțu, H.H. Stahl și T. Herseni. Gestionarea editorială nu este încredințată unui singur om, poate și pentru că D. Gusti se temea ca revista să fie, astfel, monopolizată spre beneficiul sau în sîajul agendei personale a unuia dintre monografiști. Neamțu se simte vizat de această metodă folosită de profesor, transmițând din nou, prietenului său din Germania, faptul că nu se regăsește în revistă: „personal nu-mi mai este așa dragă. (...) eu muncesc să apară bine și mă devotez ei, iar alții o folosesc cum le place și scriu ce vor și eu sunt continuu pus la bănuială că vreau să scriu lucrurile cari îmi convin mie. Profesorul se teme să nu-i dau coloratură de dreapta, e mereu bănuitor cu ce fac²²”.

Așadar, în jurul anului 1934, existau cel puțin două proiecte editoriale aflate „pe masa” conducătorului Școlii Gustiene: „Anteu” sau „Gând și faptă”, care reflecta,

²⁰ În februarie 1936, Traian Herseni a candidat la catedra de sociologie a Universității din Cluj. Herseni a pierdut concursul, în ciuda faptului că avea, față de contracandidat, mai multe titluri publicate, fapt ce a generat proteste publice din partea lui D. Gusti, care a scris un articol despre eveniment chiar în „Sociologie românească”: „Considerații în legătură cu un concurs universitar” (1936, nr. 3, p. 1–7). În aceeași revistă au fost publicate propunerile lui Gusti de modificare a prevederilor legale privitoare la organizarea concursurilor în învățământul superior: „Propuneri pentru modificarea legii și regulamentului pentru organizarea învățământului universitar”, în „Sociologie românească”, nr. 7–9, 1936, p. 100–103.

²¹ Octavian Neamțu către Anton Golopenția, în martie 1936, în Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*, vol. IV, ed. cit., p. 143–144.

²² *Ibidem*, p. 145. Octavian Neamțu publicase, pe atunci, în „Sfarmă-Piatră”, publicație de orientare legionară, și relatează, în aceeași scrisoare din aprilie 1936, că Gusti îi ceruse întreruperea colaborării.

cu entuziasm tineresc, dorința unora ca Golopenția, Neamțu, Brutus Coste (având și susținerea lui Vulcănescu), de a exprima punctul de vedere „monografist” asupra problemelor de actualitate („politice”) ale României, și „Revista de sociologie românească/Revista română de sociologie”, inițiativă în mod evident circumscrisă unor imperative strict legate de acțiunile monografice. Niciunul din ele nu se concretizează timp de doi ani, iar, când acest lucru se întâmplă, Gusti va prefera proiectul perceput drept „restrâns” și specializat monografic. Proiectul „politic” care să fie condus de tineri ar fi reprezentat un experiment nu lipsit de riscuri pentru planurile lui Gusti. O tribună monografistă combativă ar fi însemnat o platformă care, din punct de vedere editorial, putea pune probleme de control pentru Gusti și putea potența posibile conflicte între diversele orientări concurente sau diferite din interiorul Școlii. Altfel spus, era mult mai riscant și mai greu pentru Gusti să gireze un proiect gândit, creat și gestionat de tinerii săi colegi sau, în orice caz, această variantă conținea mult mai multe necunoscute decât cea, mult mai „cuminte”, a unei reviste de specialitate, chiar dacă mai deschise către publicul larg. Contextul politic era și el, deja, destul de frământat, iar în grupul monografist nu doar că nu domnea armonia, ci, în afara unor legături interpersonale solide, existau rivalități puternice și o neîncredere destul de surprinzătoare referitoare la intențiile, inclusiv politice, ale „celuilalt” (cel care era în grup, dar nu era din „gașcă”). De altfel, un alt motiv pentru tergiversarea lui Gusti și, în final, adoptarea proiectului revistei de sociologie, îl putea constitui chiar diversitatea de orientări și de „găști” monografiste: grupul Golopenția–Neamțu–Coste–Pogoneanu, grupul Vulcănescu–Stahl–Georgescu, grupul Ionică–Amzăr–Samarineanu etc. Apropiate de experiențe și viziuni comune, uneori și de interese, aceste sub-grupuri cu delimitări relative reprezentau tot atâtea puncte de vedere despre cum ar fi trebuit să arate o revistă a monografiștilor, cine să o conducă și spre ce/cine. Gusti optează pentru un proiect integrat construcției sale monografiste care să potențeze la maximum identitatea și imaginea unei „Școli sociologice” care deține întâietatea științifică în România și cheia rezolvării problemelor sociale din țară. Împrejurările care au condiționat apariția „Sociologiei românești” pot explica și maniera în care H.H. Stahl o rememorează în amintirile sale scrise și orale. Într-adevăr, față de varianta „Anteu”, proiectul lui Gusti are un caracter mult mai „intern”, fiind mai apropiat, ca funcție, de „Curierul echipelor studentești” decât de publicații de gen „Dreapta”. De asemenea, caracterul „devălmaș” al revistei a fost, cel puțin pentru primele numere, o realitate. În fine, temerea ca revista să nu devină „sectară”, adică monopolizată de unul din sub-grupurile monografiste, exista inclusiv la profesor și a fost resimțită de O. Neamțu, după cum am văzut mai sus. Parțialitatea amintirilor lui Stahl, care obturează, involuntar, rolul și profilul „Sociologiei românești” din perioada Golopenția, nu arată altceva decât că acesta nu a fost un observator critic, științific, al propriei sale experiențe sociologice, ci a reprodus percepții construite ale experiențelor de viață. În cazul de față, pare că Stahl a reprodus percepțiile stârnite de contextul discuțiilor, așteptărilor și temerilor legate de apariția „Sociologiei românești”, „uitând” evoluția ulterioară a acesteia, de vreme ce nu mai era implicat la fel de mult în munca editorială, sau

chiar funcția pe care revista a jucat-o în economia generală a dezvoltării Școlii gustiste încă din 1936, de vreme ce mai importante erau propriile sale obiective din interiorul grupului.

O REVISTĂ PENTRU O ȘCOALĂ

Același H.H. Stahl, în interviurile de istorie orală, explică sensul titlului revistei (care am văzut că avea mai multe variante) legându-l de numele grupului monografist:

– „Lumea zice «Școala românească de sociologie». Noi spuneam «școala de Sociologie românească». În sensul de sociologie aplicată pe problemele românești.

– Interesantă nuanță.

– Da. Și suntem singurii care am făcut-o. Pentru că toți ceilalți au făcut Sociologie românească în sensul că erau români. A făcut și Andrei, și Brăileanu, Sudețeanu...

– Speranția...

– Și Speranția, toți au făcut sociologie, fiind români. Dar n-au făcut Sociologie românească. Adică, n-au aplicat cercetările sociologice la problemele românești”²³.

Conversația este despre revista „Sociologie românească” și, chiar dacă nu este explicită, iar Stahl vorbește, și aici, ca parte integrantă a monografiștilor, deci ca un membru care promovează în exterior opiniile grupului după ce le-a interiorizat, naturalizându-le, este un indiciu puternic asupra funcției și semnificației întreprinderii editoriale în cadrul grupului condus de Gusti. Sau, cel puțin, în cadrul grupului care a fost inclus în acest proiect. Din fragmentul citat aflăm un lucru foarte important: *numele revistei era legat de numele școlii, iar numele școlii era o metaforă a monografiei gustiste*. Așadar, un exercițiu de construcție deliberată a imaginii unei școli și a semnificației acesteia, printr-o sintagmă care monopolizează inteligent producția autohtonă de sociologie. Semnificația s-ar putea „traduce” astfel: sociologia românească este Școala gustiană, Sociologie românească este doar monografia grupului condus de D. Gusti.

După cum se arată în alte studii ale acestui număr, folosirea sistematică, programatică a termenului de „școală” pentru grupul și întreprinderile coordonate de D. Gusti este întâlnită în materialele pregătite de monografiști pentru cele două volume omagiale din „Arhiva” anului 1936 dedicate profesorului. Materialele vor fi, ulterior, asamblate laolaltă într-un volum de sine stătător, din 1937, intitulat „D. Gusti și Școala Sociologică de la București”, publicat sub egida ISR. Henri H. Stahl folosește, în schimb, termenul de „Școala monografiei sociologice”. Trebuie menționat,

²³ Zoltan Rostas, *Monografia ca utopie. Interviuri cu H.H. Stahl*, București, Editura Paideia, 2000.

însă, că revendicarea publică a unui statut de „școală” pentru monografia gustiană are antecedente chiar mai vechi, apărând într-un articol din 1931 semnat de Mircea Vulcănescu și intitulat „Lucrările școalei române de sociologie”²⁴. Semnificativ este și scopul articolului, Vulcănescu făcând, de fapt, publicitate unei campanii de publicare a studiilor monografice de către ISR și a unei broșuri de prezentare a principiilor generale de cercetare ale școlii, care urma să fie semnată de Traian Herseni.

Regăsim discursul despre școală și instituționalizarea acesteia încă din primul număr al revistei „Sociologie românească”, în articolul semnat de D. Gusti: „cercetările monografice au dus la cea dintâi școală sociologică românească”²⁵. Rostul revistei era acela de a veni în întâmpinarea nevoii de îndrumare și coordonare a „mișcării” monografice care, sub inspirația campaniilor lui Gusti, începea să se dezvolte și în alte regiuni ale țării, prin Institutele Sociale locale de la Chișinău și Banat-Crișana, și sub umbrela căreia intrau și echipele regale studențești. Interesant este că, în acest prim număr, Traian Herseni, într-un articol de inventar al evoluțiilor din sociologie, menționează gruparea de la Rânduiala, condusă de „patru dintre tovarășii noștri de muncă monografică” (Ion Ionică, D.C. Amzăr, Ernest Bernea, I. Samarineanu), ca fiind „formați în școala d-lui profesor Gusti”²⁶. La scurt timp, gruparea de la „Rânduiala” va intra în conflict cu Gusti și grupul monografist. Tot în acest prim număr aflăm, la secțiunea de Însemnări, că Fundația Rockefeller trimisese doi bursieri pentru a studia sociologia „așa cum o înțelegea școala românească”²⁷. Unul din ei era Philip E. Mosley, care va deveni, încă din 1936, unul din cei mai activi „propagandiști” ai Școlii în lumea anglo-saxonă.

În același sens, de discurs care obiectivează deliberat un fenomen de instituționalizare a inițiativelor lui Gusti, în numărul doi, acesta își expune ambițioasa agendă de generalizare a experimentului echipelor regale studențești prin înființarea unui Serviciu Social obligatoriu, idee reluată și în cadrul unui număr de mai târziu²⁸. În numărul patru, Gusti reia ideea serviciului social și insistă, în plus, asupra creării unei rețele de institute sociale în toate centrele universitare ale țării, după modelul celor de la Banat-Crișana și Chișinău, care să fie coordonate de la centru de Institutul Social Român²⁹. În numărul imediat următor Gusti scrie

²⁴ Mircea Vulcănescu, „Lucrările școalei române de sociologie”, publicat în *Limba română*, an III, nr. 1, noiembrie 1931, în *Opere II. Chipuri spirituale. Prolegomene sociologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 1079–1081. Experiențele colective comune și practicarea unei metode dezvoltate de cercetare în mod repetat, în cadrul mai multor campanii de monografie, sunt elementele invocate de Vulcănescu pentru a justifica folosirea termenului „școală”.

²⁵ D. Gusti, „Sociologie românească”, în „Sociologie românească”, 1936, an I, nr. 1, p. 7.

²⁶ Traian Herseni, „Mișcarea sociologică în 1935”, în „Sociologie românească”, 1936, an I, nr. 1, p. 59.

²⁷ „Însemnări”, în „Sociologie românească”, 1936, an I, nr. 1, p. 62.

²⁸ D. Gusti, „Învățămintele și perspective din munca echipelor studențești”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 2, 1936, p. 5 și D. Gusti, „Învățămintele și perspective din a treia campanie a echipelor studențești”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 11, 1936.

²⁹ D. Gusti, „Cunoaștere sociologică și acțiune culturală”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 4, 1936, p. 4–5.

despre Muzeul Satului, prezentat ca o inițiativă venită în prelungirea activității echipelor regale studențești și ca o frescă vie a satului real, propunând, totodată, proiectul unui al doilea Muzeu, cel al unui sat-model, de această dată³⁰. În doar câteva numere, așadar, avem construită imaginea unei școli care crește „organic”, reușește să se afirme științific și social, creează instituții, generează o mișcare monografistă și, prin urmare, are legitimitatea de a revendica proiecte ample, cum ar fi crearea unei rețele naționale de institute de cercetare și un serviciu social obligatoriu. Este agenda lui Gusti, care va căpăta concretețe după câțiva ani, în 1939.

Dincolo de studiile propriu-zise, în „Sociologie românească” apar numeroase materiale de popularizare a acțiunilor și instituțiilor monografiste. Traian Herseni³¹, Octavian Neamțu³² și Henri H. Stahl³³ scriu despre metoda și sensul activităților echipelor regale studențești, institutele sociale regionale, Muzeul Satului, propun planuri de cercetare pentru diferite subiecte interesante pentru monografiile rurale, dar, de asemenea, notează cu atenție tot ceea ce se scrie în revistele de sociologie străine, franceze, americane și croate, despre Școala gustiană. În fine, în ultimul număr al revistei pe anul 1936 este publicat un material din partea redacției care anunță volumul omagial din anul următor. Tot aici regăsim, din nou, rânduri programatice despre D. Gusti, care „a creat mișcarea sociologică-monografică de la noi, din care a pornit și revista noastră și a devenit șeful unei adevărate școli românești de sociologie, cunoscută și apreciată și în străinătate”³⁴.

O parte a popularizării grupului monografist ca Școală de sociologie i se datorează colaboratorului american Philip Mosley. Debutând la secțiunea de recenzii, unde a aplicat o metodă pe care o va mai relua și în alte materiale din „Sociologie românească”, el compară tehnicile de cercetare și de intervenție ale „școlii bucureștene” față de alte sociologii contemporane, fie americane, fie, cum va proceda într-un articol mai amplu din secțiunea de cronici, din sud-estul Europei (Bulgaria)³⁵. Mosley a prezentat nu doar Școala, ci și revista „Sociologie românească” în publicațiile americane de sociologie³⁶. Aflat în strânsă legătură cu membrii acesteia,

³⁰ D. Gusti, „Muzeul Satului Românesc”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 5, 1936, p. 7.

³¹ T. Herseni, „Expoziția de lucru a echipelor regale studențești”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 1, 1936; „Cercetările monografice ale echipelor și Institutelor Sociale”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 12, 1936.

³² O. Neamțu, „Institutele Sociale Regionale”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 1, 1936; „A III-a campanie de muncă a echipelor studențești”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 10, 1936.

³³ H.H. Stahl, „Anchete sociale cu străjerii”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 1, 1936; „Metoda de lucru a echipelor cu satul și căminul”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 12, 1936; „Întâlniri și priveliști din Muzeul Satului”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 5, 1936.

³⁴ Redacția, „Sărbătorirea profesorului Gusti”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 12, 1936, p. 33.

³⁵ Philip Mosley, „C. Luther Fry: The Technique of Social Investigation”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 4, 1936, p. 44; Philip Mosley, „Cercetări rurale în Bulgaria”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 11, 1936.

³⁶ Philip Mosley, „A New Romanian Journal of Rural Sociology”, în „Rural Sociology”, II, Nr. 4, 1937, p. 457–465.

cu care se afla în corespondență chiar în timpul redactării materialelor, imaginea pe care Mosley o face școlii și revistei reflectă, evident, maniera în care Gusti și principalii săi colaboratori își vedeau și își doreau să fie perceput demersul. Dar, de asemenea, poartă amprenta propriilor interese academice ale sociologului american, care era specializat pe economia rurală din estul Europei. Astfel, Mosley se axează strict pe dimensiunea țărănească a proiectului gustist, este adevărat, dominantă în primul an al revistei „Sociologie românească”, cu toate că Gusti definise obiectivele mult mai larg încă din primul număr³⁷. Mosley prezintă succint conținutul revistei, așa cum e reflectat de studiile publicate în 1936 și în primele numere din 1937, și consideră că motivele înființării revistei sunt, în principal, valorificarea mai rapidă a cercetărilor monografice, îndrumarea acțiunilor de intervenție socială de la sate, oferirea de informații relevante pentru dezbaterile publice cu privire la viața țărănească, dar și prezentarea activității instituțiilor care aveau legătură cu mediul și economia rurală. Este semnificativ că Mosley prezintă revista ca fiind a Școlii, deci, practic, propune o dublă prezentare: atât a școlii sociologice, cât și a revistei acesteia. Autorul conchide cu o concluzie foarte relevantă: „Sociologie românească” deține o „poziție strategică” în ansamblul proiectului gustist, unificând cele două dimensiuni ale sale, cercetarea științifică și intervenția socială³⁸. În alt loc, el caracterizează revista ca fiind „mediul prin care sunt concentrate toate studiile rurale din România”³⁹.

Spre final, câteva remarci despre cine a publicat în „Sociologie românească”. Stereotipul reproduș inclusiv de membrii Școlii și într-o parte a literaturii despre monografie este că a fost concepută pentru ca tinerii să aibă șansa de a publica. O trecere în revistă a autorilor pe anul 1936 arată, însă, că lucrurile stau diferit. Dimitrie Gusti, alături de Traian Herseni și Henri H. Stahl sunt cei care domină, ca autori, cele mai importante rubrici ale revistei: studii, cronici, documente. Se găsesc și nume de „tineri”, de monografiști care publică, cum ar fi Florea Florescu, Constantin Gib, Dumitru Imbrescu și alții câțiva, însă „bătrânii” monografiei domină inclusiv la rubricile unde, teoretic, se publica material de cercetare mai puțin prelucrat (documente). Însumând, Stahl apare, în cele 12 numere din 1936 (în câteva cazuri, revista avea numere comasate), cu un total de 16 articole (cele mai numeroase la rubrica de documente), Herseni cu 13 articole (nu am pus la socoteală recenziile, care sunt numeroase, iar cele mai multe articole a avut la rubrica de cronici), iar D. Gusti cu 9, toate la rubrica cea mai importantă, cea de studii. Trebuie notată și prezența unor D.C. Georgescu, Roman Cresin, Octavian Neamțu, Ștefania Cristescu

³⁷ Reamintind că obiectivul ISR este cunoașterea realităților sociale „românești”, Gusti adaugă: „E vorba mai ales de monografii sătești, fără să nesocotim însă nici monografiile regionale, nici monografiile industriale sau orășenești și nici chiar cercetarea unei probleme restrânse la fața locului”. Gusti în „Sociologie românească”, *loc. cit.*, p. 7. Ulterior, în revistă vor apărea numeroase studii de sociologie urbană.

³⁸ Philip Mosley, „A New Romanian Journal of Rural Sociology”, p. 465.

³⁹ *Ibidem*, p. 463.

sau C. Brăiloiu, autori care nu pot fi asimilați unor simpli debutanți monografiști. Ceea ce trebuie remarcat, de asemenea, este prezența unor autori externi Școlii, dar importanți pentru a da revistei o greutate în plus în obiectivul de a deveni „mediu” relevant pentru reprezentanți ai altor instituții de cercetare socială. Astfel, publică în revistă Venturia Manuilă, Sabin Manuilă, Emanuil Bucuța, Pan Hallipa, I. Făcăoaru, dar și Iosif Venczel, adică reprezentanți ai instituțiilor de asistență socială, de statistică și demografie, ai Fundațiilor Regale, institutelor sociale regionale, eugenismului, dar și ai mișcării tinerilor ardeleni maghiari, lucru care arată că revista a fost gândită de la bun început ca o platformă-umbrelă, cu deschidere către alte instituții și curente din domeniul științelor sociale.

REMARCI DE FINAL

Apariția revistei „Sociologie românească” se datorează faptului că D. Gusti a devenit convins de utilitatea unei astfel de publicații și de rostul pe care ar trebui să îl joace în angrenajul complex care începea să capete o formă tot mai convingătoare, ce includea campaniile monografice, activitatea echipelor studențești și instituțiile create – Muzeul Satului, căminele culturale, institutelor sociale regionale. Acest complex instituțional, coordonat de D. Gusti, a fost numit de membrii săi Școala sociologică de la București. Gusti a sesizat că potențialul unei asemenea întreprinderi, care depășea, deja, granițele cercetării strict academice, este mult mai mare, putând genera, pe plan științific, recunoaștere internațională, iar pe planul cercetărilor monografice și al politicilor sociale, instituții de talie națională (rețeaua de institute sociale regionale, Serviciul Social). Un potențial cu atât mai vizibil cu cât Gusti avea acces la fondurile Fundațiilor Regale. „Sociologie românească” a avut rolul strategic de a demonstra că există acest potențial și că merită încrederea publică și politică pentru a fi transformat în realitate. Scoaterea revistei demonstrează că o școală sociologică este, în bună parte, un construct deliberat mai degrabă decât un curent „la modă”. Totuși, acest proiect, atât de coerent în datele sale principale, conține (dialectic?) negarea sau, cel puțin, diluarea sau trecerea pe plan secund, de fundal, a Școlii de sociologie. Compatibilitatea dintre statutul de Școală al grupului monografist și cel de coordonator al unei instituții ca Serviciul Social este o temă de aprofundat în cercetări viitoare.

BIBLIOGRAFIE

1. BUTOI, I. (2012). „Există un curent monografist în cadrul tinerei generații?”, în *Sociologie românească*, nr. 2.
2. DUNGACIU, D. (2008). *Portrete și controverse*, București, Editura Tritonic.
3. GOLOPENȚIA, A. (2014). *Rapsodia epistolară. Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923–1950)*. Vol. IV, București, Editura Enciclopedică.

4. GOLOPENȚIA, S. (2016). *Arhipelagul gustian. Contribuții la istoria Scolii Sociologice de la București*, București, Editura Enciclopedică.
5. GUSTI, D. (1936). „Sociologie românească”, în *Sociologie românească*, 1936, an I, nr. 1.
6. GUSTI, D. (1936). „Învățăminte și perspective din munca echipelor studențești”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 2.
7. GUSTI, D. (1936). „Considerații în legătură cu un concurs universitar”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 3.
8. GUSTI, D. (1936). „Cunoaștere sociologică și acțiune culturală”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 4.
9. GUSTI, D. (1936). „Muzeul Satului Românesc”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 5.
10. GUSTI, D. (1936). „Învățăminte și perspective din a treia campanie a echipelor studențești”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 11.
11. HERSENI, T. (1936). „Mișcarea sociologică în 1935”, în *Sociologie românească*, 1936, an I, nr. 1.
12. HERSENI, T. (1936). „Expoziția de lucru a echipelor regale studențești”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 1.
13. HERSENI, T. (1936). „Cercetările monografice ale echipelor și Institutelor Sociale”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 12.
14. MOSLEY, P. (1936). „C. Luther Fry: The Technique of Social Investigation”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 4.
15. MOSLEY, P. (1936). „Cercetări rurale în Bulgaria”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 11.
16. MOSLEY, P. (1937). „A New Rumanian Journal of Rural Sociology”, în *Rural Sociology*, II, nr. 4.
17. NEAMȚU, O. (1936). „Institutele Sociale Regionale”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 1.
18. NEAMȚU, O. (1936). „A III-a campanie de muncă a echipelor studențești”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 10.
19. REDACȚIA (1936). „Sărbătorirea profesorului Gusti”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 12.
20. REDACȚIA (1936). „Propuneri pentru modificarea legii și regulamentului pentru organizarea învățământului universitar”, în *Sociologie românească*, nr. 7–9.
21. ROSTĂS, Z. (2000). *Monografia ca utopie. Interviu cu H.H. Stahl*, București, Editura Paideia.
22. ROSTĂS, Z. (2005). *Atelierul gustian. O abordare organizațională*, București, Editura Tritonic.
23. ROSTĂS, Z. (2009). *Strada latină nr. 8*, București, Editura Curtea Veche.
24. ROSTĂS, Z. (2013). „Criză și/sau tranziție la Școala Gustiană – 1932–1934”, în *Sfera politicii*, nr. 175.
25. STAHL, H.H. (1936). „Anchete sociale cu străjerii”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 1.
26. STAHL, H.H. (1936). „Metoda de lucru a echipelor cu satul și căminul”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 12.
27. STAHL, H.H. (1936). „Întâlniri și priveliști din Muzeul Satului”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 5.
28. STAHL, H.H. (2015). *Epistolar monografist. Din arhiva de scrisori a lui H.H. Stahl*, ediție de Zoltán Rostás, București, Editura Paideia.
29. VULCĂNESCU, M. (2005). *Opere II. Chipuri spirituale. Prolegomene sociologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

CONTEXTUL CRISTALIZĂRII ȘCOLII SOCIOLOGICE DE LA BUCUREȘTI ÎN ANUL 1936*

ZOLTÁN ROSTÁS**

ABSTRACT

The Context of the Crystallization of the Bucharest School of Sociology in 1936

In this article the author examines Dimitrie Gusti's actions and publications from 1936, which was the top year for the group conducted by the professor. After a short introduction synthetizing the courses of action developed in the preceding years, the author describes the process through which seminars, debates, fieldwork endeavours came together gradually and formed the Bucharest School of Sociology. This group, also known as the Monographic School or Gusti School bared all the characteristics of a modern scientific school. In this context the analysis focuses on the establishment, also in 1936, of the Village Museum in Bucharest, as a composing part of the School. The article also makes a short synthesis of the further evolution of the School.

Keywords: Bucarest School of Sociology, the Village Museum, King Carol II, Dimitrie Gusti, social intervention, royal student's teams.

În acest studiu nu vom detalia doar motivele științifice de cristalizare, la mijlocul anilor treizeci, a Școlii Sociologice de la București, ci vom trece în revistă principalele aspecte contextuale care au facilitat și au legitimat rapida instituționalizare al acestei formațiuni de științe sociale. Vom schița funcția ambivalentă (propagandistică și științifică) a unor subinstituții ale Școlii, cum ar fi Muzeul Satului înființat, dar și a campaniilor monografice și a echipelor regale studențești, care apar în spațiul public ca acțiuni patriotice ale Fundației Culturale Regale „Principele Carol”. Vom arăta semnificația politicii culturale promovate de Carol al II-lea în contextul luptelor

* Acest articol a înglobat pasaje din studiul publicat de autor în *Sociologie românească*, 2012, vol. X, nr. 2, intitulat „Contextul politic și cultural al înființării Muzeului Satului”

** Universitatea din București, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Bd. Iuliu Maniu 1–3, Complex Leu, Corp A, Sector 6, București, e-mail: zoltan.z.rostas@gmail.com.

„*Revista română de sociologie*”, serie nouă, anul XXVII, nr. 5–6, p. 387–402, București, 2016

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

politice din anii '30. De asemenea, vom prezenta succint microistoria perioadei care a precedat anul 1936, ilustrându-ne afirmațiile cu fragmente de istorie orală realizate în anii '80. Vom prezenta literatura monografică a construcției Școlii, dar și motivele discursului politic ambivalent al fondatorului.

INTRODUCERE

Demararea construcției – la început nepremeditată – a acestei școli sociologice o vedem în strânsă interdependență cu strategia elitei politice dominante a României Mari de a realiza, cât mai grabnic, o cultură națională unitară, omogenă, într-o țară cu provincii care înainte de 1918 făceau parte din alte imperii. Întrucât discrepanța dintre provinciile istorice era evidentă, mai ales în cadrul culturii urbane, elita politică a propus o campanie de reconstruire, pornind de la baza „nealterată” a culturii rurale românești¹. Principalele instrumente „ofensive” au fost școala, biserica și presa, susținute de stat. Într-o proporție mai mică pot fi incluse aici și Fundațiile Regale, respectiv rețeaua Caselor Naționale, care, în anii '20, funcționau într-un stil haretist alterat². În această perioadă se cultiva deja înființarea de muzee de cultură populară ca repere ale artei culte.

Ideologia carlistă a anilor '30 – înglobând și strategia construirii culturii naționale, dar influențată de curentul antiparlamentar, antipartinic al epocii – promova un sistem autoritar, corporatist, dar cu notă specific românească de modernizare culturală și civilizatoare. După întoarcerea din exil, în 1930, în condițiile crizei economice mondiale și ale crizei parlamentarismului românesc, Carol al II-lea a adoptat un rol activ în viața politică a țării. Și, într-adevăr, regele a procedat de îndată la înființarea unor noi fundații pentru finanțarea cercetării științifice și creației literare. În același an, în octombrie, cu prilejul celei de-a zecea aniversări a Universității clujene, suveranul și-a anunțat decizia de a înființa la Cluj un Institut de Cercetări Științifice „Carol II”. În memoria culturii a rămas drept cea mai

¹ Despre acest proces de construcție a se vedea volumul Irinei Livezeanu (1995), *Cultură și naționalism în România Mare, 1918–1930* (traducere din limba engleză de Vlad Russo), București, Editura Humanitas.

² Sistemul inițiat de Spiru Haret a fost o revelație în epoca sa, dar, după Primul Război Mondial, reluat de ministrul liberal Constantin Angelescu, s-a dovedit cu totul inefficient. Deplasările unor intelectuali la țară pentru „luminarea” țăranilor sub egida Fundației Culturale „Principele Carol” a stârnit ironia lui H.H. Stahl într-o convorbire din 1984: „În '34, noi am intrat ca un fel de intruși, ca un fel de cai troiani. Întâi numai pe mine m-a băgat, pe urmă pe Neamțu și apoi pe Golopenția, pe urmă pe Focșa și încă pe câțiva. Eram ca un corp străin, eram cu totul altceva decât bătrânii, directorii de cămine, cum era Apostol Culea, care era și el acolo, Ciurezu, care era directorul, redactorul revistei „Albina”, tot grupul acela. Cu care nu ne-am avut nici bine, nici rău. Adică, ei își vedeau de treaba lor, care era foarte vagă. N-aveau niciun fel de slujbă administrativă în Fundație, erau misionari culturali. Adică, din când în când se duceau, țineau o conferință te miri unde, făceau o vizită, pe vechea tradiție a Fundației «Principele Carol». (...) Erau, pur și simplu, cam ridicoli” (Zoltán Rostás, 2000, *Monografia ca utopie, Interviuuri cu Henri H. Stahl*, București, Editura Paideia, p. 197–198).

cunoscută ctitorie a lui Carol al II-lea Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”. Condușă de profesorul Alexandru Rosetti, aceasta își propunea să publice lucrări de natură educațională sau științifică și să încurajeze activitatea creativă științifică, literară și artistică românească; să publice ediții critice ale clasicii români; să recompenseze munca literară prin premii anuale. Premiul Național de 100 000 lei se acorda în fiecare an unui scriitor pentru întreaga sa operă. Premiile pentru tinerii scriitori constau în publicarea scrierilor (alese de un comitet). În cele 14 serii de volume ale editurii a fost cuprins evantaiul cel mai larg cu putință al posibilităților de publicare a elitei literare, artistice și de științe socio-umane.

În 1933–1934, schimbarea radicală a atmosferei politice – cauzată de asasinarea prim-ministrului liberal I.D. Duca – impune modificarea strategiei politice de consolidare a influenței suveranului asupra elitei politice prin concentrarea mai apăsătoare pe construirea imaginii unui „rege al țăranilor”. Motivul general al acestei opțiuni l-a constituit faptul îndeobște cunoscut că populația României era preponderent rurală. Un motiv mai puternic, dar voalat exprimat, a fost că Mișcarea Legionară, potrivit regelui, încerca să pătrundă în mijlocul maselor țărănești. Astfel, toate mijloacele propagandei directe și indirecte – prin presa de popularizare, prin programe de ajutorare derulate de Fundația Culturală Regală – l-au prezentat pe Carol al II-lea drept exponent și apărător al intereselor țăranimii.

După retragerea guvernului țăranist al lui Vaida-Voievod în toamna lui 1933, regele, cu un guvern liberal mai obedient față de Curte, a inițiat o nouă politică de educare a tineretului. La începutul anului 1934 s-a aprobat o serie de măsuri pentru a organiza activitatea extrașcolară a elevilor și liceenilor în spiritul dragostei pentru regele Carol al II-lea. Era vorba despre resuscitarea politicii de tineret promovate sub forma voluntariatului în anii '20, de Fundația Principelui Carol. Dacă, în anii guvernării țăraniste taberele de muncă legionare au fost reprimite, interzise de autorități, acum s-a recurs la tactica de contracarare a lor prin inițierea unei mișcări de tineret loiale Regelui și nu Căpitanului. Se încerca satisfacerea unei nevoi de conducător carismatic și se considera că tânărul rege Carol al II-lea putea să fie acceptat în acest rol.

Prin aducerea profesorului Dimitrie Gusti în fruntea Fundației Culturale Regale „Principele Carol” s-a urmărit tocmai acest scop. Numirea țintea, aparent, exclusiv revigorarea – în conformitate cu noile cerințe de educare a satului – activității Fundației, împotmolită în vechea formulă haretistă a misiunilor de luminare a țăranilor. Era vorba, desigur, și de această modernizare, dar, mai mult decât atât, de implicarea pentru prima oară a studenților în această muncă. Nemărturisit, Gusti urmărea valorificarea (și continuarea) experienței campaniilor monografice desfășurate între anii 1925 și 1931, prin introducerea unei noi formule de muncă culturală. Echipele studențești regale, selecționate și pregătite de vechii colaboratori ai lui Gusti, realizau și programul de intervenție socială la țară (vizând dezvoltarea culturii

muncii, a sănătății, a minții și a sufletului), dar și programele de mișcare culturală de tineret atașate monarhiei și personal suveranului Carol al II-lea³. În asemenea condiții, această „contramișcare”⁴ culturală de tineret a fost completată mai târziu și de organizația mult mai cuprinzătoare, Straja Țării, a școlarilor și a liceenilor. Organizarea paramilitară, disciplina introdusă, ritualurile, cântecele, gesticulația tipică pentru organizațiile de tineret din regimurile totalitare din Europa erau, fără discuție, o formă de a contracara influența mișcării legionare în sânul tineretului școlar. De fapt, la fel ca în toate țările europene, și în România interbelică forțele politice majore ale sistemului parlamentar erau în competiție acerbă pentru a acapara această nouă forță socială care era tineretul. Orice observator lucid putea să-și dea seama că munca la țară, marile expoziții, congrese, prezentările rezultatelor echipelor regale, ale căminelor culturale nu erau simple demonstrații protocolare, ci mai cu seamă procedee de implementare a unor tehnici de intervenție socială, îmbrățișate de Carol II, și de eclipsare a extremei drepte.

MONOGRAFISMUL ÎN DOSUL SCENEI POLITICE

În ciuda „crizei monografiei” din 1932–1933⁵ activitatea teoretică a monografiștilor nu a încetat. Căutările de alternative politice, autoevaluările generaționale, integrarea parțială în munca de intervenție socială a Fundației Culturale Regale „Principele Carol” nu au oprit redactările de studii și volume. Pe lângă studii în reviste, în 1934 Traian Herseni publică *Teoria monografiei sociologice*, cu un studiu introductiv consistent al lui Gusti, și o carte de Henri H. Stahl, *Tehnica monografiei sociologice*. Aceste două volume, pe lângă faptul că au fost bine primite de presa culturală, au devenit și un instrument prețios pentru cei care se interesau de metoda monografică, în primul rând pentru studenți. Consolidarea teoretică a monografismului primește încă un impuls major în 1935, prin apariția operei lui Gusti, *Sociologia militans*.

Apariția acestei culegeri de studii structurate în capitole, acoperind aria largă a preocupărilor profesorului, poate că nu a fost întâmplătoare, fiindcă, în acel an 1935, se împlinea un sfert de secol de activitate universitară. A fost un an încărcat și pentru Gusti, cu conferințe de succes la Paris și la Leipzig, cu reluarea cercetărilor monografice la Șanț din județul Năsăud și, nu în ultimul rând, cu continuarea lărgită a muncii echipelor regale studențești organizate la Fundație, campanie asistată de

³ Pentru a ilustra cât de împletită a fost strategia captării tineretului și a țărănimii, numai în treacăt amintim că, înainte cu o lună de inaugurarea muzeului, la 4 aprilie 1936, a fost înființat și Oficiul de Educație a Tineretului Român.

⁴ Despre acest fenomen vezi mai detaliat Zoltán Rostás (1998), „The Gusti Empire” în *Martor, The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review*, nr. III.

⁵ Am încercat să lămuresc acest fenomen în studiul „Criză și/sau tranziție la școala gustiană – 1932–1934. Din perspectiva corespondenței lui Anton Golopenția”, în revista *Sfera politicii*, volumul XXI, nr. 3 (175), mai–iun. 2013.

un mijloc de comunicare organizațională nouă, „Curierul echipelor studențești”, care, din 1936, apărea în formă tipărită. Dar hotărârea cea mai importantă a fost demararea organizării sărbătoririi celor 25 de ani de activitate universitară a lui Dimitrie Gusti. Pentru desfășurarea în bune condiții a evenimentului a fost format un comitet de organizare în frunte cu Tudor Vianu. Nu atât lista de invitați a fost principala preocupare, căci Gusti chiar merita să fie sărbătorit de elita politică și intelectuală a vremii, datorită meritelor sale de reformator, de creator de instituții, ci realizarea celor două volume omagiale, unul cu contribuții în limbi străine, ale unor autori străini și români, altul, în limba română, numai cu autori români⁶. Tot în 1935 au fost făcute demersurile decisive pentru realizarea mult visatei reviste a monografiștilor, *Sociologie românească*⁷, dimensiune necesară pentru orice școală sociologică.

1936 – EXPRIMAREA STRUCTURATĂ A FORMAȚIUNII DE ȘCOALĂ ȘTIINȚIFICĂ

În acest an, dincolo de continuarea acțiunilor începute în 1935, care nu erau de mică anvergură, colaboratorii lui Gusti procedează la formularea explicită a statutului lor de Școală sociologică. Aceasta înseamnă de fapt explicitarea, obiectivarea demersurilor de până acum. Nu mai este vorba de o afișare sau de declararea identității de grup a monografiștilor, cu o conștiință de „noi” marcantă, observată și de alții, ci de o argumentare articulată, detaliată a faptului că gruparea din jurul profesorului s-a constituit ca școală. Și, conform literaturii științifice care definește conceptul de școală sociologică, în anul 1936 grupul lui Gusti chiar îndeplinea condițiile de școală sociologică de atelier⁸.

Fără îndoială, cele două volume circumscriau *expressis verbis* starea de fapt a sociologiei bucureștene. Aceste tomuri au fost citate pe alocuri, dar nu au fost niciodată analizate, nici ca semnificație, nici ca mesaj. Nu este cazul *hic et nunc* să intrăm în detalii, dar volumul *Mélanges...* poate constitui o panoramă a științelor sociale europene la momentul 1936, datorită importanței personalităților care au răspuns la apelul bucureștenilor și au trimis articole importante (să nu uităm că „Arhiva” deja era revistă internațională, răspândită în toate țările care aveau membri ai Institutului Internațional de Sociologie). Faptul că în această culegere de studii au semnat personalități ca Celestine Bougle, Georges Duprat, Charles A. Ellwood,

⁶ Este vorba de „Mélanges D. Gusti, XXV ans d’enseignement universitaire (1910–1935) I” și „Omagiu profesorului D. Gusti, XXV de ani de învățământ universitar”, în *Arhiva pentru știință și reformă socială*, anul XIII, 1936.

⁷ Despre semnificația și importanța demarării în 1936 a *Sociologiei românești* vezi în acest număr studiul lui Ionuț Butoi.

⁸ Am explicat acest lucru în Zoltán Rostás, *Atelierul gustian. O abordare organizațională*, București, Editura Tritonic, 2009.

Hans Freyer, René Maunier, Gaston Richard, Werner Sombart, Eduard Spranger, Leopold von Wiese denotă aprecierea de care se bucura profesorul Gusti, dar și conexiunile solide ale acestuia în societatea academică sociologică europeană. Analiza acestor studii, în comparație cu tezele și rezultatele școlii gustiene, ar oferi contextul teoretic european al eforturilor de la București, studiu pe care îl vom realiza în viitor. Tot așa, volumul II, *Omagiu...* este un grupaj al agendei științelor sociale de atunci, care reflectă și atmosfera politico-culturală a perioadei. Au semnat, în acest volum de studii, personalități ca Nicolae Bagdasar, George Banu, Alexandru Dima, Mircea Djuvara, Constantin C. Giurescu, Virgil Madgearu, M. Sanielevici, Tudor Vianu, C. Rădulescu-Motru, care și astăzi sunt considerate vârful științelor socio-umane ale secolului XX din România. Dar au apărut în acest volum și membrii școlii gustiene și apropiații grupului – ca Mircea Vulcănescu, Henri H. Stahl, Traian Herseni, Octavian Neamțu, Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, Ion Zamfirescu, Emanuil Bucuța, nu cu teme proprii, ci analizând câte o dimensiune a activității profesorului. Aceste articole sunt, de fapt, contribuții la prima încercare de istorie a școlii gustiene, realizată chiar de membrii acesteia într-un moment de afirmare a ei. Dar articolele lui Vulcănescu și Stahl, dincolo de formula cerută de ocazia aniversară, sunt elaborate ca să susțină și să argumenteze calitatea de școală a grupării din jurul lui Gusti.

TREpte CĂTRE ȘCOALĂ

O școală nu se constituie fără o personalitate științifică proeminentă, care prin noutatea paradigmei propuse știe să adune adepți, știe să antreneze tineri cercetători, care să accepte și să îmbrățișeze o metodologie originală și o manieră nouă de cercetare. Din mărturia foștilor studenți⁹ și colegi, așa a fost profesorul Gusti. Dar Vulcănescu, cunoscându-l cel mai devreme în multiple ipostaze, a reușit să surprindă personalitatea profesorului, comparându-l cu figuri celebre ale universității bucureștene interbelice. „Fără să vrem, gândul comparației ne duce la ceilalți doi mari dascăli ai Universității românești contemporane, vorbesc de d-nii Iorga și Motru. Între liniștea celui din urmă și neastâmpărul celui dintâiu, Dimitrie Gusti e grăbit să creeze, ca și primul. Pentru el, timpul nu iartă. *Creația este pentru timp*. Nu pentru eternitate. Ce poți să faci, fă îndată! Dar neastâmpărul său creator nu se mărginește numai să scrie cărți și să antreneze oameni după sine. Firea lui e setoasă de ordine și realitate. Ce s-a închipuit trebuie imediat concretizat în faptă. Trebuie instituționalizat. Năzuința nestabilă trebuie să se fixeze, prin munca unui corp social definit, printr-o echipă.

⁹ Vezi persoanele intervievate în volumele *Monografia ca utopie, Interviuuri cu Henri H. Stahl*, București, Editura Paideia, 2000, *Sala luminoasă. Primii monografiști ai școlii gustiene*, Paideia, 2003, *Parcurs întrerupt. Discipolii din anii '30 ai școlii gustiene*, București, Editura Paideia, 2006.

Aci, Profesorul se apropie mai mult de d. Motru¹⁰. Așadar, este evidențiată aici o primă calitate acordată lui Gusti, relevantă pentru statutul unui conducător de școală: abilitatea de a crea instituții. O a doua trăsătură este o oarecare carismă, un talent de a aduna și mobiliza oameni pentru o anumită cauză. Astfel, Gusti a demarat în București un seminar atractiv și mobilizator pentru tineri¹¹. Mai mult decât atât, a reușit să-i atragă pe acești tineri într-o aventură științifică și – ceea ce este important – să asigure continuitatea în munca de perfecționare a metodologiei cercetării de teren, în realizarea și valorificarea studiilor elaborate în urma investigațiilor de teren.

Nașterea unei școli de sociologie nu constă numai în apariția unui om „providențial” cu o nouă paradigmă incitantă. Henri H. Stahl, în maniera sa de cercetător de istorie socială meticolos, elaborează pentru acest volum primul studiu despre trecutul de 10 ani al cercetărilor monografice. Acest studiu amplu, citat și răscitat (dar niciodată reeditat!), pe lângă meritul de a da date exacte despre munca de cercetare, pe lângă stabilirea listei participanților la fiecare campanie monografică, are marele merit de a consemna acele fapte care, de-a lungul anilor, au condus treptat la formarea unei școli de sociologie cu identitate proprie. Este îndeobște cunoscut faptul că ideea cercetării monografice a unor unități sociale a fost mobilul teoretic al ieșirii pe teren al lui Gusti și al tinerilor săi colaboratori. Dar această idee a primit consistență treptat, de-a lungul anilor de cercetare și de reflecție. Stahl, în acest studiu, pe baza experienței proprii, are drept scop prezentarea etapelor și a detaliilor constitutive ale unei școli sociologice.

Monografia a demarat deja cu o inovație: în locul cercetării individuale, considerate firești până atunci, membrii seminarului s-au *deplasat* în *grup* într-o localitate, la Goicea Mare, în 1925, deocamdată cu obiective vagi. Stahl include această deplasare în etapele de formare, considerând că, în ciuda lipsei de structurare a cercetării, a fost un prim contact cu rigorile terenului: „Scopurile urmărite au fost atinse, și anume, s-a putut face o confruntare a planului cu realitatea, aduce o contribuție de cercetări și mai ales deschide pârtia tuturor celorlalte campanii”¹².

Într-adevăr, această primă confruntare cu realitatea a fost motivul multor ședințe de seminar, în care s-a pregătit următoarea campanie monografică, cea de la Rușetu, în 1926, unde exista deja un chestionar incipient. S-a încercat, pentru prima oară, plasarea participanților în *echipe mici* corespunzătoare fiecărui „cadru” și fiecărei „manifestări”. Acolo s-a inventat și faimoasa „sala luminoasă”, *plenarele de fiecare seară* cu toți participanții, conduse de profesorul Gusti. La aceste ședințe s-a discutat, pentru prima oară, o chestiune de maximă importanță, nu numai pentru școala gustiană, ci și pentru întreaga știință și politică românească. „Încă ne străduiam

¹⁰ Mircea Vulcănescu, „Dimitrie Gusti, profesorul” în *Arhiva...*, p. 1246.

¹¹ Despre întâlnirea lui Gusti cu generația de studenți a lui Vulcănescu, vezi Ionuț Butoi, *Mircea Vulcănescu – o microistorie a interbelicului românesc*, Editura Eikon, 2015, capitolul despre organizațiile studențești.

¹² Henri H. Stahl, „Școala Monografiei Sociologice” în *Omagiu...*, p. 1138.

să aflăm – scria Stahl – cum trebuie să vedem viața satelor: să o interpretăm pe măsura cunoștințelor teoretice clasice, reducând de pildă toată viața economică sătească la o contabilitate în stil de economie politică capitalistă, sau să încercăm a găsi o teorie proprie și deci un sistem clasificator propriu pe măsura fenomenului pe care-l aveam în față și care era gospodărie de caracter mixt seminatural, semicapitalist”¹³. Stahl plasează, așadar, încă din a doua expediție monografistă, apariția unui element esențial pentru a se putea vorbi de o școală: o perspectivă proprie, nouă, de a privi realitățile sociale.

La Nerej, în 1927, achizițiile metodologice noi au fost folosite în continuare, adăugându-li-se și altele: „Atunci am descoperit noi – mărturisea Stahl (...) – metoda cea adevărată a monografiei, cheia și lăcatul experienței sociale: anume, trecerea din casă în casă, iscodirea și cotrobăirea, în același timp înduioșată și neobrăzată, a vieții întregi a oamenilor, așa cum sunt ei, cu păcate tănuite și trufii pe te miri ce”. Acest „*laminor*” al observației, considera Stahl, este „metoda cea adevărată și contribuția cea mai de seamă a monografiei sociologice, cel puțin întru ce privește formarea unui suflet și unei psihologii noi, psihologia monografistă”¹⁴.

În campania monografică de la Fundu-Moldovei, din 1928, s-au făcut cele mai însemnate demersuri ca grupul din jurul lui Gusti să devină o școală sociologică. În primul rând, sublina Stahl, „am perfecționat sistemul împărțirii întregei grupe de monografiști în echipe, fiecare având însărcinarea de a studia un anume fragment din total. (...) am instituit *sistemul transcrierii pe fișe* și al străngerii lor în *dosare comune*, cu alte cuvinte, notările nu se mai fac de aci înainte, în caiete personale de note zilnice, ci se transcriu pe fișe volante, care se predau pe măsura alcătuirii lor, conducătorului monografiei”¹⁵. De asemenea: „În ceea ce privește dreptul de proprietate științifică asupra observațiilor făcute, monografia a primit ca o lege a ei următoarea regulă: *toate fișele strânse sunt puse la dispoziția tuturor monografiștilor*. Ele nu pot fi revendicate exclusiv de către culegătorul lor. Asupra acestor fișe orișicine are un drept de redactare. Evident, cine redactează are obligația de a cita fișele străine pe care le folosește, întocmai așa cum ai cita o carte tipărită. Individual este deci numai dreptul de a iscăli redactările individuale”¹⁶. Această regulă a fost reiterată de câteva ori în perioada interbelică și a rămas respectată, cel puțin la cercul restrâns al școlii. Regăsim aici una din calitățile pe care gustiștii și le-au asumat ca trăsătură distinctivă: lucrul în echipă și punerea resurselor de cercetare în comun. În primele relatări din sociologia internațională despre școala gustiană (nu doar despre sociologia lui Gusti, e o diferență importantă) regăsim evidențiată natura de *echipă* a cercetărilor

¹³ Idem, *Școala monografică...*, p. 1144.

¹⁴ *Ibidem*, p. 1143.

¹⁵ *Ibidem*, p. 1147.

¹⁶ *Ibidem*.

monografiste, ilustrată atât ca modalitate de organizare, cât și, ceea ce e interesant, prin fotografii de pe teren¹⁷.

Campania din Fundu-Moldovei era importantă și pentru dezbaterile teoretice, iar Stahl notează: „trebuie să recunosc că pentru teoria monografiei sociologice prezența printre noi a d-lui Mircea Vulcănescu s-a făcut foarte simțită”¹⁸.

Dar, această campanie bucovineană a fost semnificativă și pentru apariția unor instituții, unor *practici* de valorificare a muncii de cercetare: realizarea primului *muzeu sociologic* în cadrul Seminarului și formarea Asociației Monografiștilor, care să activeze în cadrul Institutului Social Român. Ideea *expunerii* rezultatelor de cercetare, dezvoltată până la proiectul imens al Muzeului Satului, merită o atenție aparte, deoarece este un mijloc de comunicare prin excelență, valențele sale științifice fiind mai degrabă secundare. Folosirea expozițiilor arată că grupul lui Gusti conta mult pe popularizarea simbolică a demersului monografic, nu doar pe producerea de texte științifice, mai aride și seci.

Cu această conștiință de sine ca grup independent s-a organizat campania monografică de la Drăguș, în 1929, care, chiar în acei ani, a fost considerată *cea mai consistentă cercetare*. A fost o reușită datorită faptului că acest sat făgărășean, pe lângă frumusețe, avea toate ingredientele unei localități tradiționale. Campania nu a fost, de data aceasta, experimentală, ci menită obținerii unui produs științific autentic.

„Iată pentru ce în Drăguș – explică Stahl – ne-am simțit îndemnați să încercăm a face o monografie menită să rămâie excepțională, adică o monografie absolut completă. Afirm că încercarea Drăgușului va rămâne excepțională pentru că este cât se poate de greu să se facă studii atât de amănunțite cât au fost acelea”¹⁹. Campania de la Drăguș a dus, pe lângă turnarea *primului film documentar*, și o noutate, după Stahl, care va avea o dezvoltare rapidă în anii 1930. Astfel, colectivitatea monografistă „a privit atent și în față problema reformei sociale”²⁰. Contribuie la întărirea ideii de școală și faptul că, după această campanie, Gusti numește doi asistenți monografiști pentru a se ocupa de organizarea cercetărilor viitoare și prelucrarea materialului adunat, potențând, astfel, și caracterul universitar al cercetării. Foarte interesante și cu multe noutăți au fost și campaniile monografice în gorjanul Runcu, iar din 1930 și basarabeanul Cornova, din 1931, dar nu prin adaos metodologic și teoretic, ci prin confirmări sau infirmări ale unor anumite indicații tehnic-metodologice.

¹⁷ Philip Mosley îi cerea lui Stahl fotografii de la campanii pentru a ilustra și prin imagine „școala” sociologică a lui Gusti. Vezi Henri H. Stahl, *Epistolar monografist*, Editura Paideia, 2015, p. 145–148.

¹⁸ Stahl, *Școala monografică...*, p. 1148.

¹⁹ *Ibidem*, p. 1151.

²⁰ *Ibidem*, p. 1152.

Cei doi ani de „campanii de redactare” de la Făgăraș, din apropierea Drăgușului, din anii 1932–1933, au fost anii în care Gusti nu a fost prezent în echipă, fiind ministru al instrucției. Din acest punct de vedere a fost o perioadă de criză în procesul de consolidare a școlii sociologice. „Pe urma acestor două campanii – considera atunci Stahl – monografia Drăgușului a ieșit foarte aproape de punctul când s-ar putea tipări. Așteptăm împrejurări mai bune care să ne permită tipărirea seriilor de volume ale acestei lucrări pe care ne măgulim a o socoti drept un adevărat model de muncă științifică”²¹.

Preluarea conducerii Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, în anul 1934, de către profesorul Gusti, și atragerea treptată a unor monografiști de frunte în activitatea instituției a facilitat dezvoltarea direcției de intervenție socială a școlii, dar nu a făcut posibilă reluarea campaniilor monografice. „Întreruperea aceasta – preciza Stahl – nu dovedește o slăbire a interesului pentru monografie, ci dimpotrivă ne găsim acum într-un moment de reorganizare, pe o scară mult mai mare, a gândurilor de la început. De fapt, dacă Institutul Social Român din București nu a făcut o campanie de cercetări științifice, am avut în schimb toate Echipele Regale Studentești, care, într-o oarecare măsură, au făcut ele monografiile”²².

Și, fiindcă timp de zece ani sute de tineri bucureșteni au trecut prin experiența monografică, Stahl putea afirma, „...că Monografia Sociologică, adică ceea ce alcătuiește temeiul școalei sociologice a Profesorului Gusti, a avut asupra unei bune părți a intelectualității tinere românești o înrăurire atât de puternică, încât poate fi socotită drept o revoluție spirituală. Pornită la început în marginile restrânse ale unui Seminar Sociologic, ea a crescut încetul cu încetul, astfel încât o putem vedea astăzi prefăcând zone din ce în ce mai mari ale opiniei publice și, ca atare, interesând și cercurile științifice din străinătate”²³.

Așadar, în darea de seamă a lui Stahl regăsim un tablou de școală lucrat cu talent, în care fiecare componentă este așezată în mod studiat, la detaliu. Însumând, regăsim un grup științific care are: o perspectivă teoretică proprie asupra realității sociale, practici de cercetare proprii (observația directă, munca în echipă, munca interdisciplinară), instituții – formale și informale – proprii („sala luminoasă”, asociația profesională), mijloace proprii de valorificare și promovare a muncii de cercetare (expoziții, filme documentare) și valențe de dezvoltare a ariei de manifestare (intervenție socială). Iată Școala Gusti.

DE LA EXPOZIȚIILE MONOGRAFIȘTILOR ȘI ECHIPELOR LA MUZEUL ȘCOLII SOCIOLOGICE

²¹ *Ibidem*, p. 1160.

²² *Ibidem*, p. 1161.

²³ *Ibidem*, p. 1130.

De la muzeul monografist al campaniei de la Fundul Moldovei, din 1928, a fost parcurs un drum lung până la demararea construcției Muzeului Satului din București. Important este faptul că proiectul unui muzeu sociologic, ca parte componentă a mijloacelor de exprimare a școlii, a precedat cu mult anul 1936.

Interesul public din decembrie 1935 pentru expoziția echipelor studențești, a contribuit la grăbirea deciziei de a realiza la București un muzeu al satului, o decizie susținută și de presa bucureșteană. Dintre zecile de articole publicate în presă l-am ales pe cel al lui Mircea Eliade, care, până la acest eveniment, nu a trădat niciun interes pentru munca echipelor. Autorul, de la bun început, afirmă clar: „Importanța cu adevărat revoluționară a activității echipelor studențești la sate, activitate dorită și pornită din chiar inițiativa M. S. Regelui Carol II și organizată sub auspiciile Fundației „Principele Carol” de d. Profesor Dimitrie Gusti – este evidentă pentru oricine a vizitat Expoziția. Lectura mai atentă a „Catalogului” prezintă însă surprize chiar și celor mai optimiști aderenți ai acestei revoluționare porniri a studenților în sate. Căci este uluitoare descoperirea realităților românești rurale, este cu adevărat dramatică întoarcerea studenților la sate, efortul tinerilor intelectuali români de a înțelege stilul de viață al adevăratelor așezări românești – de a-l înțelege și de a-l ajuta să nu piară. Tendința tinerei generații de a lucra laolaltă, de a cunoaște și a activa în comun s-a manifestat de mai mulți ani în felurite câmpuri de muncă. Dacă n-ar fi să amintim decât „monografiile” sociologice organizate de d. profesor Dimitrie Gusti, numeroase asociații culturale având ca scop principal discuțiile publice, colaborarea pe toate planurile cunoașterii – și încă s-ar putea distinge orientarea tineretului intelectual către munca laolaltă. Era o vagă, dar puternică mișcare către efortul colectiv, către un nou stil de viață asociată – și această mișcare, caracteristică întregii generații tinere, și-a găsit o excepțională canalizare în Echipele Regale, create din inițiativa și voința M. S. Regelui Carol II”²⁴.

Plimbându-se printre exponate, frunzărind catalogul expoziției, eseistul are ocazia să-și dea seama că îmbrăcămintea țăranului e cu totul alta decât „costumul țăranesc de bal-mascat” sau cea din comerț, pe care o cunoaște de la oraș. Este surprins de „viața regională distinctă”, dar și de „elemente identice de viață economică”. Este atras de bogăția elementelor folclorice, dar află și o realitate dezolantă: „analfabeți 73,22%; lectura redusă la Biblie și câteva cărți de rugăciuni”, alimentația insuficientă, igiena primitivă, alcoolism, tuberculoză. Dar autorul articolului nu înregistrează numai realități triste ilustrate în expoziție, ci și munca bine organizată și profesionalismul echipierilor. Mai mult decât atât, Eliade remarcă și o tendință a Fundației, atunci când afirmă: „Dar nu numai satul românesc își găsește un izvor de înnoire și ridicare obștească în această activitate a echipelor – ci însăși

²⁴ Mircea Eliade, „Echipele Regale Studențești la lucru” în *Revista Fundațiilor Regale*, anul III, nr. 2, 1 februarie 1936, p. 447–448.

cultura românească poate afla aici un alt început, mai real, mai autentic, și mai bogat”²⁵.

Regăsim aici trăsăturile distinctive pe care și Stahl le-a folosit în studiul citat mai sus: efort colectiv, contact cu realitățile sociale și, un lucru important pentru latura „politică” a inițiativelor lui Gusti, ecoul în rândurile „tinerei generații” și ideea de valorizare a culturii autentice rurale, țărănești. Este un alt tip de portret de școală, de această dată accentul și interesul fiind îndreptat mai puțin către demonstrarea ideii că grupul e o școală, ci către legitimarea manifestărilor sale de amploare, publice – expoziții și activitatea de intervenție și construcție „culturală”. Poate cel mai important lucru la acest articol, însă, este semnatarul său. Mircea Eliade, o vedetă deja consacrată a „tinerei generații”, ba chiar considerat liderul său, purtătorul de cuvânt, laudă „contramișcarea” plecată de la grupul monografist, în ciuda (?) implicațiilor carliste ale proiectului.

Ambianța creată de asemenea articole a favorizat realizarea obiectivului monografiștilor de a realiza un muzeu permanent al satului la București, care să aibă mai multe valențe, dintre care cea mai importantă era cea socială.

Muzeul a fost (re)construit de meșteri din localitățile de obârșie ale gospodăriilor, sub conducerea lui Henri H. Stahl și a lui Victor Ion Popa, în patru luni, pentru că la sărbătoarea monarhiei, la 10 mai, trebuia inaugurat.

Acest segment al școlii gustiene a putut să apară datorită unei strategii politice și culturale carliste, care îmbina conservarea satului tradițional cu modernizarea lui. Astfel, Muzeul Satului avea mai multe fațete. Analiza cuvântării lui Gusti (publicată în „Sociologie românească”) la deschiderea muzeului este relevantă pentru pluralitatea obiectivelor.

În primul rând, adresându-se regelui, Gusti subliniază că inaugurarea Muzeului Satului are loc „după treizeci de ani de când marele Vostru unchi și Întemeietorul Dinastiei, Regele Carol I, a adunat într-o măreață Expoziție tot ceea ce putuse să împlinească România sub Domnia Lui”. Mai mult decât atât, pentru a accentua atașamentul față de Casa regală, Gusti subliniază: „Fundația Culturală Principele Carol a socotit că prin nimic nu putea să ia mai bine parte la serbările de bucurie ale orașului București și ale țării, pentru împlinirea a 70 de ani de când România își are măreața ei dinastie de Regi, care au împlinit, rând pe rând, cele mai îndrăznețe visuri ale neamului românesc, decât punând temelia acestui Muzeu al Satului”²⁶.

În al doilea rând, ideea Muzeului Satului trebuie legată, înainte de orice de activitatea echipelor regale (adică de tineret), care a fost o misiune încredințată de rege; echipe, care, pe lângă munca culturală efectuată în cadrul căminelor culturale de la sate, au adunat și obiecte pentru expoziția de mare răsunet, organizată în Parcul Carol în decembrie 1935. După această expoziție, Gusti accentua: „Ne trebuie cu orice chip un Muzeu în aer liber, în care standurile să fie case întregi țărănești,

²⁵ *Ibidem*, p. 451–452.

²⁶ Dimitrie Gusti, Muzeul... în *Sociologie românească*, Anul I, nr. 6, p. 1936.

ele însele piese de Muzeu, casele la rândul lor fiind așezate astfel ca să închipuie un sat adevărat”²⁷.

Din voința de a influența capacitatea vizitatorului „să închipuie un sat adevărat”, Gusti relevă o mai puțin cunoscută misiune pe care și-a asumat-o, aceea de creator de imagine, atunci când afirmă că „nicio călătorie pe drumurile țării nu poate da, atât de puternic strânse laolaltă, toate regiunile ei și nu te poate face să înțelegi, ușor și limpede, ca în Muzeul Satului, chipul întreg al României Mari”²⁸.

În al treilea rând, din discursul despre Muzeul Satului nu putea să lipsească o dimensiune importantă: satul model aflat încă în fază de proiect: „Muzeul din anul acesta, care înfățișează satul așa cum *este el astăzi* în adevăr, va fi completat în anul viitor, printr-un al doilea Muzeu, al satului-model. Acolo ne vom pune problema înfățișării a ceea ce *ar trebui să fie* satul românesc”²⁹.

Ne putem întreba dacă Gusti a crezut într-adevăr că în muzeu a prezentat „satul așa cum este”.

După atâția ani de cercetare, ei știau foarte bine că satul este mult mai diferențiat și, mai ales, că nu se poate să faci un sat în condițiile în care ai proiectat un muzeu. Fără să avem date despre subtextul acestor discursuri politice publicate, din alte scrieri semnate de ei reiese clar că acestea erau mesaje politice adresate publicului bucureștean educat și, mai ales, oamenilor politici.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Într-adevăr, după sinteza anului 1936 se pune problema nu atât a concluziilor, cât a perspectivelor.

În primul rând, ideea școlii a fost, în continuare, promovată cu insistență. În 1937, a apărut un volum intitulat chiar *Școala Sociologică de la București*. De fapt, monografiștii lui Gusti au extras studiile lor din voluminosul *Omagiu*, care avea 1 328 pagini, prezentând textele ca dimensiuni ale aceluiași curent sociologic. În orice caz, avem aici o premieră: folosirea sintagmei de școală sociologică în titlul unui volum de sine stătător.

Strângerea rândurilor școlii a avut două motive. În primul rând, pe fondul largirii activității Fundației, a trimeriei a și mai multe echipe studențești regale la țară, s-a vorbit din ce în ce mai insistent de introducerea Serviciului Social.

În al doilea rând, în timpul Expoziției Mondiale de la Paris, s-a ținut și Congresul Internațional de Sociologie, în cadrul căruia Bucureștiul a fost desemnat ca loc al următorului congres, cel de-al XIV-lea, sub președinția lui Gusti. Această decizie, dincolo de onoare, însemna o mobilizare fără precedent a forțelor monografiste,

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

ceea ce consolida ideea școlii. Dar monografiști nu s-au mulțumit cu șansa organizării conferinței, ci, cu un nou avânt, au continuat cercetările ca pentru a se prezenta cu monografii terminate, publicate în vara anului 1939³⁰. Că din cauza celui de-al Doilea Război Mondial congresul nu a mai fost ținut, din punctul de vedere a școlii nu are importanță, pentru că, în acest răstimp, au fost finalizate lucrări de referință.

Chiar dacă Școala Sociologică de la București s-a construit în afara structurilor universitare, sprijinindu-se pe Institutul Social Român, monografiștii și Gusti doreau să se dezvolte și în cadrul Universității din București. Dacă Stahl identifica până la urmă școala cu Seminarul de sociologie și catedra lui Gusti, Vulcănescu merge mai departe, considerând că planul lui Gusti privind înființarea unei facultăți de științe sociale ar fi oportun. „Rupând cu tipurile de organizare existente, care atribuie învățământul științelor sociale, facultăților de litere, ori celor de drept, unor instituții speciale, ca Academia comercială, sau unor școli libere, argumentează Vulcănescu, urmând propunerilor lui Gusti, organizarea lor ar trebui să se facă într-o singură facultate care să cuprindă trei secții speciale: una economică și financiară, una juridică și alta politico-administrativă (aceasta cu trei subsecții: administrativă, consulară, diplomatică și ziaristică) precum și o secție generală, cu cursuri comune celorlalte trei: Etică, Politică, Sociologie, etc., fiecare cu câte un institut special de înalte studii, corespunzătoare secției”³¹. Prin urmare, ideea dezvoltării unei școli de sociologie originală era și o justificare pentru reforma universitară. Cum propunerea lui Gusti pentru această nouă facultate nu a fost îmbrățișată de Facultatea de Drept, Vulcănescu opinează că ea „ar trebui să atragă excluderea acesteia dintre secțiile Facultății de științe sociale și menținerea ei în organizația actuală”³². Având experiență și în administrația publică, Vulcănescu consideră că aceste propuneri ale lui Gusti vor fi, până la urmă, acceptate de universitate, când „studenții școalei actuale de sociologie, sau tineri pătrunși, prin intermediul ambianței spirituale, de ideile ei, vor fi ajuns dascăli în locul dascălilor de azi ai Facultății de drept sau ai Academiei comerciale. În acea zi în care înțelegerea sociologică a tuturor manifestărilor vieții sociale va fi devenit un bun comun, înființarea Facultății nu va mai putea întâlni nicăieri rezistențe serioase”³³. Este, poate, un subiect de reflecție motivul pentru care, dintre toate instituțiile puse pe agendă de Gusti, întemeietorul și conducătorul unei școli sociologice, tocmai proiectul unei facultăți de științe sociale nu s-a concretizat.

BIBLIOGRAFIE

³⁰ Zoltán Rostás, „Beneficiile unui congres care nu a avut loc”, în *Transilvania*, nr. 1/2014.

³¹ Vulcănescu, *Dimitrie Gusti*, p. 1271.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

1. DÂNCUȘ, MIHAI (2007). *Un luptător pentru valorile Maramureșului, Profesorul Mihai Pop*, în *Centenarul Mihai Pop, 1907–2000. Studii și evocări*, București, Editura Universității din București.
2. BUTOI, IONUȚ (2015). *Mircea Vulcănescu – o microistorie a interbelicului românesc*, Editura Eikon.
3. ELIADE, MIRCEA (1936). „Echipe Regale Studentești la lucru”, în *Revista Fundațiilor Regale*, anul III, nr. 2, 1 februarie 1936.
4. GUSTI, D. (1936). „Muzeul Satului Românesc”. *Sociologie românească*, I, 5, mai, p. 1–7.
5. GUSTI, D. (1996) *Opere. Despre cultură*. (Texte stabilite, organizate, adnotate, prefată, note și comentarii de prof. univ. dr. docent Ovidiu Bădina), Biblioteca județeană „V. Voiculescu”, Buzău, Fundația „Dimitrie Gusti”.
6. LIVEZEANU, I. (1995) *Cultură și naționalism în România Mare. 1918–1930*. București, Editura Humanitas.
7. MOMOC, A. (2012). *Capcanele politice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism*, București, Editura Curtea Veche.
8. ROSTĂS, Z. (1998). „The Gusti Empire”. *Martor, The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review*, III.
9. ROSTĂS, Z. (2000). *Monografia ca utopie. Interviuuri cu Henri H. Stahl*. București, Editura Paideia.
10. ROSTĂS, Z. (2003). *Strada Latină nr. 8, Monografiști și echipieri gustieni la Fundația Culturală „Principele Carol”*. București, Editura Curtea Veche.
11. STAHL, H.H. (1936). „Întâmplări și priveliști din Muzeul Satului”. *Sociologie românească*, I, 5, mai, p. 28–31.
12. STAHL, H.H. (1981). *Amintiri și gândiri din vechea școală a monografiilor sociologice*. București, Editura Minerva.

HENRI H. STAHL'S CONTRIBUTION TO THE SOCIOLOGICAL MONOGRAPHS OF THE BUCHAREST SCHOOL OF SOCIOLOGY

ALINA JURAVLE*

ABSTRACT

This study is an attempt to shed light onto Henri H. Stahl's contribution to the sociological monographs that were the core of the Bucharest School of Sociology's activity. Stahl is presented as an active member of the School, bringing into it his own background and abilities, distinct or shared views, values and interests and then impacting it through his actions which, combined with other factors, distinctively change and shape its development. As such, the study is also not an attempt to summarize his theoretical developments and to compare and place them in rapport with those of other social scientists. The purpose of this study is to expose at least partially the degree to which the knowledge that Stahl generates and uses differs in shape and contents from that of Dimitrie Gusti, regarding the manner in which it is used in his course towards a certain role and status in the School, the manner in which his course in the School develops, and the manner in which his personal characteristics and options, group and organizational developments and the wider social context interact in order to shape published sociological knowledge.

Keywords: Henri H. Stahl, sociological monographs, Bucharest School of Sociology, knowledge.

THE SOCIOLOGICAL MONOGRAPH – THEORY, METHOD, PRINTED SCIENTIFIC RESULT

The following study is an attempt to shed light onto Henri H. Stahl's contribution to the sociological monographs that were the core of the Bucharest School of Sociology's activity. We aim not to reduce Stahl's status to that of a mere and modest contributor to the activities of an interwar School of sociology and to place

* Școala Doctorală de Sociologie, Universitatea din București; e-mail: alina.juravle@gmail.com.

a strict and engulfing label upon him – that of being just *another disciple* of Dimitrie Gusti. By presenting his *contribution* to the School's sociological monographs, we first and foremost acknowledge the reality of the moment, his status during the interwar period as a member of a group and an organization which had a complex and distinct development. Furthermore, we acknowledge his status as an active member of the School, bringing into it his own background and abilities, distinct or shared views, values and interests and then impacting it through his actions which, combined with other factors, distinctively change and shape its development. As such, the following study is also not an attempt to summarize his theoretical developments and to compare and place them in connection with those of other social scientists. The purpose of this study is to expose at least partially the degree to which the knowledge that Stahl generates and uses differs in shape and contents from that of Dimitrie Gusti, the manner in which it is used in his course towards a certain role and status in the School, the manner in which his course in the School develops and the manner in which his personal characteristics and options, group and organizational developments and the wider social context interact in order to shape published sociological knowledge. The study is, in fact, an attempt to answer two questions: How did his presence and his activity impact the School's sociological monographs? To what extent, in what manner and with what did he contribute to their specific characteristics and their results?

These are the central questions of the present study. But before we proceed in trying to answer our central questions, we must first and foremost answer a very important question: what is a sociological monograph?

As we shall see, this was a vital question for the School's members as well, one for which they had a hard time finding an answer. One may think that *a sociological monograph* had a single, clear definition, but it is not so – as the definition has changed over the years: the field research and personal contributions and interpretations reshaped D. Gusti's original vision and generated multiple ways of understanding, thus generating new versions of monographs. Perhaps the greatest source of divergence and diversity lies in the threefold meanings of the concept – the first layer of meaning refers to Dimitrie Gusti's paradigmatic theoretical vision, one that is centered on *the sociological monograph* as a holistic framework or paradigm for sociological analysis; the second layer of meaning refers to the actual research done by the School, also defined as being *a sociological monograph*; thirdly, the envisioned printed result of the School's research was also supposed to be *a sociological monograph*. And, as we shall see, *the monograph* changed over the years at all of its three levels of meaning.

Dimitrie Gusti's theoretical framework is perhaps the most stable of the three – but it also evolved, changing as the years passed, with the School's research experience and, most of all, School members' contributions gently reshaping it. We can emphasize here that, apart from the "official" theoretical framework, the School members' understanding, interpretation and acceptance of Gusti's theory

differed in various degrees. *Sociological monographs* as research practice greatly differed as the years went by, mostly because their methodology, derived from Gusti's theoretical framework, suffered an ongoing development, perfected on the site and in the School's Seminar after each research campaign. Monographs as research results varied in shape and contents, strongly influenced by a sum of factors, with some of the most influential ones being their authors' backgrounds and views on what a *sociological monograph* could and should be.

Other very important aspects defining the *sociological monograph* should be underlined here. In time, Gusti's original theoretical framework or paradigm was morphed by School members, invited and led by Dimitrie Gusti himself, into a research methodology and a specific type of research, that tested Gusti's theory and its effectiveness as a tool for exploring, understanding and explaining social reality, while gathering an unprecedented, highly valuable and large body of information on Romanian rural communities. And as the volume of data gathered grew, the idea of organizing, analyzing it and making the results public became a central concern of the School. Thus began the rise of the idea of a written *sociological monograph* as the School's main scientific objective, its main product. And so, from theory into practice and into written results, the *sociological monograph* envisioned by Dimitrie Gusti and his School took its threefold meaning and its varied shapes.

Having answered part of our question – what is a sociological monograph? – we can now see a clearer picture of our task. It becomes obvious that we must try to analyze Henri H. Stahl's involvement with the three dimensions of the monograph – theoretical framework, methodological translation into research practice, scientific results.

This is where our own theoretical framework comes into play, helping us in an analysis of the creation of sociological knowledge, of sociology. What makes a sociologist? What are the sources of his scientific endeavors? What are the factors that influence his work? How does he make his mark on the production of scientific knowledge and on the scientific world? In answering such questions we make use of a simple framework, built upon a paradigm that guides studies in various branches of social science, including sociological studies – the life course paradigm. (Giele & Elder, 1998; Elder et al., 2002) The life course paradigm is centered on the way in which individuals and the whole of society interact in generating individual and social change and it allows for a wide range of methods to be utilized in the research conducted. In life course studies, researchers link individuals with the groups that they belong to and also with the historical events and the developing social trends that they take part in, in trying to understand the ways in which society shapes individual lives and individual life paths or courses aggregate to generate social change. In many ways similar to Dimitrie Gusti's own theoretical framework, the paradigm gives individuals an active role within their social environment – although they are conditioned by it, they are able to respond to it, to create, to innovate, changing their own lives and generating change within

their social network and in the whole of society as well. Influences, action and change propagate from macro- to micro- level and in reverse, mediated by groups, by the social network into which individual lives are embedded. The theory also underlines the specificity in time and place of the context that is the media shaping and shaped by individuals and the need to take it into account in every analysis. Moreover, it stresses the lifelong plasticity and variability of individual life courses and the importance of the timing of events (at a micro- and macro-scale) impacting life courses. What we will try to do is to use elements of this framework to try and understand the way in which H.H. Stahl's own life course was shaped and the way in which its specificities influenced his scientific efforts and results, his actions and interactions in the Bucharest School of Sociology, making an impact on it as an organization and on its activity and shaping its scientific products – shaping sociological knowledge.

BECOMING A MONOGRAPHER

A few words on Henri H. Stahl's personal background are highly important in our journey towards a better and, most importantly, contextualized, knowledge and understanding of his contribution to sociological monographs. In doing this, we shall use two main sources – his memoirs, published in 1981 (Stahl, 1981) and the interviews that Zoltan Rostas recorded in the 1980's and published in 2001 (Rostas, 2001), following the structure of his memoirs, developing and deepening Stahl's recollections and discussing other significant subjects of his life and his experience alongside.

Stahl is born in 1901 and grows up in a social environment that is marked by pervasive nationalism and intensive questioning and exploration of the country's possibilities for development, especially in the context of a much debated, much speculated and regarded mostly in an ideological manner – the *rural problem*. There is much public talk of the peasantry in Stahl's formative years – a social stratum that represented more than 80% of the country's population, the peasantry was seen as both a deposit of great and many national values and potential and as a backward social class, whose way of life was, paradoxically, unknown to a large degree and disregarded if not despised. (Butoi, 2012) We may say that he simply became passionate, like many others, with the central elements on the era's public agenda – development or modernization in an age of nationalism and the role and fate of the peasantry during this process. But, to be more precise, we must underline that this passion, though surely tied to his own personal choice and character, was brought to life and mediated by his family and a few others, ones with which Stahl's family had close ties.

The first person that should be mentioned here is the historian Nicolae Iorga. A close friend of Stahl family (Stahl, 1981; Rostas, 2001), Iorga exerted a very

significant influence on Stahl, be it by the means of his published work that Stahl read and had access to it in his parents' library or through direct interaction. Beyond the fact that Iorga was a passionate and unequalled researcher of Romanian history, he was a passionate advocate of the peasantry. Iorga was one of the leading voices of the initially literary movement of "Sămănătorism" – a term that may not be properly translated into English but whose root bares the meaning of "sowing" or "sower". *Sămănătorismul* had as its foundation a socio-political view that abhorred the devastating effect of modernization and of the spread of capitalism in countries that had a very strong presence of rural life and rural communities and an age-old highly valuable and valued peasant culture. (Ornea, 1971) It glorified the latter and promoted the protection and promotion of national (folk or ethnic), peasant and communitarian values against the destructive force of the first. It gradually became somewhat more than a literary movement – its ideas spread, animating a social movement that promoted elevating peasant's living standards by the means of scholarly culture, all the while preserving, valuing and developing their original folk culture and their rural and communitarian way of life. Stahl embraced such views from early on, at least in part, and they were part of core beliefs and values up until his 30's – and even beyond this age. (Stahl, 1981; Golopenția, 2014)

With a growing interest for the peasantry and its history, Stahl also found in Iorga's work sound information and theories concerning its social history and its social organization, most importantly. He sought such information in connection to a preoccupation that was born out of the influence and consequences that another very significant relationship had in his life – the one with his brother, Șerban Voinea.

Voinea was a socialist, a social-democrat to be more precise. He was Stahl's older brother and he introduced him to the world of Marxian theories of history and development and to the use of Marxian methodology in social science. As Stahl studied law at the University, they discussed issues that preoccupied him, such as the nature and evolution of property rights, a subject that Stahl was interested in. Voinea is also the one who facilitates Stahl's acquaintance to members of the Romanian social-democratic movement that will have a very strong influence on his political and scientific views – people such as Ilie Moscovici, who Stahl identifies as the man who had a leading role in shaping his views. Given Stahl's sympathies for the peasant population and his interest in their history, Voinea will also lead Stahl to socialist Constantin Dobrogeanu-Gherea and his theory on the development of a capitalist economy in Romania and its effects on the peasant population. Stahl considers Dobrogeanu-Gherea's explanation for the development of Romanian capitalism viable but finds that his knowledge of the social organization of the peasantry was still insufficient. He thus felt that his understanding of Romanian villages and the process of their transformation is lacking in depth and detail and his statement that an Occidental type of feudal system had existed an error. Stahl found that Nicolae Iorga's theory on the archaic

social organization of the peasantry in its evolution in rapport to the other social classes of the country was more likely to be true.

In an exploration of the factors directing his life course towards the research subjects that he then pursued his entire life and towards his particular path as a member of Dimitrie Gusti's School, we may list a couple more important personal connections and influences. The first is that with his father, Henri Stahl, which took his son on his research walks through Bucharest, interviewing locals in trying to reconstruct the social history of the outskirts of the capital city. It was on this occasion that Stahl acknowledged the value and utility of fieldwork and some techniques for interviewing. Stahl then notes the influence upon his development that was exerted by Voica, the wife of a peasant friend and assistant of his father in the army. Voica is a remarkable personality, to whom Stahl's sister Henriette Yvonne will later dedicate a novel. Stahl joins her on several trips by foot, from Bucharest to her native village of Falaștoaca, and spends time with her and her family there, making his first contacts with peasants and their communities, one that impresses him so much that he would recall it even many years later as his original numinous encounter with the age-old way of life of peasant communities.

Finally, we may note that he found that he did not want to pursue a career in law after he had graduated and his curiosity for other subjects lead him closer to the subject matters of the Faculty of Letters and Philosophy, where he also attended courses. Moreover, as he had become a stenographer for the Parliament and, over the years, earned enough during its short period of annual activity to make a decent living, he ended up having the necessary time and resources to dedicate to his studies and to his future activity as a monographer and a central member of Gusti's School.

All of the sources of influence in his life placed him on a particular path, determining him to hold particular views. He became interested in the social issues that were on top of the social agenda of the era-development orientated social change, imbued with nationalist ideals, and the role and fate of the peasant population of Romania. His deep preoccupation with these topics was mediated by his close social connections and gained certain particular traits – a preference for the social history of the peasantry (a social class that he saw as underprivileged and yet holding great potential) as a means of understanding present problems in the context of long term processes; a preference for knowledge that is grounded in scientific research, with Marxian historical materialism seen as a great methodological tool to be used; a preference for using in analysis data obtained through fieldwork, as a means of direct investigation of social realities that were otherwise inaccessible. It is within such a context that he heard from his brother in law, Ion Costin, of Gusti's team going on its first research campaign in 1925 in the village of Goicea Mare, a team of which Costin had been a part of. He was very interested in such an endeavor. Later, in 1926, when Gusti's assistant at the time, Gheorghe Vlădescu-Răcoasa (whom, we may suppose, he had probably met in the Faculty of Letters

and Philosophy or in the group of Romanian social-democrats that he was close to), invited him to be a stenographer for a conference that Gusti held in Brăila, and Stahl accepted the invitation. He thus met the Professor. Gusti wanted to find a jurist to join his research – and as Stahl was interested in research and was currently preparing for a doctorate in law, he received an invitation to join Gusti's research team. And he accepted it, thus beginning a very important period of his professional life, during which he became a central and highly influential figure within Dimitrie Gusti's School, a period dedicated to investigating the life of the peasantry and the means by which it changed.

THEORETICAL FRAMEWORK, THEORETICAL CONTRIBUTIONS

To begin with, before we proceed with our analysis, we must enrich our knowledge of the sociological monograph as a theoretical development. What is the theoretical framework initially developed by Dimitrie Gusti? Exploring the first layer or dimension of the monographs – their theoretical background – will help us start up a better understanding and analysis of Stahl's contribution.

Monographic sociology is the creation of Dimitrie Gusti, a Romanian scholar belonging to a generation of intellectuals marked by nationalist ideals and the social struggles of the peasantry, the two topics that prevailed on Romania's public agenda at the turn of the century – the end of the XIXth and the start of the XXth century. (Ornea, 1971) Having studied for some 10 years abroad in Germany and in France, Gusti returns to his hometown Iași in 1910, to be granted the title of professor in the Department of History of Philosophy, Ethics and Sociology of the Faculty of Letters. (Vulcănescu, 1998; Vlădescu-Răcoasa, 1936)

By 1910, Gusti had already envisioned the outlines of his theory, linking it to his teaching activity and his belief in the necessity of reuniting the knowledge and methods of the various social sciences under sociology's holistic approach and grounding reforms, social development and nation building on solid knowledge of the whole of social reality, knowledge that would be obtained through research. His ideas and convictions are stated in his inaugural lesson held at the University in 1910 and reiterated in his opening study for "*Arhiva pentru știința și reforma socială*"¹ in 1919. (Vulcănescu, 1998; Stahl, 1936) These are of utmost importance for his whole activity. Their origin is most likely placed in the period he had spent abroad, a period during which Gusti came into contact with a series of elements which significantly influenced him – such as the German social policies and institutions which developed as a reaction to the problems generated by industrialization and urbanization and the threat of social and political instability, amplified by the spread of socialist ideas within this space. (Momoc, 2012; Muller,

¹ Transl.: "The Archive for Social Science and Reform".

2013) We may also place in this category his contact with the German university model and his contact with theories and activity of German and French personalities – among whom the more significant would be Wilhelm Wundt, Karl Bucher and Henri de Saint-Simon. (Momoc, 2012) A. Momoc summarizes Gusti's resulting ideas in the following manner:

“Modernizarea prin știință, în consonanță cu idealul gustian, pare a fi proiectată în două direcții: înspre societate, prin cercetare socială și prin intervenția (munca) culturală în comunitățile rurale și mai apoi în cele urbane; înspre politică, prin profesionalizarea politicii prin știință, fie prin aducerea de specialiști în rândul politicianilor români, fie prin asistența tehnocrată pe care elita științifică putea să o asigure politicianilor”². (Momoc, 2012, 79–80)

The accumulation of knowledge and its transfer, through a developed network, into the Romanian rural space and in the political sphere through the recruitment of specialists or through consulting – this is the strategy that Dimitrie Gusti announces upon his return into his country of origin. It appears that, right from the beginning, Gusti aims to construct a group which could and would, through the use of knowledge, produce social change.

However, although the outlines of his theory as a framework for social analysis and research, intended to provide the necessary knowledge for efficiently designing and implementing social reforms, are set at a very early date, contents and nuances of it evolve along the years. They are gently reshaped as monographic research unfolds, testing and challenging the theory behind it, and as significant members of the School question, evaluate, reformulate and help reorganize elements of the initial theoretical framework. Among all the School's members, Mircea Vulcănescu and Traian Herseni had the most significant role in promoting Gusti's theoretical views, making it the object of their studies, publishing volumes that organized and developed its principles, making it more explicit, more easily comprehensible and comparable to other sociological systems or those of other branches of science. But Mircea Vulcănescu, of the two, had a more important role in the development of D. Gusti's theory – as H.H. Stahl explains in his memoirs, in 1928, during the monographic research campaign taking place in the village of Fundu Moldovei, Gusti asked some of his “senior” pupils – Mircea Vulcănescu, Dumitru Prejbeanu, Ion Costin and H.H. Stahl – to analyze and reorder the research plans and the questionnaires that had been used so far. (Stahl, 1981) Vulcănescu is the only one who takes up this task – and, in the end, working alongside the Professor, he manages to clarify and better define the lines of the theory behind the sociological monographs as research practice, redesigning it in part, in a manner

² Transl.: “Modernization realized through science, in concordance with Gusti's ideals, appears to be projected in two directions: one of them is towards society, realized through research and cultural interventions (work) in rural and then urban communities; the second is politics, realized by professionalizing it through science, either by recruiting specialists amongst Romanian politicians, either by the technocratic assistance that a scientific elite could provide for politicians”.

that differed from the first variant outlined by Gusti in his “Sociologia războiului”³. (Stahl, 1981) With the years that passed, further developments of the theory were accepted – in 1940, in an introduction to Stahl’s monograph of the village of Nerej, one written for a foreign audience, D. Gusti presents his theoretical views in their latest and final form, one influenced by the contributions and activity of A. Golopenția, T. Herseni and H.H. Stahl. (Stahl, 1981, 389–390)

But what exactly was Dimitrie Gusti’s theory and what were the topics or the elements that the School’s members challenged, debated and perhaps reshaped in it? Below, we shall try to draw a picture of its main elements, as they presented themselves in the 1930’s and in their final 1940 version. We shall then discuss the School members’ understanding of it and their influence upon it, focusing on Stahl’s influence in particular.

Dimitrie Gusti’s sociological system is first and foremost one that is centered on gaining a holistic and integrated knowledge of social reality. In 1936, in his study *Dimitrie Gusti, profesorul*⁴, quoted here from a later edition, Mircea Vulcănescu explains his Professor’s ideas as follows:

*“Viața socială constituind în realitate un singur tot concret, din care științele particulare izolează numai fragmente, considerarea unui asemenea fragment, necesară analizei, nu poate duce niciodată, singură, la descoperirea rațiunilor suficiente. Pentru a le găsi, orice fapt social trebuie privit sintetic, în complexul împrejurărilor în care se produce, și cercetat paralel cu aceste împrejurări și cu manifestările ce-l însoțesc”*⁵. (Vulcănescu, 1998, 47)

Further along, Dimitrie Gusti identifies a particular type of relationship between individuals and the society they are a part of:

*“De fapt, întreg adevărul sociologic constă în aceasta: societatea există, natural, prin individ, pentru că pe acesta nu-l putem tăgădui și nu putem să nu-l luăm în considerare, fiindcă există; individul la rândul său, există prin societate, și numai în societate. [...] Însă și societatea trăiește în individ; el este creat de societate, dar în același timp este și creatorul societății”*⁶. (D. Gusti in *Sociologia Militans*, 1934, 198, apud Vulcănescu, 1998, 61)

For the School’s sociologists, individuals are not entities that simply and passively suffer the influence of the social whole of which they are a part of.

³ Transl.: “The sociology of war”.

⁴ Transl.: “Dimitrie Gusti, the Professor”.

⁵ Transl.: “As social life is, in reality, a single and objective whole, fragments of which specialized social sciences isolate, to consider only one such fragment, as a part of analysis, can never lead on its own to finding its sufficient reason. In order to find its causes, any social fact must be dealt with in a synthetic manner, in the complexity of circumstances in which it appears, analyzed in parallel with these circumstances and the manifestations that accompany it.”

⁶ Transl.: “In fact, sociology’s holistic truth is the following: society exists, naturally, through the individual, so we cannot deny individual existence and we cannot ignore it, because it exists; the individual, in his turn, exists through society and only exists in it. [...] But society as well lives only because of the individual; individuals are created by society and are at the same time its creators.”

On the contrary, individuals are at the same time actors, creators of their social universe, as well as creations of it. In the words of Dimitrie Gusti, “*în orice experiență individuală se oglindește o experiență socială, pentru că tot ce formează conținutul personalității este un product al societății; dar în același timp tot ce formează conținutul socialului este o creație a personalității*”⁷. (D. Gusti in *Sociologia militans*, 1934, 12 apud Vulcănescu, 1998, 57) Individuals become social entities as parts of *social units*. As Gusti explains it, “*realitatea socială apare ca o îmbinare de nenumărate unități sociale, foarte variate și împrăștiate pe tot globul. Așa sunt familiile, satele și orașele, breslele și tagmele, atelierele, școlile, gospodăriile și întreprinderile, care, la rândul lor, sunt îmbinate felurit în unitățile mai cuprinzătoare ale neamurilor, statelor, imperiilor*”⁸. (Gusti, 1940, 3) But social units are not simple conglomerates of individuals – the individuals that are part of them are connected by particular *social relations*; they are aware to be part of such a group; and they create, as they interact, a particular social structure, an organizing principle that attains an independent existence. (Gusti, 1940, 6) Social units are always more than a sum of individuals – but the additional social content is the result of synthesis and cannot exist in the absence of individuals; moreover, even though every social unit is a totality, its significance can only be found by taking into account and analyzing its components, namely its individual members. (Gusti, 1940, 6) *Social units* fall into three categories – communities, institutions and groups. (Gusti, Herseni & Stahl, 1999, 110–111) They are differentiated by the degree by which the social relations established within them are the subject of regulations, by the level of pressure for conformity and the freedom of members to introduce social innovations, to join and to finally eliminate them. *Social relations* are established not only inside social units but between them as well. *Social structures* thus emerge, defined as “*raporturile formale și abstracte de dependență sau interdependență a unităților: coordonare, subordonare, supraordonare*”⁹. (Gusti, Herseni & Stahl, 1999, 111)

Gusti’s vision further emphasizes the active and creative role of these social units. At the core of each social world, he finds, we may find its motor, its driving power – for Gusti, this creative force bears the name of *social volition*. Personality and society are born out of the exercise of individual and social volition, by both individual initiative and action and affiliation to social volition, in the context of

⁷ Transl.: “In every individual experience one may find a mirror of a social experience, because everything that forms the contents of personality is a product of society; but at the same time, everything that forms the contents of society is a creation of personality.”

⁸ Transl.: “Social reality is a combination of countless social units, varied and spread out all across the globe. Such units are families, villages and cities, guilds and brotherhoods, workshops, schools, households and companies, units that, in their turn, blend in various manners, forming larger units, such as nations, states, empires.”

⁹ Transl.: “Formal and abstract relations of dependency or interdependence between units: coordination, subordination, superordination.”

established social relations. The concept of *social volition* is a key element in Gusti's system. It is more than the sum of individual's volitions and it spawns from the socialization of individual volitions, as they are subordinated to a common goal. *Social volition* is both action and intention, it is both creative vision and action, the means by which society creates and transforms itself. And once social volition appears within a social unit – and this almost always happens to a larger or smaller extent – *totul se petrece ca și cum societatea ar fi suportul unei voințe autonome, având, cu alte cuvinte, o personalitate proprie*¹⁰. (Vulcănescu, 1998, 52)

Volition, as a one of humanity's defining features, makes it independent of “*determinismul cosmic*”¹¹, as Gusti puts it. (Gusti, 1940, 7) Volition guarantees the active and creative role of human individuals. Its exercise is at the origin of social units as well – without it, we find, social units “*ar rămâne simple deziderate și simple proiecte, dacă voința nu le-ar traduce în fapt prin acțiune*”¹² (Gusti, 1940, 7). Endowed with social volition, any social unit seeks “*a se realiza pe ea însăși prin creații de valori sociale, prin acte de producere de bunuri materiale și spirituale și care se petrec în fâgașele bine determinate ale unor reglementări și instituții*”¹³. (Gusti, 1940, 7–8)

However, any creative act in the social realm that has social volition as its vehicle is a conditioned one – though not a caused one, in a deterministic manner. It is conditioned by the existence of a series of *cadre* (*settings*), which are preconditions of any social existence. Gusti's system identifies four types of such settings – a cosmological setting, along with a biological one, a psychological one and a historic setting. The first two condition social existence as exterior forces, and are therefore assigned the tag *asocial*. The last two “*reprezintă influența faptelor sociale asupra societății*”¹⁴ (Vulcănescu, 1998, 51) and are given the tag of *social settings*. In the process of social creation, social volition interacts with all of these settings simultaneously – and as it does so, it creates certain *manifestations*. Some of these are considered to be constitutive for social reality – this is the case for two categories of manifestations, *cultural* and *economical* ones. The other two types of manifestations are *moral-juridical* and *political-administrative* ones, also called regulative manifestations, which regulate social life. (Vulcănescu, 1998, 51) Manifestations, as we have underlined earlier, are not the result of a deterministic influence of settings. They are generated by an active reaction to the conditioning of the settings. As Mircea Vulcănescu explains it:

¹⁰ Transl.: “Everything takes place as though society is the vehicle of an autonomous volition, as if it had, in other words, its own personality.”

¹¹ Transl.: “Cosmic determinism”.

¹² Transl.: “They would remain simple desiderata and projects if it was not for volition to translate them into reality through action”

¹³ Transl.: “To realize itself by creating social values, by producing material and spiritual goods, in a specific context, shaped by regulations and institutions.”

¹⁴ Transl.: “Represent the influence that social facts have over society.”

“Caracterul esențial al vieții sociale stă în faptul că formele de manifestare, deși nu pot fi înțelese decât în cadrul factorilor cari le condiționează, nu suferă totuși niciodată pasiv influența cauzalității lor. Căci (...) cadrele nu determină societatea în mod mecanic. Societățile reacționează asupra cadrelor, cu ajutorul propriilor manifestări, putându-se sustrage influenței lor, prin interferența acestor reacții. Așa că manifestările oricărei societăți sunt, în același timp, elemente determinate și determinante ale devenirii ei. [...] Cadrele apar mai curând ca niște motive ale unei voințe colective decât ca niște cauze propriu zise”¹⁵. (Vulcănescu, 1998, 52–53)

Gusti's system then includes a theory of *social processes* – these are processes that affect social units and are linked with the agency of social volition and the social relations established within and between social units. In his view, social change results not only from the active force associated with social volition but also from something Gusti coins as being a *“lege a paralelismului sociologic”*¹⁶. This law or principle may be understood as follows – no single or unique factor can be the sole or primary determinant of social existence or change; social units and their manifestations transform *“din cauza determinismului comun pe care îl suferă din partea societății, din partea întregului”*¹⁷. (Gusti, Herseni & Stahl, 1999, 113) Changes may appear at the level of any type of manifestation, with manifestations having partial autonomy as a characteristic. But what causes significant or structural change at the level of the whole lies not in the determinant role of one change or another but in the tendency of the whole to harmonize its components so that it becomes, once more, a homogeneous unit. In Gusti's own words, *“părțile totului social se dezvoltă în același timp, nu succesiv, având între ele raporturi de interdependență, nu de subordonare”*¹⁸. A synchronous transformation ensures an inner equilibrium for social units, one without which they would *“pierde cu ușurință unitatea și armonia interioară”*¹⁹, while *“dezechilibrul [...] i-ar determina un grabnic proces de disoluție”*²⁰. (Gusti, 1940, 14)

Having sketched these essential elements of the paradigm, we may now try to shed light on the ways in which he imagined sociology and the process by which sociological knowledge should be obtained – the epistemic roots of sociological

¹⁵ Transl.: “The essential quality of social life lies in the fact that manifestations, even though they cannot be understood without the factors that condition them, are never passively caused by them. This is due to the fact that the settings of society do not produce effects in a mechanical manner. Societies react to their settings, in the form of their own manifestations, being able to reject their influence by the means of these reactions. So each society's manifestations are, at the same time, determined and determinant elements of its becoming. Settings are more like the motives of a collective volition rather than its proper causes.”

¹⁶ Transl.: “A law of sociological parallelism”.

¹⁷ Transl.: “Due to the determining force exerted by society, by the whole.”

¹⁸ Transl.: “The various parts of the social whole develop synchronously, not successively, as they are interdependent and not subordinate to each other.”

¹⁹ Transl.: “Easily lose their inner unity and harmony.”

²⁰ Transl.: “Disequilibrium would determine a quick process of dissolution.”

monographs. As sociology should be, in Gusti's view, a holistic science, analyzing social wholes and the social processes and relations established within them, it does not allow for "partial sociologies", namely specialized branches of sociology. Sociology should be one, a single whole, and a "monographic" one – it must gather and analyze data of a diverse nature, in a comprehensive and organized manner, treating them as parts of a social whole, using the skills of specialists but the methods of sociology, to be more specific the monograph. This was Gusti's original view, the one with which he set out the School's research.

This particular view changed a bit in the late years of the School, as we shall see below, in agreement with H.H. Stahl's own views and perhaps under his influence. The sociological monograph, turned into a particular research practice, had a distinctive note in its use of observation as a tool used by sociologists as well as specialists of different social fields, with fieldwork, as a means of direct contact with reality, being an essential part of sociological investigations. Apart from this, the monograph as an ideal body of sociological knowledge is focused mainly on the present situation of a social unit. Although it takes history into account as a specific type of setting conditioning the present social realities and sees social units as dynamic entities that change through social processes, Gusti did not design the monograph as a tool focusing on long term processes starting in some distant past. Which takes us to another important and final aspect of Gusti's projected ideal quest for sociological knowledge, which is its purpose – to shed light on the central force of social reality, social volition. Uncovering, understanding and describing social volition should have been the purpose of sociological monographs – and this should have been done by analyzing the rapport established between settings and manifestations, drawing conclusions on the active and the intended transformations that social units had made within their environment. Due to social volition's double nature – as action and as intention, ideal and realization – sociological monographs should then be able to shed light on social units' ideals and prospective evolution, so they are actually future and development orientated.

All of this extended introduction describing Dimitrie Gusti's sociological system is meant to hugely simplify an analysis of Henri Stahl's influence on it and the manner in which, having earned a central role in developing the School's methodology, he used and transformed it.

Stahl had a rather minor influence in shaping Dimitrie Gusti's own, official, published theoretical model of society and the means by which it may be known – the sociological monograph. What he had, though, was a significant amount of agreement with the general lines of the theory and several points of disagreement and the ability to contribute significantly to its transformation into a working research methodology, though shaping the resulting methodology so that it should be more in the lines of his own theoretical background and views.

As we have underlined before, it was Traian Herseni and especially Mircea Vulcănescu, who were in the largest measure in agreement with his theory.

Vulcănescu had, at one point, a significant role in clarifying and reorganizing its elements, especially its (now) centerpiece – namely social volition. And the both of them had an important role in emphasizing a particular quality Gusti's sociology had – the fact that its view and envisioned method differed from those of natural science and that it had to take into account not only forces that acted by the virtues of some determinism but human consciousness, intentions, actions and reactions; they stressed the fact that sociology may not simply explain the mechanisms by which social units function – that it had to comprehend individuals as they were creative agents whose actions had meanings. As Stahl puts it in his memoirs, they emphasized Gusti's "phenomenological" views. Stahl, on the other hand, with his Marxist training and views, had a rather different view on things. He gives little value to the idea of social volition and evades it in his research and in his studies. He found it to be, at least in the manner it was initially defined, a much too abstract notion, with little relevance for actual research – social volition, he writes in his memoirs, was "*o abstracție îndoielnică, în niciun caz concretizabilă în ceva tangibil, de constatat la teren, prin obiecte, acțiuni sau opinii*"²¹. (Stahl, 1981, 101) This sort of thinking is quite typical of Stahl and his theoretical perspective – his formative years with Romanian social-democrats – had a deep influence in his theoretical thinking, his views on social reality. As a Marxist, Stahl finds social reality to be a stack of layers at the basis of which lie technical and economical (productive) developments. As they constitute the basis of society, these developments decisively influence the structuring of the other layers that are part of society. Moreover, and very importantly, these factors that have a decisive conditioning influence are material ones – this is the essence of the historical materialism that Stahl embraced as a most useful methodological tool. He found it to be very useful for conducting research and analyzing reality – and just that, not really embracing it as an ideological axiom. As he puts it: "*Am fost convins că materialismul istoric este o admirabilă unealtă de cercetare științifică, însă atâta*". (Rostas, 2001, 14)

Historical materialism is also the basis upon which Stahl developed his own unique tool for the analysis of social history – social archeology. He found that there is a correspondence between the physical traces of economic activity on the surface of the earth and socio-economical organization of the community inhabiting the humanized space – and that by analyzing the first, one can access, understand and explain the latter. Stahl also noticed that there exists a certain delay in the change of physical space in relation to the social life of the communities – so that the analysis of the inhabited space helps discover previous forms of social organization. Stahl's social archeology is the tool that he used to build the foundation for all of his theoretical developments. And as we follow the development of Gusti's theoretical views we find that, in 1940, in the preface to Stahl's monograph of

²¹ Transl: "A questionable abstraction, impossible to be materialized in something tangible, to be found during fieldwork, as objects, actions or opinions."

Nerej, D. Gusti mentions the use of his *social archeology* as a highlight of this published work which should have served as a *model monograph* – so Stahl's contribution, disregarding social volition and derived from historical materialism, was finally well received into the theoretical body of the School. This happened with a very indulgent disregard of the fact that Stahl's research had ventured far from Gusti's framework that gave little importance to the past, dealing with it only as a setting for the current state of a social unit. In fact, in his pervasive preoccupation with the long term social history of Romanian villages he had another important point of disagreement with Gusti's view.

Returning to our initial subject, the simple truth about Stahl's rapport to social volition during the days of the monographs is that he found little or no way to make it operational and measure it in the field and, sharing at least in part the Marxist view that individual and collective consciousness and action are only peripheral and mostly determined, not determinant, in the shaping of social systems, he gave it little or no explanatory power and importance in his research. Stahl admitted though that individuals and groups had active, reactive and self-organizing powers – but they weighed so much less in explaining social change than they did in Dimitrie Gusti's system. *Social volition* received very little consideration in the School's fieldwork as Stahl gradually became the bearer of the label of "the School's methodologist". Consequently of this and of other factors, in most of the School members' works this concept is seldom mentioned. Stahl himself ignores it almost totally in all of his works. In his memoirs, written in the late part of the communist era in Romania, he speaks of it in a critical manner, in many ways identifying it as a very weak point in Gusti's system – but perhaps this is due, as well, to the ideological pressures of the moment and the threat of censorship. In a more positive note, at one point he mentions that, at last, in the 1940's, Gusti redefined his concept of *social volition* in a more acceptable way, by describing it as a psychological quality of social units that are more or less endowed with the power of creative initiative. In reality, in his later years he had had a change of heart and thought. A few years later, in the private interviews he gave Zoltan Rostas, Stahl makes the following statement about the issue of *social volition*:

"A fost greșit înțeleasă [...] nu se știe ce-a vrut Gusti exact cu voința socială. Se crede că este o atitudine idealistă a lui. Cătuși de puțin. El credea că în viața socială are o importanță foarte mare acțiunea politică. C-o fi avut dreptate, n-o fi avut dreptate să pună accentul pe politică, nu știu. Dar că este o acțiune, este clar. Că partidul comunist este forța conducătoare, păi, dă-mi voie, este acțiune, o voință socială din plin. Doar nu ne jucăm cu cuvinte. E voință socială. Eu nu-s de acord cu faptul că partidul este factorul hotărâtor. Cred că sunt multe alte împrejurări care-l determină pe partid să facă ceea ce face. Dar, că există voință socială, asta este clar. Adică, o acțiune socială. Omul acționează, nu este numai un pion, societatea ca atare nu suferă numai injoncțiuni ale împrejurărilor externe.

*Care există, fără îndoială, te descurci față de ele, dar te descurci prin acțiune. Deci, voința socială există, nu se poate nega*²². (Rostas, 2000, 44–45)

He thus accepts it as a form of social action that is linked mainly to political action – to the power to intentionally produce social change and social order.

Stahl's partial agreement and partial disagreement with Gusti's theory go even further – and the influences, again, show up more in his translation of Gusti's paradigm into a research method and its appropriate instruments. When it comes to the problem of settings and manifestations, Stahl accepts them as a valuable list of factors and dimensions that one must take into account when analyzing a certain problem. He is attracted to Gusti's work and theory as he sees it through the lens of Marxism and historical materialism – Gusti's system as well as that of Marx emphasized the need to take into account and correlate the multiple dimensions of social reality while studying it. But Stahl went further in his disagreement with the Gusti framework. In an article published in 1936 in "Arhiva pentru știința și Reforma Socială"²³ (Stahl, 1936) he challenges Gusti's *law of social parallelism* and its statement that no particular factor has the role of independent variable in the process of social change, that the various manifestations change synchronously in relationship to their settings as a result of a tendency to re-establish harmony inside the whole of the social unit. He does so in a subtle but clear manner – he speaks of an experimental approach in analysis and in formulating theory and of Gusti's law only as a starting point in which all variables are taken into consideration. Stahl underlines, "*se poate foarte bine întâmpla ca răspunsul pe care-l primim din partea realității să ne ducă la stabilirea unei anumite ierarhii între factorii sociali, de pildă, dând unuia dintre ei o valoare funcțională deosebită, de variabilă independentă, a cărei schimbare atrage după sine o serie de alte variații concomitente*"²⁴. (Stahl, 1936, 1133)

Stahl mentions that Gusti's view is most appropriate for the stage of field research – but also that, for later data analysis and theory building, a more experimental-

²² Transl.: "It was misunderstood [...] one does not know exactly what Gusti meant with social volition. One often thinks it was the result of an idealistic attitude of his. Not at all. He believed that in social life political action is of great importance. Was he right, was he wrong to emphasize politics. □ I don't know. But it is clear that social action exists. It is obvious that the communist party is a leading force □ and that is, let me say, action, active social volition. We are not making word games. It is social volition. I don't agree with the fact that the party is the determinant factor. I believe that there are many other factors which determine the party to do what it does. But, there is clearly social volition. That means social action. Man act, he is not only a pawn, society does not only suffer the injunction of external factors. Those do exist, without doubt, and you have to handle them, but you handle them through action. So social volition exists, one cannot deny it.

²³ Transl.: "The Archive for Social Science and Reform".

²⁴ Transl.: "It may well happen that the answer we receive from reality should lead us to establish a certain hierarchy between social factors so that, for example, one of them is discovered to have a special functional value, that of an independent variable, one whose change triggers after it the covariance of other factors".

explanatory line of thought rather than a comprehensive-phenomenological one would be more appropriate. Moreover, in the same article, he states that the categories which are defined as settings and manifestations in Gusti's theory have only *un rol mnemotehnic*²⁵ (Stahl, 1936, 1133) and that they help the researcher go through all the necessary questions as she investigates a certain research problem. This is a pretty bold, heretical and important affirmation as well, as Stahl diverts from the idea of analyzing the whole of a social unit to the idea of choosing a particular problem and analyzing it in the context of the whole. Even more so, the whole that Stahl envisions, although multidimensional, is, as historical materialism might suggest and as we have seen above, of a different nature than that of Gusti's theory and functions in a rather different manner, as we have explained above.

Finally, there is the question of the nature of sociology and the means of acquiring sociological knowledge – as time passed, the initial formulation of Dimitrie Gusti, that sociology must be a holistic science, gathering data and theorizing about the whole of society within the framework of the monograph, received some new and clarifying details. By 1940, influenced by the fieldwork accomplished and the methods developed, Gusti clarifies the nature of his sociology – it is still a separate and holistic science but it is better defined when it comes to its rapport to other social sciences and their methods. While sociology remains a synthesis of knowledge specific to various fields of social science, Gusti makes clear that building this knowledge is possible only by gathering data with the specific methods of the separate sciences, using the skills of various specialists and not only of those that are labeled *sociologists*. (Gusti in Stahl, 1939; Stahl, 1981) This idea is one that Stahl agrees with and is the result of the years of research practice and methodological development during which Stahl's contributions had a strong and distinctive impact.

To end this chapter of our analysis we may say this – as far as Stahl's relation to Dimitrie Gusti's theory of the sociological monograph goes, he may be seen as a moderate heretic who had some impact on the later developments of Gusti's framework. His Marxian views were a reason to find Gusti's theory attractive and, at the same time, full of points of more or less explicit disagreement. His propensity for solid methodological tools to be used in fieldwork and for building theory based on the concrete findings of this fieldwork further set him apart from Gusti's initial theory, as he found that it was lacking in various points as a framework for investigating and explaining social reality. As we shall see, this lead him further into his "heresies" as he transformed Gusti's framework into a working research methodology that strayed to various degrees from the School leader's initial vision on the nature of society, the means of acquiring and the ideal formula of sociological knowledge.

²⁵ Transl.: "A mnemonic role".

DEVELOPING A METHODOLOGY, BECOMING THE SCHOOL'S METHODOLOGIST

Even from early on, when he had not yet fully developed his system, D. Gusti intended it as a means of filtering and understanding social reality in a direct confrontation with it – so the idea of field research was embedded in his framework right from the start. But it was only to be found in his theory in an embryonic state, as an intention to use observation as a tool for gaining knowledge of the whole of a social unit. The details of the ways in which his theory could be used to gain sociological knowledge were not there – when the problem of putting his theory to the test by performing field research finally arose, there were very few ideas on how it could all actually be done.

Around 1922, just a couple years after moving to Bucharest to become a Professor at the Faculty of Letters and Philosophy, Gusti received a proposition from his assistant, Gh. Vlădescu Răcoasa – to put into practice his desideratum of gaining direct knowledge of social reality, one that he had enunciated some years earlier in his inaugural lecture and in his activity program, announced while in Iași (Vlădescu-Răcoasa, 1936). Gusti accepted the challenge and gave Răcoasa the task of working with students in a special seminar in order to prepare a research campaign – and so they did. They started with a very general plan, following the lines of the Professor's theory and continued by developing questionnaires in 1923 and 1924. They intended to begin their fieldwork starting from 1924 but some problems stopped them from doing it – so the School's research could only begin the following year, in 1925, in Goicea Mare. As Răcoasa recounts, they spent a week in this village, interviewing villagers and studying their households, visiting the local school, the church and town hall, organizing an evening sitting with the locals. In his memoirs, Stahl recalls informing himself about this campaign from some of the participants. He found out that the research team was instructed by the Professor to analyze Goicea considering all the settings and manifestations – but that, being most likely overwhelmed by this task, what they ended up doing was to approach a certain fragment of the research plan, a "*research problem*" that either corresponded to a personal preoccupation or was a significant aspect of the local life (Stahl, 1981). The resulting data was way too fragmented to be used in a reconstruction and understanding of a social whole. Moreover, Stahl notes, each team member had noted her observations in individual notebooks that ended up looking more like personal journals than like research folders (Stahl, 1981, 27). As to the projected result of the research campaign – it was not clear to anyone yet, one knew that a synthesis had to be made, but it was still very unclear how, by whom and with what means.

Stahl informed himself about such matters in 1926, before participating in his first research campaign. As we have seen, he joined the monographs with clear research interests in mind – he hoped that, working in the field, he might find

answers to his questions concerning the social history of the Romanian peasantry. He found Gusti's work and system attractive and had similar interest and sympathies as Gusti and his students for the subject of the research – peasant communities.

By 1926, the Seminar had a more detailed research plan containing 25 pages. (Stahl, 1981) The research campaign was organized in Rușețu, a village in the county of Brăila, and the team spent two weeks there. 14 members of the Seminar participated and they were organized in teams and were assigned each night, by Gusti himself, research tasks that followed the lines of his system. But these teams, Stahl notes, quickly transformed into teams focused only on fragments of the dimension of the social reality they were assigned to investigate – on *partial research problems*. The notes and observations were still written on notebooks. On the positive side, the main methodological innovation of this campaign was, Stahl recalls, organizing meetings each night, during which they analyzed the methodological and technical problems which they encountered during the day. These meetings were methodologically fruitful and contributed significantly to the character of *laboratories for methodological creation* that Stahl later attributed to the campaigns. (Stahl, 1981)

In 1926, Right from the beginning, Stahl began to think of the ways in which the work of the research team could be improved – on the one hand, he tried to envision what could be done so that it may be better coordinated in gathering data; on the other, he thought of the ways in which one might improve the quality, better organize and facilitate the synthesis of all the data gathered. (Stahl, 1981, 31–32) Finding that the nightly meetings were not enough to attain such improvements, he decided to focus his attention on finding a solution for this problem. But his contributions to the debates and methodological developments of the Seminar, during the campaign of Rușețu and in the interval that followed it up until the campaign of 1927, have remained anonymous. As he explains about the work of the Seminar:

“De altă parte, creația noastră originală era colectivă, rod al unor dezbateri seminariale, în care un dascăl diriguia un grup de ucenici, așa că nu se mai putea ști cine e autorul unei idei. Chiar dacă cineva avea totuși o idee personală, ea era creată în atmosfera prielnică a echipei de cercetare colectivă”²⁶. (Stahl, 1981, 33)

Still, his status in the informal hierarchy of the School was an ascending one – as time passed, his position in the School became a central one. As he explains at the end of the chapter of his memoirs that covers his experience in Rușețu, the Professor gradually diminished his role in the Seminar, leaving a few selected and important School members to take his place and act within their assigned roles in the School. By 1929, Stahl will have become the School's leading methodologist, with the Professor assigning him the task of teaching a seminar on research

²⁶ Transl.: “On the other hand, our original creation was a collective one, the fruit of seminar debates, during which a teacher guided a group of apprentices, so that one no longer knew who is the author of which idea. And even if someone had a personal idea, it was created in the encouraging atmosphere of a collective research team”.

methods for those who wanted to join in the research campaigns. He will also be the one who will be asked to write a manual describing the techniques and methods of research used by the School. But until Stahl's course inside the School reaches such points, we must further explore and analyze the preceding stages.

In 1927, it is decided that a new research campaign will take place in the village of Nerej, in Vrancea. Up until then, the criteria used for choosing a research site were mainly connected to the ease of access in the area and the community – for example, the origin of any Seminar member in the area or next to it was a great advantage, significantly easing access to it. But in 1927 this began to change. After Rușețu, H.H. Stahl had clarified some of the lines of his own quest and decided that what he needed to research were free peasant communities that preserved some archaic traits – it was in such communities that he hoped to find some answers for his most burning questions, ones that mainly referred to the manner in which peasant communities had changed under the impact of an expanding capitalist system. In choosing Vrancea and Nerej for that year's campaign, Stahl's preoccupations and desires were very important. Alongside them, the fact that another participant was from that area and had visited the region taking photos of it, showing them to the members of the Seminar afterwards, counted as well. But, as Stahl recalls, the plan he devised in order to solve his own research problem weighed in quite a lot in choosing the next locations for the research campaigns in the course of the current and the following years:

“N-aș vrea să afirm că programul cercetărilor monografice care au urmat, câțiva ani de zile, a fost determinat exclusiv de mine. Totuși, cuvântul meu a trebuit să aibă o greutate oarecare, căci nu a putut rezulta din simplu hazard faptul că după Rușețu a fost aleasă Vrancea ca loc de studiu, adică o regiune care avea faima de «răzeșie» clasică, socotită de Cantemir drept «republică țărănească», după care a urmat «Vechiul Ocol al Câmpulungului Moldovenesc», adică cea de-a doua republică pomenită de Cantemir, apoi «Țara Oltului», de asemenea țară clasică a compozitorilor românești, apoi județul Gorj, în care masa satelor libere era copleșitoare și, în sfârșit, Orheiul, de asemenea regiune de puternice sate de țăranie liberă”²⁷. (Stahl, 1981, p. 46)

His influence in choosing the research sites may very well be seen as proof of his consolidating reputation and position as a mastermind in organizing fieldwork.

²⁷ Transl.: “I wouldn't want to say that the program of the research campaigns that have followed in the next few years was determined exclusively by me. Still, my desires must have had some weight in the decisions, because it could not have been simple hazard that, after Rușețu, Vrancea was chosen as research site, namely a region that had the fame of being a classic «răzeșie» (free community), one that Cantemir had called a «peasant republic», and it was followed by “The Old County of Câmpulung Moldovenesc”, which was the second republic that Cantemir mentions, then by «Țara Oltului», also a classic Romanian region of common ownership, then by the county of Gorj, one in which the mass of free villages was overwhelming, and then, finally, by Orhei, also a region with a strong presence of free peasant communities.”

Once in Nerej, the methodological development of the monographs continued. Now the team comprised 22 people, and was better organized, in Stahl's view: the work was more systematically done, with the tasks given more clearly while the leadership was a more firm one. (Stahl, 1981, 48) Given that the team had more members now, it was taken the decision to undertake a census of the village – and as they had no statistical form developed for it they created one on the spot. This time Stahl mentions the author of this form – it was not his creation and it was not a collective one either. Another methodological development of this campaign was a system of writing down the observations of each researcher on individual sheets of paper that could be then grouped by theme. Also, given the difficulties encountered in the interactions with the villagers, monographers were forced to develop their interviewing techniques, so that they may be able to earn the trust of the villagers and extract the necessary information from them. Stahl's role in these circumstances is unknown – he does not mention anything about it in his memoirs anyway. As the research unfolded, the team found it necessary to further develop and enrich with details the questionnaires used to investigate the various dimensions of the settings and manifestations. Stahl mentions working on two types of questionnaires alongside other monographers – covering the theme of “family” as a social unit and “families” as the threads that made up the fabric of the village and also the problem of the legal and administrative organization of the local community.

An important fact that we must underline as we reiterate this part of his experience is that, although only one year had passed since he had joined Gusti's team of researchers, Stahl's role in the School's activities had become apparent to both himself and to others. He mentions that in Vrancea he felt that he began to clearly see his role in the research team:

“Rostul pe care mi-l găsisem în viața echipelor începuse a se preciza: era de a-i pune la curent pe cât mai mulți cu problematica specifică unor cercetări sociologice, concepută așa cum o vedea profesorul Gusti, ca o analiză multifactorială a celor patru cadre și manifestări, aplicabilă în cazul fiecărei cercetări parțiale, ca și în întreaga cercetare a satului ca ‘unitate socială’”²⁸. (Stahl, 1981, 53)

Stahl speaks of researching not only the whole, as Gusti's theory seemed to recommend initially, but also parts of social reality, by taking into account the four settings and manifestations in their interaction with the particular research issues. By 1927 it had become an accepted fact that researchers might specialize in their research, by dealing only with a particular aspect of the investigated social reality. Obtaining sociological knowledge of the whole social unit under analysis and the manner in which it functioned – the envisioned monograph – had become a matter of

²⁸ Transl.: “The role that I had taken on in the activity of the groups of researchers had begun to be clear: it was to inform as many as possible with the specific issues of sociological research, as Professor Gusti had designed it, namely as a multi-factorial analysis of the four settings and four manifestations of social life, applicable in the case of each partial research and at the level of the research of the whole village, thought to be a ‘social unit’.”

connecting the partial studies of the various researchers in the team. In fact, it had become necessary and was considered to be a sign of competence by supposing that each researcher would find his own research problem(s). A single researcher needed not think of coordinating his work with that of all the others so that in the end a holistic body of publishable knowledge would be obtained. At the moment, there was no such concrete, realistic plan or intention. We have no undeniable proof that Stahl had a significant influence in determining what was to become a deepening specialization of the work of team members in solving particular research problems in detriment of working to build an understanding of the whole. In it, Stahl surely found a point of affinity – after all, he was there mainly to find answers to his own research concerns. And, as he stated and reaffirmed, he found the four settings and four manifestations to be more of a very useful checklist in the analysis of a particular research problem (rather than the only actual and holistic object of research, in an attempt to identify the social volition of a social unit). His divergence from the idea of limiting research to the study of the whole of a social unit and his desire to reorient research, centering it on research problems is best expressed in the following fragment of the interviews with Zoltan Rostas:

“Până la urmă socotesc că încercarea de a face o monografie de sinteză din toate punctele de vedere într-un singur discurs este utopică. Și inutilă. E irealizabilă și inutilă. Pentru Gusti ar fi fost util să dovedească veracitatea teoriei lui pe cadre și manifestări. [...] Că unul s-a dus într-un sat, o echipă polimorfă, și medici, și economiști, și ecologi, și de toate, și istorici, ca să scoată... ce? O imagine a satului. Imposibil. Un doctor s-a dus de a studiat sănătatea, și altul a studiat formele de rudenie. Păi, cum să faci sinteză între astea două aspecte care nu se pot îmbina? Adică, oamenii n-au știut ce caută. Or, noi am știut ce căutam. Adică, am vrut să studiem probleme, să dezlegăm probleme. Nu să dau o monografie a satului, ci să dau analiza sociologică a unei probleme. Să aleg o problemă. [...] Această problemă o aleg după credința mea, ce cred eu că e interesant. Această problemă: însă, ca să fie rezolvată, trebuie să fie rezolvată după o analiză pe cadre și manifestări. [...] Trebuie să te axezi pe probleme. Numai așa se poate face o treabă serioasă. Problema aceea – repet – analizată pluridisciplinar”²⁹. (Rostas, 2001, 76)

²⁹ Transl.: “In the end, I think that the attempt to obtain a monograph that synthesizes everything into a discourse that represents a single point of view is a utopia. And it is useless. Unachievable and useless. To Gusti, it would have been useful to prove the veracity of his theory, with the settings and manifestations. [...] The fact that one went into a village, with a polymorphic team, with doctors and economists and ecologists and historian so that one would obtain...what? An image of the village. Impossible. A doctor went and studied health issue and some other went and studied kinship. How could one synthesize these two aspects that cannot be combined? I mean, people did not know what they were looking for. Or, we knew what we looked for. We wanted to study problems, to solve problems. To choose a problem. [...] And this problem I choose because I believe it is one, because I find it interesting. A problem: but, in order to solve it, you have to analyze by relating it to the settings and manifestations. You have to center your research on problems. This is the only way to do serious work. And that problem should be analyzed in a multidisciplinary manner”.

When recalling Nerej, he states that some of the monographers, the most apt ones actually, the ones “*care aveau în ei darurile necesare pentru asemenea depășiri a empiriei*”³⁰ (Stahl, 1981, p. 51), had found their own research question or problem – but others, not so well regarded by Stahl, did not. He speaks of them in the following manner:

“*Nu toți erau însă la acest nivel de pregătire și talent (căci există și în știință talente și netalente). Nu uit atitudinea jalnică a unuia dintre echipieri, care mă ruga: ‘Domnule Stahl, nu știi dumneata cumva o problemă?’*”³¹. (Stahl, 1981, 52)

We may see in the way that the student addressed him that he was already regarded as some sort of a resourceful authority – someone that could offer solutions and guide others. And he was becoming an authority that encouraged such a specialization of research. So, to conclude, what we may say is that he encouraged this manner of working – in his youth and in his elder days. And what he encouraged as a young leader, as we shall see, will affect not only the working methodology of the School but the actual published results of the research campaigns – the published monographs. But until then, we must follow the methodological development of the monographs a bit further.

Nerej is also the site where Stahl takes his first steps in the development of his own tool – social archeology. His fieldwork here is marked by major breakthroughs in understanding the archaic social organization of Romanian peasant communities and the manner in which it transformed – and it becomes clear to him that his own research path, centered on processes that stretch over a long period of time, is one that diverges from Gusti's. But he remains dedicated to his system, at least apparently.

We can now move on to 1928 and the research campaign in Fundu Moldovei. This particular village was, as we have shown, one that used to be the center of a “peasant republic”, a free community of small villages. By 1928 though, it had changed significantly under Austrian-Hungarian rule – so Stahl did not find much to research here. In consequence, he spent his time concentrating on methodological issues. He elaborated a plan for the study of the historical setting and of legal manifestations. He tried to clear in his mind the manner in which sociological knowledge could be acquired by working in interdisciplinary teams and the qualities and qualification that a sociologist must have. As the research team grew bigger – counting 60 participants, amongst whom 17 were already specialists in various fields of expertise – the problem of organizing their work and of the manner in which the data they collected could be analyzed grew bigger as well. Social units, Stahl concluded, could best be studied in the holistic manner that Gusti envisioned if the teams were comprised of specialists in various social

³⁰ Transl.: “Which had in themselves the gifts that were necessary to overcome empiricism”.

³¹ Transl.: “Not everyone had this level of raining and talent (because in science we may also speak of talent and lack of talent). I cannot forget the pathetic attitude of one team member that came to me asking for help: <Mr. Stahl, do you know, by chance, of a problem that I could study?>”

scientist and sociologists that, beyond sociological training, were specialists in at least one field of social science and had acquired some knowledge from the rest of the branches of social science as well. A research problem, he concluded here, after the experience in Vrancea, could only be thoroughly analyzed “*prin folosirea simultană a tehnicilor tuturor științelor sociale particulare*”³². (Stahl, 1981, 87) This is what he had tried to do in Vrancea, in Nerej:

“[...] *Studiind ‘formațiunea socială a răzășiei’ din punctele de vedere ale tuturor științelor sociale particulare. Îmi explicam acest tip social al ‘satului devălmaș’ prin considerații de geografie umană, de demografie și biologie socială, prin baza sa economică, mergând de la analizele tehnologice pastorale, silvice și agricole până la studiul relațiilor de producție, prin studiul formelor juridice, a creațiilor culturale și administrativ-politice*”³³. (Stahl, 1981, 87)

Stahl finds that the group of specialized researchers that were members of the research team in Fundu Moldovei was doing a fine job and was the core of the research done. However, he finds the presence of a large number of students in the research campaign to be problematic, given their relative lack of skills and the difficulties of organizing and coordinating their work. This added up to the fact that the reason behind their presence there had become unclear – were they there to contribute to the research or were they there to learn how to do research and become monographers themselves? There was no clear, single answer to this question and a hierarchy developed, separating those that had more experience and skills from those that were still only apprentices. And with this, the tensions between what was now a fractioned team of monographers started to grow. In Fundu Moldovei, as Stahl recalls, several more experienced monographers, including himself, Mircea Vulcănescu, D.C. Georgescu, Xenia Costa-Foru and Constantin Brailoiu jokingly labeled themselves as “bătrâni” – translated as “elders”, namely a group of ancestors of the various family lines that existed in one village. They then labeled other team members of the younger, less experienced group, as “fii” and “nepoți”, namely sons and grandsons. The idea of a lineage of monographers was a playful metaphor for the emergent hierarchy, with the elders having become teachers and guides for other members of the team. But the division was marked even further with another metaphor – that of two hypothetical sides of a village inhabited by monographers, “Fundu de sus” and “Fundu de jos” – which could be translated as the upper and downhill sides of Fundu Moldovei. Such a divide inside one village is another characteristic of archaic Romanian villages but it was used within a word game, with the upper side of the village actually

³² Transl.: “By simultaneously using the techniques of all the specialized social sciences”.

³³ Transl.: “By studying <the social formation of the free peasantry> from the point of view of all the specialized social sciences. I explained the social type of the ‘free communal village’ taking into account elements of knowledge and analysis that belong to human geography, demography and social biology, following with its economical basis, going as far as analyzing pastoral, forest and agricultural techniques and studying production relations, then studying legal manifestations, cultural and political-administrative creations”.

signifying a stratum of team members that was a sort of “upper class”, closer to Dimitrie Gusti and occupying a higher position in the hierarchy. Marcela Focșa, one of the younger and less experienced monographers, explains it in the following manner:

“Noi acolo ne-am despărțit în două tabere: Fundul de sus și Fundul de jos. [...] Scoteau o revistă, și ăia de la Fundu de jos au scos și ei o revistă. Fundul de sus erau tot ăștia care îl înconjurau pe Gusti și cu care Gusti avea relațiile cele mai amicale și mai profesionale: Stahl, Nel Costin, Mitu Georgescu, Vulcănescu (n. ns., A. J.). Fundul de jos erau ăștia mai tineri, mai neomogeni, mai sărăcuți cu duhul, mai oropsiți de soartă, fără farmec personal.../râde/ Păi, crezi că nu contează afinități din astea? Contează foarte mult. [...] Toți cei de la Fundul de Jos erau frustrați. Erau mai mulți. Stratificarea asta s-a făcut așa... spontan”³⁴. (Rostas, 2003, 129–130 and 133)

The “Upper Fundu” stratum of the team was more numerous than this and it started to play a leading role in the research campaigns. But dealing with the large number of untrained youths and with their work and all the data that they collected became problematic, Stahl recalls. The evening meetings were no longer efficient as far as checking and coordinating their work went. This is why Stahl proposed a better version of the system that had been devised for taking notes – from now on, all the individual sheets of paper containing the research notes would be delivered during the evening meetings to a “central unit” that would then classify them by theme in separate folders. They were accessible to anyone for consultation and citation and the leaders would be able to more easily keep account of the data gathered and intervene in order to further coordinate the activity. Finally, one other development of the campaign, linked to Mircea Vulcănescu’s activity, is the aforementioned reordering and development of the plans and questionnaires used in the research.

In 1929, the research campaign is set to take place in Drăguș. Stahl mentions in his memoirs that this campaign was the peak of the School’s research activity. In his own words:

“Drăgușul înseamnă punctul culminant al cercetărilor noastre și prin marele număr de participanți, 86 în total, dar mai ales prin faptul că satul Drăguș fusese foarte bine ales, cuprinzând în sine o complexitate de probleme cu totul deosebită, ceea ce a permis monografiștilor să analizeze și să elaboreze tehnici de cercetare

³⁴ Transl.: “While we were there we parted in two groups: “Upper Fundu” and “Lower Fundu” [...] The ones in the upper side printed a magazine – and then the ones in the Lower Fundu class did the same. Upper Fundu was made up of all the ones that were around Gusti and with whom he was closer both professionally and personally: Stahl, Nel Costin, Mitu Georgescu, Vulcănescu [i. e. the older monographers]. The Lower Fundu category was comprised of the younger ones, groups that were less homogeneous, less competent and less fortunate, without personal charm... (he laughs). This kind of affinity does count, you know? It counts a lot. [...] And all those in the Fundu de Jos category were frustrated. There were many in this category. And the stratification that took place was a spontaneous one”.

*extrem de variate, experimentându-le până în cele mai mici amănunte, astfel încât Drăgușul a constituit un adevărat laborator de creație metodologică și tehnică*³⁵. (Stahl, 1981, 119)

However, he mentions very little in his memoirs and in the interviews with Rostas about the actual methodological achievements of this campaign and his contribution to their realization. What he mentions is that during this campaign the research framework reached its maturity and that the methods used here were to become the “classical” ones for the monographs. One innovation that he mentions contributing to was that of the “sociological movie”. He also recalls that, given the goal of this particular campaign, namely that of becoming the first “complete” monograph and the large number of participants, most of which were newcomers, deepening further the specialization of the teams was necessary, so that they may cover a larger and deeper share of the whole of the social unit. The monographers were organized in teams and sub-teams, by research topics, following the structure of settings and manifestations, as reflected in the interview and observation guides or questionnaires that had been created so far in order to make them operational. Such a thorough investigation of Drăguș as a social unit came not only from the need to find and organize work for the large team of researchers that had come here – it had as a source both the Professor’s plan to train more researchers that could investigate social reality, contributing to a broader use of sociological monographs as a theoretical framework and as research tools, and an emergent desire and need to realize the first complete monograph, one that could perhaps have published results. (Stahl, 1981; Rostas, 2001)

But the Professor himself, starting from Drăguș, began to slowly retreat from his role of leader and coordinator of the activity of the team, interacting less with the larger body of it and more with his now most trusted followers, his lieutenants in guiding the newcomers. Stahl actually laments this, as he felt that the Professor’s management abilities were unsurpassed by any of his followers and were unequaled in his absence, leaving the team without an important nucleus of coordination and control. The large team to be coordinated, controlled and lead was a big challenge for the “Upper Fundu” stratum and a source of debate and divergence with Gusti’s views and intentions concerning the manner in which the research should be done – many of the more experienced monographers, amongst which Stahl himself, believed that quality research could only be done with fully trained and skilled specialists.

As for his circle of “elders” and close collaborators it was here that, as Stahl recalls, many of them found their calling and their specialization – and some

³⁵ Transl.: “Drăguș is the peak point of our research, even considering the large number of participants, 86 in all – but mostly because of the fact that the village was very well chosen and it was the site of a special complexity of problems, a fact which made it necessary that the monographers analyze and elaborate extremely varied research techniques, experimenting with them up till the smallest details, so that Drăguș was a real laboratory for methodological and technical creation”.

received duly confirmation for their roles and efforts so far. Stahl was of the latter – he received recognition as methodological leader inside the research team and from the Professor himself. That year he was entrusted with the task of organizing and teaching a Seminar on research methods, dedicated to those who wanted to work in the field, striving to obtain sociological monographs. He received a position of “honorary assistant” in the department that Professor Gusti leaded. Moreover, he was offered, alongside other central figures of the School, like Xenia Costa-Foru and Mircea Vulcănescu, a position in a newly created higher education institution for training in social work – “Școala Superioară de Asistență Socială”³⁶. But not everyone received this sort of confirmation of status and role and gratification for the efforts – after the campaign of Drăguș, much of the “Lower Fundu” stratum of the team did not have access to a position in the emerging institutionalized structure of the School. And amongst the members of this stratum were some that were not only valuable researchers and future scientists but ambitious, hardworking and highly competitive. They strove for affirmation. Such was the case of monographers like Anton Golopenția, Ștefania Cristescu, Ernest Bernea, D.C. Amzăr, Ion Ionică, Lena Constante, Harry Brauner, Marcela Focșa, Gheorghe Focșa and others. And their efforts for affirmation had, besides those that might be identified as personal, social and organizational roots. (Golopenția, 2004, 2010; Butoi, 2012a, 2012b, 2015; Rostas, 2001, 2003; Sdrobiș, 2015)

As the School earned more recognition, prestige and funding and started to crystallize its organizational structure, as their experience inside the research teams and dedication to the research subject grew and the socio-economical crisis and its effects unfolded, they began to aspire for a more stable or permanent position in the School. This tendency developed and was reinforced within the context of social change, insecurity and instability and a narrowing of job opportunities for those who had just graduated, as the Romanian socio-economic scene was struck by the far reaching effects of the Great Depression, such as an increase in economical difficulties and a shortage of opportunities, an increase in poverty, socio-economic and political tensions and conflicts. The younger generation of the School simply needed and was more motivated to strive more for a position inside the School. Taking into account the informal but clear affirmation mechanism inside the School structure, set in the lines of specializing in some research problem and excelling at it, the narrowing of opportunities, increase in competition, individualization of life courses and the general atmosphere of the era, namely that of patriotic dedication of the youth to national development by the means of personal contributions to science and culture, we may understand why this stratum of School members struggled more for a position inside the School. They competed for affirmation in a more difficult environment, with relatively more and desirable opportunities inside the School and less opportunities outside of it, with strong incentives to acquire

³⁶ Transl.: “The Social Work Higher School”.

skills and a certain specialization and excel in their activity, so as to come closer to the desired goals of personal affirmation and acquiring a position inside an organization in whose structure only a deserving elite could find a stable place. For Stahl and others of his stratum, securing a place in the School's structure was ensured from the year of the campaign in Drăguș – for the others, it will take some more time and their course will be harder and rougher, with 1929 being only the starting point of their journey. Many or most of the youth involved in the Drăguș campaign gave up on sociological research afterwards. For those that wanted to stay within Gusti's School, as we have seen, the road was more difficult, given the emergent context – and for some, competition turned into tensions and into conflict, divergent views and even a separation from the School.

For Stahl however, the course towards affirmation flowed easier. Even his very age or his belonging to an older birth cohort was a basic advantage in rapport to this stratum of struggling youth. He could more easily secure his higher position in the School's hierarchy. His status as an elder who had already completed his studies and had more experience and expertise differentiated him from the younger participants, giving him a competitive advantage, facilitating his assertion of a leading position. Ending this part of our analysis, we may underline that the School's organizational development and the context in which it was shaped then impacted the research work done and, most of all, as we shall see, influenced the shape and contents of the published works of Gusti's School.

To come back to the issue of methodological development and Stahl's contribution to it, we may now stop to examine the campaign in Runcu, in 1930. In his memoirs, Stahl mentions no remarkable contribution to this campaign. The most important fact of this period is that, inspired by Traian Herseni's decision during this campaign to republish some of his articles presenting Gusti's theory in a single volume, Stahl has the idea of writing a study of his own, presenting the techniques used in the research campaigns – but he is still to put it into practice. In 1931, in Cornova, as the sociological monographs viewed as research practice had reached methodological maturity ever since Drăguș and as opportunity came, Stahl developed his own tool, that of social archeology. He acquired significant knowledge of the techniques and terminology of peasant geodesy, knowledge that significantly helped him in linking social to territorial organization and finding traces of social development and history in the relationship between the two, going back from the present to the past. He did so by interviewing a local man that was one of the few in the country that still had knowledge of such techniques and terminology. He further developed his social archeology starting from this, by linking, ordering, analyzing and synthesizing data obtained through interviews, field observations and written historical sources.

Some years will pass before the next research campaign, the one in Șanț in 1935–1936, a campaign which generally follow the model of the others as far as the research methods employed. In the meantime, the Great Depression unfolded,

development gaps and social problems became more evident, social and political tensions intensified. Having knowledge of the difficulties of rural life, gained through research, an old and ever more pronounced desire to contribute to social development, a growing prestige and an invitation from the Monarchy to take over the management of its development program within the difficult social context of the moment, the School takes its activity further, leaping from social studies to social intervention. Apart from this, the idea of the necessity of publishing research results slowly escalates after 1929, as the years pass. Monographers start by publishing fragmented studies in the School's reviews – up to 1936, when the first number of “Sociologie românească”³⁷ is out, and they publish their studies mostly in “Arhiva pentru știința și reforma socială”³⁸. Stahl too publishes studies concerning his research subject as well and becomes involved in the School's social intervention program, dispatching voluntary teams of students to villages to promote community activation and development. Moreover, in keeping with his methodological preoccupations, his teaching activities and his idea of 1930, Stahl writes his methodological guide in 1933 and publishes it in 1934. (Stahl, 1981)

Entitled *Tehnica monografiei sociologice*³⁹ (Stahl, 2001), the volume is a rich step by step guide for those who desire to become field researchers and generate sociological knowledge in the framework of sociological monographs. Before we proceed to a very short review of its contents, we must place a strong emphasis on a very significant term missing from this volume – there is virtually no mention of *social volition* in it. This is a highly significant fact, as it is an important indicator of Stahl's influence and impact on the School's research practice and on its results. Recalling the 1928 campaign and Vulcănescu's contribution to clarifying and reformulation of the concept of social volition, Stahl says the following:

“Este necesar să subliniez de îndată că acest mod de a pune problema, cu consecința practică a necesității formării unor echipe deosebite, nu numai de «cadre» și de «manifestări», ci și una închinată «voinței sociale» îmi era complet străin. În special formarea unei echipe care să strângă material documentar privind «voința socială» era metodologic absolut irealizabilă, «voința socială» fiind o abstracție îndoielnică, în nici un caz concretizabilă în ceva tangibil, de constatat la teren, prin obiecte, acțiuni sau opinii”⁴⁰. (Stahl, 1981, 101)

We have quoted part of this statement before, when exploring his views on the professor's theory – as we know that in his youth he rejected the concept and it

³⁷ Transl.: “Romanian Sociology”.

³⁸ Transl.: “The Archive for Social Science and Reform”.

³⁹ Transl.: “The technique of the sociological monograph”.

⁴⁰ Transl.: “It is necessary that I underline here the fact that this way of viewing things, with the practical consequence of having to organize special teams, not only teams that researched *settings* and *manifestations* but also a special team dedicated to researching *social volition*, was completely different from my own. I found that forming a team that would gather data on *social volition* was particularly impossible to accomplish, as *social volition* was a questionable abstraction, impossible to be materialized in something tangible, to be found during fieldwork, as objects, actions or opinions.”

is known why: he found that organizing a team that would test the presumed existence of social volition was impossible, as it was presumably impossible to turn it into something somehow detectable and measurable. And, indeed, there were no such teams during the campaigns. We may now add up this fact to his high position in the School's hierarchy, namely that of methodological leader, guide and teacher and formulate the hypothesis that such an important absence in the School's research is linked to his status and to his opinions and actions – or perhaps lack of action in this sense. We may not know for sure if it was the exercise of his power inside the organization that led to this. What we may say is that what was supposed to be a central concept became a marginal one in practice and in the published results. An absence of its translation into an operational concept reverberated into the research practice of the School in an absence of research teams dedicated to it and then into the School's published results, where there is very little talk of social volition – and it is by no means the central concept and force that Gusti, Vulcănescu and Herseni envisaged it to be. Stahl's role in this can be pointed for certain at least as far as his teachings go – in short, he did not teach anyone how to research it. He did not attribute any potential explanatory power to it and did not consider it as a potential independent variable in the experimental model that he promoted. He promoted and perpetuated its marginal status.

Finally, we can attempt a short presentation of the contents of his book of 1934, *Tehnica monografiei sociologice*⁴¹. (Stahl, 2001) It can be pinpointed as a detailed guide for doing mostly qualitative research, fieldwork to be more specific. Stahl devotes generous space to explaining in detail the best manner in which a researcher could proceed in observing, doing interviews, taking notes, so that the data collected remains as objective, as relevant and useful and as authentic as possible. He gives detailed recounts of the techniques that should be employed to ensure informers' trust and openness and to extract valuable information from them. He explains and gives examples of the best practices when it comes to the collection of data – writing down only factual and observable data, without personal evaluation or interpretation; observing the actual facts or actions and not collecting recollections of them, as much as possible; writing down expressions of opinions and of recollections as they are, with as much detail as possible and with as little personal evaluations and interpretations as possible; using stenography, notebooks for first hand notes and individual sheets of paper for later transcribing and classifying data by themes, into folders. He explains the manner in which quantitative methods may be used and their utility. Alongside observation and interviewing he lists and describes other methods for collecting relevant data – collecting objects, sound recording, photographing, filming, drawing and sketching. He then moves on to describe the manner in which the data may be selectively collected, organized and analyzed – one must proceed to work starting

⁴¹ Transl.: "The technique of the sociological monograph".

from a hypothesis, having a certain research problem in mind; the research problem should be as exhaustively investigated as possible, establishing all the relevant connections between it and the settings and manifestations that make up the context in which it exists; one must use an experimental model in understanding the social reality investigated and seek to establish the manner in which its various dimensions are correlated and co-vary. At last, Stahl presents the manner in which researcher teams should be organized. Closing the book we will find a chapter dedicated to local intellectuals who wish to study their communities using the sociological monograph as a technique. In it Stahl defines the elements of Gusti's framework to be used for research and offers operational plans for researching settings, manifestations, social units, social processes, etc. The whole book is filled with hearty examples of research practice and of data collected, illustrating the right and wrong manner in which things can be done and perhaps introducing students to their research subjects and their social worlds.

On more mention would be necessary here – in 1940, the School publishes a voluminous body of work entitled *Îndrumări pentru monografiile sociologice*⁴² (Gusti, Herseni, 1940), coordinated by Dimitrie Gusti and Traian Herseni. It contains a detailed presentation of the theory of sociological monographs (thus covering the concept of social volition as well) and of the research plans and questionnaires used, presented by settings and manifestations. The research instruments presented are authored by a series of monographers, with Stahl being just one of the, contributing with those to be used for researching the cosmological setting (coauthored with Traian Herseni), the historical setting, customs and ceremonies (as part of spiritual manifestations, a part coauthored with Constantin Băniloiu), juridical life and trials, familial law and propriety (as part of juridical manifestations), vicinities and peasant households (also coauthoring with M. Vulcănescu and T. Herseni). A quick review of the contents of this volume contributes to strengthen an essential idea, one that is also suggested by the fact that he gives little details of his contributions during the campaigns in his memoirs – the idea that Stahl, far from being the only or the main author of the research tools used, stands out thanks to his remarkable abilities for organizing the research activity of the teams and the efforts to collect data. And the analysis so far suggests that, indeed, it was in this area of the research efforts that his impact was a significant one.

To end this lengthy chapter of our paper we may resume some of the essential conclusions of it. Sociological monographs, as research practice and as a collection of methods, developed along the years, as fieldwork and the following discussions and creative work of the research team unfolded. During this time, H.H. Stahl gradually achieved a leader status, specialized in methodology, at first informally recognized, afterwards formalized as the School's organizational development and

⁴² Transl.: "A guide for sociological monographs".

crystallization took off. His merits and contributions in developing the School's methodology and practice for fieldwork, some known, some yet unknown, were thus gratified. As to his major contributions to the School's research practice and methodology, we may identify five essential ones, beyond his general leading role and other developments – the first is that of encouraging a specialization of research work and a consequent fragmentation of it, one that was nonetheless due to other factors as well, besides his own influence; the second one, connected to the first, is that of a significant contribution to reframing the general scope of the monographs, so as to include not only analyses of the whole of a social unit but analyses of a certain research problem as well, connecting it to the relevant parts of the whole of the social unit where that problem exists; the third one is a significant contribution to the marginalization of the concept of social volition from research and, as we have seen and shall see in the following pages, published results; the fourth is the development of his own method, that of social archeology, a highly original one, accepted by the Professor within the body of the School's tools for gaining sociological knowledge even though it was used to research the past and long term social processes, a fact that derived considerably from Gusti's initial vision and intentions; at last, the fifth is a very concrete one, namely the book he published in 1934, a very substantial, useful and valuable manual for any student wishing to go out in the field and conduct sociological research, along with the contributions included in the 1940 guide for conducting sociological monographs.

H.H. STAHL AND SOCIOLOGICAL MONOGRAPHS AS PUBLISHED WORKS

As we have seen earlier, the idea of actually publishing a sociological monograph came up at a later stage of theoretical consolidation, research practice and methodological development. It was still rather vaguely defined as a goal, as a result of research, and it was preceded by the publishing of a large body of partial studies in the School's reviews. This matter had multiple causes, with Stahl's influence in the organization of the fieldwork weighing in rather heavily. On the one hand, there was the question of the specialization of researchers in certain research domains and, moreover, specific research problems. This was a natural consequence of their varied trainings and interests and of the need to divide the research of the whole into accessible and more easily to coordinate chunks. Specialization was encouraged as well, as being the best practice, as we have seen. Moreover, Stahl contributed to these matters. On the other hand, specialization grew into fragmentation, for more than one reason, not all of them connected to Stahl. The ever-growing size of the team posed more and more coordination problems, especially since the Professor gradually left his position in the research

and transferred his responsibilities to followers that did not match him in his skills, with Stahl being one of them. Moreover, there were the issues posed by the emerging structure of the School, with its hierarchy and stratification (in which Stahl had a central position), and the competitive, conflicted and more challenging environment of the period beginning with the campaign of Drăguș – a context that led researchers even further astray from cooperating at a larger level, gathering coherent and linkable data and building blocks of holistic studies of social units. During the first years after the campaign in Drăguș, efforts were made to encourage and coordinate the writing of sociological studies and perhaps even the sociological monograph of Drăguș itself. But with the growing tensions and the emerging conflicts inside the organization, especially at the level of the team that was supposed to produce these studies (Golopenția, 2010, 2014), this attempt failed and until the late 1930's no other such attempts were made. Coordinating holistic research with a large, highly specialized, largely inexperienced and growingly divided team, while having insufficient skills and resources for it, was one important issue – coordinating the production of scientific studies afterwards, by the various researchers, using specialized data, usually acknowledging some links of the research problems dealt with to the greater social whole but not necessarily coordinated with the studies of the others so as to create a coherent whole, was an even bigger one – a huge one actually.

One more very important factor for the School's digression from publishing a holistic study of a social unit lied in the Professor's own attitude towards publishing – as Stahl recalls, he was a perfectionist, postponing or rejecting the publishing of the School members' work until he felt that it was good enough. And with only uncoordinated and insufficient pieces of the puzzle of the whole available, publishing a complete monograph would be delayed, with the sociological monograph reuniting the results of research remaining a distant and insufficiently defined ideal.

In the first few years of the 1930's, the School went through an internal crisis, associated with the social, economical and political tensions and challenges that the youth of the era acutely experienced. The second half of the decade was a period of organizational recovery and then general ascent, culminating towards the end of this period. The School and its leader earned a lot in visibility and prestige. In 1934, capitalizing on the School's acknowledged competence, Dimitrie Gusti is appointed manager of the "Fundăția Culturală Regală Principele Carol"⁴³, an institution of the monarchy that was dedicated to social development. He employs several members of the School here and together they plan, organize and deploy teams of voluntary students to implement in several Romanian villages a community development plan designed by Gusti. The work goes well and in 1938 the School's social intervention model and work is extended nationwide and participating in it becomes compulsory for graduates. Also during the 1930's,

⁴³ Transl.: "The Prince Carol Royal Cultural Foundation".

Dimitrie Gusti is appointed in various important public positions, is entrusted with organizing a Romanian Village Museum, the Romanian pavilions at international exhibitions and with organizing in Bucharest the International Sociology Congress of 1939. It is with this occasion that the idea of the published sociological monograph is revived and finally realized.

A few monographers are entrusted with the task of coordinating the project of publishing *model sociological monographs* to be presented at the International Congress – H.H. Stahl is appointed coordinator for the monograph on Nerej and Traian Herseni is appointed for that of Drăguș. Ion Conea is given the task of preparing for print his monograph of Clopotiva while the younger Anton Golopentia is invited to present the printed results of his *summarized monographs*, namely of the research he did with the help of students in 60 villages in 1938, using a *summarized version* of Gusti's framework. An analysis of the fate of the first two endeavors will shed light onto Stahl's contribution to shaping the printed sociological monographs, while discerning the impact had by the differentiated personal and social contexts in which they were created. We will thus shed a bit of light onto the manner in which the shape and contents of printed sociological knowledge is molded.

H.H. Stahl manages to fulfill his task of coordinating and authoring the sociological monograph of Nerej in time for the Congress and his is the only one of the two monographs in focus here that contains a thread connecting all the different parts and contributions in it. This thread is generally made up of his interventions inside the three volumes of the monograph, connecting the different studies as if they were paragraphs of a single demonstration or of a single theoretical construct. For this reason, one can say that he did his coordinating job admirably, making sure that the pieces of the study were well connected and had a meaningful inner coherence – but he did it in his own, personal manner, as we shall see. As we find in his memoirs (Stahl, 1981, 372–387), at first he proceeded to gather the data needed to be processed for the monograph □ he retrieved the data collected during the campaign in 1927, then 3 folders of data collected by students working in the community development program and all of the studies that had been published so far. He made a plan of the monograph and checked if there was enough data to cover the whole structure of settings and manifestations that the Professor wished to be present in the contents of a model sociological monograph. He took note of what was missing and of the needed updates, then organized a small team of specialist researchers with whom he went back to Nerej and the nearby region for a research campaign that lasted two months – from June 15th to September 15th 1938. Once there, they followed a rigorous work discipline and distribution of research tasks, following a plan of the projected monograph that had been established before and processing the data and writing studies on the spot. Once back in Bucharest, he set out to write and edit all the materials needed to assemble

the monograph, a task that he completed within 3 months of work. For this task he was offered – by the School, in essence, but he mentions little of the precise source of the resources – an office that was specially organized for this task, with a typist secretary that could type in a grammatically correct French, a drawing workshop and a photographic archive, statistics specialists and the services of the typewriting and printing department that Anton Golopenția coordinated. The texts, written in French, were reviewed by French specialists. Only 2,000 copies of the three volumes of Stahl's monograph of Nerej – entitled *Nerej, un village d'une region archaïque: monographie sociologique*⁴⁴ (Stahl, 1939) were ever published. And in them, as he tries to use the studies to construct a coherent whole and to build sociological theory, he attempts to explore and explain the process that is at the core of his research interests, his main *research problem*: the pervasion of capitalism into a non-capitalist peasant social system and its devastating effects. He tries to use the available data to reconstruct an image of an archaic free peasantry and then explore the mechanism by which its social world endured for ages to then enter an ongoing era of decay. A huge volume of information that might at first sight have no connection to social reality – such as data collected by physical anthropologists or geologists – or cannot easily or apparently be connected in a coherent theoretical vision – such as studies of local art with administrative studies – was processed to find relevant information to be connected within this image of a changing and decaying community. Stahl's analysis does not limit its conclusions though to the case of a single, unique community – theorizing the social organization of Nerej and of the surrounding region of Vrancea, he identifies the lines that define a certain type of peasant community and the somewhat general mechanisms by which they change. The image is still not complete, though, and, in order to complete his understanding and explanations, Stahl will later on further analyze and synthesize the data collected during the research campaigns organized by the School and confront and combine them with historical data to be found in archives, constructing a sociological model of evolving types of rural communities. In fact, analyzing and synthesizing data from various fields of research and knowledge to construct a sociological theory is one of Stahl's essential merits and contributions to the School's results and he attributes his success to his use of Marxian tools. As he puts it:

“Ei, asta exista, în cadrul însuși al monografiilor se spunea că trebuie să lucrezi pe cadre și pe manifestări. Dar niciunul nu a ajuns la concluzia că rostul adevărat al sociologiei este o sinteză de discipline sociale particulare. Singur eu am susținut treaba aceasta. Sutele de oameni care au trecut prin monografiile sociologice nu au ajuns la asta. [...] Fiecare a făcut bucățica lui. Dar niciunul n-a îndrăznit să întrebe: dar o corelație între toate acestea nu există? Eu am pus

⁴⁴ Transl.: “Nerej, a village from an archaic region: a sociological monograph”.

problema și sunt convins că am pus-o pentru că aveam și informație marxistă. [...] Te obligă marxismul să faci această sinteză între toate disciplinele sociale particulare”⁴⁵.

Beyond the theoretical conclusions though, the huge bulk of data included in the three volumes that is without theoretical relevance is somewhat of a nuisance for Stahl. The volumes are comprised of studies that construct a very detailed image of the specificities of Nerej – their reader will find inside them detailed (and relevant) information about a huge array of specific aspects of this community. From the geological composition of the ground on which the community of Nerej is situated, to the architecture of its people’s houses and the number of children that they usually had and the times of the year during which weddings were more likely to take place, from the food they ate to the medium amount of plum brandy they produced yearly, from their occupations and their rituals, from physical anthropological analyses to analyses of state administration or of households and families – everything is included. Nerej’s monograph has a very strong descriptive side, one that Stahl finds rather problematic. In a self-review of the monograph published in a 1942 issue of *Sociologie românească*⁴⁶ (Stahl, 1942), he poses some important questions concerning the way in which published sociological monographs should present themselves, his questioning of their format being, apart from other things, a symptom of a still malleable ground in respect to what a published sociological monograph should be. He admits that any sociological investigation should take into account the full array of factors that make up a conditioning context for the research problem and that the framework of settings and manifestations is great for collecting data during fieldwork in this respect – but he asks if, once the collection of data is complete, the published result of the research, namely the sociological monograph, should include studies presenting the data on which the theoretical conclusions were drawn, as was the case with his own monograph of Nerej. Or should they include only the theoretical conclusions of the research? The answer he finds is a compromise between the two approaches:

“Părerea la care am ajuns este următoarea: o monografie trebuie să fie și una și alta. În primul volum să înfățișeze rezultatul sociologic propriu-zis, opera de sinteză, în care elementele de fapt să apară în ordinea necesității demonstrației, iar nu în aceea a culegerii. Iar altă serie de volume să prezinte, pe cadre și

⁴⁵ Transl.: “Well, this exited, within the very framework of the monographs there was the idea that one should work by settings and manifestations. But non other reached the conclusion that the true purpose of sociology is to create a synthesis of specialized social sciences. I am the only one that suggested and did this. The hundreds of people that participated in the campaign did not reach to this conclusion. [...] Each of them did his piece. But not dared to ask: but is there not a link between all of this? I was the one that put things in this manner and I am sure that I did it because of my Marxian training. [...] Marxism makes it compulsory that you reach a synthesis of all the isolated social sciences.”

⁴⁶ Transl.: “Romanian Sociology”.

*manifestări, materialul brut cu ajutorul căruia s-a elaborat sociologia respectivă*⁴⁷. (Stahl, 1942, 626)

To conclude, what Stahl tries to do in the monograph of Nerej that he coordinates is to follow the Professor's plan of presenting the whole, while still concentrating on a particular research problem – the latter approach is the only way in which he finds that it is possible to find a connecting thread between such heterogeneous data and studies. But he finds this approach unsatisfactory as well – and in the end he shares his own view on how a sociological monograph should be presented. The admirable fact, Stahl then notes, is that the Professor, as he did with others' developments, accepts in the end his expressed opinion and the variant of a sociological monograph that he produced and that he proposed as well. It is thus due, to an important extent, to the Professor's acceptance and flexibility that the published sociological monographs had many variants – that of Stahl, that of Herseni, that of Ion Conea, that of A. Golopenția, that of C. Groșoreanu and even others. This is the point in which we can emphasize the Professor's own role in allowing for his School's members to pursue their own paths as long as they produced high quality sociological studies that were affiliated to his system. His flexibility appears in the end to be a virtue – as he put his theory to the test and accepted modifying it in adaptation to research findings and the valuable theoretical contributions of School members; he allowed for creative use and development of his analysis framework, making his initial theory a fertile theoretical starting point, open to evaluation, critique and creative development.

One last piece of our demonstration has its place here, allowing us to conclude on the underlying mechanisms shaping sociological knowledge and Stahl's overall influence. We shall stop to briefly analyze the fate of another published sociological monograph, that of Drăguș. It is to a large degree different from that of Nerej. It is in fact comprised of a series of 9 isolated studies, bearing the title of "*Drăguș, un sat din Țara Oltului*"⁴⁸ and a subtitle indicating the particular subject that they deal with. 8 more studies were announced to be soon published in the 1944–1945 – but this did not happen, in the end. (Apolzan, 1945, I.Ș.S.R., 1944) As we have seen, its coordination was entrusted to Traian Herseni. Herseni was, as Stahl and others recall, a brilliant, very ambitious, productive and, most importantly, very isolated researcher, with virtually no experience in organizing and coordinating research teams. (Rostas, 2001) He wanted to extend the research leading to a published monograph to the whole region of Olt (Stahl, 1981, 388) – and so the research team he assembled had its members working in

⁴⁷ Transl.: "My conclusion was this: a monograph should be both. Its first volume should present the sociological results, the synthesis, in which the facts are presented in an order that follows the demonstration that should be done, not the order in which they were collected. And another series of volumes should then present, by settings and manifestations, the raw material upon which the sociological theory was built."

⁴⁸ Transl.: "Drăguș, a village from the Olt Region."

isolation, separated by physical distance and with very little control and coordination, due to the difficulties of bringing them together in common meetings. To this we may add Herseni's lack of coordination experience and the fact that the work was done in lines of the highly specialized work that the previous research campaigns and their methodological developments had produced as a model, a fact to which Stahl had contributed. Moreover, some of the studies were centered on specific research problems and followed Stahl's preferred and recommended approach – that of dealing with specific research problems and reviewing them in their connections with the community's settings and manifestations. They strove to cover the whole of the community as well, by settings and manifestations – but there was no unifying thread running through all of the studies, to produce an overarching theoretical synthesis, as is at least in part the case with Stahl's work on Nerej. The causes of this fact, beyond the team members' deep specialization and isolation and Herseni's lack of proper coordinating conditions and skills, lie in the larger context of the moment as well. The studies will be published separately and with great difficulty as the occasion appeared, due to the initial delay of publication and the cancellation of the Conference with the beginning of the Second World War, bringing with it great financial difficulties for the School and the drafting into the services of the army of Herseni himself and of other researchers that were part of his team. So it was not only differentiated backgrounds and skills that made these two products different – but also the resources to which the coordinators had access to, the timing of the efforts to publish them, the group dynamics and social connections of the actors involved and the larger social context of the period when they acted. To conclude, after noting the different results that differentiated conditions and influences had on the publishing of these two bodies of sociological knowledge, we can emphasize once again the larger mechanisms by which sociological knowledge is produced and made available to the public. Personal backgrounds and skills have a strong influence in its creation and shaping – but social connections, group and organizational dynamics and the larger social context of the particular moments when the process of knowledge creation and publication takes place are also factors which make their significant and important impact on the finished body of knowledge.

OVERVIEW AND ADDITIONAL CONCLUSIONS

The social environment in which Dimitrie Gusti begins his activity is marked by ongoing social change. The process of change is high on the public agenda and different stakeholders attempt to take control over it and direct it in their own manner, giving it a modernizing scope. Peasants are the highly problematic element in this context – as they represent the vast majority of the population, and a large share of the country's economy as well, and now having the right to vote as

well, they become the main topic of public debates; their folk culture is invoked and manipulated in various nationalist discourses and projects; their social existence is questioned and its future debated. On his path towards the sociological monographs, Stahl acquires some defining influence from his social environment, mediated by a social network or intermediary group. He is drawn by the activity of Dimitrie Gusti's School, with which he shares values, preoccupations, sympathies and scientific principles. Once he joins the members of Gusti's School, he becomes part of an enterprise which aims to turn sociological knowledge into the foundation of a more carefully and strongly directed process of social change. Dimitrie Gusti is the creator of an organizational strategy aiming at such an outcome, one which was quite successful up to the last years of the 1930's. During its implementation, as the research activities of the School progress, a process of organizational structuring begins. This process is influenced by external factors and by the actions of School members, among whom those of Henri H. Stahl weigh in significantly. The process of organizational crystallization brings about a process of stratification – thus in the resulting hierarchy Stahl manages to occupy a dominant position and to exercise a significant and transforming power. From this position he influences the activity of the research teams, the collection of data and the structure and contents of the published results of the research. The particular impact he has on the School's research practice and results is to a large extent connected to his Marxist methodological preferences. Nonetheless, despite his "heresies", Stahl remains faithful to his Professor's ideals, strategy and purposes, further participating in the research efforts of the School and in the efforts to include sociological knowledge in the process of social change.

A recent and highly significant work on Stahl's theoretical developments – namely that of Ștefan Guga (Guga, 2015) – stresses and exaggerates, in our opinion, his differences from Dimitrie Gusti and the other members of the School, reclaiming him for Marxist sociology in a manner that excessively opposes and separates *Stahl the Marxist* from the School and Dimitrie Gusti. The truth is though, as Stahl repeatedly remarks in his memoirs and in his interviews, as research on the School's collaborators, their published works and Gusti's own ideas may show, that the Bucharest School to which Stahl belonged was very open to Marxist sociological views and even to socialist ideals, not to mention members of the Romanian socialist movement – to what extent and in what manner it remains to be further studied. The fact remains though that, as a group, School members became part of an effort to act and produce social change on a public scene through the use of sociological knowledge.

The discussion on a group strategy of the School is still open and its results so far need to be presented with more nuances and details. It first refers to an understanding of the generational structure of the members of the School and the different strata within it. For example, as Balazs (Balazs, 2013) demonstrates, 3 distinct generations are active within the School – that of the Professor, that of

the first disciples and that of those who were part of the teams involved in the School's social intervention actions. Within the second generation, Balazs underlines, multiple groups developed, among whom conflicting relationships sometimes emerged. Butoi also studies the interwar young generation and accomplishes a nuanced analysis of it (Butoi, 2012a, 2012b, 2014, 2015). Butoi also outlines the development and dissolution of multiple groups, one of which, reuniting a number of constant collaborators of Dimitrie Gusti belonging to different age cohorts, remains dedicated to the professor's ideas pertaining to the social role that sociological knowledge should play. Even though the public affirmation of such a group failed in the end, we find, that it existed indeed and included mainly those who were involved in the School's social interventions, without excluding, though, members of the same School such as Mircea Vulcănescu. H.H. Stahl is part of such a group, one that, beyond everything else, has remained faithful to the efforts aimed at, presenting and representing on the public stage a more real, sociologically well known, peasantry.

REFERENCES

1. ***, 1944. *Institutul de Științe Sociale al României: 25 de ani de publicații, 1919–1944*, București, Institutul de Științe Sociale al României, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică.
2. APOLZAN, LUCIA (1945). *Sate, orașe și regiuni cercetate de Institutul Social Român: 1924–1945*, București, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Institutul Social Român, nr. 5.
3. BĂRBAT, ALEXANDRU (1945). *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș): Structura economică a satului*, București, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Institutul Social Român, nr. 2.
4. BUTOI, IONUȚ (2012) În căutarea satului necunoscut. Monografiștii lui Gusti și sociologia satului românesc. *Secolul 21*, București, Fundația Culturală Secolul 21, nr. 1–6.
5. BUTOI, IONUȚ (2012a). Tânăra generație interbelică. *Secolul 21*, București, Fundația Culturală Secolul 21, nr. 1–6.
6. BUTOI, IONUȚ (2012b). Există un curent monografist în cadrul tinerei generații interbelice? in *Sociologie românească*, București, Institutul European, vol. X, nr. 2.
7. BUTOI, IONUȚ (2014). Enciclopedia ca putere. Momentul unei dominații precare și un proiect nefinalizat: Vulcănescu și specificul național. *Transilvania*, Sibiu, nr. 10–11.
8. BUTOI, IONUȚ (2015). *Mircea Vulcănescu: O microistorie a interbelicului românesc*, București, Eikon.
9. CAZAN, ION (1947). *Drăguș, un sat din Țara Oltului: Literatura populară*, București, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Institutul Social Român.
10. CRISTESCU-GOLOPENȚIA, ȘTEFANIA (1944). *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș): Credințe și rituri magice*, București, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Institutul Social Român, nr. 2.
11. DIMA, ALEXANDRU (1945). *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș): Împodobirea porților, interioarele caselor, opinii despre frumos*, București, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Institutul Social Român, nr. 2.
12. ELDER, GLEN H. JR.; KIRKPATRICK JOHNSON, MONICA; CROSNOE, ROBERT (2002). *The Emergence and Development of Life Course Theory*, in MORTIMER, JEYLAN T.; SHANAHAN, MICHAEL J. *Handbook of the Life Course*, New York, Kluwer Academic Publishers.

13. GEORGESCU, D.C. (1945). *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș): Demografia și igiena populației*, București, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Institutul Social Român, nr. 2.
14. GIELE, JANET Z.; ELDER, GLEN H., JR. (1998). *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*, Sage Publications, New York, London, New Delhi.
15. GOLOPENȚIA, ANTON (2010). *Rapsodia epistolară: Scrisori primite și trimise de Anton GolopenȚia (1923–1950)*, edited by Sanda GolopenȚia și Ruxandra Guțu Pelazza, vol. II, București, Editura Enciclopedică.
16. GOLOPENȚIA, ANTON (2014). *Rapsodia epistolară: Scrisori primite și trimise de Anton GolopenȚia (1923–1950)*, edited by Sanda GolopenȚia și Ruxandra Guțu Pelazza, vol. IV, București, Editura Enciclopedică.
17. GUGA, ȚEFAN (2015). *Sociologia istorică a lui Henri H. Stahl*, Cluj-Napoca, Tact.
18. GUSTI, D.; HERSENI, T.; STAHL, H.H. (1999). *Monografia: teorie și metodă*, București, Editura Paideia.
19. GUSTI, DIMITRIE (1940). *Problema sociologiei: sistem și metodă. Trei comunicări*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului.
20. HERSENI, TRAIAN, 1944, *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș): Unități sociale*, București, Biblioteca de Sociologie Etică și Politică, Institutul Social Român, nr. 2.
21. IONICĂ, ION I. (1944). *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș): Reprezentarea cerului*, București, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Institutul Social Român, nr. 2.
22. METEȘ, ȘTEFAN (1945). *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș): Trecutul Țării Oltului*, București, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Institutul Social Român, nr. 2.
23. MÜLLER, DIETMAR (2013). *Instituționalizarea cunoașterii științelor sociale în perioada interbelică: Institutul Social Român și Asociația de Politică Socială. În Nastasă, Lucian, Sdrobiș, Dragoș (coord.) (2013) Politici culturale și modele intelectuale în România. Cluj-Napoca, Editura Mega.*
24. ORNEA, ZIGU (1971) *Sămănătorismul*, București, Minerva.
25. RAINER, FRANCISC (1945). *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș) Tipul antropologic*, București, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Institutul Social Român, nr. 2.
26. ROSTĂS, ZOLTÁN (2000). *Monografia ca utopie: interviuri cu Henri H. Stahl (1985–1987)*, București, Editura Paideia.
27. ROSTĂS, ZOLTÁN (2003). *Sala luminoasă: primii monografiști ai școlii gustiene*, București, Editura Paideia.
28. ROSTĂS, ZOLTÁN (2009). *Strada Latină nr. 8: Monografiști și echipieri gustieni la Fundația Culturală Regală „Principele Carol”*, București, Curtea Veche.
29. SDROBIȘ, DRAGOȘ (2015). *Limitele meritocrației într-o societate agrară: șomaj intelectual și radicalizare politică a tineretului în România interbelică*, Iași, Polirom.
30. STAHL, HENRI H. (1936). *Școala monografiei sociologice*, in *Arhiva pentru Știința și Reforma socială, Omagiu Profesorului D. Gusti: XXV de ani de învățământ universitar (1910–1935)*, Institutul Social Român, București, year XIV, vol. II.
31. STAHL, HENRI H. (1939). *Nerej, un village d'une region archaïque: monographie sociologique dirigée par H.H. Stahl*, 3 vol., Bucarest, Institut de Sciences Sociales de Roumanie.
32. STAHL, HENRI H. (1942). *Cercetări și discuții monografice: H.H. Stahl, Nerej, un village d'une region archaïque. Monographie sociologique dirigée par...*, București, Institut Roumain de Sciences Sociales, 1940, 3 vol., in *Sociologie românească*, București, Institutul de Științe Sociale al României, year IV, July–December, nr. 7–12.
33. STAHL, HENRI H. (1981) *Amintiri și gânduri din vechea școală a monografiilor sociologice*, București, Minerva.
34. STAHL, HENRI H. (2001). *Tehnica monografiei sociologice*, București, S.N.S.P.A.
35. VLĂDESCU-RĂCOASA, GHEORGHE, *Profesorul D. Gusti: Viața, opera și personalitatea lui*, in *Arhiva pentru știința și reforma socială – Omagiu Profesorului D. Gusti: XXV de ani de învățământ universitar (1910–1935)*, Institutul Social Român, București, year XIV, vol. II.
36. VULCĂNESCU, MIRCEA (1998). *Școala Sociologică a lui Dimitrie Gusti*, București,

THE FIRST BOOK PRESENTING ROMANIAN SOCIOLOGY
IN THE AMERICAN SCHOLARLY LITERATURE –
ROBERT JOSEPH KERNER'S
BOOK OF 1930

Acad. MIHAIL M. CERNEA*

ABSTRACT

This study examines one highly significant event in the history of Romania's sociology that until now has been largely unknown publicly for an astonishing long period: almost nine decades. The "hero" at the center of that event is the important academic book published in the USA in April 1930 by the American historian Robert J. Kerner, about the *Social Sciences in the Balkans and in Turkey*, based on Kerner's visits to Romania, Yugoslavia, Bulgaria, Greece, and Turkey. The book contains a detailed, documented first hand, highly informative and robustly analytical chapter on the 'state of the art' in Romania's sociology in 1928–1929. Cernea describes the serendipitous circumstances in which he discovered the book in 1979, – and realized that Kerner's book contained the first and earliest presentation of Romania's sociology in the USA. This discovery corrects the widespread but erroneous attribution of priority in this respect to Philip E. Mosley's 1935 visit as a young American student to Romania. The study presents Kerner's professional personality as an internationally recognized scholar, and informs that, at Nicolae Iorga's recommendation, Kerner was elected in 1938 as Corresponding Member of the Academia Română (Romanian Academy). Cernea synthesizes Kerner's importance for the history of Romania's sociology in three essential features: a) his book is the first comprehensive presentation abroad of Romania's sociology between WW I and WW II; b) the outstanding analytical assessment of its achievements; and c) Kerner's comparative evaluation and ranking of sociology in România, leading to Kerner's overall conclusion that "in România sociology is better developed than anywhere else in the Balkans."

Keywords: Robert J. Kerner, Dimitrie Gusti, Nicolae Iorga, Sociology in Romania, Bucharest School of Sociology.

* Academia Română, București; e-mail: Cernea.M@gmail.com.

SOCIAL SCIENCES IN THE BALKANS AND IN TURKEY

A SURVEY OF RESOURCES FOR STUDY
AND RESEARCH IN THESE FIELDS OF
KNOWLEDGE

BY

ROBERT JOSEPH KERNER

Professor of Modern European History
University of California

This paper aims to bring to public attention and discussion by Romania's sociologists of the first substantive study about Romanian Sociology published in an academic book in the United States of America.

The publication, richly informative and analytic, is Robert Kerner's book *Social Sciences in the Balkans and in Turkey*¹. By its content and value this book is unique, yet it has remained practically unknown in Romania. It is the product of first hand professional research undertaken in Romania and four neighboring countries 87 years ago, in 1929. Kerner, a distinguished American historian, had a special interest in the history and role of social sciences. This detailed book-size account, written immediately after his on the ground visits, came out in print in April 1930 from one of the highest-reputation academic publishers in the USA, the *University of California Press* at Berkeley. It has five chapters, each dedicated to a different country: Romania benefited from the volume's longest and informatively richest chapter. The other countries covered were Yugoslavia, Bulgaria, Greece, and Turkey.

Nonetheless, this landmark book has remained *unknown, unrecognized, and unexamined* in any of the publications dedicated to the history of Romania's sociology for over eight decades: practically, until now.

After discovering, in 1979, the existence of Kerner's book – as I'll describe below – I felt it my duty to bring it to the attention of the Romanian sociological community. But at that time, I was already established in the US, and no journal printed then in Romania could have published any article written by me.

Luckily, however, the opportunity to publish a paper on Kerner's book soon appeared: a jointly co-authored American-Romanian volume of anthropological and economic papers was under preparation at the University of Massachusetts at Amherst (UMASS). In mid-1973, a group of anthropologists from that University had started village studies in Romania's Braşov region, led by Professor John W. Cole. I had assisted John and his group of young PhD students when they set up their research in Romania, – at that time I was leading the department of the Institute of Philosophy of the Romanian Academy that had re-started sociological empirical field research. Cole's group was keenly interested in the experience of my Institute's department in producing the first sociological comparative monograph on two villages (Belinţ and Comana), published in 1970 and entitled *Două Sate*²: that was the first rural monograph after the long interdiction imposed on empirical

¹ Kerner, Robert Joseph. *The Social Sciences in the Balkans and in Turkey*. Berkeley: University of California Press, 1930.

² Cernea, Mihail, Gheorghe Chepes, V. Constantinescu, H. Ene, El. Gheorghe, M. Larionescu; Editorial Committee – Henri H. Stahl, M. Cernea, Gh. Chepes. *Două sate. Structuri sociale și progres tehnic* (Two villages: Social Structures and Technical Progress), Bucureşti; 1970. That was the first work that broke the political prohibition of empirical sociological rural sociological research and resumed rural monographs; we openly stated in the book's *Foreword* that that monograph resumes and continues "the valuable tradition of rural sociological investigations in Romania linked with the prewar activities of the Bucharest School of Sociology led by Prof. Dimitrie Gusti". Our young team of authors invited the direct collaboration of the foremost members of the Bucharest School, alive and active then, like Prof. H.H. Stahl, and of a few other former researchers, such as Dr. Ion Nemoianu, G. Bucheru, and others.

sociological investigations by the country's socialist regime, which considered sociology a 'bourgeois science'. After my departure to the US in mid-1974s, the American researchers worked with Professor Mihai Pop, then the director of the Institute of Ethnography and Folklore in Bucharest.

Toward the end of their studies in Romania, in January 1979, the group held a conference on their anthropological research at the University of Massachusetts, in Amherst. Other American researchers studying Romania and five Romanian academics, including Mihai Pop, were invited. The papers of that conference became the UMASS Research Report volume, entitled *Economy, Society, and Culture in Contemporary Romania*³ (John W. Cole, Editor, 1984). Dedicated in honor of Mihai Pop, it contained 12 papers by American researchers and by several researchers invited from Romania. I submitted my paper presenting Robert J. Kerner's book for the conference volume since, although invited to attend, in 1979 I was spending a sabbatical year as Fellow in residence at NIAS in the Netherlands. But my paper was included in John Cole's volume, under the title "*The View of an American Historian on Romania's Sociology*". (Cernea, 1984)

Optimistically, I thought that at long last, after half a century from its publication, information on Kerner's 1930 book would become known to Romania's sociologists. Yet it turned out that my optimism had been premature...

My article on Robert Kerner was an informative discussion of the merits of his book. I intended that paper to signal to those interested in the history of Romanian sociology two important things: (a) the priority of Kerner's study over other subsequent contacts between sociologists from Romania and the US, and (b) his positive evaluations at that early stage in the formation of the Bucharest School of Sociology. To my knowledge, none of the studies on the history of Romanian sociology published in Romania after 1930 had ever presented Kerner's book, despite it being the product of the first American scholarly encounter with Romania's top sociologists, their institutions, and their activities.

Paradoxically, however, my article published in 1984 also had a bizarre destiny. It remained virtually unknown in its turn, since the UMASS volume was not circulated in Romania, because, I suspect, the political regime's suffocating and omnipotent censorship practices. John Cole's volume might have not met the approval of the country's 'thought police' of the time and thus was suppressed from wide distribution. It remains a sad fact that a volume to which both Romanian and American researchers contribute⁴, and which honored a preeminent scholar as

³ Cole, John W. (Ed), *Economy, Society, and Culture in Contemporary Romania*, Research Report Nr. 24, Dept. of Anthropology, Univ. of Massachusetts, Amherst, USA, December 1984.

⁴ The papers in that volume were written for the conference entitled "Anthropology in Romania", held on January 15–21, 1979 at the Amherst campus of the University of Massachusetts. In attendance were a group of young American anthropologists who had recently conducted their PhD research in Romania under the advisorship of Professor John Cole: Steven L. Sampson, David A. Kideckel, Sam Beck, Steven Randall, and Regina Coussens, while some invitees such as Gail Kligman and myself were unable to attend, but submitted papers. Another American anthropologist, Katherine Verdery,

Mihai Pop, remained unknown to those for whom it was destined. Despite the massive literature on sociology in Romania produced after 1984 and even more after Romania's revolution, knowledge of Kerner's book and its content as presented in the 1984 article remained absent (with the exception of one indirect mention in a bibliography of my publications⁵). This was despite Kerner's relevance as both the first "discoverer" and the earliest "scholarly ambassador" who brought Romania's sociology to the attention of the American and international communities of social scientists.

Hence, I decided to write a second paper about RJK's book.

The present paper examines Kerner's book in much more details than my first article, and also offers essential new data about Kerner's personality and his writings. It also informs on the meaningful way in which Romania's scholars decided a few years after his visit, in 1938, to honor Kerner's scholarship by electing him as Corresponding Member of the Romanian Academy. These new data supplement and reinforce what I wrote the first time about Kerner's place in the history of Romania's social sciences. I hope that this second – and more complete – paper will fill a long persistent gap and indeed reach a broad audience.

A MISTAKEN ATTRIBUTION OF PRIORITY

Many historians of Romanian sociology (Ovidiu Bădină, 1967; Constantinescu, Bădină and Gall, 1974; Zoltán Rostás 2000, 2003, 2005, 2006, 2009; Pompiliu Caraioan, 1971a, 1971b; Ștefan Costea, 1995, 1996; Maria Larionescu, 1996, 2000) have meticulously searched and recorded various mentions of "The Bucharest School of Sociology" made abroad by foreign scholars at different points in time. All these studies have repeatedly described Phillip Mosley's visit in 1935 as having been the first contact and the first evidence of an early international recognition of the Romanian sociology between WWI–WWII. Robert Kerner and his book have never been mentioned in the studies mentioned above, or in many others⁶. The

doing research in Romania, was also in attendance. Among the Romanian researchers attending were Mihai Pop, Ion Iordăchel, Ioan V. Totu, and Paul Simionescu.

⁵ The exception was a book by Maria Cobianu-Băcanu (2001, see reference list) about my own research and publications abroad on international development issues. That book's long bibliography listed the article about Robert Kerner in John Cole's publication. But that bibliographic mention itself remained unnoticed, though it clearly announced to whoever was interested that it is about an American Historian writing about sociology and other social sciences in Romania. Nonetheless, Kerner's book continued to be ignored and unaccounted for in Romania's literature.

⁶ Notably too is the fact that Pompiliu Caraioan, in vol. IV of the collection he edited under the title *Sinteze Sociologice*, reprinted a bibliography (apparently compiled by Paula Herseni) entitled *Works published in foreign languages about the Bucharest School of Sociology*. That distinct bibliographic list suggests that Gusti's group was interested, normally, in keeping track of what was written abroad about their work. That list is a rare document: yet again, several foreign publications,

erroneous attribution of priority to Mosley's 1935 visit became cemented by repetition. Moreover, Kerner was a fully established scholar and academic, while Mosley was a student, aspiring to being as a disciple for learning how to do sociological village-research. The intellectual weight of Kerner's visit, his personal interactions with Romanian scholars, and his immediate public book-size report about his findings, analysis and evaluations – as I will document further below – have been in a total different category than Mosley's visit.

This is why the persistence of the mistaken priority attribution and the oversight of Kerner's contributions need to be definitively corrected. The ignorance of his pioneering book remains puzzling, since, as I was able to ascertain recently, Kerner's 1930 book itself has been available in the Library of the Romanian Academy for decades after decades. Yet, the book remained publicly unknown.

A SERENDIPITOUS DISCOVERY

The circumstances of my coming across Robert Kerner's landmark book were accidental, yet of a kind that belongs to the desirable category of happy accidents. In 1979, being in the library of NIAS⁷ as part of a Sabbatical year fellowship and searching for literature on the peasant family (one of my research interests then), I had the big surprise of which we all as researchers dream, yet only rarely are fortunate enough to experience in real life: I did experience *serendipity*! Unexpectedly, I came across a library card with an author's name that did not ring any bell for me. But the book's title was intriguing: *Social Sciences in the Balkans and in Turkey*, followed by a long subtitle: *A Survey of Resources for Study and Research in these Fields of Knowledge*.

It was mind-boggling. I ordered the book.

The serendipitous discovery exploded in front of my eyes: the book contained a chapter about *Social Sciences in Romania*! It was the book's longest, among variably shorter chapters dedicated to Yugoslavia, Bulgaria, Greece and Turkey.

The "Romania" chapter listed subtitles announcing detailed information on: "*Romanian Universities. Social Sciences at Bucharest. Social Sciences at Cluj. Social Sciences at Iasi. Social Sciences at Cernauti. The Academy of Law at Pradea (sic) Mare. Observations. The Libraries. The Academy. Learned Institutions. Publications. Concluding Comments. Romanian Periodicals devoted to the Social Sciences. Publications of the Romanian Academy.*"

The specificity of these subtitles not just promised tempting information: it also betrayed an organized mind at work, announcing detailed coverage. I turned

including some by American authors, did make it into the list. Nonetheless, Robert Kerner's book was absent even from Paula Herseni/Caraioan's bibliography.

⁷ The Netherlands Institute for Advanced Studies in Social Sciences, based in Wassenaar.

again to the book's cover, to recheck its publication date: it was April 1930, and it had been published in California. That year was a full half-decade *before* the year 1935 that until then had been consensually regarded in Romania's sociological literature as the year of the first contact between American and Romanian sociologies and sociologists.

Indeed, all studies that I previously read on the history of sociology in Romania placed the first contact between American and Romanian sociologists in 1935. In that year, a young American student interested in rural sociology, Philip E. Mosley, visited Romania and connected with Gusti's group in Bucharest; he was exploring the possibility of becoming a disciple and learning about its research methodology. I was well familiar with what had been written in Romania about the history of Romanian pre-World War II sociology. To my best recollection, nobody had ever mentioned the visit by a scholar named Kerner. And yet, that visit did not evaporate ephemerally in the air without leaving any trace: on the contrary, it led to the production of a book containing a documented description of the "state of the art" in Romanian sociology, much before Mosley's first visit, who himself hadn't published anything on Romania years after his first visit.

In short, the priority of Kerner's book was obvious. The common belief about the first contact between U.S. and Romanian sociologists appeared suddenly to me as having been misdated and mistaken. But how could this error become entrenched, and endure so long? And, after all, who was Robert Kerner?

ROBERT J. KERNER: THE SCHOLAR

Finding out became my immediate, and exciting, purpose. Here is what I found out then, supplemented by what I learned gradually and more over time.

Robert J. Kerner (1887–1956) was an eminent American historian. He studied at the University of Chicago (1908–1909), went to Harvard University between 1912 and 1914 and then continued his studies in Europe – in Vienna, Berlin, Moscow, and Paris. His teaching career started at the University of Missouri; eventually, he became Sather Professor of Modern European History at the University of California. His research interest in Slavic Studies crystallized early, perhaps because he was born into a family of Czechoslovak immigrants to the United States. His research and teaching on Slavic matters gained him the enduring credit (as it turned out later, verbatim, also from Romania's foremost historian, Nicolae Iorga) as being the scholar who has introduced in the U.S. the study of the Slavic nations' histories. And as his book on *Social Sciences in the Balkans and Turkey* testifies, he had a particular penchant for the history and public role of social sciences. In 1919, Kerner was appointed as a member of the USA delegation to the peace conference in Paris. His international visibility as a scholar increased due to his coordination of 10 volumes of the *United Nations History Series* (1940–

1948). He also organized the Institute of Slavic, East European and Eurasian Studies at the University of California in Berkeley, afterwards becoming its director (1948–1954). Kerner also edited major scientific journals, such as the *American Historical Review* and *Journal of Modern History*, and authored a large number of books⁸.

The above information is more than sufficient to indicate that RJK was already a highly recognized scholar when he came to Romania.

AN OMISSION THAT ENDURED LONG

The discovery of Kerner's book and substantial "research visit" to Romania came as a total surprise to me because, only several years before my NIAS chance-discovery, I had carried out an extensive retrospective study on the history of sociological research in Romania and the practice of village micro-monographs, as part of my research at the Institute of Philosophy. That study was issued by my Institute in 1973 as a mimeographed publication of 82 pages.⁹ Thereafter, that work was expanded into a larger study authored in collaboration with Prof. Henri H. Stahl, Maria Larionescu and Ecaterina Springer, two young and talented researchers in the department that I was heading at the Institute of Philosophy. We prepared that larger study entrusted to me and my Institute by the Romanian Academy, which had obligated itself to submit it for an international comparative research project on "*Rural Community Studies in Europe*" conducted under the auspices of the European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences in Vienna¹⁰. The Centre published it in an English translation,

⁸ Prior to his study trip to the Balkan countries, Kerner had already written and published a full series of books researching issues related with Slavic populations in Europe and their neighbors. Among these books were: *The Historic Role of the Slavs* (1917); *The Yugoslav Movement* (1918); *The Social Beginnings of the Czechoslovak Republic* (1919); *Two Architects of the New Europe, Masaryk and Benes* (1921); *Austro-Hungarian War Arms in the Winter of 1915–1916 as Revealed by Secret Documents* (1929); *New Tasks before the Slavonic Peoples* (1929).

After his 1930 book, *Social Sciences in the Balkans and Turkey*, RJK published several other books among which: *Bohemia in the Eighteenth Century* (1932); *The Balkans Conferences and the Balkan Entente* (1935); *A Study in the Recent History of the Balkan and Near Eastern Peoples* (1936); *Northeastern Asia* (2 vol., 1939, editor and coauthor); *Czechoslovakia: Twenty Years of Independence* (1940, co-author); *The Slavic Peoples and the Second World War* (1942); *Poland* (1945, editor and coauthor); *The Urge to the Sea (Russia)* (1942); *The Russian Adventure* (1943); *The Russian Eastward Movement* (1948); *Yugoslavia* (1949).

⁹ Cernea, Mihail M. *Cercetarea monografică a comunităților rurale în sociologia din România*. Institutul de Filosofie al Academiei Române. București: 1973. Mimeographed.

¹⁰ This "European Center" was sponsored by UNESCO and worked as an autonomous body of the International Social Science Council. It was founded in 1963 to encourage and promote cooperation among social scientists of European countries having different political and economic systems. The Center organized international research projects, round tables, and encounters among social scientists.

together with comparable studies from Great Britain, France, Ireland, Poland, Turkey, and Spain – see J.-L. Durand-Drouhin (France), L.M. Szwengrub (Poland), and Ioan Mihăilescu (Romania), 1984. For the preparation of our two studies, I had retrospectively explored the vibrant expansion of rural-sociological research and publications in Romania over several decades¹¹. I also scoured upside-down several large libraries in search of village-focused micro-monographs – many done by village teachers, priests, local geographers, rural physicians, a.o. Within our small group of co-authors of the 2nd study we held discussions, exchanged ideas and information – yet nobody among us, including Professor Henri H. Stahl, the most knowledgeable and a real “walking Encyclopedia,” – had appeared to have any knowledge of Robert Kerner’s visit and 1930 book. Only Mosley’s 1935 visit was repeatedly mentioned.

In sum, it was that long accumulated knowledge that gave me, at the very first sight, the sense and confidence that Kerner’s visit and book have never been signaled and discussed before by anyone among the main historians of Romanian sociology.

Kerner visited Romania in 1929 and specified that his book’s information reflected the situation of social sciences in Romania in 1928-1929. Although he did not explicitly list the scholars he interacted with personally, from the context of his Romanian chapter it appears that he did meet face to face Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, Petre Andrei in Iași, Virgil Bărbat in Cluj, and most probably many others. Obviously, his documentation came from multiple sources. His chapter on Romania names over 80 professors and other scholars and researchers in social sciences. Among the over 80 names he mentioned, the following were names of sociologists or faculty members who beside other courses lectured also in sociology: Dimitrie Gusti; Nicolae Petrescu; D. Prejbeanu;¹² Virgil Bărbat; C. Sudețanu; Petre Andrei; Professor Fedeleş; Traian Brăileanu; Eugeniu Sperantia; and Alexandru Tzigara-Samurçaș.

And yet, this long list may not contain all whom RJK might have met, such as Henri Stahl, Mircea Vulcănescu, Traian Herseni and others who at that time were still young assistants of Gusti, and where not yet faculty members formally teaching Sociology courses.

After the end of World War II, the political changes in Romania created an increasingly hostile environment to the practice of sociology; this culminated in 1948 with the full exclusion of sociology from the disciplines taught in the higher education institutions of Romania. The communist officialdom declared sociology a non-science, a bourgeois pseudo-science, etc. The scholars who had been the

¹¹ Such retrospective study also was then one of our main sources of learning how to do sociological research, since access to the western literature was hampered by official political prohibition.

¹² I could not track down detailed information about D. Prejbeanu. In addition to him being mentioned by Kerner I found his name listed by Florentina Țone (in an article about the monographist D.C. Georgescu) as a member of a committee of students of the Sociology Seminar conducted by D. Gusti.

most prominent members of the Bucharest School of Sociology were demoted, dismissed from their academic positions, marginalized and persecuted. Some were arrested and imprisoned for years, with or without trial, and some died in prison.

It took a decade and a half until some gradual political changes and growing convergent pressures made possible once again some sociological research and publications which could report empirically collected sociological data; among these publications, some managed to report truthfully some field-based observations and to do good analysis, yet were damaged through impositions, censorship, and were compelled to pay fake and ritual complements to the official ideology.¹³ As part of this limited permissiveness, also some studies on the history of Romanian sociology could be published. It was somehow more tolerable for the political authorities to allow publications about the past traditions of Romanian sociology, rather than allow and encourage free sociological research on Romania's reality of the day.

Among these writings on the history of Romanian sociology, the name of Phillip Mosley started again to be mentioned. Several studies and books on the history of Romania's sociology were written then by Ovidiu Bădină, who also reinterpreted and republished some of Gusti's works (see Bădină, 1967); a series of volumes titled *Sociological Syntheses*, initiated and edited by Pompiliu Caraioan, to which many other co-authors contributed, but in which the best analytical studies were authored by Caraioan himself (see Caraioan, 1971a, 1971b); several books tried to offer a comprehensive history of the history of Romanian sociology (for example, Constantinescu, Gall, and Bădină, 1974; Costea, 1995, 1996; Larionescu, 1996, 2007); and a very large number of articles in different scholarly journals, too many to be quoted here (for more details and titles see the references list at the end). The reason of mentioning all these publications is to simply signal the fact that Kerner's name never surfaced in them either. Though just a student at the time of his visit, Mosley remained the only American sociologist mentioned as having been in early contact with the Romanian sociology in the interwar period¹⁴.

¹³ Much has been written about the struggles and limitations of sociological research under Communism; one particularly remarkable piece was the substantial interview conducted by Florentina Țone with Professor Ștefan Rostás (2009). In that interview, Rostás manages to condense and describe, in a colorful yet apt language, that when it was carried out under political Communist impositions and censorship, even the best intended sociological research "*cannot function without being damaged*" in the exercise of its scientific vocation.

¹⁴ While Philip Mosley was usually mentioned more or less briefly, one study dedicated in its entirety to Phillip E. Mosley's person and activities stands out, in my view, through its analytical quality and much richer than usual information on the subject of Mosley's own work (see Vasile Pușcaș, 2007). This study is the best contribution published until 2007 about Mosley's substantive activities and relevance, based on what was known until 2007. Since then, a new treasure trove of documents about Mosley has been published by Sanda Golopenția as part of her rescue and restitution of Anton Golopenția's lifetime works and contributions to Romanian sociology. Most remarkable among the new documents are the personal letters exchanged between Anton Golopenția and Phillip Mosley, including even some draft letters from A.G. to Mosley, which possibly were never mailed and remained only as draft manuscripts now revived and published for the first time by Sanda Golopenția. These letters

WHY DID ROBERT KERNER TRAVEL TO ROMANIA?

As I read Kerner's chapter on Romania itself, the satisfaction of having found this book only increased. Kerner's chapter focused more on sociology than on other sciences such as economics or geography, and contained unusually detailed information on the "state of the art" in Romanian sociology in 1928 and 1929, and his value judgment of its state was highly laudative (I will quote his statements on this in more detail further). Kerner's comparative book assessed the state of the art in five countries his book covered. Not only was the chapter on Romania the richest in information and the book's longest chapter space-wise, but Kerner concluded, verbatim, that at that time sociology in Romania was more advanced, more productive, and better organized institutionally than what he found in any of the other countries that he then studied first hand: Yugoslavia, Greece, Bulgaria, and Turkey.

But like with every good book, as I was reading it, new questions came up. I asked myself: why did Robert J. Kerner undertake such a complex trip to Europe's Balkans region and Turkey too? Why did he come to Romania? I tried to get a response, direct or indirect, from the book itself. I think I've teased this response out of his writing.

Robert J. Kerner undertook his elaborate trip in 5 countries not simply to gather academic information about the social sciences in the Balkans and Turkey. From the very first page of his book it clearly appears that Kerner was – and saw himself as – what we may call today a "*scholar with a manifest mission*". He was animated by his creed that social sciences as a group can play an active role in the lives and progress of nations. Consistently then, he decided to be a militant for this creed. And he also believed that the importance and specific roles of each individual science are changing with the times: in certain circumstances, one science might become more important and more immediately relevant than others.

Kerner himself was a professional historian. Despite this, he did *not* come to the Balkans to plead the preeminence of the science of history, his own discipline. Not mincing words, the two opening paragraphs of Kerner's book unhesitatingly articulate his view-point that history as a science and the role of professional historians had been more important in the past, during the struggle for national independence. But a decade after the WW I, at the time of his visit to Romania and the Balkans, Kerner had reached the conclusion that the societal role and contributions of *other* social scientists – not of historians – should be seen as *primarily and decisively* important in consolidating the new national states.

contain valuable historical material, which could be – and in my view should be – integrated with the material discussed earlier by Vasile Pușcaș (2007) into a broader, comprehensive and definitive study of Mosley's activities, taking note also of Mosley's valuable contributions made later, decades after his first visit, to making Romania's sociology better known overseas.

Let's offer the floor to Kerner himself. Here below are two categorical statements quoted from the first paragraphs of his 1930 book, verbatim:

"In the past, historians have played a dominant role in helping to achieve the national independence of the various nations in the Balkans."

"In the future, the other social scientists will play the decisive part in consolidating these national states and in enabling them to take their proper place among the nations of Europe." (R.J.K., p. 9; my emphasis – M.M.C.)

Clearly, these are major statements about RJK's philosophy of science. I find it noteworthy that he did not shy away from articulating his view so bluntly, contrasting the role of the newer social sciences in building the national identity and self-awareness of nations with the past role of his own discipline, history. We must admit that not every scholar is so outstandingly clear about their personal "point of view", based on which they are proceeding to do their research. His point of view was informed by convictions, also explicitly stated, about the roles played by the practitioners of historical sciences and the role which other social scientists are destined to perform in the future.

Here is the place to observe, parenthetically, that Dimitrie Gusti himself was in some respects on the same wavelength with Kerner, yet independently. Perhaps both were influenced by the same *Zeitgeist* hovering over some parts of Europe: the feeling that had grown in the winning camp of the WW I countries, that saw their main claims to national identity and state independence recognized. Once the states' borders appeared to be defined, it was thought that the time has come to call to the fore the sciences that could focus on the state of "the nation". One of his two fundamental books was entitled "Knowledge and Action in the Service of the Nation".¹⁵ Gusti had been advocating sociology as the science through which the "Romanian nation" can achieve a better knowledge of itself, self-awareness, overcome accumulated needs and thus influentially contribute towards further national development. Gusti was convinced that carrying out thousands of individual villages' monographs about Romania's rural communities may eventually produce the knowledge and "the science" about the Romanian nation. Today, we know that that was a generous, but rather utopian, thought. As the years unfolded, within the Bucharest School of Sociology itself a different view emerged of what village monographs can accomplish. Anton Golopentia was the pioneer, the flag carrier for these new ideas, introducing the concept of summary monographs, counting on statistic tools. He succeeded to prove the feasibility and efficiency of quantified approaches only several years after Kerner's visit, by producing his landmark book serial on the *60 de Sate*, co-authored with D.C. Georgescu. Not without initial

¹⁵ Gusti, Dimitrie. *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*. București: Editura Institutului Social Român, 1939.

resistance, others members of the School also gradually came to support Golopenția's innovative ideas and methodology¹⁶.

KERNER'S OBJECT AND RESEARCH METHOD. HIS INTENDED AUDIENCES AND TARGET GROUPS

Within the Pantheon of science, and at a time when budding new disciplines were beginning to emerge and differentiate themselves at the frontiers in-between the classic disciplines, RJK took care to define clearly the area of his research and book by defining what he specifically meant by "social sciences". He explicitly listed the disciplines on which he focused for the purpose of his study in all countries he visited:

"In this study, the social sciences are understood to include: Geography, Anthropology, Ethnology, History, Political Science, Economics, Sociology, and Psychology". (p. 9)

Further, he explained his research design and field trips by describing the method he employed, how he approached his chosen area of inquiry. It was a very broad area, divided in sub-domains, whose external borders were in expansion but whose internal mutual delimitations could not prevent some significant overlaps between the sub-domains. RJK tried to grasp his complex object in a virtually empiric manner. His "field procedures" in pursuing this ambitious endeavor were the same in all countries, and he described his own meticulous 'fieldwork' concisely as follows:

"In order to comprehend what was being done in each country it was necessary to visit the universities, to confer with their administrative officials and the leading professors in the Social Sciences, to examine their institutes and libraries, to get acquainted with the work of their academies and other learned societies; and to make an attempt to understand what is being done to encourage research in the Social Sciences by direct subvention and by the publication of results in scientific periodicals". (p. 9–10)

For what audiences did Kerner write his book? Who did he want to reach and influence?

Definitely, his audiences were very much the communities of social scientists who he interviewed and with whom he interacted in each country. While he documented himself collecting data, he also shared his opinions with his colleagues and social scientists. He had also inquired about, and understood their material and

¹⁶ See a more detailed discussion on the theoretical and methodological tensions and differences about summary monographs inside the School in Sanda Golopenția's excellent 'Introduction' to the IIIrd volume of *Rapsodia epistolară*.

intellectual needs (e.g., professors' low salaries; lack of funds for research; and poor libraries with insufficient books). As I shall point out further down, he empathetically, he highlighted these needs in practically every chapter, regardless of the country discussed, and in his book he explicitly expressed, on record, his support for them in what he wrote.

Yet, there was also another crucial audience that Kerner, as an engaged scholar, purposefully aimed to reach and influence. He stated upfront that he envisaged his study to be read and be of benefit not only to scholars themselves, but also, explicitly, to the "*leaders of educational systems and institutions*" in the countries he visited.

Consistent in his intellectual militancy, Kerner wanted – to put it in today's terminology – "to have impact on decision and policy makers" He was not at all shy about his goals, as the following excerpt testifies. RJK described his desire for impact in modest terms; nonetheless, he stated that "*however humble and elementary it may be (it) will do good in that direction*" if those leaders would listen to his argument.

At stake, he crisply wrote, was nothing less than "*the future of social sciences.*"

"Before this study was undertaken – Kerner stated – the attention of educational leaders in these countries had not been called to the fact that it might be of value to gather this information and to take an inventory of resources along these lines. It is certain, therefore, that this attempt, however humble and elementary it may be, will do good in that direction. The element of consciousness will enter into the matter.

Heretofore, a strong individualism on the part of the professors, even within each of the separate fields of the Social Sciences, has thrived to the detriment of the normal development of that particular subject. When one intimates that the future of the Social Sciences is undoubtedly concerned with cooperation among social scientists from all these fields, he is discussing something which platonically may be interesting and even desirable, but which on account of the strong individualism within a number of these fields is not even attainable at present within each of the subjects themselves.

Therefore it is doubly significant for these scholars to have it pointed out that even with their limited resources, more could be done if they made an end of some of their duplication of work, and if they consolidated their endeavors in research with conscious objectives in view. These possibilities may be seen more easily by outsiders than by those who are bound up intimately with the complex of conditions and traditions which maintain the existing situation". (p. 10–11)

To speak specifically about the RJK's long chapter on Romania, one indisputable merit of Kerner's study is that he succeeded in giving a well-informed bird's eye view of the "state of the art" in Romanian sociology in 1928-1929. He systematically reports on activities ongoing in the main academic centers – Bucharest, Iași, Cluj, and Cernăuți – and calls by name a large number of

Romanian sociologists that worked in those centers, giving their locations, main activities, and responsibilities at that time.

The question inevitably pops in our minds: did Kerner visit all the research centers he mentioned or only some? With whom, among the most prominent Romanian social scientists, had he met personally?

An explicit/direct answer to these questions is not contained in RJK's book. We don't know how much time RJK spent in Romania. He also avoided to link specific information with the name of the persons who provided it (with one exception: Virgil Bărbat). But the careful reading of his text made me confident that he visited at least Bucharest and Cluj, and perhaps Iași too, but not necessarily all the other localities he mentioned in the book.

It seems also that Kerner met personally at least with three or four of Romania's most prominent scholars at the time.

The first is, naturally, Nicolae Iorga, about whom he offers more information than about anybody else at two different places of his book (p. 47; 62–63). Kerner even mentions that, at that time, Iorga was engaged in completing his *Essay de Synthèse de l'Histoire de l'Humanité*, of which 4 volumes had been already published by then.

Kerner met also personally Prof. Dimitrie Gusti, whose leading role as the “guiding spirit” is described in his book repeatedly:

“Professor Demetrie Gusti is the guiding spirit in the Social Sciences at the University of Bucharest. He holds the chair of Esthetics, Ethics, Sociology and Politics. He is the Director of the Institutul Social Roman (of which more later), and the editor of its Review, Arhiva pentru Stiinta si Reforma Sociala. He offers courses in the field of Sociology and directs the seminar of Sociology, Ethics, and Politics, with the assistance of D. Prejbeanu”. (p. 48)

Later in this chapter RJK will again write about Gusti, when he highlights “the leading work done” by Gusti's Institute – ISR.

Kerner also records that “at the Bucharest University Professor Nicolae Petrescu gives a course on Comparative Sociology”; but there is no indication that would lead us to assume that the two met and interacted personally.

Another scholar whom RJK certainly met face to face and discussed in detail about social sciences, and sociology in particular, at the University of Cluj, was Prof. Virgil Bărbat, himself a sociologist. We know this with certainty since Kerner included a source-referencing footnote stating: “I am grateful for this information personally to Virgil Bărbat.” (p. 53) Kerner noted that Professor Virgil Bărbat was the chair of *Sociology and Ethics*, and was also offering two other courses: one on *Social Doctrines*, and another on *Method in the Social Sciences*, attended by about 40 students. His teaching assistant was C. Sudețeanu, the author of *An Introduction to the Sociology of Auguste Comte*. (53) Bărbat was also the Director of the Oradea

Mare branch of the University of Cluj, and Kerner noted that he “*has done much to popularize sociology*” (p. 53).¹⁷

Writing about the University of Iași, RJK considered that “*Sociology is well represented by Professor Petre Andrei, who keeps abreast of Anglo-Saxon literature in this field.*” (57) Kerner’s comment that Petre Andrei “*kept abreast... of the literature.*” betrays that the two of them met and had a professional conversation which allowed Kerner to make one of his book’s pointed personal observations. He also knew that “*Professor Petre Andrei [had been] a pupil of Professor Gusti*” and that at the University of Iasi Petre Andrei was offering “*the courses in Sociology and Ethics*”. (56)

Surely Kerner had many other personal contacts. Conversely, a good part of the book’s information looks as having been received from secondary sources, not directly. Overall, the documentation offered by Kerner is impressive by its coverage and analyses, making Kerner’s report a unique panorama of the state of social sciences in Romania at the time of his writing.

In these parts of his book, Kerner *compared* what he found in the 5 countries he studied.

INSTITUTIONS, LIBRARIES, JOURNALS, AND PROFESSORS’ SALARIES

Advancing towards the conclusions of his book, Kerner shifted to more evaluations and comparisons. In line with the subtitle he gave his book – a “*Survey of Resources for Study and Research in these Fields of Knowledge*” – Robert Kerner evaluated the *institutional capacity* for carrying out work in social sciences, created in each country. By ‘resources’, RJK meant the following major factors: Universities; Research institutions, distinct from universities; Libraries and their endowments; Scientific Journals; and material condition and salaries for academic faculty and researchers.

About Romania’s overall institutional capacity for training and social research Kerner’s evaluations are predominantly favorable, though he signaled also serious drawbacks in the official support for academics. He summed up his findings in a categorical statement:

“In Romania sociology is better developed than anywhere else in the Balkans” (p. 67, my emphasis, M.M.C).

¹⁷ Virgil Bărbat died prematurely and his work is insufficiently known today. Interesting data were communicated in the session convened by Prof. Zoltán Rostás in the paper on Virgil Bărbat presented by Alina Ioana Branda: “*Works and Lives: A Lesser Known Sociologist as Author*” (National Conference of *Societatea Sociologilor din România*, Cluj, 2015.)

Kerner further documents this very positive comparative assessment of the “state of sociology” in Romania by examining and characterizing each one of the key components of institutional “*resources for study and research*”. While reading him, I had the feeling that the author is in front of me and is mentally deconstructing the architecture he observed in Romania’s sociology and social sciences into his impressions and opinions on each one of this architecture’s components.

On universities, Kerner speaks to us as follows:

“Taking it all in all, the impression one has of these institutions is that they do excellent undergraduate work for the licentiate; but probably only the last year of that, and the work for the doctorate, should be regarded as advanced and research work”. (p. 58)

On research institutions in sociology he continues this way:

“If we turn now to the institutions and organizations which encourage work in the field of the Social Sciences, we find the Rumanians well organized... In Sociology the leading work is done by the Rumanian Institute of Social Science (Institutul Social Român), whose director is Professor Dimitrie Gusti of the University of Bucharest. The Institute organizes each year a series of lectures on economic and sociological subjects, which it puts out as separate volumes.” (p. 61, 65)

“With greater funds, more cooperation among the professors, and a consciousness of objectives in research, Rumania would soon obtain a position in the Social Sciences worthy of her size and possibilities.

Especially important are the three excellent beginnings to be found in the Rumanian Institute of Social Science, the Institute of Administrative Sciences, and the Rumanian Institute of Economics, which await only financial support to become of considerable value to the Rumanian people and to the cause of science”. (p. 68)

On the quality of libraries Robert Kerner once again unhesitatingly is ranking Romania highest among all 5 countries, yet he also regrets professors’ low incomes. Consequently, the professors do not have enough income to buy the books they need.

“As has already been mentioned, the library facilities of Romania are better organized and more evenly distributed than those of any other Balkan country. With the exception of Cernauti, they are also well housed and in the case of the Library of the Carol Foundation, splendidly administered. The most valuable library in Rumania is that of the Romanian Academy in Bucharest...

The activity and the publications of the Romanian Academy have been famous for a long time. Founded in 1866, it has published a long list of valuable documentary collections and monographs, an outline of which is appended to the present chapter.” (p. 59, 62, my emphasis, M.M.C.)

“The salaries of university professors are very low and the funds for the purchase of books small. Rumania is, however, better equipped with library facilities of a modern nature and more recent works than any of the other Balkan countries.” (p. 46, my emphasis, M.M.C.)

“There is lacking, especially, a good library covering the field of Sociology and excepting the library of the Rumanian Economic Institute, most of these libraries need books published since 1914, especially those in English... The seminar libraries of the University of Bucharest are generally small, though useful, but lack funds for the purchase of recent works. Very little can be bought in high-priced currencies with one hundred or two hundred dollars.” (p. 60–61).

On the scientific journals being published in Romania at that time, Kerner is particularly enthusiastic about the publications issued by the Academia Română:

“The activity and the publications of the Rumanian Academy have been famous for a long time. Founded in 1866, it has published a long list of valuable documentary collections and monographs, an outline of which is appended to the present chapter.” (p. 62)

*“In addition, it [the Institute of Social Science] publishes the quarterly *Arhiva pentru Reforma Socială* (1921–) which is a first-class sociological review, coming out under the editorship of Professor Gusti.”*

On salaries for social scientists, however, Kerner did not hold back his criticism. He deplored the fact that university faculty members received what they, and he, regarded as very low salaries:

“The professors are paid very low salaries, preventing them from buying books and making trips of investigation during vacations, and forcing them, as in the other Balkan countries, to seek additional employment as lecturers in other institutions or as advisers of the government, or to enter politics. Too many of them are thus too busy with other things to carry on active and persistent research.” (p. 66–67)

This comment sounds as RJK’s plea to the Romanian state, so to say, on behalf of Romanian social researchers, giving voice to what he was told and likely agreed too.

Besides the lack of government financial support and other drawbacks, Kerner noted also a methodological critique. In his view, there was too much “individualism” in how the social sciences community conducted its work.

“There is as yet no consciousness among the professors that they could get together in the Social Sciences and pool their resources and energies for the purpose of cooperative research. Small as are the funds, and limited as are the resources, it is probable that more could be done along these lines by the professors concerned. There exists as yet too powerful an individualism which makes cooperative work even inside any one of the sciences impossible. In addition, it should be noted that here, as elsewhere in the Balkans, Political Science and Economics are treated more as auxiliary to Law instead of independent sciences, whereas History, while well developed, is too often linked with Philology or Geography.

Sociology is better developed here than anywhere else in the Balkans... Psychology is too little developed and so, too (p. 66–67), Anthropology and Ethnology.” (67–68)

I think that Kerner referred in the above paragraph to two aspects of this individualism: inter-disciplinary and intra-disciplinary. First, Kerner felt that there was not enough inter-disciplinary cooperation between the scientists belonging to different social disciplines. His idea – stressed also elsewhere in his book – was that cooperation between social sciences is indispensable for their progress. This argument is indeed correct.

Second, his impression was that also within disciplines, including within sociology, there was not sufficient collective work and cooperation among practitioners of the same discipline. I think that in this second critical point Kerner was mistaken, or not fully informed, with respect to, at least, Romania’s sociological community. Even at that time there was already practical evidence that this collective approach was actually practiced. For instance, 2–3 years before Kerner’s visit, there were several *team* research projects ongoing such as, large-scale, team empirical sociological studies were already underway in several village communities (at Nerej in 1927, at Fundul Moldovei in 1928 and at Drăguș in 1929).

ROBERT KERNER IS ELECTED INTO THE ROMANIAN ACADEMY

A fact that convincingly proves that Romania’s scholarly community of the ’1930s was well aware of Robert Kerner’s stature and publications as an American scholar of international repute was Kerner’s election as Corresponding Member of the Romanian Academy in 1938. This was only 8 years after the publication of his 1930 book and 9 years after his personal visit to Romania.

The formal proposal for electing Kerner as Corresponding Member in the Romanian Academy was made by Romania’s greatest historian, Nicolae Iorga, and was presented in the June 1, 1938 plenary session of the Romanian Academy held on.

Nicolae Iorga’s recommendation stated:

“Professor Robert J. Kerner of the University of Berkeley (California) is the one who introduced in America the study of Slavic nations and of the nations neighboring them. His works in this field serve as the texts that introduce American students to it. More than once has Mr. Kerner’s interest focused on our nation with special sympathy. In this respect there is only one other scholar that may serve as a term of comparison: the young professor Joseph Roucek, whom we might have to honor sometime with the same distinction.

I propose Robert Kerner as foreign Member Correspondent of our Academy.”

Nicolae Iorga

(Academia Română. *Anale. Tomul LVIII.*
Ședințele din 1937–1938, p. 190)¹⁸

The Academy’s plenary elected Robert J. Kerner with 21 votes ‘for’ and 3 ‘against’. The then President of Academia Romana , Alexandru I. Lapedatu, a historian, placed the result on record and “*Proclaimed Robert J. Kerner as Member Correspondent of Academia Română*”. (op. cit.)

THE UPLIFTING VIBRANCY OF OUR SOCIOLOGICAL HISTORY

In summing up, I’d like to point out that Robert J. Kerner’s book adds to the thesaurus of Romania’s sociology a rich document important by its substantive, documentary, and symbolic values. From all that we know until now, Kerner was the first American scholar to call the attention of the American and the international social sciences communities to the extent and quality of the sociological activities carried out in Romania. Through his book we see our sociology at a point on its growth-curve as it was reflected in a mirror held to it by an empathetic and far-sighted scholar.

The importance of Kerner’s chapter on Romanian sociology is, in my view, three-fold.

First: *A State of the Art Overview*. Kerner’s study was the first detailed description of activities ongoing in Romanian sociology, and of the main sociologists of that time, that has been ever printed in the United States. He informed on the teaching of sociology, on relevant institutions and publications, creating an indelible record of what an early and objective observer has found at the threshold year – 1930 – between the third and fourth decades of the 20th century, and considered worthy of recording.

Second: *Evaluation*. Kerner did not just describe: he also made value judgments, evaluating the state of sociology in Romania as “excellent” even at that early time (1928–1929), while also recording the difficulties that Romania sociologists were facing at that time in terms of limited funding and lack of access to foreign literature.

¹⁸ Nicolae Iorga’s formal recommendation was read into the Academy’s record of the plenary session by another Romanian historian, himself a member of the Romanian Academy: Acad. Nicolae Bănescu.

Third: Comparative Ranking. Since during the same visit Kerner assessed the state of sociology in 4 neighboring countries (Yugoslavia, Bulgaria, Greece, and Turkey), he was equipped and willing to rank Romanian sociology as having reached a better developed level than he found in any of the other 4 countries that he surveyed was a remarkable assessment.

I hope that the knowledge of Kerner's book will become another catalyst, next to the many other, and much more important new texts that have appeared by Romanian and foreign¹⁹ authors in the recent two decades, some of which we did not know before and that enrich our self-knowledge and awareness of the past history of our science.

But we are fortunate to have immensely more than the book presented above. In my view, recent and ongoing work in the subfield that we call "The history of Romania's sociology" has become and is now perhaps the most vibrant sub-area of our sociological work front, next to the best sociological volumes dedicated to the research of Romania's profound transformations in the last three decades.

This vibrancy results in good part from discovering – and from reflecting on – the kinds of publications and studies that are coming out of a rich intellectual past. They are telling illustrations of this vibrancy and of sociology's relevance for human life and for social life. Among these publications are the extraordinary intellectual treasures being restituted to us through the work that Professor Sanda Golopenția is bringing back into Romanian sociology as the rescued intellectual heritage of the exceptional scholar that Anton Golopenția was, and remains for future generations, too. Not only entire huge volumes, like the two tomes titled *Românii de dincolo de Bug*, vol. I and vol. II, totaling between them over 1,600 pages, but also *Îndreptar pentru tineret*, as well as the countless jewels contained in the volumes *Rapsodia epistolară*, represent an intellectual and spiritual enrichment of the substance of sociology in Romania of which we couldn't have even dreamed to still possess before they were rescued, restored, and published from cobwebbed trunks chalk full of manuscripts lovingly hidden and protected for decades by the Golopenția family, as well as from the files the security police kept for decades in inaccessible steel vaults. Now we are fortunate to be able to enjoy these newly accessible riches, learn from, share, and delight in them endlessly.

I am confident that Romania's sociological community will rise to the opportunities offered by these extraordinary new treasures, and use them critically and creatively for both the present and the future generation of sociologists in Romania.

¹⁹ See, for instance, among many others: Serageldin, Ismail. "Themes for the Third Millennium: the Challenge for Rural Sociology in an Urbanizing World." Keynote Address at the 9th World Congress of Rural Sociology, held in Bucharest, Romania, which contains also an insightful and present day perspective on Dimitrie Gusti, Henri H. Stahl, and the Bucharest School of Sociology.

ACKNOWLEDGEMENTS

I would like to express my gratitude to Sanda Golopenția and Zoltán Rostás for their stimulating suggestions on a previous version of this paper and for their many ideas and comments that have enriched my knowledge of the history of sociology in Romania. I am grateful also to Sorin Rădulescu, Chief Editor of RRS, who has been encouraging me for long to write this paper, and to Zoltán Rostás for including this paper in the current special issue of the *Revista Română de Sociologie*, giving me hope that this restitution of Robert Kerner's book to the attention of Romanian sociologists would ensure Kerner's full recognition in future studies on the history of Romanian sociology. My thanks go also to Steven Sampson and David Kideckel, who helped in reconstructing the data and context surrounding the "adventures" of my first article on Robert Kerner included in the 1984 volume published by the University of Massachusetts. My appreciation is expressed also to Dr. Dorina Rusu, historian of the Romanian Academy and the author of the *Academia Română Dictionary* (2010).

REFERENCES

1. ACADEMIA ROMÂNĂ (1939). *Anale. Tomul LVIII – edin – ele din 1937–1938*. București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională.
2. BĂDINA, OVIDIU (1967). *Dimitrie Gusti. Contribuții la cunoașterea operei și activității sale*. București, Editura Științifică.
3. BUTOI, IONU (2002). *Există un curent monografist în cadrul tinerei generații interbelice?* In „Sociologie românească”, Vol. X, nr. 2.
4. CARAIOAN, POMPILIU (1971a). “Profesorul Dimitrie Gusti și Școala Sociologică de la București”. in vol.: *Sociologia militans*, IV. București: Editura Științifică, p. 35–151.
5. CARAIOAN, POMPILIU (1971b). “Retrospectiva” in vol.: *Sinteze sociologice. Sociologia românească azi*. Edited by Pompiliu Caraioan. București: Editura Științifică, p. 9–62.
6. CERNEA, MIHAIL M. (1973). *Cercetarea monografică a comunităților rurale în sociologia din România*. Institutul de Filosofie al Academiei Române. București.
7. CERNEA, MIHAIL M.; MARIA LARIONESCU; HENRI H. STAHL; ECATERINA SPRINGER (1981). “Rural Community Studies in Rumania.” In vol.: Durand-Drouhin, L.-L., L.-M. Szwengrub, I. Mihailescu (eds). *Rural Community Studies in Europe: Trends, Selected and Annotated Bibliographies, Analyses*. With a foreword by Boguslaw Galeski and Henri Mendras. Vol. 1, Oxford: Pergamon Press.
8. CERNEA, MIHAIL M. (1984). “The View of and American Historian on Romanian Sociology.” in vol.: John W. Cole ed. *Economy, Society, and Culture in Contemporary Romania*. Research Report Nr. 24, Dept. of Anthropology, Univ. of Massachusetts, USA, December.
9. COBIANU-BACANU, MARIA (2001). *Un inovator în sociologie și dezvoltare internațională*. București: Editura Economică.
10. COLE, JOHN W., (Ed.) (1984). *Economy, Society, and Culture in Contemporary Romania*, Research Report Nr. 24, Dept. Anthropology, Univ. of Massachusetts, USA, December.
11. CONSTANTINESCU, M.; BĂDINA, O.; GALL, E. (1974). *Gândirea sociologică din România (Sociological Thinking in Romania)*. Bucharest: Meridiane Publishing House.
12. COSTEA, ȘTEFAN (ed.) (1995). *Restituiri: Anton Golopenția*. București: Editura Ararat.
13. COSTEA, ȘTEFAN (1996). “Anton Golopenția – sociologia ca știință, la mijlocul secolului XX”. In vol.: *Școala Sociologică de la București: Tradiție și actualitate*. Ed. by Maria Larionescu. București, Editura Metropol, p. 122–144.
14. DURAND-DROUHIN J.-L.; L.M. SZWENGRUB, and IOAN MIHAILESCU (Editors) (1981). *Rural Community Studies in Europe. Trends. Selected and Annotated Bibliographies. Analyses*.

- Vol I. The European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences. Vienna: Pergamon Press.
15. GOLOPENȚIA, ANTON (2012). *Rapsodia epistolară: scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923–1950)*. Vol. III. Ediție îngrijită de Sanda Golopenția, Ruxandra Guțu Pelazza și Lidia Bradley. București, Editura Enciclopedică.
 16. GOLOPENȚIA, ANTON (2014). *Rapsodia epistolară: scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923–1950)*. Vol. IV. București, Editura Enciclopedică.
 17. GOLOPENȚIA, SANDA (2016). *Arhipelag gustian*. București: Editura Enciclopedică.
 18. GUSTI, DIMITRIE (1939). *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*. București: Editura Institutului Social Român.
 19. KERNER, ROBERT JOSEPH (1930). *The Social Sciences in the Balkans and Turkey*. Berkeley: University of California Press.
 20. LARIONESCU, MARIA (2007). *Istoria sociologiei românești*. București: Editura Universității din București.
 21. LARIONESCU, MARIA (1996). *Școala sociologică de la București: Tradiție și actualitate*. București, Editura Metropol.
 22. MOSLEY, PHILLIP E. (1936). Lumea psihologică a unui american din Șanț (The Psychological World of an American in (Village) Șanț). *Arhiva de Știință și Reformă Socială*.
 23. MOSLEY, PHILLIP E. (1925–1935). "The Sociological School of Dimitrie Gusti." In *The Sociological Review*, vol. 28, issue 2, p. 149–165, April 1936. At page 149, referring to his 10 years of field work within Gusti's School, he writes: "The achievement is unique in Europe." A Model for Leopold von Wiese, A. Blaha, Thomas Znaniecki. Onlinelibrary.wileycom, vol. a28, issue 2.
 24. MOSLEY, PHILLIP E. (1937). "A New Romanian Journal of Rural Sociology." In *Rural Sociology*. Vol. 2, No. 4, p. 457–465.
 25. PRICOPIE, VALENTINA (2013). "Social Science Journals in Interwar Romania and the U.S. Model of Sociology." in vol.: *Comparative Literature and Culture*. Volume 15, 1. <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol15/iss1/12>.
 26. PUSCAȘ, VASILE. *Phillip E. Mosley și Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti*. <www.historica-cluj.ro/anuare/AnuarHistorica2014/07/pdf>.
 27. ROSTĂS, ZOLTÁN (2000). *Monografia ca Utopie. Interviu cu Henri H. Stahl*. București, Editura Paideia.
 28. ROSTĂS, ZOLTÁN (2003). *Sala luminoasă. Primii monografiști ai școlii gustiene*. București: Editura Paideia.
 29. ROSTĂS, ZOLTÁN (2005). *Atelierul gustian – o abordare organizațională*. București, Editura Tritonic.
 30. ROSTĂS, ZOLTÁN (2006). *Parcurs întrerupt. Discipolii școlii gustiene din anii '30*. București. București, Editura Paideia.
 31. ROSTĂS, ZOLTÁN (2009). *Strada Latină nr. 8. Monografiști și echipieri gustieni la Fundația Culturală Regală*. București.
 32. ROSTĂS, ZOLTÁN; FLORENTINA ȚONE (2009). "În comunism, sociologia ca instituție funcționa la cotă de avarie." (Interview). February 12.
 33. RUSU, DORINA N. (2010). *Dicționar al membrilor Academiei Române*. București: Editura Enciclopedică.
 34. SERAGELDIN, ISMAIL. "Themes for the Third Millennium: the Challenge for Rural Sociology in an Urbanizing World." Keynote Address at the 9th World Congress of Rural Sociology on *Rural Potentials for the Global Future* held in Bucharest, Romania: <http://documents.worldbank.org/curated/en/2000/04/1561407/themes-third-millennium-challenge-rural-sociology-urbanizing-world>.
 35. ȚONE, FLORENTINA. "Un monografist uitat: D.C. Georgescu." *Historia Magazine*, n.d.

-
36. VĂCĂRESCU, THEODORA-ELISA (2011). *Capter et écarter. Les femmes dans la recherche sociologique et l'intervention social dans la Roumanie de l'entre-deux-guerres*, in *Les études sociales*, nr. 153–154.

EVENIMENT ACADEMIC SAU INTERES POLITIC? PARTICIPAREA GERMANĂ LA LUCRĂRILE CONGRESULUI INTERNAȚIONAL DE SOCIOLOGIE DE LA BUCUREȘTI DIN 1939*

IRINA NASTASĂ-MATEI**

ABSTRACT

ACADEMIC EVENT OR POLITICAL INTEREST? THE GERMAN CONTRIBUTIONS TO THE PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL CONGRESS OF SOCIOLOGY (BUCHAREST, 1939)

Between August 29 and September 2, 1939 the XIVth International Congress of Sociology, organized by Dimitrie Gusti, should have taken place in Bucharest. However, because of the international context – the outbreak of World War II –, the conference never took place, its proceedings were published.

Our study aims to contribute to a better understanding of Nazi Germany's sociology and its relationship with the Romanian sociological milieu by researching the profiles of the Third Reich's academics and their contributions to this congress. On one hand, we focus on the work and careers of the German sociologists who were invited and accepted (or were allowed) to participate to the congress, on their position within the German sociology, but also within the Nazi institutional system. On the other hand, we do a content analysis of the articles sent to Bucharest by these German sociologists. Thus, we try to establish the extent to which their articles contain academic information

* Cercetarea pentru această lucrare a fost finanțată de către Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), Proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0841, contract nr. 220/31.10.2011, cu titlul *Crossing Borders: Insights into the Cultural and Intellectual History of Transylvania (1848–1948)/ Dincolo de frontiere: aspecte ale istoriei culturale și intelectuale a Transilvaniei (1848–1948)*. O variantă mai restrânsă a acestui text este în curs de apariție: Irina Nastasă-Matei, „Sociologia între știință și politică în timpul celui de-al Treilea Reich. Contribuțiile germane pentru Congresul Internațional de Sociologie de la București (1939)”, în Irina Nastasă-Matei, Zoltán Rostás (coord.), *Alma Mater în derivă. Aspecte alternative ale vieții universitare interbelice*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană/București, Editura Eikon, 2016.

** Facultatea de Științe Politice a Universității din București; e-mail: irina_nastasa@yahoo.com.

and considerations, results of solid research, or they rather tend to address more political or ideological subjects.

Keywords: German sociology, Nazi ideology, Third Reich, Dimitrie Gusti, the XIVth International Congress of Sociology.

În 1939, între 29 august și 2 septembrie, ar fi trebuit să aibă loc la București, sub patronajul lui Dimitrie Gusti, cel de-al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie. Evenimentul urma să fie unul deosebit de important pentru sociologia din România, așezând țara noastră pe o hartă a evenimentelor academice internaționale prestigioase. Deși contextul internațional – izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial – a împiedicat în cele din urmă desfășurarea congresului¹, ni s-au păstrat contribuțiile celor care urmau să participe – majoritatea, sociologi renumiți din Franța, Germania, Statele Unite ale Americii, Italia, Marea Britanie, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia etc.². Din această perspectivă, credem că o analiză a contribuțiilor care ar fi urmat să fie prezentate la București ne poate oferi o imagine de ansamblu asupra preocupărilor sociologice europene la sfârșitul anilor '30, acestea constituind un important material de studiu, util pentru reconstituirea istoriei domeniului la acel moment, dar și pentru relațiile României cu celelalte țări în plan științific și cultural.

O privire sumară asupra potențialilor participanți și a programului congresului indică faptul că reuniunea se anunța a fi de o valoare științifică incontestabilă, cu nimic mai prejos decât evenimentele similare anterioare, dacă ar fi să o comparăm cu întâlnirea ce avusese loc la Paris, în 1937. Pentru Congresul de la București și-au trimis materialele intelectuali din mai toată lumea, savanți care prin opera lor și-au pus amprenta asupra domeniului pe care îl reprezentau. Nu întâmplător, volumul al doilea este deschis de articolul lui Marc Bloch, *Types de structure sociale dans la vie rurale française*³, multă vreme rămas cvasinecunoscut⁴.

Dincolo însă de calitatea contribuțiilor, acestea relevă deopotrivă aspecte referitoare la contextul politic din acel moment și mai ales la modul în care o anumită ideologie putea influența producția academică. Din acest punct de vedere, probabil cele mai interesante lucrări ale conferinței au fost cele venite dinspre spațiile german și italian, în contextul în care în aceste țări existau deja de ani buni regimuri totalitare

¹ Vezi Zoltán Rostás, *L'histoire d'un congrès qui n'a pas eu lieu: le XIVe Congrès international de sociologie (Bucarest, 1939)*, în „Les Études Sociales”, 2011, no. 1–2 (153–154), p. 195–212.

² *Travaux du XIVe Congrès International de Sociologie, Communications*, 5 volume: *Serie A-D*, Bucarest, Institut International de Sociologie, 1939–1940 (inițial, D. Gusti proiectase mai multe tomuri, A–H, ce ar fi acoperit toate temele congresului).

³ Marc Bloch, *Types de structure sociale dans la vie rurale française*, în *Travaux du XIVe Congrès International de Sociologie, Communications*, Serie B – Le Village, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1939, p. 1–7.

⁴ Vezi în acest sens Peter Schöttler, *Marc Bloch et le XIVe Congrès international de sociologie, Bucarest, août 1939*, în „Genèses”, XX, 1995, p. 143–154.

de extremă dreaptă, care promovau antisemitismul, rasismul, antiintelectualismul și care aveau tendința de a se folosi de știință ca de o modalitate de transmitere a obsesiilor ideologice ale regimului politic respectiv.

Studiul de față își propune să contribuie la o mai bună înțelegere a caracteristicilor sociologiei în Germania nazistă, precum și la o radiografiere a relațiilor româno-germane pe tărâm sociologic în perioada vizată, prin cercetarea preconizatei prezențe a delegației celui de-al Treilea Reich la acest congres – sociologii invitați și cei care în final au acceptat (sau li s-a permis) să participe, poziția lor în sociologia germană, dar și în aparatul instituțional nazist – și prin realizarea unei analize de conținut a textelor trimise la București de către acești specialiști. Astfel, încercăm să surprindem în ce măsură articolele lor conțin informații și considerații strict academice, ca urmare a unei cercetări solide, sau tratează tematici mai degrabă politice sau cu încărcătură ideologică.

SOCIOLOGIA GERMANĂ ÎN PERIOADA NAZISTĂ

Caracteristicile sociologiei din Germania nazistă sunt greu de stabilit în termeni preciși, din cauza complexității domeniului, dar și a interesului inegal acordat acestuia de către liderii politici. Deși a fost un sistem totalitar în care atât știința, cât și educația au fost complet subordonate interesului statului și ideologiei acestuia, cel de-al Treilea Reich nu și-a pus atât de puternic amprenta asupra sociologiei, așa cum a făcut-o cu alte științe sociale sau umaniste, poate și pentru că domeniul era apreciat ca un produs „evreiesc”⁵. Așa se explică faptul că, deși istoriografia germană abundă în lucrări referitoare la istorie, literatură, educație, medicină sau arte în perioada nazistă, bibliografia privind destinul sociologiei în aceeași perioadă este relativ redusă. Chiar și atunci când este abordată o atare tematică, subiectul în sine este evitat, discutându-se mai mult despre sociologia germană din exil⁶ sau oferindu-se o perspectivă sociologică – din prezent – asupra caracteristicilor regimului lui Hitler și asupra ideologiei naziste⁷. De aceea ne-am folosit în acest articol mai degrabă de textele sociologice din epocă sau de studii realizate imediat după război, în care abordarea este mai analitică și oarecum cantitativă, materialul fiind prezentat în mod brut, cu o mai mică încărcătură etică, în comparație cu analizele ulterioare⁸.

⁵ Dirk Kaesler, *La sociologie: une secte juive? Le judaïsme comme milieu d'émergence de la sociologie allemande*, în vol. *Références juives et identités scientifiques en Allemagne*, Paris, Presses Universitaires de France, 2002, p. 95–110.

⁶ De pildă: Sven Papcke, Marie-Claude Auger, *L'exil allemand et la sociologie: 1933 et 1945*, în „Genèses”, XXVI, 1997, p. 143–153.

⁷ Uta Gerhardt, *Soziologie im zwanzigsten Jahrhundert. Studien zu ihrer Geschichte in Deutschland*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2009, p. 81–178.

⁸ Vezi, bunăoară, Don J. Hager, *German Sociology under Hitler, 1933–1941*, în „Social Forces”, vol. 28, no. 1, octombrie 1949, p. 6–19.

Desigur că, la nivel instituțional, sociologia a trecut în Germania, începând cu anul 1933, prin aceleași etape ca restul disciplinelor de cercetare: profesorii de sociologie evrei sau cu alte opțiuni politice decât cele agreate de regim au fost epurați prin intermediul așa-numitei Legi a Funcționarilor⁹; au fost desființate catedre de sociologie sau chiar institute – spre exemplu, Institutul de Cercetări Sociale de la Frankfurt –, iar lucrările unor sociologi germani au fost interzise – precum cele ale lui Theodor Adorno, Max Horkheimer sau Herbert Marcuse.

În plus, publicațiile din domeniu par a favoriza, cel puțin la nivel cantitativ, interesele regimului. Astfel, predomină în sociologia germană din acea perioadă articolele și volumele de teorie socială, mai ales cele referitoare la sociologia politică, secundar regăsindu-se și abordări care țin de biologia socială (studii privind populația, studii de genetică, igienă rasială), etnologie, statistică, sociologie rurală, sociologie industrială sau educație. O analiză a acestor publicații indică în mod evident faptul că în cadrul acestora se regăsesc câteva motive recurente, dar coerente cu ideologia nazistă, și anume: antisemitismul, antiliberalismul, antimarxismul, rasismul, antiintellectualismul sau anticlericalismul¹⁰. În ciuda acestor mici „dovezi” care ar atesta faptul că sociologia ar fi fost influențată de obsesiile regimului lui Hitler, nu poate fi totuși conturat un model de sociologie germană nazistă (în sensul în care vorbim astăzi despre matematica sau fizica germană din acea perioadă). Sociologii rămași în cel de-al Treilea Reich și-au continuat în genere cercetările din perioada anterioară. Nu putem vorbi nici măcar despre existența unei atitudini consistente, oficiale, naziste față de sociologie, știință care a rămas mai degrabă ignorată în Germania acelor vremuri. De aici provine probabil și dificultatea de a analiza sociologia germană din această perioadă, în contextul în care caracteristicile acesteia ar fi dificil de distins de specificul acestei științe în epocile anterioare sau de conținutul cercetărilor de același tip din alte țări sau regiuni ale lumii.

PROFILUL SOCIOLOGILOR GERMANI

Un număr de 14 specialiști din Germania aceluși moment – care în 1939 anexase deja Austria – și-ar fi dorit să ia parte la evenimentul academic de la București și au trimis contribuțiile lor spre a fi publicate în lucrările congresului. Probabil cel mai important dintre ei este Hans Freyer, profesor la Universitatea din Leipzig – fondator al departamentului de sociologie –, președinte al Institutului de Sociologie și liderul incontestabil al cunoscutei „școli” sociologice de aici¹¹. Hans Freyer întreținea de câțiva ani legături academice cu specialiști din România –

⁹ „Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums”, adoptată la 7 aprilie 1933.

¹⁰ Pentru o analiză a recurenței acestor motive în articolele sociologice germane din perioada vizată, a se vedea Don J. Hager, *art. cit.*

¹¹ Iring Fetscher, *Hans Freyer. Von der Soziologie als Kulturwissenschaft zum Angebot an den Faschismus*, în vol. *Intellektuelle im Bann des Nationalsozialismus*, hrsg. von Karl Corino, 1. Aufl., Hamburg, Hoffmann und Campe, 1980, p. 180–192.

și anume, cu membrii școlii gustiene. De altfel, Anton Golopenția își făcuse doctoratul cu acesta, pe marginea temei: „Informarea conducerii statului și sociologia tradițională”, iar Hans Freyer chiar recomandase ca Gusti să primească titlul de *doctor honoris causa* al universității lipsane în domeniul economiei politice¹².

În ceea ce privește atitudinea lui Freyer față de regimul instaurat în Germania în 1933, am putea spune că aceasta a fost duală: pe de o parte de oportunism și de adevărată interesată, pe de altă parte de rezistență pasivă. Dacă în 1933 a semnat așa-numitul „jurământ de loialitate al profesorilor germani față de Adolf Hitler și de statul național-socialist”, iar în același an a preluat poziția de președinte al Asociației Germane de Sociologie, înlocuindu-l pe Ferdinand Tönnies – unul dintre părinții asociației, care a fost înlăturat din funcție din cauza atitudinii sale ostile față de regim –, după preluarea președinției a încercat să mențină independența Asociației, refuzând organizarea de evenimente tocmai pentru ca acestea să nu servească intereselor de propagandă ale statului¹³.

O parte dintre ceilalți participanți germani la lucrările preconizate pentru congres au avut o atitudine mult mai servilă față de regim, mulți fiind înscrși în partidul nazist. Unul dintre aceștia a fost Werner Conze, asistent, în 1939, la Universitatea din Königsberg, devenit membru de partid și colaborator al Gestapo-ului¹⁴. Cercetările lui s-au axat în special pe studierea populației rurale din Polonia, el făcându-se astfel cu atât mai util propagandei regimului. O serie de articole ale lui Conze de la finalul anilor '30 sunt impregnate de un puternic antisemitism, o parte din cercetările lui din această perioadă ajungând la concluzia că popoarele „înapoiate”, „degenerate” – precum, considera el, cel polonez, dar nu numai – se află în această situație datorită prezenței evreiești.

Și Wilhelm Brepohl, promotor al așa-numitei „etnologii industriale”, a devenit membru al partidului în 1933, ajungând după izbucnirea războiului căpitan al unei trupe de propagandă naziste, iar din 1943 a servit drept etnolog oficial – cu funcție de maior – al statului german la Paris, cu atribuții în cadrul cercetărilor rasiale făcute în Franța ocupată.

Un alt universitar german apropiat de regimul lui Hitler, care urma să participe la conferința de la București, a fost Kleo Pleyer, preocupat de sociologia politică, care a căutat să justifice în lucrările lui războiul și violența naziștilor, militând pentru necesitatea exterminării evreilor¹⁵. Mai mult decât pentru studiile

¹² Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*, vol. III, 1917–1950, București, Editura Enciclopedică, 2012, p. 369, 374, 377.

¹³ Helmut Schelsky, *Rückblicke eines „Anti-Soziologen”*, Opladen, Westdeutscher Verlag, 1981, p. 23; M. Rainer Lepsius, „Die Entwicklung der Soziologie nach dem Zweiten Weltkrieg 1945–1967”, în Günter Lüschen (Hg.), *Deutsche Soziologie seit 1945*, KfZSS (Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie), Sonderheft 21, Opladen, Westdeutscher Verlag, 1979, p. 28–29.

¹⁴ Thomas Etzemüller, *Sozialgeschichte als politische Geschichte: Werner Conze und die Neuorientierung der westdeutschen Geschichtswissenschaft nach 1945*, München, Oldenbourg, 2009.

¹⁵ Kleo Pleyer, *Volk im Feld*, Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, 1943 ș.a. Asupra lui, a se vedea Gerhard Oberkofler, *Ludwig Spiegel und Kleo Pleyer. Deutsche Misere in der Biografie zweier sudetendeutscher Intellektueller*, Innsbruck, Wien etc., Studien Verlag, 2012.

lui „științifice”, Pleyer rămâne cunoscut pentru cântecele și imnurile naziste pe care le-a compus și care surprind în cele 4–5 versuri esența ideologiei naziste: revoluție, antisemitism, antimarxism și respingerea oricărei opoziții¹⁶.

În momentul în care și-au trimis textele spre a fi publicate în lucrările congresului de la București, alți doi sociologi germani erau membri ai partidului nazist: Johann Wilhelm Mannhardt – care în acel moment lucra la Universitatea din Breslau/Wroclaw, în Polonia, devenind mai târziu profesor al Universității din Marburg – și Karl Heinz Pfeffer, profesor al Universității din Leipzig. Primul, deopotrivă politolog, a împărtășit cu ideologia nazistă preocuparea pentru „spiritul politic al națiunii”, precum și interesul deosebit pentru germanii din afară, continuându-și cercetările în acest sens și după război¹⁷. Al doilea a fost mai degrabă un oportunist: dacă în prima parte a carierei a făcut cercetări referitoare exclusiv la societățile coloniale britanice, de la mijlocul anilor '30 și-a suplimentat aria de interes cu tematici antisemite¹⁸ sau referitoare la școala sociologică nazistă¹⁹, motiv pentru care a și primit, în 1941, funcția de membru al comitetului de experți în cadrul Institutului pentru Studierea Istoriei Noii Germanii (*Reichsinstitut für Geschichte des neuen Deutschland*).

Walter Hildebrandt, ce funcționa în 1939 ca asistent la Universitatea din Erlangen, și el contributor la lucrările conferinței care ar fi trebuit să aibă loc la București, a colaborat de asemenea cu regimul lui Hitler. Hildebrandt a fost unul dintre experții Biroului German pentru Planificare Teritorială (*Reichsstelle für Raumordnung*) în Sud-Estul Europei, iar activitatea lui din această poziție implica dezvoltarea unor strategii de organizare, colonizare și dominare a teritoriilor din Sud-Est, cucerite de germani²⁰.

Apropiat de ideologia regimului a fost deopotrivă sociologul și demograful Karl Valentin Müller, și asta încă înainte de venirea lui Hitler la putere. Müller era, într-un fel, omul timpului său, fiind interesat încă din anii '20 de o tematică care preocupa nu doar spațiul german, ci și cel britanic, american sau elvețian: igiena rasială²¹. Desigur că instaurarea regimului nazist în Germania nu a făcut decât să

¹⁶ Este, printre altele, creatorul imnului de luptă nazist (*Kampflied der Nationalsozialisten*).

¹⁷ Johann Wilhelm Mannhardt, *Hochschule, Deutschtum und Ausland*, Marburg, N. G. Elwert'sche Verlagbuchhandlung, 1927; Idem, *Südtirol: Ein Kampf um deutsche Volkheit*, Jena, Eugen Diederichs Verlag, 1928; Idem, *olk und Staat*, Stuttgart und Wien, Braumüller Verlag, 1973.

¹⁸ Karl Heinz Pfeffer, „Das Judentum in der Politik”, în *Handbuch der Judenfrage*, Leipzig, Hammer Verlag, 1935.

¹⁹ Idem, *Die deutsche Schule der Soziologie*, Leipzig, Quelle & Meyer, 1939.

²⁰ Wolfgang Benz, Hermann Graml, Hermann Weiß (hrsg.), *Enzyklopädie des Nationalsozialismus*, Stuttgart, Klett-Cotta Verlag, 1997, p. 600.

²¹ În 1927 a publicat lucrarea *Arbeiterbewegung und Bevölkerungsfrage* (Jena, K. Zwing Verlag), tributară rasismului, iar în 1929 articolul *Der Nordische Gedanke in der Arbeiterbewegung* (în „Die Sonne”, nr. 6, 1929, H. 9). Pentru mai multe despre igiena rasială în cel de-al Treilea Reich vezi Hans-Christian Harten, Uwe Neirich, Matthias Schwerendt, *Rassenhygiene als Erziehungs-ideologie des Dritten Reichs: Bio-bibliographisches Handbuch*, Berlin, Akademie Verlag, 2006.

amplifică credința lui Müller în superioritatea rasei nordice. În cartea sa din 1935²² acesta a preluat de la Walther Darré ideea de „nouă aristocrație din sânge și pământ” (*Neuadel aus Blut und Boden*), care, conform lui Müller, trebuia să fie reprezentată în Germania nazistă de „muncitorul nobil ca elită” (*Arbeiteradels als Elite*). Profesorul german a servit de minune, prin cercetările lui, interesele de propagandă ale regimului lui Adolf Hitler: în perioada 1941–1945 a fost profesor de rasism/eugenie/igienă rasială la Universitatea din Praga și, în aceeași perioadă, a realizat cercetări rasiste și antropologice asupra „moștenirii germane” din Cehia, ajungând la concluzia că populația regiunii ar trebui deznaționalizată²³.

Și în cazul sociologului austriac Günter Ipsen, prezent în lucrările proiectatului congres din 1939, poate fi sesizată o anumită afinitate cu ideologia promovată de național-socialiști. În acord cu preocupările generale din epocă, Ipsen se specializase în sociologie politică și sociologie rurală. Asemenea multor sociologi din spațiul german, manifesta și el un interes deosebit pentru Estul Europei. Nici naționalismul caracteristic epocii nu-i era străin lui Ipsen, acesta concentrându-se în lucrările lui pe „transformarea națională” (*Volkswerdung*) și promovând organizarea rurală tradițională bazată pe căsătorie, în cadrul comunității, precum și pe protejarea zestrei biologice. Putem astfel considera că Ipsen făcea sociologie într-un mod similar cu ceilalți colegi ai lui din spațiul german – dar nu numai. Probabil tot un soi de oportunism a determinat înregimentarea lui în partidul național-socialist, dar nu înainte de 1938, an în care regimul totalitar începe să devină mult mai acaparat de obsesiile sale ideologice, iar epurările din mediul academic și chiar arestările „neloialilor” încep să ia amploare. Ipsen a fost unul dintre sociologii activi în timpul regimului lui Hitler care au avut cel mai mult de suferit după război, pierzându-și catedra de la Universitatea din Viena și nemaieusind să-și găsească o poziție în mediul academic²⁴.

Ceea ce trebuie remarcat în cazul lui Günter Ipsen, în contextul congresului de la București, este faptul că a împărtășit cu Dimitrie Gusti pasiunea pentru cercetările de teren organizate cu studenții. Astfel, Ipsen a fost organizatorul excursiilor studențești în Austria rurală – la Boberhaus, în Silezia²⁵. De altfel, modelul gustian al cercetărilor de teren cu studenți a atras atenția germanilor: un articol din epocă al lui Georg Em. Marica cuprindea remarci pozitive privind cercetările realizate de echipele lui Gusti²⁶.

²² Karl Valentin Müller, *Der Aufstieg des Arbeiters durch Rasse und Meisterschaft*, München, J.F. Lehmann, 1935.

²³ Karl Valentin Müller, *Volksbiologische Beziehungen zwischen Tschechen und Deutschen, in Die Deutschen in Böhmen und Mähren. Ein historischer Rückblick*, Helmut Preidel (hrsg.), Gräfelfing/München, Gans Verlag, 1950, p. 291–303.

²⁴ Jerry Z. Muller, *The Other God that Failed: Hans Freyer and the Deradicalization of German Conservatism*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1987, p. 373.

²⁵ Centrul educațional de la Boberhaus, care a funcționat începând cu anul 1927, nu a fost pe placul autorităților naziste, care l-au desființat în 1937.

²⁶ Don J. Hager, *German Sociology under Hitler, 1933–1941*, în „Social Forces”, vol. 28, nr. 1, octombrie 1949, p. 16: „Gusti’s investigations reflect a considerable amount of methodological awareness and the research design is especially noteworthy”.

Printre autorii germani cu articole în lucrările congresului s-au numărat și sociologi cu o notorietate mai redusă în domeniu, în ciuda cercetărilor lor de calitate, ca: Max Rumpf, profesor în 1939 la Școala de Înalte Studii Comerciale de la Nürnberg și pasionat de folclor, sau Hans Lorenz Stoltenberg, fost student al lui Werner Sombart la Berlin și al lui Ferdinand Tönnies la Kiel, cu preocupări de psihologie socială și mai ales de limbaj²⁷. Un caz interesant este cel al lui Helmut Haufe, colaborator al Școlii Sociologice de la București²⁸, care realizase cercetări în România, deși contribuția lui din lucrările conferinței se referă la spațiul german. În plus, alți doi sociologi germani au contribuit la volumul publicat la București, Karl Schopke și Karl Seiler. Despre aceștia însă nu am reușit să aflăm mai nimic.

PARTICIPAREA GERMANĂ LA LUCRĂRILE CONGRESULUI – EVENIMENT ACADEMIC SAU INTERES POLITIC?

În contextul existenței în Germania a unui regim totalitar care inovase mai mult decât oricând înainte activitatea de propagandă și care avea pretenția să controleze fiecare aspect care ținea de viața cotidiană, dar și de imaginea țării în afară, se pune în mod firesc problema în ce măsură prezențele germane la congresul de la București erau instrumentate de partidul național-socialist sau de Ministerul Culturii sau al Propagandei din cel de-al Treilea Reich. Informații în acest sens nu am găsit, în ciuda cercetărilor făcute la Arhiva Politică a Ministerului de Externe German (fondul pentru cultură și cel referitor la București). Fie documentele respective s-au pierdut, fie – cel mai probabil – în acel moment Germania nazistă avea alte preocupări, pe care le considera mai importante decât atenta supraveghere a sociologilor care plănuiau să vorbească la București – cum ar fi pregătirile pentru război.

Poate așa se explică faptul că nu toți sociologii prezenți în volumul congresului erau agreeți de regim, Max Rumpf sau Hans L. Stoltenberg, de pildă, neaflându-se în grațiile autorităților naziste. În plus, nici măcar cei menționați mai sus ca având afinități ideologice cu regimul și nici chiar cei deveniți membri de partid și funcționari în diverse organizații naziste nu erau tocmai vârful de lance al propagandei celui de-al Treilea Reich. Astfel, din cei 14 potențiali participanți germani, doar trei semnaseră, în noiembrie 1933, *Jurământul de loialitate al profesorilor germani față de Adolf Hitler și statul național-socialist*. Mai mult, în mod ciudat, cei trei care au aderat la acest act de susținere – Hans Freyer, Max Rumpf și Johann Mannhardt – nu s-au numărat printre sociologii cei mai servili regimului, enumerați mai sus!

²⁷ Hans Lorenz Stoltenberg, *Geschichte der deutschen Gruppwissenschaft (Soziologie) mit besonderer Beachtung ihres Wortschatzes*, Leipzig, Hans Buske Verlag, 1937.

²⁸ Cf. Ioan Mihăilescu, „Henri H. Stahl et l'école sociologique de Bucarest”, în „Romanian Journal of Sociology”, vol. 16, nr. 1–2, 2005, p. 137–144.

În plus, chiar și sociologii cunoscuți pentru lucrările lor rasiste și antisemite au fost mult mai reținuți în analizele lor trimise spre a fi publicate în lucrările congresului de la București. Căruia fapt îi datorăm acest lucru? Considerau germanii că nu este în interesul lor să prezinte aici prea vehement concepții rasiste și antisemite? Greu de crezut, având în vedere intensă propagandă nazistă din România, prin intermediul publicațiilor, al studenților români aflați în Germania, dar și prin mijlocirea tinerilor național-creștini sau legionari și prin intermediul membrilor minorității germane²⁹. Răspunsul cel mai plauzibil ar fi acela că universitarii germani își prezentau mai degrabă, la București rezultatele propriilor cercetări, fără a simți nevoia să împacheteze complet informația științifică în obsesiile ideologice specifice regimului hitlerist. Ne surprinde, citind contribuțiile, faptul că, uneori, analiza sociologică, bazată pe cercetări de teren sau pe statistici, pare una strict științifică, care ar fi putut fi produsă în orice alt context politic și ideologic, doar pentru ca la finalul studiilor să apară referințe la rasă sau la evrei, fără însă ca autorii respectivi să dezvolte prea mult această linie de argumentare.

Se fac deci referiri directe la statul german sau la partidul național-socialist? Sunt legitimize, în cadrul articolelor, politicile naziste? Sunt aduse în discuție aspecte istorice sau teoretice ale național-socialismului? Acestea sunt întrebările la care încercăm să răspundem în cele ce urmează.

Singura contribuție germană cu un conținut explicit antisemit este cea a lui Kleo Pleyer, *Die Kapitalistische Wirtschaft im Dorf (Economia capitalistă la sat)*³⁰. Pornind din start cu un discurs anticapitalist, este clar că Pleyer nu militează în lucrarea lui doar împotriva capitalismului în sine, ci în mod special împotriva capitalismului rural, pe care îl vede ca pe o chestiune strict evreiască, menită să amenințe specificul național german, care – consideră sociologul – se regăsește în forma lui cea mai autentică la sat. Astfel, problema capitalismului rural ar ascunde de fapt o altă problemă, mult mai stringentă, cea a evreimii rurale – mai ales a evreilor comercianți sau cămătari –, care ar încerca, prin impunerea acestui sistem economic, să îi nimicească pe țăranii germani – și pe cei europeni, în general – nu doar din punct de vedere economic și social, ci și spiritual. Pleyer este unul dintre puținii germani prezenți în lucrările conferinței care fac referiri directe la regimul nazist, în fapt apologia politicilor naziste față de țăranime. În opinia lui, Germania lui Hitler ar fi singura guvernare care a asigurat țăranului german „bucata lui de pământ și bucata lui de pâine” prin „excluderea” evreilor.

Deși articolul lui Werner Conze, *Die Ländliche Übervölkerung in Polen (Suprapopularea rurală în Polonia)*³¹ – care privește fenomenul ca pe un simbol al

²⁹ Vezi, de pildă, Mihai A. Panu, *Filiere și mecanisme de propagandă nazistă în Banat, 1933–1945*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.

³⁰ Kleo Pleyer, *Die Kapitalistische Wirtschaft im Dorf*, în *Travaux du XIVe Congrès International de Sociologie, Communications*, Serie B – Le Village, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1939, p. 59–72.

³¹ Werner Conze, *Die Ländliche Übervölkerung in Polen*, în *Ibidem*, p. 40–48.

„degenerării”, care atrage după sine necesitatea creării unui „spațiu vital” (*Lebensraum*) – nu se referă în mod explicit la evrei, concluzia acestuia este îndreptată tot împotriva acestora. Astfel, Conze face o analiză a vieții rurale din Polonia, propunând ca soluție pentru îmbunătățirea situației populației din satele poloneze intensificarea economiei, industrializarea, „curățarea” acestora de evrei, precum și specializarea tinerilor țărani polonezi în comerț și manufactură (cu alte cuvinte, înlocuirea evreilor din lumea rurală poloneză).

Majoritatea contribuțiilor germane analizate în acest articol pornesc de la paradigma sociologică a lui Ferdinand Tönnies, dezvoltată în jurul conceptelor de comunitate (*Gemeinschaft*) și societate (*Gesellschaft*). Deși această problemă sociologică germană avea deja în acel moment o îndelungată tradiție – lucrarea de căpătâi a lui Tönnies, în acest sens, fiind publicată în 1887³² –, iar Ferdinand Tönnies era foarte departe de a fi în grațiile regimului nazist, fiind un oponent fățiș al acestuia, teoria lui va continua să stea la baza sociologiei politice germane și în perioada celui de-al Treilea Reich, fiind însă reinterpretată după 1933 într-o altă cheie, naționalistă și etatistă.

Aici s-ar încadra și contribuția lui Karl Heinz Pfeffer, *Begriff und Wirklichkeit der Gemeinschaft* (*Conceptul și realitatea comunității*)³³. Pornind de la paradigma deja menționată, comunitate-societate, în care comunitatea reprezintă „viață reală și organică”, iar societatea, o „dezvoltare conceptuală și tehnică”, Pfeffer propune o a treia formă, cea de comunitate națională (*Volksgemeinschaft*), concept care, deși nu a fost inventat de naziști, a fost instrumentalizat de aceștia, fiind astfel compromis. În concepția lui Pfeffer, organizarea societății germane sub forma comunității naționale ar reprezenta o treaptă superioară în raport cu organizarea statală clasică. Articolul este de fapt o apologie a regimului nazist – fiind aclamat etatismul, totalitarismul și principiul *Führer*-ului; de aceea, nu vom reproduce aici argumentele autorului, care au la bază aceleași clasice stereotipii și motive folosite în general de propaganda nazistă, dar îmbrăcate în haina conceptelor sociologice și a analizei „științifice”. Nu lipsesc, prin urmare, nici reflecțiile anticomuniste, nici referințele de natură rasistă. Mai ales comunismul este considerat dăunător pentru orice formă de organizare socială, pentru că ar duce atât la „anularea societății și a civilizației”, cât și la „disoluția tuturor legăturilor” din cadrul comunității, nefiind capabil să transforme un popor, ci doar să îl distrugă.

Conotații anticomuniste întâlnim și în articolul sociologului Wilhelm Brepohl, *Industriegrossstadt und Arbeiterschaft* (*Metropola industrială și muncitorimea*)³⁴, deși nu aceasta este în sine miza cercetării lui. În încercarea de a caracteriza un nou model urban, care ar deține caracteristicile unui „oraș mare”, structură complexă și

³² Ferdinand Tönnies, *Gemeinschaft und Gesellschaft*, Leipzig, Fues's Verlag, 1887.

³³ Karl Heinz Pfeffer, *Begriff und Wirklichkeit der Gemeinschaft*, în *Travaux du XIVe Congrès*, Serie A – Les Unités Sociales, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1940, p. 49–58.

³⁴ Wilhelm Brepohl, *Industriegrossstadt und Arbeiterschaft*, în *Travaux du XIVe Congrès*, Serie C – La Ville, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1939, p. 74–83.

cu istorie, dar ar funcționa în același timp ca centru industrial și economic, Brepohl aduce în prim-plan imaginea muncitorului german, onest, inteligent și sănătos, membru de seamă al națiunii germane. Desigur că, în opinia sociologului german, muncitorimea germană ar putea fi caracterizată oricum, numai drept „proletariat” nu!

Asemenea majorității contribuțiilor germane, articolul semnat de Günter Ipsen se referă tot la *Agrarische Bevölkerung* (*Populația agrară*)³⁵, privită drept un etalon, și se revendică tot de la paradigma lui Ferdinand Tönnies, menționată mai sus. Ipsen a fost și el omul vremurilor sale, aderând la acea *sociologie a poporului* (*Volkssociologie*) specifică Germaniei anilor '30–'40. Contribuția de la București reprezintă doar un fragment din cercetările lui asupra populației țărănești „preindustriale”, asupra organizării ei familiale și a regulilor de căsătorie din comunitățile rurale, cercetări pe care le avea deja încropite de la începutul anilor '30 și pe care le va continua încă mulți ani după aceea³⁶. În multe dintre aceste lucrări, Ipsen argumentează existența, în comunitățile rurale tradiționale din vestul și centrul Europei, a unei stabilități determinate de echilibrul dintre procesul de căsătorie/reproducere (*Gattungsvorgang*) și spațiul vital (*Lebensraum*). Desigur că acest tip de cercetare se potrivea cu ideologia rasistă a celui de-al Treilea Reich, cu toate că în prezentarea de la București cercetarea este una relativ analitică. Nu lipsesc totuși câteva referințe de ordin rasist, semn că Ipsen preluase acest tip de abordare ideologizată. Rămân de asemenea problematici cei doi termeni folosiți: *Lebensraum* – asupra căruia nu mai merită insistat – și *Gattungsvorgang* – asociat astăzi cu sociologia nazistă, dar, în fapt, un termen specific lui Günter Ipsen. Sociologul german făcea și câteva referiri critice la modelul politic liberal – la „*Lebensraum*-ul liberal”, cum îl numește Ipsen – care, prin prisma modului în care a organizat și reformat populația rurală germană, nu face viabilă – consideră autorul – decât o familie restrânsă, alcătuită din doi părinți și un număr de doar doi copii, un fiu și o fiică.

Interesul lui Ipsen pentru spațiul Est-European și mai ales pentru cel românesc – fapt confirmat și de relațiile academice destul de intense pe care le-a cultivat cu Dimitrie Gusti și cu tinerii lui colaboratori – este vizibil și în cadrul contribuției trimise la București. În discursul lui, destul de ideologizat, dar consecvent cu preocupările din epocă, nu doar din spațiul german, ci și de aiurea, privind rata natalității și necesitatea „creșterii corpului poporului”, Ipsen realiza o comparație între cadrele natalității la populația rurală germană față de cea românească, concluzia lui fiind că, în vreme ce țaranii români au o rată a natalității mai mare, și mortalitatea infantilă este de asemenea mult mai ridicată, ceea ce face ca sporul natural al populației rurale din ambele țări să fie similar, de circa 22–24%.

³⁵ Günter Ipsen, *Agrarische Bevölkerung*, în *Travaux du XIVe Congres*, Serie B – Le Village, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1939, p. 8–22.

³⁶ Idem, *Bevölkerung I*, în *Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums*, Breslau, 1933, p. 425–463; Idem, *Agrarische Bevölkerung*, în „Archiv für Bevölkerungswissenschaft und Bevölkerungspolitik”, nr. 11, 1943, p. 209–220.

O parte din contribuțiile trimise de savanții germani la București nu prezintă semne vădite ale influenței naziste. Întâlnim cel mult o ancorare în „național” – specifică, de altfel, perioadei și regăsită în toate culturile europene de la acea vreme – și utilizarea unei terminologii care astăzi ar putea părea problematică, dar care constituia limbajul de specialitate din epocă, neexistând încă la acel moment conștiința compromiterii acelor concepte folosite în mod regulat de propaganda nazistă. Astfel, spre exemplu, Karl Valentin Müller, în *Stadt und Land, zwei sozial-anthropologische Auslese-Kreise? (Sat și oraș, două cercuri de selecție social-antropologice?)*³⁷, face referire la politica demografică germană – atât de dragă naziștilor. În plus, autorul utilizează pe alocuri conceptul de rasă – concept destul de familiar, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, cercetărilor întreprinse nu doar în spațiul german, ci și în întreaga Europă, ca și, în mod special, în America de Nord. Cu toate acestea, textul nu poate fi nici pe departe considerat unul de sorginte rasistă, rasa fiind menționată doar ca o altă variabilă în cadrul societății – pe lângă statutul social sau mediul de locuire –, argumentația ulterioară a articolului nemaifăcând referire la această variabilă. Miza textului lui Müller este de a idealiza modelul țăranului și de a milita pentru păstrarea caracteristicilor acestuia, chiar și odată cu urbanizarea populației. Max Rumpf, de asemenea: raportându-se, în *Dorfgemeinschaft gedeiht am Grossstadtrande (Comunitatea rurală dezvoltată la periferia metropolei)*³⁸, tot la modelul de comunitate-societate al lui Ferdinand Tönnies, creează o imagine antagonică a satului și orașului. Satul reprezintă pentru Rumpf o structură organică, aflată în comuniune cu țara (*Heimat*) și cu pământul (*Boden*), în care populația, organizată în comunitate, dezvoltă relații sănătoase în cadrul unor grupuri mai mici; orașul pe de altă parte, organizat ca societate, este simbolul unei vieți întunecate, dezorganizate și artificiale. Desigur că și în articolul lui Rumpf terminologia folosită este una coerentă cu limbajul din epocă – *Volksleben, Volksgemeinschaft* –, o terminologie de tip naționalist care reprezenta totuși o uzanță în orice discurs german al primei jumătăți a secolului XX. Se întrevăde însă o ușoară critică adusă regimului nazist, prin faptul că Rumpf asociază mediul urban – cel considerat lipsit de viață, materialist, artificial – cu „revoluția național-socialistă” din Germania. De asemenea, miza articolului este de a propune, pentru zonele industrializate, un model de organizare intermediar între sat și oraș – *satul mixt (Mischdorf)*, în care populația urbană să presteze activități industriale, dar în cadrul unei industrii descentralizate, păstrându-și totodată modul de viață natural și sănătos, specific satului și imposibil de menținut în cartierele de masă din orașele mari.

³⁷ Karl Valentin Müller, *Stadt und Land, zwei sozial-anthropologische Auslese-Kreise?* în *Travaux du XIVe Congrès*, Serie D – Le Village et la Ville, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1939, p. 81–83.

³⁸ Max Rumpf, *Dorfgemeinschaft gedeiht am Grossstadtrande* în *Travaux du XIVe Congrès*, Serie B – Le Village, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1939, p. 49–58.

Una dintre cele mai consistente – și teoretice – contribuții germane la lucrările congresului de la București este cea a sociologului Hans Freyer³⁹. Raportându-se la teoria autorității a lui Max Weber, Freyer analizează toate tipurile de autoritate identificate de acesta din urmă – legală, tradițională și carismatică –, încercând în acest fel o legitimare a autorității și a etatismului și aducând o critică anarhiștilor sau utopiștilor care resping această formă de organizare. În acest context, urmând principiul hegelian al „oamenilor mari”, sociologul german accentuează importanța liderului (*Führer*) în stat. Astfel, considera Freyer, „conducătorii amplifică puterea voinței lor conducătoare prin acumularea de putere a voinței de la cei conduși” (de exemplu, prin puterea lor de muncă sau ca forță militară). Din punctul lui de vedere, doar așa se poate înfăptui un stat cu „realizări istorice”. Cercetarea lui Freyer se vrea astfel a fi o legitimare a etatismului, iar din analiza sa nu lipsesc concepte specifice epocii, precum „voință”, „realizări istorice”, „revoluție”, „imperiu”, „sensul revoluției” sau „sensul autorității”. Este totuși demn de remarcat faptul că Freyer nu oferă în analiza sa niciun caz concret de autoritate legitimă și nici nu face referire directă la Germania – deși se pot sesiza afinități între tipul de autoritate promovat de Freyer și cel specific Germaniei naziste.

Studiul lui Karl Schopke, *Psychologische Grunde der Landflucht im Deutschen Reich (Motive psihologice ale depopulării zonelor rurale în Reich-ul german)*⁴⁰, reprezintă o cercetare temeinică, care frapează prin faptul că depășește abordarea teoretică regăsită la cea mai mare parte a contribuțiilor din lucrările conferinței, utilizând o metodologie empirică bazată pe activitatea de mai mulți ani a autorului în cadrul unor instituții de gestionare și organizare a muncii⁴¹. Schopke menționează trei motive principale ale migrației dinspre sat către oraș: mirajul banilor; iluzia că la oraș numărul orelor de muncă este mai redus, iar libertatea personală mai mare și concepția greșită conform căreia oportunitățile de avansare sunt mai reduse la sat decât la oraș. Ceea ce surprinde este una dintre soluțiile pe care sociologul le găsește pentru împiedicarea acestui fenomen: extinderea spațiului vital german (dar nu în Europa, ci în fostul imperiu colonial german: „este esențială o *extindere a spațiului rural-agricol în afara frontierelor actuale ale statului german* (subl. ns.), fiind vorba în primul rând de recuperarea coloniilor germane”⁴²).

Tot la migrația către oraș se referă și contribuția lui Karl Seiler, *Landflucht und Verstädterung (Exodul rural și urbanizarea)*⁴³. Făcând o analiză a fenomenului de-a lungul istoriei, din Antichitate până în secolul XX, Seiler ajungea la concluzia că depopularea satelor și aglomerarea urbană, deși inițial un simbol al evoluției,

³⁹ Hans Freyer, *Beiträge zur Theorie der Herrschaft*, în *Travaux du XIVe Congres*, Serie A – Les Unités Sociales, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1940, p. 39–48.

⁴⁰ Karl Schopke, *Psychologische Grunde der Landflucht im Deutschen Reich*, în *Travaux du XIVe Congres*, Serie D – Le Village et la Ville, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1939, p. 114–124.

⁴¹ *Ibidem*, p. 117.

⁴² *Ibidem*, p. 124.

⁴³ Karl Seiler, *Landflucht und Verstädterung*, în *Ibidem*, p. 125–138.

au dus mereu la extincția popoarelor și a culturii acestora. Pesimist, sociologul considera, din această perspectivă, că civilizația europeană ar fi în pericol – fiind vorba, desigur, despre „întreaga rasă a oamenilor albi”, despre „popoarele albe”. De altfel, se regăsesc în articolul lui Seiler atât considerații rasiste, cât și o apologie făcută regimului nazist, care ar lua măsuri pentru limitarea acestei migrații, dar nu din motive religioase, morale sau demografice, ci din rațiuni... de igienă rasială! Este totuși interesant faptul că partea cea mai consistentă din articolul lui Seiler este dedicată unui studiu de caz privind migrarea dinspre sat către oraș în regiunea germană Franken, iar în cadrul acestei analize riguroase, referințele care țin de ideologia nazistă lipsesc. Ele sunt menționate însă la începutul contribuției, iar apoi sunt mult accentuate în ultimele pagini, în care sunt enumerate urmările negative, din punct de vedere rasial, ale acestui fenomen. Cum se poate explica acest lucru? Era Seiler determinat să ofere argumente de ordin rasial pentru aceste fluctuații demografice dăunătoare sau sociologul și-a „îmbrăcat” articolul în aceste referințe la rasă pentru că ele constituiau o normă științifică a epocii sau pentru că anticipa faptul că cercetarea trimisă la București va trece mai întâi prin mâinile unor autorități naziste? Acest lucru ar fi greu, dacă nu imposibil, de stabilit.

Alte trei articole ale participanților germani analizează caracteristici ale anumitor comunități rurale. Walter Hildebrandt – asistent și colaborator al lui Karl Seiler – realizează o analiză socio-istorică a tipului de sat industrial german din zona de deal/munte, din care lipsește orice referință politică sau ideologică directă⁴⁴; Johann Mannhardt scrie despre *Țărănimea germană din America de Sud*⁴⁵, în concordanță cu interesul mai pronunțat al Germaniei în America de Sud, alături de Sud-Estul Europei⁴⁶; tot o analiză socio-istorică, cu numeroase date statistice, realizează și Helmut Haufe în articolul lui, de data asta despre *Districtul prusac*⁴⁷, districtul fiind considerat o formă de organizare intermediară între „stat” și „comunitate”. Haufe, preocupat în cercetările sale de spațiul Est-European – și, implicit, și de cazul românesc – prezintă, către finalul contribuției, districtul prusac drept un model pentru organizarea comunităților din estul Europei. Surprinzător este faptul că sociologul ridică problema situației evreilor din această regiune – menționând aici în mod special și Moldova –, care ar avea o situație economică avantajoasă față de restul populației, vorbind despre necesitatea implementării unor politici demografice și rasiale în această regiune, fără a fi însă specific și fără a aprofunda acest subiect.

Lucrarea lui Hans L. Stoltenberg, *Der Stufenbau der Verhältnisse/Ierarhia relațiilor*⁴⁸, foarte analitică și abstractă, nu poate fi încadrată în nicio categorie

⁴⁴ Walter Hildebrandt, *Das Industriedorf im Mittelgebirge*, în *Travaux du XIVe Congres*, Serie B – Le Village, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1939, p. 73–86.

⁴⁵ Johann Mannhardt, *Deutsches Bauerntum in Südamerika*, în *Ibidem*, p. 101–109.

⁴⁶ Conform „Planului Nou” adoptat de ministrul german al economiei în septembrie 1934.

⁴⁷ Helmut Haufe, *Der Preussische Landkreis*, în *Travaux du XIVe Congres*, Serie D – Le Village et la Ville, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1939, p. 65–80.

⁴⁸ Hans L. Stoltenberg, *Der Stufenbau der Verhältnisse*, în *Travaux du XIVe*, Serie A – Les Unités Sociales, vol. 1, București, Institut International de Sociologie, 1940, p. 29–38.

prezentă între cele de mai sus, publicațiile lui Stoltenberg fiind considerate, în general, aparte.

CÂTEVA CONCLUZII

Majoritatea contribuțiilor germane din volumele congresului constituie analize istorico-filosofice privind societatea germană sau europeană în ansamblul ei. Puține dintre ele se bazează pe date empirice și puține fac o analiză complexă a unui anumit tip de habitat sau de sistem social – precum Walter Hildebrandt, în articolul său despre satul industrial. Nu este foarte clar nici în ce măsură s-ar baza unele dintre articole pe cercetări de teren (lucrările nu cuprind aparat bibliografic).

Cert este că o mare parte din lucrări sunt de sociologie politică, analizând mai multe tipuri de societăți – rurale, urbane, tradiționale, industrializate etc. – ceea ce nu este de mirare, având în vedere faptul că temele specifice ale conferinței din 1939 erau reprezentate de *sat, oraș, unități sociale*.

Demn de remarcat este de asemenea faptul că majoritatea analizelor se raportează la modelul de comunitate-societate dezvoltat de Ferdinand Tönnies cu jumătate de secol mai devreme – mai ales în cazul lui Ipsen, Conze, Rumpf – și că, alături de Hans Freyer, sunt prezenți în cadrul lucrărilor conferinței sociologi din cercul acestuia – colaboratori, ca Ipsen și Pfeffer – sau foști doctoranzi, precum Hildebrandt ori Müller.

Așadar, au fost contribuțiile sociologilor germani, din volumele preconizatei conferințe de la București, reprezentative pentru sociologia celui de-al Treilea Reich? Serveau ele intereselor de propagandă ale regimului nazist? Și în ce mod pot fi ele încadrate în paradigma sociologică generală a epocii?

În cadrul sociologiei de factură nazistă, paradigma de bază o reprezenta *etatismul*, societății fiindu-i atribuită o importanță mult mai restrânsă. Această paradigmă nu se aplică neapărat articolelor trimise la București. Cu excepția contribuției lui Hans Freyer, care face apologia etatismului, celelalte au tendința de a idealiza comunitatea – rurală, de regulă – sau, desigur, în mod coerent cu ideologia epocii, comunitatea națională.

În ceea ce privește aspectele care țin de sociologia economică, contribuțiile germane, iarăși, nu se suprapun tiparului de sociologie nazistă. Ideea de intervenție și de control al statului în problemele economice apare doar răzleț, fără a reprezenta tema în sine a niciunui articol, fiind prezentă în schimb abordarea care ține de *welfare* – în principiu, străină de punctul de vedere al ideologiei naziste. Faptul se remarcă mai ales în acele contribuții care idealizează lumea rurală, o preocupare importantă fiind cea de asigurare a *welfare*-ului – în special în cazul țăranimii sau al populației proaspăt urbanizate. Apar însă în mod constant în articolele sociologilor germani critici dure la adresa liberalismului sau a sistemului economic marxist.

Articole care să țină strict de biologia socială, tematică atât de privilegiată în cel de-al Treilea Reich, nu există – în afara aceluia foarte abstract al lui Stoltenberg, deja menționat. Nu lipsesc însă referințele, uneori destul de consistente, la subiecte precum nivelul de reproducere și sporul natural, ratele nașterilor și ale mortalității, în raport, desigur, cu un necesar *Lebensraum* – ceea ce, iarăși, poate fi interpretat ca un element care ținea de așa-numita „sociologie nazistă”, dar, poate, reprezenta, în același timp, o emanație a preocupărilor privind natalitatea din epocă, prezente în toate țările europene.

Rasismul este ceva mai sesizabil în aceste contribuții germane, fără însă a se desprinde vreo paradigmă mai comprehensivă în acest sens. Este din nou vorba de referințe rasiste care îmbracă studiile despre comunitate sau societate, fără a se construi linii de argumentare în acest sens. În schimb, cercetările cu privire la cultură sau care să trateze aspecte educaționale lipsesc cu desăvârșire.

*

Așadar, reprezintă articolele analizate mai sus o oglindă a sociologiei germane din perioada nazistă? Greu de spus. Desigur că influențele ideologice sunt de cele mai multe ori ușor sesizabile, dar, în mod contrar, și extrem de rar manifestate fățiș (antisemismul apare distinct într-un singur articol, spre exemplu). De asemenea, sunt foarte greu de desprins acele caracteristici ale cercetărilor sociologice (care ar putea fi interpretate ca tributare ideologiei naziste⁴⁹) de emulațiile științifice specifice epocii, de factură „patriotică”, dacă nu naționalistă.

⁴⁹ Desigur, nu ne referim aici la componentele rasiste sau antisemite ale cercetărilor, care nu mai lasă loc de interpretări.

PREOCUPĂRILE SOCIOLOGICE ȘI ISTORIOGRAFICE ALE LUI LEON ȚOPA DIN PERIOADA STAGIULUI BIENAL LA ROMA*

OCTAVIANA JIANU**
ROXANA MIHALY

ABSTRACT

LEON ȚOPA'S CONCERNS WITH SOCIOLOGY AND HISTORIOGRAPHY DURING HIS BIENNIAL INTERNSHIP IN ROME

This document was originally published in Italian, and now it appears for the first time in Romanian translation. The author is Leon Țopa, a young sociologist from Cernăuți and a scholar of the Romanian School of Rome, an institution known for its large number of young historians who were formed there in the interwar period. Due to the reputation of this institution, the translators detail its history within the incipit of the document. Due to the historical orientation of the School, Leon Țopa tries to present a history of the Romanian sociology that until that moment had been achieved only in journalistic sketches. The resulted study has the merit to be the first presentation of the evolution of Romanian sociology meant for the Italian reader, and also reflects the level of information and the Cernăuți perspective of a collaborator of Professor Traian Brăileanu.

Keywords: Romanian School in Rome, Romanian Sociology, Dimitrie Gusti, Traian Brăileanu, the role of sociology.

Înainte de a lămuri contextul în care tânărul sociolog Leon Țopa și-a început studiile și a elaborat studiul de față, publicat apoi într-o revistă italiană, considerăm necesară prezentarea unei instituții importante a culturii române: fondată în anul 1922

* Prezentul articol valorifică o parte din datele obținute în urma derulării cercetării *The relations between Gusti's Sociological School and the Italian sociology. 1933–1950*, condusă de Octaviana Jianu. Această cercetare a fost finanțată prin proiectul *Burse de cercetare de excelență pentru tineri cercetători*, Competiția 2015, implementată în cadrul Secțiunii de Științe Sociale a Institutului de Cercetări al Universității din București.

** Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București; e-mail: jianuoctaviana@yahoo.com.

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVII, nr. 5–6, p. 485–506, București, 2016

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

de către Vasile Pârvan, Școala Română din Roma reprezenta o inițiativă rarismă în rândul statelor europene mici, judecând după apartenența institutelor de specializare prezente în metropola italiană¹.

Un scurt istoric al acestei instituții este consemnat de însuși Pârvan în prefața primului volum al anuarului școlii, *Ephemeris Dacoromana*². Conform mărturiei istoricului, proiectul de edificare a unui așezământ cultural românesc la Roma datează dinaintea *Marelui Război*, tratative privind fondarea unui Institut Român de Studii Superioare fiind purtate încă din 1912 de Constantin Diamandy, ministrul României la Roma din vremea respectivă. În 1914 ambițiosul proiect cultural se găsea într-o fază avansată; istoricul român încheiase o înțelegere privind organizarea acestei instituții cu baronul Fasciotti, ambasadorul italian la București, și se bucura totodată de susținerea academicienilor filoitalieni Duiliu Zamfirescu, respectiv Ion Bianu. Izbucnirea primului conflict mondial amână concretizarea sa.

În decursul anului 1920 planul privind fondarea celor două școli românești înregistrează un real succes. Un proiect de lege destinat acestui demers, la care, altminteri, aderă 45 de semnatari, este înaintat de deputatul Nicolae Iorga, obținând aprobarea atât în Adunarea Deputaților, cât și în Senat³. În consecință, la 22 octombrie 1920 este promulgată prin decret regal Legea nr. 4285, în virtutea căreia mult doritele institute culturale puteau fi fondate⁴.

Articolul al treilea al acestei legi face referire la beneficiarii respectivelor instituții: *în aceste școli vor fi primiți după recomandarea așezămintelor noastre culturale numai studenți care vor fi isprăvit cu o superioară distincție studiile lor în țară*⁵.

După aprobarea Regulamentului urmează un alt capitol important din istoria Școlii Române din Roma, și anume, găsirea unui local în vederea desfășurării activității. Vasile Pârvan, aflându-se în metropola italiană în 1921, a depus toate stăruințele prin Ministrul României în Italia, Al. Lahovary obținând, în cele din urmă, concesiunea unui teren de circa 5 000 m.p. în cea mai frumoasă zonă a orașului, Valle Giulia, denumită mai târziu *la valle delle Accademie*⁶. Clădirea care urma să asigure continuitatea unui așezământ cultural românesc de factură academică la Roma a fost proiectată de arhitectul Petre Antonescu și finanțată din Fondurile Băncii Naționale a României⁷.

Proiectul lui Vasile Pârvan se concretiza la începutul lui noiembrie 1922. Școala Română din Roma își începea activitatea cu doar patru membri – Paul Nicorescu,

¹ Vezi: Mihai Bărbulescu, Veronica Turcuș, Iulian M. Damian, *Accademia di Romania din Roma 1922–2012*, Roma, 2012; vezi și: George Lăzărescu, *Școala Română din Roma*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002, p. 123.

² *Ephemeris Dacoromana*, Annuario della Scuola romana di Roma, Proemio, vol I, 1923, p. V.

³ Petre Țurlea, *Școala Română din Franța*, Editura Academiei Române, București, 1994, p. 9.

⁴ Arhiva M.A.E România, fond Roma 1873–1947, dosar 161 – „Monitorul Oficial” nr. 167, 31 octombrie 1920.

⁵ George Lăzărescu, *op. cit.*, p. 123.

⁶ Stefano Garano, *Valle Giulia 1911–2001: la valle delle accademie tra storia e progetto*, Palombi Editori, Roma, 2006, p. 15.

⁷ Arhiva B.N.R., fond Administrativ, dosar 1, 1924.

George Mateescu, Alexandru Dem. Marcu și Emil Panaitescu⁸ – într-un imobil închiriat⁹, pe strada Emilio de Cavalieri numărul 11, local în care va funcționa mai bine de 10 ani, până la finalizarea construcției noii clădiri din Valle Giulia, fastuos inaugurată în 1933¹⁰.

Fundamentată pe conceptul latinității, identitatea națională românească va avea din momentul creării Școlii Române din Roma un nou și foarte important instrument de exprimare culturală construit pe trei paliere: secția istorico-arheologică, secția filologico-literară, respectiv secția artistică¹¹. Mai mult, noile generații de studioși români de la începutul secolului XX formați aici aveau posibilitatea de a parcurge trasee intelectuale încă neexplorate, de a conduce fecunde cercetări în bibliotecile și fondurile arhivistice romane. Nume sonore ale cercetării istorico-arheologice, precum Gr. Florescu, M. Macrea, E. Panaitescu, R. Vulpe, Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, D.M. Pippidi, I.I. Russu, D. Tudor, Em. Condurachi, D. Adameșteanu, C. Daicoviciu, C.C. Giurescu, I. Barnea, A. Decei, Fr. Pall, Șt. Pascu, G. Călinescu, au fost bursieri ai acestei școli.

Din acest peisaj cultural a făcut parte și Leon Țopa (1912–1994), stagiar al Școlii Române din Roma în perioada 1936–1938. O parte din actele de înscriere ale bursierului, precum și documente ce atestă activitatea sa aici sunt, astăzi, în custodia Arhivei Ministerului Afacerilor Externe Italian, respectiv a Arhivei Institutului Național de Studii Romane.

Stagiul bienal roman al lui Țopa este, neîndoielnic, interesant. Informații privind activitatea sa științifică din metropola italiană provin cu precădere din două surse arhivistice: raportul întocmit la finele bursei de directorul școlii, respectiv documentele emise cu ocazia celui de-al V-lea Congres de Studii Romane, desfășurat în 1938 sub egida Institutului Național de Studii Romane.

Raportul întocmit de profesorul Panaitescu la finalizarea stagiului sociologului cernăuțean este laudativ: Țopa *în tot acest timp și-a împlinit îndatoririle cu asiduitate și vrednicie și a avut o atitudine socială dintre cele mai corecte*. Aceeași sursă

⁸ Arhiva M.A.E România, fond Roma 1873–1947, dosar 161, *citat* – Raport G.G. Mateescu către Ministerul Instrucțiunii Publice (în afară de Emil Panaitescu, toți ceilalți trei membri erau căsătoriți și aveau să sosească la Roma împreună cu soțiile). În tabloul de admitere figurau inițial și bibliotecarul universitar Claudiu Percec, respectiv profesorul Cezar Papacostea. Vezi: Roxana Mihaly, *Rolul Școlii Române din Roma în formarea elitelor intelectuale*, citată.

⁹ Arhiva M.A.E România, fond Roma 1873–1947, dosar 161, *citat* – Raport scris de G.G. Mateescu către Ministerul Instrucțiunii Publice (1927). Spațiul închiriat la început pentru cinci ani, apoi pentru alți cinci, era compus din două etaje, un *rez-de-chaussée* și un semi-subsol. Acesta dispunea și de un modest salon care întrunea trei funcțiuni: spațiu de bibliotecă, spațiu de lucru, respectiv spațiu pentru conferințe.

¹⁰ Mihai Bărbulescu, Veronica Turcuș, M. Damian, *op. cit.*, p. 44. Vezi: N.I. Alexandrescu, *Inaugurarea Academiei Române din Roma*, în „Universul”, 48–50, 1933, marți, 17 ianuarie, p. 1. Cu ocazia inaugurării noului edificiu, Mussolini a făcut instituției o însemnată donație de carte (545 de volume). Inclusiv presa italiană a scris despre inaugurarea noului sediu al Școlii Române din Roma.

¹¹ Arhiva M.A.E România, fond Roma 1873–1947, dosar 162, „Monitorul Oficial”, anul CX (1942) nr. 122, vineri, 29 mai 1942, p. 4415–4418, Decret Nr. 1596 – Regulamentul Școlilor Române de la Roma și Paris (În Art. 3 secția „Artistică” a primit denumirea „Artele Frumoase”, aici fiind cuprinși arhitecții, sculptorii și pictorii).

menționează trei contribuții științifice ale alumnului în perioada studiilor sale romane, două de istorie veche și una de sociologie:

Din activitatea științifică menționez că d-l Leon Țopa a făcut o comunicare la al V-lea Congres de Studii Romane, ținut la Roma în Aprilie 1938, și a tipărit un studiu, Sociologia în România, în revista „Genus”, organul Comitetului Italian pentru studiul problemelor populației, de sub conducerea profesorului Corrado Gini. Lucrarea sa pentru școală, Forma de guvernământ și organizarea militară la Romani, aduce o contribuție asupra unui aspect dintre cele mai interesante ale Romei antice și va apărea într-unul dintre apropiatele volume din Ephemeris Dacoromana¹².

Înzestrat cu însușiri serioase de cercetător și de gânditor d-l Leon Țopa merită să aibă posibilitățile necesare spre a se dedica studiilor pe care le-a îmbrățișat cu atâta căldură¹³.

Altminteri, cel de-al V-lea Congres de Studii Romane, la care participă Leon Țopa, este unul de notorietate în rândul filologilor, istoricilor și arheologilor timpului. Acest congres a fost organizat în 1938, cu prilejul Bimilenarului nașterii lui Augustus de către Institutul Național de Studii Romane, o instituție fondată în 1925¹⁴ din rațiuni științifice, dar și propagandistice, ce se remarcă până într-al II-lea Război Mondial printr-o bogată activitate în care sunt antrenate și alte națiuni, îndeosebi cele reprezentate prin instituții de cercetare din *Cetatea Eternă*¹⁵.

La respectivul congres participă profesorul Panaitescu, secondat de alumnii Emil Condurachi (bursier în bieniul 1935–1937), respectiv Leon Țopa și Bucur Mitrea, ambii din generația 1936–1938 de bursieri ai *Accademia di Romania*¹⁶.

¹² Este vorba despre studiul *La relazione tra la forma di governo e l'organizzazione militare romana dai Gracchi ad Augusto* publicat în *Ephemeris Dacoromana*, Annuario della Scuola Romana di Roma, IX, Roma, Libreria di Scienze e Lettere, Piazza Madama 19–20, 1940, p. 119–180.

¹³ Arhiva M.A.E România, fond Roma 1873–1947, dosar 161, citat. Certificat din partea directorului Emil Panaitescu, redactat în data de 22 iulie 1938.

¹⁴ Cf. Informații privind Institutul Național de Studii Romane (Istituto Nazionale di Studi Romani) apar, de pildă, în C. Galassi Paluzzi, *Istituto di Studi Romani*, V Edizione, Piazza dei Cavalieri di Malta, MCMXXI–XX.

¹⁵ Un lămuritor material privind cooperarea Institutului Național de Studii Romane atât cu Școala Română din Roma, cât și cu alte personalități culturale de la București în vederea organizării ciclului de conferințe destinate Bimilenariului nașterii lui Augustus, este elaborat de Mihai Bărbulescu și Iulian M. Damian: *Gli studiosi della Romania e il Bimilenario Augusteo 1937–38*. Această lucrare, în curs de publicare, a fost prezentată în cadrul Simpozionului Internațional de studii din 23–24 octombrie 2014, organizat de Institutul Național de Studii Romane cu prilejul Bimilenariului morții lui Augustus. În plus, o serie de documente din cadrul arhivei Institutului Național de Studii Romane relevă interesul autorităților italiene de constituire la București a unei filiale române a acestui institut. Vezi, așadar, Arhiva I.N.S.R., Sezioni, b. 142, I.1/20.

¹⁶ Cf. *Atti del V Congresso Nazionale di Studi Romani*, Istituto di Studi Romani-Editore, Roma, MCMXXXIX–XXVIII. Vezi, de asemenea, Mihai Bărbulescu, Iulian M. Damian, *Gli studiosi della Romania e il Bimilenario Augusteo 1937–38*, p. 6–10.

Studiul prezentat de Țopa se intitulează *Considerazioni politiche sulla riforma militare di Mario*. Aportul conferențiarului cernăuțean rezidă într-o serie de observații originale privind reforma militară a lui Gaius Marius, ghidându-se după remarcile profesorului M. Bărbulescu¹⁷.

Tot din perioada stagiului roman datează, așa cum am anticipat, un amplu studiu dedicat sociologiei românești pe care Țopa îl publică într-o prestigioasă revistă italiană a timpului, *Genus*, al cărui director este Corrado Gini, o figură marcantă a sociologiei italiene din prima parte a secolului XX, altminteri familiară tânărului sociolog încă din perioada formării sale cernăuțene¹⁸.

Întors în România, devine asistent la catedra profesorului Traian Brăileanu de la Universitatea din Cernăuți. După război este implicat în cercetări în câmpul științelor educației. Se remarcă mai ales în sociologie și istorie urbană.

Studiul sociologic a cărui traducere o vom prezenta în următoarele pagini a fost publicat, așadar, în 1938, în numărul din mai al revistei „Genus”¹⁹.

SOCIOLOGIA ÎN ROMÂNIA

LEON ȚOPA

O viață socială mai autonomă și mai adecvată dezvoltării științelor în general apare în Principatele Dunărene ale Valahiei și Moldovei la începutul secolului al XIX-lea. Tot atunci ia naștere la noi și interesul pentru teoria socială.

Progresele înregistrate în acest domeniu au fost destul de rapide. Viața socială se desfășura adaptându-se formelor de viață occidental-europene, iar odată cu adoptarea formelor occidentale apărea și critica privind acest rapid progres.

Teoria va beneficia din plin de această situație particulară, dispunând de unul dintre cele mai interesante câmpuri ale observației sociale. Pe de o parte, contactul intelectualilor și specialiștilor noștri în probleme sociale cu Occidentul, iar pe de altă parte experiența pe care aceștia au acumulat-o, asistând la transformările din propria patrie, au reliefat în sociologia românească anumite probleme.

Deși în sociologia românească se resimt influențe franceze, italiene și germane, aceasta beneficiază de o anumită originalitate. Mai mult, constatarea unei vădite continuități a teoriilor sociologice românești ne îndreptățește să prevedem posibilitatea constituirii unei școli românești de sociologie.

Specifică sociologiei în România este dezvoltarea sa ca disciplină filosofică, deoarece majoritatea sociologilor noștri sunt și autori de opere filosofice. Acest fapt i-a imprimat un caracter de teorie generală despre societate, influențându-i totodată și orientarea spre problemele de natură politică și etică.

¹⁷ *Ibid.*, p. 8.

¹⁸ Vezi, de pildă, Leon Țopa [Corrado Gini...], în „Însemnări sociologice”, an I, nr. 4, 1935.

¹⁹ Leon Țopa, *La sociologia in Romania*, în „Genus”, Volume III, N. 1–2, Maggio 1938, p. 137–158.

Totuși, sociologia însoțește schimbările societății în care se naște, fiindcă teoriile sociologice au aplicabilitate în sfera politicii naționale. Aceste teorii cuprind explicația anumitor acțiuni sociale fie deja efectuate, fie pe punctul de a fi aplicate. Societatea românească înainte de marele război se afla în căutarea unei stabilități sociale, cerută de continuele transformări la care era supusă; după război năzuiește la o consolidare, una cât mai durabilă posibil. Aceste realități au avut ecou în teoriile sociologilor români.

Astăzi sociologia se predă la noi în universități și în școli secundare (licee). În universități se predă în cadrul facultății de filosofie și litere. În școlile secundare, superioare, prin predarea acestei discipline se urmărește familiarizarea elevilor cu problemele sociologice generale privite în corelație cu studiul disciplinelor filosofice (psihologia, etica), precum și cu noțiunile de drept necesare fiecărui cetățean în parte.

Vom apela la o expunere cronologică a faptelor. Astfel, se vor putea observa mai bine atât filiația teoriilor sociologice, cât și dezvoltarea din ce în ce mai semnificativă a acestei discipline.

Judecări și reflecții privind instituțiile sociale, arta guvernării etc. apar în opera cronicarilor noștri. Aceștia pot fi studiați precum precursori ai sociologiei românești²⁰. Însă teoria socială s-a născut doar atunci când schimbările sociale au necesitat o explicație teoretică a problemelor²¹.

Primul care a încercat să formuleze o teorie socială completă a fost Ioan Heliade-Rădulescu (1802–1872). Dintre numeroasele sale studii dedicate diverselor tematici sunt de interes pentru Sociologie a sa *Istorie critică universală* editată în anii 1892–1893 și în mod deosebit *Echilibru între antiteze*, un studiu social-politic publicat în anul 1859.

Vom expune pe scurt concepția lui Heliade Rădulescu. Fiecare existență se naște dintr-un principiu activ și unul pasiv; prin urmare, aceasta apare ca o cumpănire între cele două principii și poate fi reprezentată printr-o undă a cărei primă parte este ascendentă, iar cealaltă descendentă. În consecință, devenirea cosmică ar fi o îngemănare de unde parțiale, precis dispuse, astfel încât fiecare undă parțială ce urmează undei precedente să urce în formă de spirală.

Viața socială este un proces parțial al întregului proces cosmic. Fiecare popor se înalță prin fiecare generație, iar umanitatea prin fiecare popor. Când un popor decade, altul îi ia locul. Punctul culminant al undei (popoarelor sau generațiilor) este indicat de punctul de echilibru, așa încât evoluția universală trebuie să fie concepută precum trecerea de la un punct de echilibru la altul.

²⁰ Cu privire la începuturile sociologiei în România, vezi: G.D. Scrabă, *Ioan Heliade-Rădulescu – Începuturile filosofiei și sociologiei române*, București, s.a.; și Marin Ștefănescu, *Filosofia românească*, București, 1922.

²¹ Studii privind sociologia în România: Traian Brăileanu în „Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie”, V. Jahrg., 4 Heft, 1926; Vlădescu Răcoasa, *La Sociologie en Roumanie*, în „Revue Internationale de Sociologie”, I–II, 1929.

În expunerea teoriilor sociologilor defuncți, vom folosi datele și noțiunile cursului: *Teoriile sociologice*, ținut la Universitatea din Cernăuți, România, în anul 1936–1937, de prof. T. Brăileanu.

„În viața socială”, zicea H. Rădulescu, „ar trebui să se urmărească înfăptuirea progresului prin ordine, astfel încât statul optim să fie libertatea fără anarhie și ordinea fără despotism”.

Conform lui D.G. Scrabă, Heliade-Rădulescu ar fi găsit această teorie la un filosof al școlii elene Pietro Depasta (sec. XVIII sub Fanarioți). Aceasta, după cum crede Scrabă, ar fi influențată de Heraclit.

Mult mai aproape de adevăr este cealaltă opinie, conform căreia Heliade-Rădulescu ar fi influențat de doctrina lui G.B. Vico, dar, probabil, este vorba de o influență indirectă²².

Altminteri, și în alte domenii culturale, Heliade-Rădulescu a avut strânse legături cu Italia. Considerând, de fapt, limba română un dialect al limbii italiene, acesta pleda pentru italianizarea sa completă.

Principiul cosmologic anterior semnalat este foarte important în filosofia lui Vasile Conta, primul filosof sistematic român de talie internațională (1846–1882)²³. În perioada în care apare prima scriere filosofică a lui Conta (1875–1876) în România existau deja cele două universități, la Iași și București, prin urmare, existau inclusiv condițiile necesare unei activități științifice ordonate. Contactul cu Franța și Germania era foarte intens, iar majoritatea profesorilor universitari efectuaseră studiile în universitățile franceze și nemțești. Conta însuși, înainte de a fi numit profesor de drept civil la Universitatea din Iași, obținuse în 1873 titlul de doctor în cadrul Universității din Bruxelles.

Interesul său se concentrează îndeosebi asupra filosofiei. Sub influența filosofiei materialiste a lui Büchner și Moleschott scrie primul său studiu *Teoria fatalismului*, care este publicat și la Bruxelles în limba franceză (1877). În acest material Conta susține un determinism extrem în toate domeniile, inclusiv în cel social.

În opera sa principală *Teoria undulațiunii universale* (1876–1877) apărută la Paris în franceză cu o prefață de L. Büchner (1895), cu titlul *Théorie de l'ondulation universelle*, Conta reia teoria lui Heliade-Rădulescu, anume teoria undelor cosmice. Concepția lui Spencer asupra evoluției și doctrina lui Darwin îl influențează profund; cu toate acestea, sistemul lui Conta conservă un caracter propriu original, relevat și de critica franceză și germană. Conta urmărește să demonstreze validitatea principiului undulației în variate forme de existență, deci și în istorie. Totuși, nu a reușit să construiască un sistem de sociologie bazat pe această concepție. Doar la finalul *Teoriei ondulației universale*, după capitolul privind originea speciilor, acesta a adăugat un text intitulat *Chestiuni de sociologie*.

În *Eseuri de metafizică* (1879), scrise în limba franceză, apărute la Bruxelles (1880), cu titlul *Introduction à la métaphysique*, Conta ne explică evoluția istorică

²² Vezi: Edgar Papu, în volumul *Răspântii*; cap. *Vico în cultura română*, București, 1936; apoi studiul lui D. Popovici, *Ideologia literară a lui I. Heliade-Rădulescu*, București, 1936.

²³ Din multitudinea studiilor publicate în română despre Vasile Conta, specificăm următoarele, întrucât sunt mai sintetice și deci mai ușor de consultat: Traian Brăileanu, *Filosofia socială a lui Vasile Conta*. „Revista de pedagogie” a. II, 1932, Caietul I–II; C. Narly, *Viața și opera lui Vasile Conta*, „Revista de pedagogie”, a. II, 1932; Caietul I–II, Cernăuți.

a ideilor metafizice. Pașii acestei evoluții sunt: fetișismul, politeismul, monoteismul, panteismul, materialismul.

Alte scrieri editate postum sunt: *Les fondements de la métaphysique*, Paris, 1890, *Premiers principes composant le monde*, Iași 1888; *L'art de se conduire et de conduire dans la société* (publicat de D. Gusti în „Arhiva pentru știință și reformă socială”).

Conta a murit la 36 de ani, la începutul carierei sale științifice: viul său interes pentru sociologie rezultă și din faptul că, în 1880, în calitate de ministru al instrucțiunii, va elabora un proiect pentru reforma învățământului, prin care înzestra cele două universități române cu catedre de filosofie și sociologie.

În ciuda unei morți premature, Conta a lăsat un sistem schematic de filosofie socială demn de o specială atenție. Prof. Brăileanu susține că bazele sociologiei românești au fost puse de Conta²⁴. Germenii conținuți în opera acestuia se dezvoltă și fecundază și câmpul filosofiei istoriei. Făcând astfel referire la opera istoricului român A.D. Xenopol, ce a publicat în 1899 *Principiile fundamentale ale istoriei*, a sa filosofie a istoriei trebuie așezată în raport de filiație cu filosofia lui Conta.

Teoria fatalismului pregătește doar terenul pentru un sistem filosofic ca expresie a unei concepții unitare despre lume și viață. Toate fenomenele sunt supuse anumitor legi invariabile; dar care este legea fundamentală de la care derivă toate celelalte legi? Conform autorului nostru, această lege este cea a ondulației universale. La Conta precum și la Spencer și la alți filosofi sistematici, întâlnim enunțarea unui principiu cosmic universal; în consecință, toate legile naturale, ce reprezintă împreună ordinea cosmică, pot fi considerate derivate ale acelui principiu.

Originalitatea doctrinei lui Conta constă în descoperirea și formularea acestei legi supreme, a cărei strictă verificare l-a împins adesea pe autor să adapteze realitatea la modul său de gândire. Dar acest defect al său este comun tuturor filosofilor raționaliști dogmatici.

În filosofia socială a lui Conta se regăsește o importantă modificare a legii evoluției universale a lui Spencer. Plasându-se în opoziție cu Spencer, acesta neagă posibilitatea disoluției și susține că orice transformare cosmică este o îngemănare de evoluții parțiale, o îngemănare de forme evolutive: „După Spencer”, zice acesta, „întregul univers ar trece alternativ de la o lungă perioadă de evoluție la o perioadă egală de decadență și viceversa; astfel încât toate undele formate de această evoluție și involuție universală s-ar dispune rectiliniu, mai exact precum vibrațiile unei corzi muzicale”²⁵.

„... În plus, Spencer nu acordă importanță diferenței pe care eu am încercat s-o stabilesc între formele evolutive și formele non-evolutive ale materiei. Însă tocmai această diferență stă la baza teoriei ondulației universale, întrucât fără ea vom confunda, de pildă, mișcarea bruscă și neregulată a unei pietre ce cade într-un precipițiu, cu mișcarea evolutivă a forțelor vitale ale unui animal, în relație pe de o

²⁴ T. Brăileanu, *Filosofia socială a lui V. Conta*, p. 8 și următoarele.

²⁵ V. Conta, *Opere filosofice*, ed. N. Petrescu, București, p. 186.

parte cu undele inferioare, ce sunt conținute în animal, și pe de altă parte cu undele superioare ale acestuia. Fără diferența de mai sus, formele incidentale ce nu sunt altceva decât expresii funcționale ale primelor sunt confuze”²⁶.

În timp ce Spencer, așadar, concepe în procesul evolutiv toate undele dezvoltate rectiliniu, Conta distinge undele superioare de cele inferioare. Forța vitală a unui animal, considerată forță evolutivă, nu poate fi identificată cu căderea pietrei, întrucât, după Conta, în animal, dincolo de unda vitală, se mai manifestă și altele, inferioare, echivalente fenomenelor fizice. Se întâmplă, astfel, ca într-un animal unda forței vitale să se unească undelor superioare, în timp ce undele inferioare își continuă procesul.

Astfel, autorul face deosebire între formele *evolutive* și formele *non-evolutive*, distincție ce, recent, primește o deosebită importanță în cadrul teoriei lui H. Driesch, unde, din această pricină, sunt folosite denumirile de *evoluție* și *cumulație*.

Nu putem nega însă că, în elaborarea teoriei sale, Conta, dorind să-și confirme propriile ipoteze cu privire la evoluția societății umane, oferă realității umane o interpretare practic inacceptabilă astăzi.

Conform autorului nostru, mediul natural deține o importanță nu doar exagerată, ci chiar exclusivă atât în evoluția formelor individuale cât și a celor sociale. *Viața* se naște după Conta din întâlnirea și din ciocnirea forțelor care domină universul. Această coliziune creează o stare de echilibru instabil. Viața se menține prin luptă și prin intervenția continuă a unor noi forțe ce tulbură echilibrul și trebuie să fie deci încadrate în sistemul vieții. Dacă între forma vitală și mediu se stabilește un echilibru perfect, așadar dacă nicio forță nu intervine, viața sfârșește prin a stagna, întrucât orice activitate încetează. De aici Conta deduce, pe de o parte, necesitatea variației *habitus*-ului în viața popoarelor și, pe de altă parte, necesitatea regenerării vitalității organismelor prin încrucișare.

Trebuie subliniat faptul că eroarea comisă de Conta nu i se poate imputa. Acesta descoperă teoria migrației la alți autori și o consideră drept un rezultat ce-i confirmă ipoteza privind geneza și evoluția formelor de viață. Migrația spre vest a fost susținută de Hegel și Ernest de Lasaulx. Hegel consideră că civilizația pornește dinspre Orient înspre Occident, urmând mișcarea soarelui. Lasaulx susține că migrația spre Occident este o lege căreia i se supun toate viețuitoarele – oameni, animale, plante, până și molimele²⁷.

Acum, antropologia modernă a stabilit că „masele izgonite din originarul lor *habitus* încearcă înainte de toate să nu-și schimbe radical tipul de viață”. Astfel, rezultă că acestea se mișcă în același sens *al meridianelor*, din Orient înspre Occident sau invers, deoarece clima, așadar condițiile de viață, rămân aceleași”²⁸.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Lasaulx, *Nouvel essai d'une philosophie de l'histoire ancienne fondée sur la vérité des faits*, 1856.

²⁸ Vezi Brunhes et Vallaux, *La géographie de l'histoire*, 2-ème ed., Paris, 1921, p. 239–40.

Dacă teoria migrației este eronată, nu se poate concluziona că însăși definiția dată de Conta este greșită. Viața se menține prin luptă și activitate, dar motivația individului și a societății nu provine doar din mediul fizic, ci și din mediul social intracomunitar. Așadar, pacea eternă, echilibrul perfect al politicii ar semnifica stagnare și declin, tot așa cum pentru individ lipsa emulației, a concurenței, în orice domeniu, ar reprezenta o degenerare fizică și morală.

Trebuie recunoscut totodată că, atât în privința teoriei migrației cât și în privința teoriei încrucișării, Conta se bazează pe cercetările științifice ale timpului său. Însă faptul că legile sale nu mai pot fi integral acceptate este consecința unui progres natural al științei.

În ultima parte a teoriei undulației universale, ce abordează aspecte de sociologie, Conta analizează teoria lui Spencer, care, dintr-o perspectivă organicistă, ajunge la concluzia că societatea există pentru individ doar în măsura în care individul dispune de conștiință și simte plăcere și durere. Această contradicție violentă din cadrul sociologiei lui Spencer nu a putut fi evitată nici de alți sociologi, cu excepția cazului în care aceștia au rezolvat-o ori în avantajul societății, oprind individul, ori în avantajul individului, făcând abstracție de realitatea socială. În Franța, Școala lui Durkheim, ce pretinde să reprezinte sociologia franceză, susține existența unei conștiințe colective, independentă și suprapusă conștiințelor individuale. Conștiința colectivă ar exercita o constrângere irezistibilă asupra individului, reprimând astfel tendințele sale egoiste și antisociale înăscute. Conta, în schimb, expune această problemă a conștiinței colective răsturnând poziția lui Spencer și evitând, pe de altă parte, exagerările lui Auguste Comte și ale discipolilor săi.

Spencer afirmă, așadar, că societatea se distinge radical de individ prin faptul că individul dispune de o conștiință de sine, în timp ce societatea nu dispune de niciun fel de conștiință. Conta observă în schimb: „Nu cred întemeiată afirmația lui Spencer, conform căreia, în ceea ce privește intelectul și conștiința, ar fi o diferență radicală între individ și societate. Chestiunea în cauză poate fi cel mult prezentată ca ambiguă”. Și încă: „... Din cauza diferenței ce crede că a stabilit între individ și societate din perspectiva conștiinței, Spencer conchide că, dacă în cazul individului organic scopul celulelor consistă în conservarea și fericirea individului, în societatea politică, în mod contrar, conservarea și fericirea indivizilor reprezintă scopul societății. Aceasta înseamnă că, în viața politică, un individ trebuie să fie sacrificat pentru interesul statului, cum se făcea odinioară, dar statul trebuie să fie astfel organizat încât fiecare individ să-și procure fericirea maximă. Cred că atât părerea anticilor, cât și cea a modernilor, susținută și de Spencer, sunt eronate; întrucât ambele sunt exclusiviste și unilaterale. Este adevărat că societatea are drept scop și efect conservarea și progresul indivizilor, dar și asocierea și cooperarea indivizilor au drept scop și efect conservarea și progresul societății...”. „În acest fel, dacă interesul societății trebuie să fie sacrificat pentru interesul indivizilor, atunci și interesele acestora trebuie să fie sacrificate pentru acela al societății, întrucât aici este vorba despre doi termeni corelativi și nu despre o subordonare. Într-adevăr, așa s-a întâmplat

în toate timpurile, în ciuda pledoariilor filosofice și juridice pentru una sau cealaltă dintre păreri unilaterale de mai sus. Niciodată nu au lipsit, în societățile cele mai civilizate, legi penale și restrictive adresate indivizilor în favoarea conservării sociale; cum, de altfel, niciodată n-au lipsit solicitudinea și preocupările puterii cu privire la conservarea și fericirea indivizilor. Forma și modul în care se realizează aceste sacrificii reciproce se modifică, și este necesar ca acestea să se modifice de-a lungul timpului, însă principiul rămâne același”²⁹.

Vedem deci, în ceea ce privește problema antagonismului individ-societate, cum Conta asumă o poziție intermediară conciliantă în raport cu teoriile extremiste. Pornind de la aceeași premisă, Conta ar fi putut ușor aluneca spre organicismul extrem.

Vasile Conta se profilează precum o importantă personalitate filosofică și științifică a României. Plecând de la principii filosofice se îndreaptă spre realitatea biologică și socială.

Perspectiva din care acesta scrutează fenomenul social este tributară investigațiilor sale filosofice și biologice. În ciuda unei teorii pasibile de obiecțiuni, nu este mai puțin adevărat că V. Conta este un sociolog original, filosof determinist la început, evoluționist original (forme evolutive și non-evolutive), organicist, ce evită însă antinomia dintre individ și societate; el rămâne un gânditor de mare talent, împiedicat de moartea prematură să-și perfecționeze studiile.

V. Conta nu a fost doar un teoretician, ci și un reformator, un politician dotat cu simț practic, ce urmărea aprobarea unui program reformativ axat pe cunoașterea exactă a problemelor. Cea mai clară dovadă în acest sens este discursul său ținut în Adunarea Deputaților din 4 decembrie 1879³⁰, cu privire la chestiunea evreiască, ce reprezintă unul dintre cele mai importante studii dedicate acestui subiect.

Însăși teoria sa organicistă îi confirmă bătăliile politice. Conform acestei teorii, elementele străine unei națiuni, fiind celule neasimilabile, necesită eliminarea.

În 1883, la un an distanță de la decesul lui Conta, a fost numit profesor de istoria românilor la Universitatea din Iași A.D. Xenopol (1847–1920)³¹.

Xenopol este primul autor al unei istorii sistematice a românilor. El s-a preocupat, totodată, de clarificarea bazelor filosofice ale științei istorice. Problema

²⁹ V. Conta, *Teoria undulațiunii universale*, în *op. cit.*, ed. N. Petrescu, p. 336–337.

³⁰ *Discursuri parlamentare* (1878–1881), editate de B.C. Livianu, Iași, 1899.

³¹ Pentru Xenopol vezi: Henri Berr, *L'histoire traditionnelle et la synthèse historique*. Paris, Alcan, 1921, cap. III, *La recherche des causes dans la synthèse historique*. Discussion avec un théoricien de l'histoire „historisante”. Xenopol publică în revista „Revue du Mois”, din 10 februarie 1910, p. 165–185, o critică a cărții lui Berr, *La Synthèse en histoire*; Berr îi răspunde în publicația deja menționată, considerând clasificarea fenomenelor, așa cum este realizată de Xenopol, foarte exclusivă. Berr identifică similare clasificări ale științelor în Germania la Dilthey, Windelband, Rickert, la Geneva la Adrien-Naville și la Croce în Italia. Însuși Berr distinge trei tipuri de cauzalitate: 1. determinism, 2. cauzalitate necesară sau legală; 3. cauzalitate profundă explicativă, ce va ajunge la cauza cauzelor; aceasta, reconstituind desfășurarea sau evoluția, este de natură internă, psihică. Berr substituie aici termenului *finalism* termenul *logică*.

existenței legilor istorice l-a stimulat în elaborarea unei opere care l-a așezat printre cei mai importanți reprezentanți ai filosofiei istoriei din epoca modernă. Opera sa se intitulează *Principiile fundamentale ale istoriei* (Iași, 1900) și a fost tradusă în franceză (Paris, 1899, ed. II, 1908 cu titlul *La théorie de l'histoire*). Această teorie a sa a fost expusă în mod fragmentar atât în reviste românești, cât și în reviste franceze, italiene și germane.

Conform lui Xenopol există două tipuri de științe: cele care se ocupă de fenomenele de coexistență și cele care se ocupă de fenomenele de succesiune. Primele sunt științe (teoretice) care formează *legi*, celelalte (istoriografice) pot doar să constate *serii* care se succed, înlănțuindu-se una după alta. Nu am greși dacă am confrunta *seriile* lui Xenopol cu *undele* lui V. Conta. Îngemănarea formelor de existență și ierarhia acestora, ce ne oferă în același timp imaginea progresului, ne face să întrevădem aceeași concepție cosmologică; doar că Xenopol accentuează latura spirituală a fenomenelor.

El se ocupă de raportul dintre istorie și sociologie³². Astfel, afirmă că: „Sociologia expune legile de repetiție ale faptelor sociale, în timp ce istoria expune dezvoltarea seriei acestora” (p. 408). În sociologie domină legile, în istorie seriile. Toți gânditorii ce au susținut repetarea fenomenelor istorice au comis o eroare, conform lui Xenopol. În sociologia dinamică legile nu au valoare, acumulează valoare doar în sociologia statică. Astfel, conform autorului nostru, sociologia dinamică este similară istoriei. Din acest motiv, în sociologia dinamică nu sunt posibile previziuni exacte.

Raportul dintre filosofia istoriei și sociologie nu este clarificat la Xenopol, această problemă rămânând în general nerezolvată. Tentativa lui Paul Barth de a considera identice cele două discipline nu este în măsură a oferi o soluție definitivă acestei probleme.

Paul Barth respinge distincția făcută de Xenopol între legi și uniformitate sau regularitate socială³³. Vom vedea ulterior dacă încercarea lui H. Berr de alăturare a sociologiei și sintezei de tip istoriografic³⁴ va da un rezultat mai bun și dacă acest demers al său va avea răsunet³⁵.

În scrierile lui Nicolae Iorga, istoric de faimă mondială, unul dintre cei mai complecși și fecunzi gânditori, întâlnim considerații privind filosofia istoriei, conform cărora ideea reprezintă principiul dinamic și creator al istoriei. Iorga încheie prefața unei opere de sinteză de-a sa despre istoria universală³⁶ afirmând că fapte și evenimente istoriografice s-au reprodus sub nume și în circumstanțe diferite. Dacă din exterior

³² Vezi A.D. Xenopol, *Sociologia și istoria*, în „Rivista italiana di Sociologia”, Fascicolul din iulie–august 1904, p. 405 și următoarele.

³³ Vezi Paul Barth, *Philosophie der Geschichte als Soziologie*, ed. 4, p. 91 și următoarea.

³⁴ Vezi Colecția *L'évolution de l'humanité* (Bibliothèque de synthèse historique).

³⁵ Pentru Xenopol vezi: N. Bagdasar, *Filosofia contemporană a istoriei*, București 1930, p. 110–165; Octav Botez, *Alexandru Xenopol, Teoretician și filosof al istoriei* (studiu critic), București 1928; Vasile Gherasim, *Filosofia istoriei lui A.D. Xenopol*, în „Codrul Cosminului”, IV, I, 1927, Cernăuți.

³⁶ N. Iorga, *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*, I–IV, Paris, J. Gamber, 1926–1928.

contingențele se modifică și își diversifică fizionomia, faptul, în schimb, rămâne mereu același. Istoria diferă de sociologie prin faptul că se ocupă de ceea ce este particular în viața socială, de ceea ce este conex spațiului și timpului, în timp ce sociologia se ocupă de ceea ce este general în viața socială. Sociologul manifestă interes față de generalitățile istoriografice, ceea ce, în schimb, pentru istoric este de un interes minor. Astfel, primul cercetează, de pildă, fenomenul revoluționar în general, în timp ce al doilea se ocupă de o revoluție determinată³⁷.

Începând cu anii 1900–1904, interesul față de sociologie este în creștere în cercurile universitare și în cele juridice. Cităm următoarele nume:

Spiru Haret, unul dintre cei mai cunoscuți sociologi, plasat de P. Sorokin și F. Squillace la loc de cinste printre sociologii mecaniciști, publică *Mecanica socială*³⁸.

C.A. Popescu (Spulber) profesor la Facultatea de Drept din Cernăuți, scrie *Sociologia dinamică*.

D. Drăghicescu trimite la tipar o serie de studii și articole: *Le problème du déterminisme social. Déterminisme biologique et déterminisme social*, Paris, 1903; *Le leggi psicologiche e sociali, rispetto alle leggi naturali*³⁹; *Du rôle de l'individu dans le déterminisme social*, Paris, 1904; *Din psihologia poporului român*, București, 1906; *La réalité de l'Esprit. Essai de sociologie subjective*, Paris, Alcan, 1927; *La logique des valeurs et la valeur de la logique*⁴⁰.

A. Fundățeanu publică *Sociologia*, I – *Considerațiuni generale*, București, 1912.

Tiberiu R. Constant coordonează „Bibliothèque sociologique”, din care au apărut doar două numere; editează: *Le public et la presse*, 1913; *La science de l'histoire chez A.D. Xenopol*, 1913; *La sociologie et le socialisme*, 1909.

Lui G.D. Scrabă îi apare: *Sociologie*, București, 1914, ed. II, 1921; *Une enquête sur l'état social du paysan roumain*, București, 1907; *Vasile Conta*, 1921; *La Dialectique historique*; București, 1923; Ioan Heliade-Rădulescu (op. cit.).

Profesorul E.M. Panaitescu, director al Academiei României din Roma, în *Latinità e Cristianesimo nell'Evoluzione storica del Popolo Romano*⁴¹ avansează teza latinității și creștinismului drept factori de dezvoltare în istoria românilor; într-o altă publicație⁴² se ocupă de reforma culturii și învățământului în România.

În această perioadă apar încă alte două reviste „Revista de drept și sociologie” și „Revista de studii sociale”.

În anul 1910 Prof. D. Gusti și-a început activitatea la Universitatea din Iași la catedra de etică și filosofie veche, la care se adaugă, pe perioada numirii sale,

³⁷ Vezi: N. Iorga, *Două concepții istorice*, București, 1911; *Generalități cu privire la studiile istorice*, București, 1933.

³⁸ Vezi: Spiru Haret, *Mécanique sociale*, 1910.

³⁹ „Rivista Italiana di Sociologia”, anul 1904, fasciculul mar.–iun.

⁴⁰ „Revue philosophique”, an 56, nr. 9 și 10, sep.–oct. 1931.

⁴¹ Vezi: *Pubblicazioni dell'Istituto per l'Europa Orientale*, a doua serie (Politica, Istoria, Economia), Roma, 1923.

⁴² *Cultură și învățământ*, Cluj, 1928.

și sociologia. Sub coordonarea sa au apărut (1915) două volume de *Studii sociologice și etice*, în cadrul lucrărilor Seminarului de sociologie și etică al Facultății de Litere și Filosofie din Iași. Primele studii ale Prof. Gusti le găsim în *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie*, între care amintim: *Die soziologischen Bestrebungen in der neuen Ethik* (1908); în „*Zeitschrift für Politik*”: *Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik in ihren einheitlichen Zusammenhang. Prolegomena zu einem System* (1909–1910). În 1915 D. Gusti publică *Sociologia războiului*.

Mai târziu (1919) Gusti a fost chemat la Universitatea din București, unde a desfășurat o prodigioasă activitate, contribuind la progresul sociologiei; a fondat „Arhiva pentru știință și reformă socială”, periodic ajuns astăzi la al treisprezecelea an de viață, aparținând Institutului Social Român, însuși acesta din urmă opera sa. Institutul Social Român a adunat în volume lucrările conferințelor destinate anumitor tematici. Așa au apărut tomuri privind Noua Constituție Română, Doctrina Partidelor Politice, Politica Externă Română și Politica Culturală. În „Arhiva...” Gusti a publicat anumite studii teoretice ulterior editate și în volumul *Sociologia militans* (București, 1936). În afară de „Arhiva...” Gusti a coordonat și colecția Biblioteca socială a Editurii Cultura națională, în cadrul căreia au fost publicate o serie de traduceri. În ultima perioadă, Gusti coordonează revista „Sociologie românească”, al cărei debut editorial s-a înregistrat în 1936.

O rezumare a sociologiei, eticii și politicii Prof. Gusti a fost realizată de Traian Herseni⁴³. D. Gusti, conform expunerii lui Herseni, nu este autorul unor sisteme distincte de sociologie, etică, respectiv politică, ci autorul unui sistem unitar, în care cele trei științe garantează, dintr-o perspectivă necesară, completa lămurire a obiectului lor comun:

„1. Sociologia este știința realității sociale, știința faptelor, pe care aceasta trebuie să le constate și să le explice. Dată fiind importanța pe care o atribuie realității, sociologia s-a constituit ca știință bazată pe observație, în primul rând ca știință axată pe observația directă a unităților sociale concrete, deci a vieții sociale prezente. Sociologia apare astfel precum un sistem de cunoaștere directă a realității sociale prezente.

2. Realitatea socială (este vorba despre realitatea umană) se distinge de mediul înconjurător prin voință. Aceasta este un sistem de acțiuni umane și, în consecință, un sistem bazat pe voință, ce urmărește determinate scopuri și utilizează mijloace determinate în vederea atingerii scopurilor.

Din această pricină esența societății este voința socială, cea care oferă temeuri activității sociale și trasează limite între aceasta și alte realități.

3. Ca existență fenomenologică, adică existență concretă, în cadrul căreia esența se produce și se dezvoltă, societatea se compune din unități, relații și procese sociale.

⁴³ Vezi „Arhiva” XIII, 1936: *Mélanges*, D. Gusti, I, p. 225 și următoarele, T. Herseni, *D. Gusti: un système de sociologie, éthique et politique*.

a. Unitățile sociale sunt forme coexistente, de la simple asociații voluntare și temporare până la forme consolidate, devenite așadar tradiționale: grupurile, instituțiile și comunitățile. Exemple: familia, satul, orașul, națiunea, statul etc.

b. Relațiile sociale sunt legăturile existente în cadrul fiecărei unități: relații de coordonare, dirijare sau subordonare, ce constituie structura socială. De exemplu, ierarhia, conflictele, cooperarea, dominarea etc.

c. Procesele sociale sunt transformările structurale suportate de unitățile sociale, și anume, modificările cauzate de timp în viața socială. De exemplu, individualizarea, socializarea, centralizarea, diferențierea etc.

4. Unitățile sociale, fiind înzestrate cu voință, se dezvoltă printr-o activitate sau manifestare continuă. Activitatea socială nu este omogenă; în realitate, avem de-a face cu numeroase manifestări. Totuși, manifestările pot fi reduse tipologic la următoarele patru valori obiective: unele constituente ale vieții sociale, elemente ale conținutului sau substanței sale, așadar categorii constitutive: manifestarea economică și spirituală; iar altele regulatoare ale vieții sociale, de natură formală, așadar categorii regulative, manifestările politice și juridice.

5. Manifestările sociale nu apar totuși ca realități independente de mediu, de *cadre*, ci precum acțiuni sau reacții în raport cu acestea. Din acest raționament geneza manifestărilor sociale trebuie căutată la nivelul *cadrelor*, întrucât *cadrele* sunt pentru voința socială numai o condiție a îndeplinirii sale, deținând, în orice caz, statutul de potențialitate, virtualitate, transformată de voință, prin intermediul manifestărilor, în fapte actuale. De exemplu, pădurea este o condiție a industriei forestiere; aceasta nu o determină peste tot unde există, dar devine o condiție imediat ce apare industria. Existența pădurilor indică în sine posibilitatea unei industrii forestiere: activitatea socială se poate servi de aceasta în limitele posibile, neputându-le depăși.

Cadrele pot fi reduse la rândul lor, în baza naturii omogene de care dispun, în patru categorii, două cadre naturale: *cosmologic* și *biologic*; și două cadre sociale: *psihic* și *istoric*.

6. Manifestările și *cadrele* nu sunt produse accidentale. Ambele corespund unor exigențe generale și diverse ale existenței umane. Din acest motiv, se regăsesc în mod necesar în fiecare societate concretă și nu pot fi reduse unele la celelalte, nici ca existență, nici ca importanță (întâietate). Ele au o existență paralelă. Acest raport poate fi enunțat sub forma unei veritabile legi: legea paralelismului sociologic.

7. Realitatea socială, voința ce explică o activitate continuă, nu este statică, pietrificată, încheiată, ci o realitate dinamică; este mișcare, devenire. De aceea, studiul complet al realității sociale trebuie să cuprindă, dincolo de ceea ce s-a realizat, și tendințele de evoluție spre viitoarea realitate socială. Astfel, dincolo de sociologie, știința realității sociale prezente, apar științele sociale, ce au drept obiect viitorul social, politica și etica.

8. Etica este știința obiectivelor sociale subordonate, în totalitate, idealului social sau moral. Realitatea socială, a cărei esență este voința, este o realitate teleologică. Completa sa înțelegere presupune studiul scopurilor și a idealului spre care tinde.

9. Politica este știința mijloacelor necesare realizării valorilor și normelor sociale. Voința nu se limitează la a fixa un ideal, ci tinde și spre realizarea sa. Dacă aceasta urmărește să atingă anumite scopuri, trebuie să utilizeze și anumite mijloace. Studiul acestor mijloace ține de competența politicii.

Norma supremă a politicii este justiția, armonia unităților și manifestărilor sociale, grație căreia se stabilește ordinea în viața socială și se dă societății posibilitatea de a realiza norma morală.

10. Sociologia este știința realității sociale prezente, așa cum etica este știința realității sociale viitoare așa cum aceasta ar trebui să fie; iar politica este știința mijloacelor prin care realitatea socială prezentă se forțează să realizeze realitatea socială viitoare. Între cele trei științe nu există decât o deosebire metodologică; doar împreună acestea explică realitatea socială integrală și deci formează un sistem unitar de cunoaștere a realității”.

Sub egida Seminarului de sociologie condus de Prof. Gusti, s-au întreprins atât la Iași cât și la București cercetări monografice privind o serie de sate românești. A rezultat un material foarte bogat din care s-a publicat deja o parte; acest material a stat la baza realizării unor prelegeri și filmări.

În urma plecării Prof. Gusti de la Iași, catedra de sociologie a fost ocupată de Prof. P. Andrei. Acesta a publicat: 1. *Die Soziologische Auffassung der Erkenntnis*, Berlin, 1923, 2. *Sociologia Revoluției*, 1925, 3. *Probleme de sociologie*, o antologie de studii și articole apărute în diverse reviste până în 1927; 4. *Sociologia generală*, Craiova, 1936, un dens studiu informativ. Poziția sociologică a lui P. Andrei tinde spre concilierea celor mai cunoscute sisteme sociologice.

M. Ralea, profesor de psihologie și estetică la Iași, a publicat: 1. *Révolution et socialisme. Essai de bibliographie*, Paris, Les presses universitaires de France, 1923; 2. *L'idée de révolution dans les doctrines socialistes; Etude sur l'évolution de la tactique révolutionnaire*, Paris, 1923; *Introducere în sociologie*, București, 1926; 4. *Contribuții la știința societății*, București, 1927 (o culegere de studii și articole din anumite reviste).

Șt. Zeletin (1882–1934), adept al concepției materialiste asupra istoriei. Studiul său principal este: *Burghezia română, Originea și rolul ei istoric*, 1925. Acest studiu este exemplul tipic al aplicării unei metode istoriografice aride la analiza realității sociale.

Zeletin și Drăghicescu au editat pentru o anumită perioadă revista „Dreptatea socială”, în cadrul căreia au încercat să găsească o justificare sociologică supremației politice a burgheziei și capitaliștilor din Romania.

La Cluj a apărut sub coordonarea Profesorului Virgil Bărbat (decedat în 1931) „Revista de sociologie”. V. Bărbat a editat: *Nietzsche, tendances et problèmes*, Zürich, 1911; *Imperialismul american, Doctrina lui Monroe*, București, 1920.

Profesorul de sociologie al Universității din Cernăuți, Traian Brăileanu, a elaborat un sistem de sociologie a cărui temelie este de natură filosofică și a stabilit relațiile acestei științe cu celelalte științe sociale, precum politica, economia și

etica. A consacrat politicii și eticii două opere separate, distingând de fenomenul social fenomenul politic respectiv fenomenul etic. După T. Brăileanu, sociologia, politica și etica sunt trei științe al căror obiect de studiu este distinct.

Contribuția sociologului român consistă în concepția sa sociologică, am zice *integrală*, ce deschide calea unor robuste cercetări sociologice. În linii generale, sistemul său sociologic, expus atât în *Introducere în sociologie* cât și în *Sociologie generală*, definește, printr-o analiză unitară, faptele sociale ca fenomene caracteristice, primitive. Societatea ne apare nu drept îngemănarea unor diverse fenomene (psihologice, biologice, etc.), ci ca o nouă realitate sintetică, asupra căreia acționează forțe exterioare, în timp ce ea se adaptează la mediu grație unei forțe interne specifice. Drept încununare a operei sale, T. Brăileanu redactează în prezent un tratat de filosofie socială (*Teoria comunității omenești*).

Primul său studiu este de domeniul filosofiei și se axează pe teoria cunoașterii⁴⁴. După analiza cunoașterii umane, Brăileanu se dedică cercetărilor sociologice. Vom încerca să oferim prin câteva pasaje informații succinte privind opera sa sociologică.

Realitatea nu poate fi studiată sub o formă duală spiritual-materială. Acest dualism nu reprezintă un punct de pornire oportun într-un demers științific. Realitatea ne apare mai degrabă sub forma unor sisteme. Prin urmare sistemul solar, biologic, geologic, individual (psihologic) și sistemul social se îngemănează. Societatea este un sistem, adică un tot, ale cărui părți depind una de alta, dar și de ansamblu, fără ca suma lor să fie egală cu întregul. Aceasta este o realitate unică ce nu poate fi explicată nici pe cale mecanicistă, nici pe cale psihologică.

Sociologia se ocupă de formele societății, nu de indivizii ce o compun⁴⁵. Prin urmare, această știință trebuie să dispună de o metodă adaptată realității. Întrucât societatea este o realitate unitară, indivizibilă și dinamic-istorică, nu sunt suficiente metodele statisticii, monografia, etc.; va fi necesară îndeosebi metoda comparativ-istorică.

Sociologia generală se ocupă de studiul formelor statice și dinamice ale societății, plasându-se deasupra științelor sociale particulare precum economia, politica etc.

Din contactul sistemului social cu alte sisteme (biologic, geografic, psihologic) apar forme sociale precum familia, națiunea, rasa, tipurile de viață (agricultori, păstori, comercianți etc.). Contactul belicos dintre grupurile sociale a dus la apariția statului. *Forma socială* apare, așadar, sub influența anumitor forțe specifice, ce acționează asupra sistemului social.

⁴⁴ Vezi *Despre condițiunile conștiinței și cunoștinței*, Cernăuți, 1912. Autorul este primul traducător integral în română al *Criticii rațiunii pure* a lui E. Kant. El a tradus și *Fundamentele metafizicii obiceiturilor*, precum și *Critica rațiunii practice*.

⁴⁵ Anumiți autori (P. Andrei, Vlădescu-Răcoasa, M. Ralea) au considerat că această teorie sociologică neagă existența individului și a funcției sale sociale. Nimic mai eronat. Acest argument va fi explicat ulterior.

Una dintre aceste forțe este individul (sistemul psihologic). Prin acțiunea sa asupra sistemului social se naște comunitatea juridico-morală. Individul este în același timp element activ și pasiv al realității sociale de vreme ce în afara comunității morale societatea umană nu poate exista. Educația explică diferența dintre societatea umană și cea animală. Educația este funcția energetică fundamentală ce modelează și adaptează la realitate formele sociale. Prin educație se nasc și se impun valorile culturale. Rămâne însă de stabilit dacă toate formele sociale evoluează, dacă se schimbă sau nu în esența lor, ca urmare a perpetuei adaptări istorice. Traian Brăileanu răspunde avansând ipoteza că anumite forme sociale evoluează, iar altele nu. Dar astfel nu ar fi posibil de demonstrat dacă de-a lungul istoriei forme sociale precum familia, națiunea, s-au transformat sau se vor transforma până într-atât încât să-și piardă caracteristicile originare.

În prima parte a operei sale *Politica*, el analizează probleme teoretice, precum noțiunea de lege în cadrul științei politice, geneza și structura statului, forma de guvernare și raporturile dintre stat și sistemul biologic, economic, geografic, statul și individul; în timp ce a doua parte a acesteia o dedică artei guvernării.

Foarte importante sunt capitolele destinate fenomenelor intracomunitare: guvernanți și guvernați; circulația elitelor. Aici autorul se raportează critic la operele lui Machiavelli, G. Mosca, V. Pareto și Max Weber. În privința teoriei elitelor a lui V. Pareto, Brăileanu susține că aceasta ar necesita o clarificare mai amplă: „Credem a fi descoperit punctul slab al teoriei politice (sociale) a lui Pareto: premisa similitudinii dintre sistemul politic (social) și sistemul economic, ce stă la baza unei formulări prea generice și imprecise a principiului dinamic exprimat prin termenul de circulație a elitelor”⁴⁶.

„... Dar cauzele acestei circulații, precum și modul în care aceasta se desfășoară, rezultă din raportul dintre sisteme (biologic, economic, politic, etc.). În cazul sistemului politic, circulația elitelor va deriva din raportul dintre state, în timp ce modalitatea de dezvoltare a acestei circulații, forma de guvernământ deci, va fi dată de raporturile dintre sistemul politic și celelalte forme sociale determinate de mediu. Doar în cazul construcției unui tip rațional (ideal), adică în cazul identificării complete a statului cu familia, comunitatea religioasă, economică, națională, etc., am putea aplica legea formulată de Pareto și explica circulația elitelor prin caracterul indivizilor, prin varietatea psiho-fizică a lui *homo politicus*”⁴⁷.

De altfel, autorul demonstrează că doar prin această identificare ipotetică a tuturor sistemelor sociale posibile (politic, economic etc.), făcută de Pareto, se poate obține structura formei generale a societății, care este fondată pe diferențierea între elite și mase.

În ceea ce privește etica, Brăileanu se opune în mod evident școlii franceze ghidate de Lévy-Bruhl, autorul ce consideră similare etica și știința obiceiurilor.

⁴⁶ Vezi *Politica*, Cernăuți, 1928, p. 73.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 72.

În mod contrar, Brăileanu demonstrează că *știința obiceiturilor*, disciplină inductivă, este întrutotul diferită de etică, disciplină filosofică deductivă.

Recent, T. Brăileanu a publicat studiul *Statul și comunitatea morală*⁴⁸, în care caută să dea o nouă soluție problemei politico-etice. Statul trebuie să tindă spre a deveni o comunitate morală, o familie, nu o societate cu idealuri fără temei. Astfel, între năzuința de libertate absolută a individului și forțele mecanice ale naturii sau interesele particulare ale indivizilor, ce trebuie combătute, se interpune societatea, așadar, statul. Această situație va putea reprezenta un mediu propice libertății individuale doar atunci când se va reuși, prin intermediul educației, să se facă în așa fel încât toți să trăiască „*pe aceeași orbită spirituală*”. Dificultatea de a rezolva practic această problemă reprezintă punctul crucial al oricărui program politic de astăzi.

T. Brăileanu merită să fie cunoscut în Occident. Principalele opere ale sale sunt:

I. Cărți: **1.** *Despre condițiunile conștiinței și cunoștinței*, Cernăuți, 1912. **2.** *Die Grundlegung zu einer Wissenschaft der Ethik*, Wien und Leipzig, 1919. **3.** *Introducere în Sociologie*, Cernăuți, 1923. **4.** *Sociologia generală*, Cernăuți, 1926. **5.** *Politica*, Cernăuți, 1928. II. Studii, articole: **1.** *Ethik und Soziologie. Ein Beitrag zur Lösung des Problems: Individuum und Gesellschaft*, Cernăuți, 1926. **2.** *Die Soziologie in Rumänien (Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie, 1926)*. **3.** *Soziologie und Politik* („Archiv für systematische Philosophie und Soziologie” Bd. XXXI, Heft 3 u. 4). **4.** *L'Etat et la Communauté morale. Essai philosophique* („Revue Internationale de Sociologie”, 1931). **5.** *Essai sociologique sur la liberté humaine* (Ibid., 1937). **6.** *Originile metafizicii. Încercare asupra temeiurilor metafizice ale sociologiei* („Revista de pedagogie”, Cernăuți, 1932). **7.** *Sociologia lui T. G. Masaryk* („Revista de pedagogie”, 1933). **8.** *Fundamentarea biologică a sociologiei* („Rev. de ped.”, 1934). **9.** *Sociologia în învățământul superior și secundar* („Rev. de ped.”, 1934). **10.** *Noi teorii politice* („Rev. de ped.”, 1935). III. Studii și articole în revista „Însemnări Sociologice”, Cernăuți, ce au fost adunate în volumul *Sociologia și arta guvernării*, în cursul anului 1937.

C. Sudețeanu, succesorul lui V. Bărbat la Universitatea din Cluj, a publicat: *Opinia publică*, Cluj, 1935; *Durkheim și Doctrina școlii sociologice franceze*, Cluj, 1935.

La Timișoara apare, începând cu 1932 „Revista Institutului Social Banat Crișana”, sub conducerea lui Cornel Grofșoreanu. Acesta a publicat *Curentele social-politice contemporane (Critica materialismului istoric)*, Timișoara, 1934.

Printre sociologii tineri îl amintim pe Traian Herseni, care a scris: *Teoria monografiei sociologice*, București, s.a.; *Realitatea socială. Încercare de ontologie regională*, precum și numeroase studii și articole, publicate în „Arhiva...” și în „Sociologie românească”.

⁴⁸ Editura Însemnări sociologice, Cernăuți, 1937.

George Em. Marica: *Emile Durkheim, Soziologie und Soziologismus*, Jena, G. Fischer, 1932, *Problema culturii moderne în sociologia germană*, București, 1935.

O instructivă introducere în sociologie este studiul lui Al. I. Alexandrescu *Originile civilizației*, ediția a III-a, București, 1931.

Facem în sfârșit referire la textul nostru, *Universitatea țărănească*, Cernăuți, 1935 (*Eseu privind teoria și practica educării populare*).

De la Heliade Rădulescu la Vasile Conta, de la A.D. Xenopol la Traian Brăileanu există o continuitate de gândire. Heliade-Rădulescu consideră trecerea de la un echilibru la altul drept un fenomen social fundamental; Vasile Conta dezvoltă teoria undelor ascendente și descendente; Xenopol distinge fenomenele de serie (istorice) de cele de repetiție (fizice); în timp ce T. Brăileanu, ce pleacă de la Vasile Conta, formulează ipoteza formelor sociale evolutive și non-evolutive.

Epoca în care trăiește Heliade-Rădulescu este una efervescentă, a evenimentelor de anvergură, motiv pentru care însăși teoria sa, prin care încearcă să stabilească o ordine în evoluția socială, are relevanță practică. În ciuda necesității promovărilor profunde, societatea românească a acelui timp trebuia prezervată de ciocniri foarte violente. În aceste circumstanțe Heliade-Rădulescu formulează teoria echilibrului dintre antiteze.

Însăși apariția unei figuri eminente precum cea a lui Conta, părintele gândirii filosofice românești, poate fi explicată prin prisma epocii în care acesta a existat. V. Conta trăiește în vremea consolidării statului român, în perioada în care România obține independența și adoptă forma de stat monarhic. Determinismul precaut al teoriei sale se poate explica prin tendința epocii de a conferi maximă stabilitate lucrurilor și a demonstra că doar respectul pentru legea stabilă poate conduce societatea către o existență sigură. Dar, cu tot materialismul său, Conta este un fervent naționalist, grație teoriei sale organiciste; o minte ce nutrește respect pentru noțiunea de individ uman.

După Conta, găsim și la istoricul A.D. Xenopol idei privind raportul dintre sociologie și istorie. Acesta ne-a oferit și o interesantă clasificare a științelor.

În jurul anului 1900 apar o serie de cercetări sociologice, corelate fie unor probleme juridice, fie unor probleme de psihologie colectivă, națională. Un reprezentant redutabil al sociologiei mecaniciste este Spiru Haret, distins pionier al învățământului și culturii populare în România.

În perioada actuală se afirmă îndeosebi studiile semnate de Prof. T. Brăileanu de la Universitatea din Cernăuți, precum și acelea ale Școlii de la București, coordonată de Prof. D. Gusti. Școala de sociologie monografică de la București a efectuat interesante și numeroase cercetări asupra satului românesc, ce reprezintă nucleul societății române; a contribuit grație publicațiilor, institutelor și conferințelor, într-o foarte mare măsură, la trezirea interesului pentru problemele sociologice. Îl menționăm printre reprezentanții acestei școli și pe Traian Herseni.

Studiile lui T. Brăileanu trebuie privite în strânsă legătură cu tendințele noii României ce aspiră la consolidarea statului național. Sociologia sa idealist-critică oferă baze robuste ideologiei naționaliste de dreapta.

Astfel, între sociologia românească și cele mai importante tendințe sociale se observă, precum și în alte țări, o interdependență reciprocă, fapt ce ne conferă certitudinea că în România sociologia se dezvoltă ca o știință vitală și necesară.

Nu putem desigur prevedea dezvoltarea sociologiei în România. O firească înflorire a cercetării va găsi teren fertil în viitorul statut social al țării. Actuala situație a României anunță importante transformări de ordin social național. Motorul acțiunii de renaștere națională este mișcarea de dreapta. Această mișcare are toate garanțiile de reușită, de ordin istoric, național și etic. Problemele de ordin social încep să fie examinate diferit, iar direcțiile sunt determinate în baza unui nou punct de vedere.

Știința nu poate avea un caracter naționalist, în baza propriei funcțiuni ea trebuie să fie doar obiectivă. Sociologia românească va trebui să devină, în viitor, o știință legată de teritoriu, iar finalitatea cercetărilor sale va trebui să tindă spre identificarea cu interesele vitale ale națiunii.

A COMMENTARY ON THE LIMITS OF EUROPEANIZATION*

ION MATEI COSTINESCU**

ABSTRACT

The studies assembled in *Universitatis Sapientiae – Social Analysis*, 4: (1–2)/2014 comprise a multiplicity of themes and assorted research perspectives on the process commonly known as “Europeanization”. Despite their diversity, their analytical common denominator is that they highlight the conceptual and heuristic limits of the dominant convergence paradigm. Officially endorsed by EU institutions, this social-scientific paradigm focuses on overcoming differences in levels of regional development. It is also characterized by a uniform approach regarding disparities in development levels and towards the progress of convergence. More specifically, it focuses primarily on quantitative indicators. By contrast, this volume engages with a host of hitherto neglected issues such as the local differences and specificities that developed within the convergence process. These include, but are not limited to: the emergence of a distinct type of “post-peasant” society in the Romanian rural milieu, the practice of ethnography in the archives of the Romanian secret police, as well drug policy in Hungary from the 1970s through the 1990s. My objective here is to provide a critical précis and commentary to some of the studies collected in this volume.

Keywords: Europeanization, convergence, post-peasant society, Romanian secret police, drug policy.

The studies assembled in this special issue of *Acta Universitatis Sapientiae – Social Analysis*, edited by Juliana Bodó, propose alternative heuristic frameworks for understanding what is commonly known as the process of “Europeanization”. The dominant paradigm, officially endorsed by EU institutions, focuses on the issue of “convergence”, namely the political, legal, administrative, economic, and

* This commentary refers to the studies edited by Juliana Bodó et al., and published in *Acta Universitatis Sapientiae – Social Analysis*, 4: (1–2)/2014).

** Doctoral Candidate, the Faculty of Sociology and Social Work, University of Bucharest; e-mail: costines@gmail.com.

statistical indicators that point to the reduction of regional disparities pertaining to the level of development¹. However, Bodó rightly observes that the social and cultural processes that occur in the post-socialist region are not always translatable and need to be understood in their own terms. After all, it is merely plain good sense to argue, as the editor does in the Foreword, that the encounter between the global and the local leads not only to “uniformity and homogenization”, but also to the occurrence of new forms of cultural differentiation. These equally pertain to the “identity structures” of groups and localities, as well as to “models of life conduct” and behavioral patterns (p. 5).

Accordingly, this multiplicity of themes requires assorted research perspectives and methodologies. Most approaches employed in this small, yet intellectually rich volume, are drawn from the field of cultural anthropology. These are leavened with sociological methods and insights drawn from the historical record, particularly as they pertain to continuities and/or discontinuities between the “real socialist” and post-socialist period. What follows, therefore, is a critical précis and commentary to some of the studies contained in the volume. Given the broad thematic range of the volume, these studies were selected according to this reviewer’s academic interest and competence in addressing the subject matter.

Therefore we begin with Vintilă Mihăilescu’s study, entitled “Săteni. A Diffuse Household in a Post-Peasant Society”. Therein the author attempts to encapsulate the post-socialist evolution of the Romanian rural social milieu into what might be termed a “post-peasant” society. Methodologically speaking, this transformation is traced through the evolving self-perception and self-representation of the author’s informants, who aspire to overcome the historical status of “peasant”. These identity changes are underpinned by transformations in the domestic economy and social relations of the “diffuse household”, which Mihăilescu characterizes as an “ambivalent” yet nonetheless typical “locative and occupational social category” that emerged during the period of communist rule. What characterizes a “diffuse household”, the author clarifies, is that its members work both in and out of the household, combining both social capital and economic resources as strategies for upward socio-economic mobility or during life setbacks. Such households also entail a social division of labor amongst its members (p. 31, 37–38).

¹ Typical examples of convergence-orientated social-scientific literature include Aurel Iancu, *Transition, Integration and Convergence. The Case of Romania* (București: Institutul Național de Cercetări Economice “Costin C. Kirițescu”, 2010), available at <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2528526>; Geoffrey Pridham, “Political Elites, Domestic Politics and Democratic Convergence with the European Union: The Case of Romania during Accession”, *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 23: (4)/2007, p. 525–457, available at <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523270701674616>; Monica Raileanu Szeles and Nicolae Marinescu, “Real convergence in the CEECs, euro area accession and the role of Romania”, *The European Journal of Comparative Economics*, 7:(1)/2010, p. 181–202, available at <http://search.proquest.com/openview/debe8098c0e1c82758f8ac8ae2dd36ec/1?pq-origsite=gscholar>.

It is further worth noting that the argument is structured around a longitudinal study capturing the typological changes of one household (the Apetrei household). The Apetrei household's socio-economic function(s) and internal mode of organization are regarded as "typical" for diffuse households (see p. 38–40). In turn, the very emergence of new socio-economic and locative categories is embedded within and captured throughout the article by the village of Săteni. The village of Săteni is an heuristic construct akin to a Weberian ideal-type, one which dramatizes "the pattern of relations in recent rural Romania" (p. 31–32).

The Apetrei household contained at least three families, and Mihăilescu provides a fairly dense description of the life trajectories of some of its principal members. This description edifies the social history of the household by evidencing how the social relations within the household, as well the members' social status in the community has changed in response to market dynamics and opportunities for migration. Mihăilescu is particularly sensitive to the ways in which generational and economic divisions structure kinship within the "domestic unit (p. 34, 38). The concept of the "good householder" as a marker of both ethos and achievement is a nexus for economic allocation and legitimizes the flexibility of entrepreneurial/survival strategies within a family, as well within a broader social sphere.

One important aspect of the study is that it traces the emergence of new types of social capital. It is through their economic role and changing status within these evolving social networks that the members of the Apetrei household construct their new, "post-peasant" identities. One female informant, for example, left school after completing only 10 grades and migrated to Austria. Though her relationship with her Austrian employer-cum-prospective husband did not work out, one gathers that she came back to Săteni with a respectable sum of money. Having regrettably spent the money too quickly, she then moved to Bucharest to work in a bar. The salary was miserable so she had rough time of it until another salutary opportunity emerged through someone from a neighboring village. This person introduced the informant to yet another older, rich Austrian with whom she lived for a period of time (p. 36). After finally settling in Săteni, our female protagonist married an entrepreneurially-minded kinsman and started running a convenience store.² She gradually assumed the role of a "modern business woman", often acting as a "modernizing factor" in the household (p. 39). Indeed, an entrepreneurial mindset appears to be fairly widespread throughout the Apetrei household.

The household itself is part of a burgeoning, official "agro-tourism" network, while individual members pursue other potentially profitable activities such as woodworking and bee-keeping. By the end of the story, our protagonist couple even manages to relocate in a new house away from the outskirts of the Gypsy quarter, not least in part thanks to their robust contribution to electioneering (p. 42–43).

² From Mihăilescu's account we might infer that the couple consisted in fact of cousins, since in 2005 they "started building a new house on their grandmother's land" (p. 34).

In conclusion, although the formation of new types of social capital is well documented and constitutes a captivating story in itself, this study might have benefitted from a more rigorous, inductively theorized definition of these social networks.

By contrast, Katherine Verdery's contribution, entitled "Ethnography in the Securitate Archive", is drawn from her recent book *Secrets and Truth: Ethnography in the Archive of Romania's Secret Police*.³ The study provides a dense though commentary relative to the edifying of the institutional architecture of the Securitate, its hermeneutic, truth-producing, and subject-making epistemic practices. In regards to hermeneutics, there is a double thrust. First, the reading of the strategies dictated to the Securitate itself by its logics of producing knowledge. Secondly, elucidating some of the cognitive schemes that shape scholarly interpretations at some historical distance in post-socialism. For this reviewer, what stand out are the pedagogical practices (in the subject-making sense) of the Securitate, the conspirative quality and structure of the institution, as well as the complicated truth-producing agency of its files. While Verdery emphasizes the "postmodernist" nature of the composite identities produced and then reified by a diachronic assemblage of files, this excerpt merely alludes yet seldom elaborates upon the modes in which Securitate categories and practices constructed social reality on a truly societal scale (see p. 20–21, 22–23).

We might therefore regard the Securitate as a microhistorical example of a well-developed and well-internalized form of panopticality. For Verdery, the institutional logic behind seemingly wasteful strategies that duplicate the collection of information and the recruitment of collaborators has to do with a conspiratorial epistemology and mode of institutional organization. Not reducible to a division of labor, this compartmentalization is a fundamental aspect of how intelligence work is organized and carried out, with Securitate being an extreme case (p. 13–15). Yet Verdery only asks but does not answer the question, at least in this excerpt, of whether the duplication of work undertaken by the different Securitate departments in order to gather information and recruit informants "denotes a pedagogical practice". The purpose here would be to "train as many people" as possible in the particular process of producing information, while the method would consist in teaching people to repeat and circulate "a limited set of categories and techniques" (p. 14).

To this, I argue, the answer must be a categorical "yes". For Verdery, the Securitate's subject-making is to be found in the production of known targets in its files. Yet this equally applies to the selves molded by the aforementioned pedagogical process, and, radiating outwards into society at large, of selves perpetually on guard.

³ Katherine Verdery, *Secrets and Truth: Ethnography in the Archive of Romania's Secret Police* (Budapest: Central European University Press, 2013). NB: This reviewer has read only the portion published in the present volume, but not the entire book.

This is because the “conspirativity” of the Securitate was itself embedded in, and generative of various folk types of knowledge and quotidian concerns. This would entail doing a third type of hermeneutics, namely that of the apprehensive (or apprehending) self-policing subject – panopticality also produced by the “conspirativity” of the Securitate apparatus. Though Verdery carefully details the workings of “conspirativity” as a structuring mechanism for the entire institution of the Securitate, this study only extends the analysis to its social uses during the post-1989 period. One might note, however, that, under a more capacious description, “conspirativity” could be characterized as ubiquitous, exerting a powerful grip upon the social imaginary during the late Socialist period. It is important to note, however, that, according to one reviewer of Verdery’s book, there is a separate, subsequent chapter with a potentially more fruitful social bent. This chapter is described as looking at how the knowledge-production technologies of the Securitate became integral to the Communist regime’s goal of scientifically managing social life.⁴

What is illuminating in Verdery’s analysis is that the subject-making capabilities of the Securitate’s epistemic apparatus enacted an assemblage of human subjects and non-animated files, the latter endowed themselves with agency (p. 21). During the “really-existing” Socialism, the fetishization of files provided a self-evident *raison d’être* for the Securitate, and, just as importantly, enhanced its mystique. At the same time, this had the effect of diminishing the Securitate’s panoptical capacities. The often inadequate communication between various branches of the apparatus, as well as the heteroglossic, open-ended nature of each file led to the absence of a truly summative perspective.

On the other hand, Verdery frames the fetishization of the files in a post-1989 context. She critiques the reading strategies that seek to compare files with the lived experience of “targets” and “collaborators”. As such, she also questions their utility in any potential process of lustration, since new modes of fetishizing these files have emerged. For example, the simple presence of persons on the record might be enough to taint them, thereby rendering the files “not fully agents but mere accomplices” (p. 23), as in the Czechoslovak case. In sum, this is a very good contribution, not least because it poses further questions and opens up stimulating lines of inquiry.

On her part, Ezster Zsófia Tóth looks of how the Hungarian communist regime sought to scientifically manage humans in the area of public health, more specifically drug use. Her study is entitled, “Dr. Bubó and his Clients. Drug Use and Drug Policy in Hungary from 1970 through the 1990. Translating Heath in Doctor-Patient Relationships”. The author eschews both Foucauldian and symbolic

⁴ Alexandra Urdea, “Of Spies and Ethnographers”. Review of Verdery, *Secrets and Truth: Ethnography in the Archive of Romania’s Secret Police*, H-Romania, H-Net Reviews. January, 2016, available at <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=44582>.

interactionist approaches towards the subject matter. Such approaches would have centered on the modalities in which drug users were cast as invisible, stigmatized and/or marginalized, particularly during the “real socialist” period. Instead, Tóth provides us with a straightforward, well-documented and multi-dimensional description of the “translation and transfer and of knowledge in medical cultures of prevention in Hungary” during the time period identified in the title (p. 131). The evidence presented comprises newspapers, archival sources, and oral history interviews with doctors and clients. Accordingly, the article focuses on the changes in drug habit, drug policy, and methods of drug rehabilitation.

Tóth shows that the Hungarian authorities were aware of a burgeoning drug issue during the 1970s and especially during the 1980s, when many people started drinking tea made out of poppy seeds and the infamous Polish “compote”, whose recipe was introduced by Polish tourists. Other popular methods of getting high were sniffing glue out of a bag, but especially the abuse of prescription drugs which were often mixing with alcohol (p. 132). Significantly, there was scant mention of drug use in the public and political discourse. Because drug use was treated primarily as a matter of policing, during this time period there was no comprehensive public health policy designed to address the issue. What methods of rehabilitation existed were patterned on those used to help alcoholics and prioritized addressing the physical addiction. By the mid-1980s, however, some scant progress had been made with the creation of a couple of drug centers. These facilities offered day care and longer inpatient services longer than the usual hospital treatments (p. 112).

What is conspicuously absent from the author’s account of drug policy during the period of Communist rule is the question of whether self-help groups such a Narcotics Anonymous (NA) tried to emerge and, if so, how did the authorities regard them? The author does not tell us, for example that Alcoholics Anonymous (AA), on which NA is closely modeled, already had a presence in Hungary by the late 1980s.⁵ Although the context in which self-help groups emerged (or tried to emerge) obviously varied amongst the various countries of the former Eastern Block, this article would have been even stronger had the author undertaken even a brief comparison to what was occurring in neighboring countries.

In the Czechoslovakian case, for example, AA was viewed with suspicion by the authorities because of its belief in a higher power which was at odds with Communist ideology. More popular and arguably more effective was the officially-endorsed, self-help organization named KLUS (*Klub léčených u Skály*) [Club of People Treated by Skála]. KLUS used and continues to use self-help principles and

⁵ Roman Gabrheľic and Michal Mikovsky, “History of Self-Help and ‘Quasi-Self-Help’ Groups in the Czech Republic: Development and Current Situation in the Institutional Context of Drug Services”, *Journal of Groups in Addiction & Recovery*, 4: (3)/2009, 142, available at <http://dx.doi.org/10.1080/15560350903038718>.

mutual support, yet its sessions have been led primarily by addiction professionals.⁶ The Czechoslovakian case might go some ways towards explaining the dearth of Hungarian self-help groups for drug users during the Socialist period. The handing of drug dependency as a police matter might be explained not only by the illegal and/or controlled nature of the substances consumed by the users. Just as importantly, organization such as NA seek to safeguard the anonymity of its members in order to shield them from social stigma and promote what they describe as a “spiritual”, Twelve Step path towards recovery. In itself this would have been sufficient to elicit the suspicious of the Hungarian Communist authorities, who were naturally inclined to regards such groups as potentially subversive.

In Hungary, the real change in the scale and pattern of drug use, as well as in public health responses, occurred at the beginning of the 1990s. It was Albanian dealers who spearheaded the sale of heroin on a large scale, and this was shortly followed by the appearance of speed from Polish, Hungarian and Dutch Sources (p. 135). Faced with a growing public health problem, the authorities responded with a growing number of drug clinics and by introducing methadone treatment. However, since the number of existing hospitals and clinics was already inadequate, the 1990s did not see the development of a public health infrastructure capable of helping the large number of addicts seeking help (p. 135). Organizations such as NA also appeared and multiplied due to their ability to function openly and freely, thereby offering an additional measure of hope.

Be that as it may, it is clear that by the 1990s Hungary was well on its way towards achieving a type of “convergence” with Western European countries in terms of public health problems. Evidently, this was not the kind of “convergence” policy makers in Bruxelles and Budapest had in mind. Yet this is itself a powerful argument for the need to continue elaborating new types of analytical approaches toward “Europeanization”. In this sense, this volume constitutes an excellent step in the right direction.

REFERENCES

1. IANCU, AUREL (2010). *Transition, Integration and Convergence. The Case of Romania* (București: București: Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Krițescu”, 2010).
2. GABRHEĹIC, ROMAN; MIKOVSKY, MICHAL (2009), “History of Self-Help and ‘Quasi-Self-Help’ Groups in the Czech Republic: Development and Current Situation in the Institutional Context of Drug Services”, *Journal of Groups in Addiction & Recovery*, 4: (3)/2009, p.137–158. Available at <http://dx.doi.org/10.1080/15560350903038718>.
3. PRIDHAM, GEOFFREY (2007). “Political Elites, Domestic Politics and Democratic Convergence with the European Union: The Case of Romania during Accession”, *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 23: (4)/2007, p. 525–545. Available at <http://tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13523270701674616>.

⁶ *Ibidem*.

4. SZELES RAILEANU, MONICA; MARINESCU, NICOLAE (2010). "Real convergence in the CEECs, euro area accession and the role of Romania", *The European Journal of Comparative Economics*, 7: (1) / 2010, p. 181–202. Available at <http://search.proquest.com/openview/debe8098c0e1c82758f9ac8ae2dd36ec/1?pq-origsite=gscholar>.
5. URDEA, ALEXANDRA (2016). "Of Spies and Ethnographers". Review of Verdery, *Secrets and Truth: Ethnography in the Archive of Romania's Secret Police*, H-Romania, H-Net Reviews. January, 2016. Available at <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=44582>.
6. VERDERY, KATHERINE (2013). *Secrets and Truth: Ethnography in the Archive of Romania's Secret Police* (Budapest: Central European University Press, 2013).

DIMITRIE GUSTI, *Cronologia vieții și operei*, București, Biblioteca Centrală Universitară, 2015.

Adesea apariția unor opere esențiale pentru cunoașterea unei culturi, a unei științe trec neobservate. Și ce este oare mai important decât bibliografia unei personalități fondatoare? Fără acest instrument cercetarea trecutului cultural și științific rămâne o încercare de amator. Aproape neremarcată a trecut volumul ce cuprinde biobibliografia lui Dimitrie Gusti, lucrare prin care Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” inaugurează seria Mari Personalități ale Culturii Române. Argumentul pentru alegerea lui Dimitrie Gusti, venit din partea Serviciului de cercetare, este, pe lângă meritele științifice indiscutabile ale profesorului, faptul că – așa cum arăta Dinu Țenovici, șeful acestui serviciu – acesta a fost implicat direct în destinul și activitatea bibliotecii respective, pe atunci denumită Fundația Universitară Carol I, Dimitrie Gusti fiind președintele Fundațiilor Culturale Regale, care reuneau toate fundațiile din țară sprijinite de familia regală.

Era nevoie de un argument formal pentru a demara această aventură cu final imprevizibil, pentru că realizarea unei biobibliografii științifice înseamnă, în principiu, acoperirea întregii mase de informații legate de personalitatea vizată. Or, chiar un cunoscător superficial al operei și activității fondatorului Școlii Sociologice de la București își poate da seama cât de greu de realizat și de meritoriu este un asemenea demers. Într-adevăr, e greu de hotărât începerea strângerii datelor cu privire la viața și activitatea gustiană (prezentată cronologic), opera (tot ce a apărut sau a rămas în manuscris), corespondența (scrisori trimise, primite și cele în care a fost menționat) și, în fine, referințele tipărite, tratând despre viața și opera unui profesor, care, dincolo de menirea sa universitară obișnuită, organiza cercetări de teren, conducea Institutul Social Român, a fost vicepreședinte, apoi președinte al Academiei Române, ministru al instrucției, cultelor și artelor, director general al Fundației Regale Culturale „Principele Carol”, comisar general al pavilioanelor românești de la expozițiile mondiale de la Paris și New York, ca să amintim numai cele mai importante evenimente în care s-a implicat.

Având însă sprijinul moral al conducerii BCU și al grupului de studiu al istoriei sociologiei românești „Cooperativa G”, coordonat de Marin Diaconu, istoric al filosofiei, proiectul a demarat și a rezultat primul volum din cele patru preconizate. Pe bună dreptate, coordonatorul echipei, Dinu Țenovici, a fost precaut în introducerea lucrării, afirmând: „Suntem perfect conștienți de faptul că, în ceea ce privește opera lăsată de Dimitrie Gusti, nu putem fi exhaustivi. Gusti publica articole și dădea interviuri în foarte multe publicații, de mare sau mai mică audiență, unele cu apariție efemeră, având un singur număr sau maximum două. Depistarea acestora a reprezentat o parte importantă a muncii depuse de colectiv și de colaboratorii noștri.”

Acest volum are două părți masive, care constituie baza cercetării: cronologia vieții și a operei gustiene.

A întocmi o cronologie a vieții lui Gusti constituie, într-adevăr, o performanță, întrucât profesorul avea activități diverse și paralele și, în plus, nu ținea evidența faptelor petrecute. Nu mai vorbim de faptul că arhiva Seminarului de sociologie și a Institutului Social Român a fost distrusă în 1948.

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVII, nr. 5–6, p. 515–526, București, 2016

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

Parcurgând cronologia lui Dinu Țenovici, vom găsi multe evenimente și fapte care îndeamnă la regândirea aprecierilor curente despre Gusti.

Nu mai puțin laborioasă a fost elaborarea biobibliografiei operei. Aici, în primul rând, stabilirea capitolelor în care poate să fie așezată moștenirea scrisă a lui Gusti ridică mari probleme. Bibliografii au stabilit 13 capitole, pentru ca cititorul să se poate orienta în acest hățiș de direcții și teme. Evident, stabilirea acestor 13 capitole este convențională, pentru că o diferențiere mai amănunțită ar fi produs chiar mai multe capitole. Excesul acestora ar fi făcut însă mai greoaie utilizarea ei. Important este, în cele din urmă, faptul că în elaborarea lucrării s-a respectat descrierea bibliografică stabilită prin Standardul Român *ISO-690-Referințe bibliografice. Conținut, formă, structură*.

Lucrarea a beneficiat și de un studiu introductiv consistent, din partea profesorului Zoltán Rostás, intitulat „Dimitrie Gusti – profesorul fondator de școală sociologică”. Profesorul Rostás, cunoscând îndeaproape munca colectivului de la BCU, a atras atenția asupra faptului că munca la care s-au angajat autorii lucrării depășește limitele bibliografiei. Semnatarul studiului introductiv apreciază că: „A elabora o biobibliografie a profesorului Gusti după reguli academice depășește cu mult domeniul istoriei sociologiei în care profesorul s-a consacrat. La capătul acestei întreprinderi cercetătorii – beneficiari ai acesteia – se vor convinge de dinamismul de excepție al acestei vieți, de ramificațiile multiple ale acestei activități, de complexitatea construcției acestei opere. Prin urmare, acest studiu introductiv nu poate să se refere la întregul fenomen gustian, ci numai la opera și parcursul vieții și posterității profesorului – ceea ce este cuprins în acest volum. Va fi nevoie de un studiu despre *rețeaua socială* a profesorului, pe măsura conturării dimensiunii corespondenței sale, a cărei editare este îngrijită de Elena Bulgaru, secondată de Geta Costache și Șerban Șubă. Și, fără îndoială, copleșitoarea cantitate de referințe la opera și activitatea sa – aflată, și aceasta, în curs de colectare – impun un alt studiu privind *imaginea* sa ce se degajă din publicațiile și arhivele autohtone și străine”.

Volumul de față a apărut într-un tiraj foarte mic, dar se găsește integral pe *site-ul* BCU „Carol I”. Apreciam că, în timp ce cronologia vieții și operei gustiene conține și date cunoscute cercetătorilor, volumul cuprinzând datele corespondenței, încă în curs de elaborare, va provoca o surpriză semnificativă.

Alice Barna

MARIN DIACONU, ZOLTÁN ROSTÁS (ed.), *Al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie din 1939, Documentar*, Editura Universității din București, 2014.

Contrar opiniei generale, multe teme esențiale ale Școlii Sociologice de la București au rămas neexplorate de la reabilitarea sociologiei din anii '60. Contextul pregătirii Congresului Internațional de Sociologie preconizat să aibă loc în 1939 este una dintre aceste teme majore. Abia după 2010 au început să apară studiile profesorului Zoltán Rostás și apoi ale profesoarei Sanda Golopenția despre importanța acestui demers interbelic complex. Departele de a fi cunoscută în întregime, pentru că și partea românească are încă nevoie de cercetări de arhivă, tema pretinde o extensie internațională. Dar, până la realizarea acesteia, este nevoie de identificarea și publicarea studiilor și documentelor accesibile în biblioteci și arhive din țară. Așadar, acest volum conține documente, comentarii și comunicări ale unui congres de sociologie... care nu a avut loc. Este vorba de cel de al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, planificat pentru august–septembrie 1939. Faptul că în 1950, la Roma, a avut loc un congres cu acest număr de ordine nu anulează, după convingerea coordonatorilor Marin Diaconu și Zoltán Rostás, importanța aceluia care, din cauza izbucnirii războiului, a fost întâi amânat, apoi, în 1940, anulat, deoarece, deși nu a avut loc, a avut beneficii incontestabile. Despre această importanță

vorbesc detaliat, încă în 1948, profesorul Dimitrie Gusti, președintele congresului, iar mai târziu, pe baza cercetărilor proprii concretizate în diferite studii, profesorii Sanda Golopenția și Zoltán Rostás.

Evenimentul fusese organizat din însărcinarea Institutului Internațional de Sociologie, în 1937, de profesorul Dimitrie Gusti, fondatorul și conducătorul Școlii Sociologice de la București. Pentru profesor, miza acestei întâlniri o reprezenta (re)cunoașterea originalității sociologiei monografice promovate de el.

În cele trei studii cu care se deschide volumul se subliniază faptul că, pentru organizarea legăturilor dintre sociologii din diferite țări, de mare importanță a fost Congresul al XIII-lea de la Paris, din 1937, care a coincis cu desfășurarea Expoziției universale, organizată tot în capitala Franței. Cu această ocazie s-a decis în unanimitate ca următorul congres să aibă loc la București. Cercurile academice apusene cunoșteau preocupările de cercetare ale Școlii conduse de Dimitrie Gusti, ca și modul original de a desfășura acțiunea socială și culturală în lumea satelor, prin echipe studențești. Acest fapt se datora atât frecvenței cu care Gusti și elevii săi participau la întâlnirile internaționale, cât și prezenței în campaniile monografice a unor cercetători străini, care puteau astfel să ia contact cu sociologia monografică. La decizia de nominalizare a Bucureștiului drept loc de desfășurare a Congresului au contribuit în mod deosebit funcția de director general al Fundației Culturale Regale „Principele Carol” a lui Dimitrie Gusti, precum și faptul că între 1932 și 1933 profesorul a deținut portofoliul instrucției publice.

În această din urmă poziție, Gusti a invitat în România sociologi de marcă, prezentând nu numai concepția originală a muncii culturale de la sate, ci și echipele care traduceau în fapte ideile sale de dezvoltare rurală. La acestea se adaugă reluarea, în 1935–1936, a campaniilor monografice cu participarea specialiștilor străini, apariția, în 1936, a revistei „Sociologie românească” și transformarea revistei „Arhiva pentru știința și reforma socială” în publicație oficială a Institutului Internațional de Sociologie, trimisă la toate catedrele de științe sociale din străinătate.

Aflăm din studiile introductive că lansarea oficială a invitațiilor s-a petrecut la București în 1937. Cu acest prilej a venit în capitala României și René Maunier, profesor la Universitatea din Paris și președinte, la acea vreme, al Institutului Internațional de Sociologie. Larghețea și generozitatea tematicii congresului – „Sat și Oraș” – a deschis posibilitatea participării multor sociologi și specialiști din domenii conexe. Merită să menționăm că invitațiile nu au fost trimise numai celor 100 de membri plini și celor 200 de membri asociați ai Institutului Internațional de Sociologie, ci și celorlalți aproape 2 000 de specialiști care se remarcaseră în acest domeniu.

Deși atmosfera internațională, din ce mai încărcată, nu favoriza călătoriile științifice – așa cum afirmă studiul amintit – până la 15 decembrie 1938 au fost trimise 1 917 invitații: 299 în Statele Unite, 202 în România, 65 în Italia, 50 în Franța, 43 în Belgia, 35 în Elveția, 27 în Germania, 27 în Polonia, 17 în Ungaria, 16 în Iugoslavia, 16 în Cehoslovacia, 12 în Bulgaria, 5 în Grecia. Până la aceeași dată sosiseră 71 de adeziuni, 63 de sumare ale comunicărilor și 70 de înscrieri la excursia organizată în scopul de a prezenta activitatea echipelor.

După cum arată autorii acestor studii, investigațiile de până acum nu pot certifica un număr exact al invitațiilor și al răspunsurilor de participare la congresul prevăzut pentru data de 17 august 1939. Cu douăsprezece zile înainte de planificata deschidere, sub presiunea evenimentelor internaționale care prevesteau un război în Europa, Gusti și Maunier, printr-o convorbire telefonică, au decis amânarea congresului. Într-adevăr amânat, el se poate totuși reconstitui – măcar parțial – pe baza comunicării făcute de Gusti în 1948 cu privire la starea de pregătire din momentul amânării. Astfel, în momentul amânării, 64 comunicări străine au fost tipărite în 5 volume, dar 43 nu au apărut în publicațiile congresului.

Pregătirea acestui congres nu însemna însă, pentru organizatorii români, numai pregătirea condițiilor de desfășurare a dezbaterilor, ci mult mai mult. Așa cum subliniază studiile și documentele, sociologii gustieni au reluat cercetările, în vederea publicării unor lucrări exemplare pentru sociologia monografică. În procesul de invitare a sociologilor străini nu s-au avut în vedere numai nume consacrate din vestul Europei, ci și reprezentanții tinerei sociologii est-europene.

În acest volum apar în traducere românească, în premieră, comunicările sociologilor: Nicola Agansky, Roger Bastide, Marc Bloch, Leon Dunaud, W.T. Gibbon, Maurice Halbwachs, Helmut Haufe,

E.P. Kovalevsky, Ernest R. Mowrer, J.H. Probst-Biraben, Gaston Richard, Stanislaw Rychlinski, Dinko Tomasic, Himli Ziya Ulken, Sreten Vukossavljevitch, Emilio Wilems, Carle C. Zimmerman, Florian Znaniecki. Tot pentru prima dată sunt republicate în limba franceză comunicările participanților din România, precum Dimitrie Gusti, G. Ionescu-Șișești, Valeriu Butura, Ștefania Cristescu-Golopenția, George Em. Marica, M. Nasta, Petru Râmneanțu, Marin Simionescu-Râmniceanu, Th. A. Știrbu.

Acest volum impunător, alcătuit de Marin Diaconu și Zoltán Rostás, poate fi considerat primul pas în realizarea unei radiografii internaționale a momentului sociologic european în pragul izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, analiză neînfrântă până azi.

Daniel Bur

Bucureștiul arhitecților, sociologilor și al medicilor. Între proiecții urbanistice și sărăcie letargică. Antologie de Zoltán Rostás, București, Editura Vremea, 2015, 167 p.

Antologia *Bucureștiul arhitecților, sociologilor și al medicilor. Între proiecții urbanistice și sărăcie letargică* reprezintă continuarea unui proiect editorial pe care profesorul Zoltán Rostás l-a lansat în anul 2014, odată cu volumul *Alți București interbelici*, conținând, așa cum indică subtitlul acestuia, studii și cronici pe care câțiva cercetători formați la Școala lui Dimitrie Gusti le-au dedicat problematicii migrației înspre metropolă a țăranilor din provinciile românești, aflați în căutarea unui loc de muncă, sezonier sau permanent.

Prin antologia publicată în 2015, în Colecția „Planeta București” a Editurii Vremea, Zoltán Rostás restituie un număr de douăsprezece texte, care, în intervalul 1919–1939, fuseseră tipărite în publicațiile Școlii sociologice bucureștene – „Arhiva pentru știința și reforma socială”, „Sociologie românească” și, respectiv, în cel de-al doilea volum al *Enciclopediei României* – ori în revista „Asistență socială”, apărută, și aceasta, în eferescenta instituțională generată de personalitatea lui Gusti. Diversitatea vocilor autorilor antologați este mai mare decât în volumul din 2014, ea rezultând nu doar din numărul sporit al acestora – zece, față de numai șase, câți au elaborat studiile adunate în *Alți București interbelici* –, ci, mai ales, din diversitatea formației lor intelectuale și profesionale.

Alături de Dimitrie Gusti, semnează unii dintre colaboratorii săi permanenți (sociologii Henri H. Stahl, Anton Golopenția și Mihai Pop), dar și câțiva dintre participanții ocazionali la campaniile monografice ale Seminarului de Sociologie (medicii Gheorghe Banu, Aurel Voina și Sabin Manuilă, directorul Institutului Central de Statistică, ori Veturia Manuilă, directoarea Școlii Superioare de Asistență Socială), precum și inginerii urbanisti Spiridon Cegăneanu și Cincinat I. Sfințescu. Această varietate a domeniilor pe care le reprezentau fiecare dintre autori aduce cu sine, implicit, o multitudine de grile de abordare a realității sociale a Bucureștiului interbelic și deci reflecții extrem de nuanțate asupra acestei realități, livrate cititorului în texte diverse din punct de vedere generic – studii de sinteză, articole de popularizare, inclusiv de factură enciclopedică, analize statistice ori jurnale de diagnoză socială, precum și un discurs ocazional al lui Dimitrie Gusti –, grupate în trei părți, după criteriul conținutului, pe care editorul Zoltán Rostás le-a intitulat sugestiv: *Urbanism bucureștean cu (ne)împliniri*, *O Capitală cu țărani* și *Sărăcia de la margine*.

Dincolo de aspectele de diversitate semnalate, două teme par a subîntinde toate studiile care alcătuiesc cuprinsul antologiei *Bucureștiul arhitecților, sociologilor și al medicilor*. Centrală, de altfel, și în volumul *Alți București interbelici*, prima temă, aceea a țăranilor integrați în viața Bucureștiului, individualizează textele celei de-a doua părți a antologiei, dar e recurentă și în secțiunile dedicate urbanisticii sau asistenței sociale. Astfel, într-un articol publicat inițial în 1938, în al doilea volum al *Enciclopediei României*, intitulat *București – înfățișare socială*, Anton Golopenția schițează etapele evoluției istorice a aspectului urbanistic și social al Capitalei, de la modelul oriental al secolelor XVI–XVII,

până la încercările de occidentalizare care au debutat la începutul veacului al XIX-lea și la transformările survenite după 1918, odată cu asumarea misiunii de capitală politică, economică și culturală a României Mari, observând, pentru această ultimă etapă, că: „un element caracteristic al structurii sociale a Bucureștilor îl alcătuiește *populația flotantă*: a țăranilor, care sunt nevoiți, de suprapopularea satelor din mai multe regiuni ale țării (Transilvania, Oltenia, Basarabia), să-și câștige traiul și un mic capital în orașele țării, și a petiționarilor și postulanților, constrânși de organizarea centralistă a administrației noastre de a veni în capitală spre a-și obține soluționarea cererilor lor” (p. 16).

În încercarea de a rezolva *Chestiunea îmbunătățirii locuințelor și a sistematizării Capitalei*, arhitectul Spiridon Cegăneanu atrage atenția asupra faptului că periferia Bucureștiului oferă „muncitorului de la țară” și „micului negustor” posibilitatea „să continue viața rurală de mai înainte”, adică aceea de „a nu schimba nimic din obiceiuri” (p. 19). Totodată, analizele efectuate de Sabin Manuilă (*Un exemplu practic de asistență socială în problema alcoolismului, caz urmărit și redactat de „Centrul de demonstrație al Asistenței Familiei” din Tei*) și Aurel Voina (*Un exemplu practic de asistență socială în problema bolilor venerice, caz urmărit și redactat de asemenea de „Centrul de demonstrație al Asistenței Familiei” din Tei*), reconstituie traiectul membrilor a două familii cu origini rurale, care, confruntate cu sărăcia, boala, lipsa locuinței, mizeria și problemele conjugale, ajung în ipostaza de asistați sociali.

Dacă pasajele amintite nu fac decât să constate, să semnaleze, să observe prezența masivă a țăranilor în Capitala României Mari, autorii studiilor concentrându-și însă demersurile analitice pe problematici de alt gen, textele sociologilor gustieni vin, în schimb, să documenteze și să descrie realitatea socială, economică și culturală a țăranimii bucureștene, producând reflecții focalizate exclusiv pe această temă. Spre exemplu, în articolul *Călușarii români la Londra și realitatea folclorică a Bucureștiului*, Mihai Pop constata, în 1938, vitalitatea culturii folclorice la țăranii stabiliți în Capitală, cu ocupații prin excelență urbane (angajați ai Societății Tramvaielor, sergenți de stradă, muncitori în fabrici, servitori, vânzători, zarzavagii etc.), dar care, în sărbători îndătinat, pun în act manifestările ritual-ceremoniale specifice zonelor de proveniență, cu diferite variații structurale și funcționale, dar cât se poate de autentice: călușul oltenesc, „țurca” din zona Târnava Mare, „caprele” din Bucovina, „vicleimul” mehedintean. Faptul că „folclorul întregului popor românesc, aproape, trăiește la București, păstrându-și diferențele regionale” îi oferă cercetătorului ocazia unică să observe „întreagă gama variațiilor de atitudine și schimbărilor de funcție pe care le pot lua unele lucruri prin integrare într-un obicei și unele obiceiuri prin transpunerea lor într-un nou mediu” (p. 84), dar și să pună sub semnul întrebării operabilitatea dihotomiei urban-rural în spațiul românesc și implicit a teoriei celor „două Românii”, dezbătută de elitele politice și intelectuale ale vremii, autorul fiind de părere că România interbelică se caracterizează, mai degrabă, „printr-un proces de penetrare a sătescului în orașe și a urbanului la sate” (p. 84), mai exact „prin complexitatea stărilor sociale, prin nediferențierea satului de oraș, prin îmbinarea dintre tradițional și modern și prin spiritul de pionierat al românilor de azi, fie săteni, fie orașeni” (p. 86).

Paginile de reflecții prilejuite lui Henri H. Stahl de implicarea în șantierul edificării Muzeului Satului, în timpul-record de numai două luni, vin să demonteze un alt clișeu vehiculat în cercurile intelectuale în legătură cu țăranimea, și anume, conservatorismul acesteia și atașamentul față de tradiție. Diferențele zonale în ceea ce privește construcția gospodăriei și practica locuirii au devenit vizibile nu doar privirii atente a sociologului, ci și țăranilor înșiși, care, după mirarea produsă de contactul inițial cu celălalt, au trecut cu rezeziune peste faptul că „regula noastră era autenticitatea, păstrarea stilului local. Or, ei, când li se părea că era ceva frumos la vecini, odată se apuau de stricău ce făcuseră și trânteau niște perechi de stâlpi ca la Gorj, în plină casă tulceană. (...) Cu tare multă jale se îndurau ei să nu folosească acest material bun și nou de dragul autenticității” (p. 99).

Contribuția lui Dimitrie Gusti, intitulată „Muzeul Satului Românesc”, articol ocazional cu o evidentă miză ideologică și propagandistică, ne dezvăluie o altă dimensiune a temei țăranimii în perioada interbelică, și anume, aceea a țăranimii construite/modelate pentru a servi drept referință identitară în proiectul gustian de intervenție socială, desfășurat prin Echipele Fundației Culturale „Principele Carol” și, apoi, prin Serviciul Social. Textul evidențiază două nuanțe ale procesului de intervenție socială. Mai întâi, în ansamblul său, acesta constituie un bilanț al intervenției sociale

realizate pentru construirea țărânului „autentic” în mediul urban, adică pentru patrimonializarea stilului de viață zis tradițional la oraș, fie că e vorba de București, unde era oferit, „în Muzeul Satului, chipul întreg al României Mari” (p. 95), fie că e vorba de Barcelona, Dresda sau Tokyo, unde fuseseră instalate, temporar, pavilioane expoziționale românești. În al doilea rând, e vorba de o intervenție socială realizată în vederea construirii profilului țărânului modern în mediul rural, care transpare în ideea „satului-model, sistematizat, cu toate îmbunătățirile edilitare ale vremii, care, fără să înăbușe trăsăturile proprii și izvoarele creației populare, să pună viața oamenilor la adăpost de primejdii mai ales ale bolilor și să-i ajute să aibă din ea toate binefacerile și bucuriile” (p. 90).

Sugerată de articolul lui Dimitrie Gusti, cea de-a doua temă, care subîntinde studiile din cuprinsul antologiei *Bucureștiul arhitecților, sociologilor și al medicilor*, îmi pare a fi aceea a fundamentării intervenției sociale pe cercetarea științifică riguroasă a realității urbane. Dacă textele semnate de Anton Golopenția, Mihai Pop și Henri H. Stahl constituie pledoarii implicate pentru depășirea prejudecăților de tot felul și pentru studierea complexă a fenomenelor sociale, dacă diagnozele medicilor și asistenților sociali se întemeiază pe analize statistice sau pe observația îndelungată a unor cazuri, dacă Gusti își plasează acțiunile sub cupola unei „Științe a Națiunii Românești, temelie puternică pentru o rațională îndrumare a destinului ei” (p. 91), arhitecții sunt cei care militează explicit pentru elaborarea unei strategii de sistematizare a Capitalei care să aibă la bază, așa cum preciza Cincinat I. Sfințescu, „o serioasă, sigură și completă *documentare urbanistică*”, realizată de comisii pluridisciplinare de specialiști, care „să se ocupe de teren și climă, de populație, de lucrările existente și viitoare, adică de studiile generale geografico-istorice, sociologice și tehnice. Anchetele se vor referi în special la producție și circulație; la igiena orașului și a locuințelor; la estetica pozițiilor naturale și a construcțiilor, ca și a oricăror lucrări urbane; la problema economică a locuinței și a clădirilor publice; la finanțele, legislația și administrația referitoare la sistematizarea regiunii” (p. 68).

Chiar dacă valoarea pe care fiecare dintre cele douăsprezece studii va fi avut-o la data primei publicări este indiscutabilă, nu pot încheia notele mele de lectură fără a-mi exprima convingerea că restituirea, de către Zoltán Rostás, a textelor vine să potențeze această valoare și să sporească importanța studiilor, tocmai pentru că formula editorială a antologiei face transparente cititorului de astăzi, concomitent, multiplele fațete ale realității sociale, culturale, economice și politice a Bucureștiului interbelic, fațete adesea contrastante și, poate de aceea, fascinante.

Cosmina Timoce-Mocanu

SANDA GOLOPENȚIA, *Arhipelagul gustian. Contribuții la istoria Școlii Sociologice de la București*, București, Editura Enciclopedică, 2016.

Apărută în acest an la Editura Enciclopedică, cartea de față reprezintă un mănunchi de texte despre Școala Gustiană și despre oamenii care au construit și au activat în cadrul ei. Textele sunt cu atât mai importante pentru cei care studiază istoria sociologiei și a Școlii Sociologice de la București, cu cât abordează și o temă mai puțin explorată: drumul către suprimare. Astfel, alături de cercetările referitoare la cercetările monografice de teren, echipele studențești, personalitățile Școlii Gusti, abordările critice ale unor membri activi, cele referitoare la perioada cuprinsă între 1939–1948, care tratează traiectoria convulsivă prin care a trecut Școala din cauza războiului și a schimbărilor politice sunt surprinzătoare și solicită toată atenția lectorului.

Regăsim în volum descrierea momentelor de supraviețuire ale Școlii Gustiene, ale planurilor și realizărilor unor sociologi precum Dimitrie Gusti, Henri Stahl, Anton Golopenția, Mircea Vulcănescu, Traian Herseni și alții în perioadele de restriște, ale momentelor pline de emoții din preajma desfășurării Congresului Internațional de Sociologie, orientările membrilor de frunte ai Școlii Gusti, izbucnirea

războiului și activitatea din timpul războiului a unor entități instituționale, cum ar fi „Sociologia românească” sau Institutul Social Român.

Cartea cuprinde 5 secțiuni. La rândul său, fiecare secțiune cuprinde texte bogate în informații, incitante și folositoare oricărui cercetător. Aceste secțiuni sunt: *Instituționalizare, dezinstituționalizare, continuări*; *Teren: monografii, echipe, anchete*; *Tânără generație*; *Publicații și proiecte încă puțin cunoscute*; *Oameni și destine*.

Secțiunea *Instituționalizare, dezinstituționalizare, continuări* cuprinde o serie de articole care explică fiecare termen al titlului. Un studiu apărut inițial în revista „Secolul 21”, intitulat *Dimitrie Gusti și Școala sociologică de la București în secolul XXI*, ne dă o explicație a rămănerii lui Dimitrie Gusti în țară, povestită chiar de el în *Fragmente autobiografice* și reluată sugestiv de Sanda Golopenția. Este vorba de o discuție cu I.L. Caragiale: „Nu înțelegi că nu ai de a alege, ci numai a-ți împlini datoria către țara ta? Ce?!... Vrei și tu să părăsești țara, care oricât de rea ar fi trebuie ajutată? Căci, oricum ar fi ea, este țara ta (...) Du-te mai degrabă acolo, la Iași, și începe apostolatul pentru care te-ai pregătit” (p. 22). Autoarea îl găsește pe D. Gusti „tensionat, dar încrezător în urmărirea planului său de lucru (...) Profesorul-destin D. Gusti și-a întâlnit studenții întreg, surprinzându-le capacități nedeclarate și încredințându-le de fiecare dată sarcini care-i depășeau, atât cât să-i facă să crească” (p. 23).

Menționând evoluția gândirii sociologice a lui Dimitrie Gusti, de la monografiile de sate văzute inițial ca o modalitate de a testa și clarifica „sistemul”, prin dezbateri cu studenții, apoi ca o școală practică pentru studenții dornici să se specializeze în sociologie, cu accent pe metode de culegere a materialului privitor la „cadre, manifestări, relații, procese”, autoarea trece în revistă compoziția „arhipelagului gustian”. „Arhipelagul” înfățișat de Sanda Golopenția ne apare, în această primă parte, ca o multitudine de grupuri și instituții aflate sub umbrela aceleiași Școli gustiene. Este vorba despre „grupul de la Iași”, din care a făcut parte Petre Andrei, de grupul la București, dezvoltat la catedrele de Sociologie, Etică sau Politică, unde e reprezentat de G. Vlădescu-Răcoasa, M. Vulcănescu, H.H. Stahl, T. Herseni, A. Golopenția; grupul de monografiști, căruia i se adaugă D.C. Amzăr, Ernest Bernea, Lena Constante, Xenia Costa-Foru, Ștefania Cristescu, Gheorghe Focșă, O. Neamțu, Mihai Pop și alții; grupul de la Fundațiile Regale, unde îi regăsim pe H.H. Stahl, O. Neamțu și A. Golopenția, filialele de la Timișoara și Chișinău ale Institutului Social Român, Școala de Asistență Socială, care numără reprezentanți precum Veturia Manuilă, Xenia Costa-Foru și Christina Galitzi, Institutul Central de Statistică unde A. Golopenția transformă Oficiul de Studii pe care îl conduce în seminar și Institut Sociologic – evident, Institutul Social Român, dar și „artiștii și specialiștii izolați” care au participat la monografii și au organizat expoziții sau pavilioane ale României, precum și elevii lui Gusti, care, prin cursuri, au pregătit ieșiri pe teren sau îndrumare doctorală. Această multitudine de grupuri și organizații au fost legate direct de activitatea lui Dimitrie Gusti și a echipelor studențești. Un rol aparte a avut, conform autoarei, A. Golopenția, care „militează novator pentru o sociologie care să informeze integral, continuu, rapid și prospectiv conducerea de stat. Sociologia concretă, orientând acțiunea administrativă, se întemeiază pe o sociologie teoretică privită ca mijloc, iar nu ca scop în sine” (p. 27).

De importanță deosebită pentru studiul perioadelor prin care a trecut Școala sociologică de la București este împărțirea scrierilor de istorie sau analizelor referitoare la D. Gusti și Școala sa în câteva perioade mari: *primul val* – publicațiile din preajma anului 1936, *al doilea val* – publicațiile din prima jumătate a anilor '40, fiind reluate aspectele principale ale concepției sale, fie în comunicările de la Academia Română, fie în *Sociologia Militans*, cu accent pe publicarea lucrărilor și materialelor pregătite pentru Congresul Internațional de Sociologie, publicațiile de după 1948, existența unor acțiuni de suprimare și ardere a unor manuscrise, confiscarea altora de către securitate, *al treilea val* – publicațiile din jurul anului 1960, *valul al patrulea* – care începe după 1989 și „este dominat de publicațiile de istorie orală consacrate Școlii Gustiene de Zoltán Rostás, care văd succesiv lumina tiparului” (p. 31).

Școala sociologică de la București între apogeu și suprimare este un text despre „începutul nașteptat al sfârșitului”. În 1939, Legea Serviciului Social imprimase un sens nou coordonării

învățământului superior cu activitatea de cercetare și acțiune desfășurată în satele și orașele românești. Știința națiunii fusese cunoscută de publicul larg prin cele patru volume ale monumentalei *Enciclopedia României*, coordonate de D. Gusti, M. Vulcănescu, A. Golopenția și H.H. Stahl. Școala sociologică de la București organizase muzee, expoziții naționale și internaționale și pregătea al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, atât administrativ, cât și printr-un număr impresionant de comunicări românești. Activitatea Institutului de Cercetări Sociale al României se diversificase, cuprinzând patru direcții: Direcția documentării științifice, bibliotecii, arhivei monografice și propagandei; Direcția cercetărilor sociologice și a legăturilor cu institutele regionale și federalizate; Direcția statisticii și prelucrărilor tehnice; Direcția publicațiilor. În această mobilizare instituțională este de menționat propunerea lui Golopenția referitoare la planificarea și selecția obiectivelor Institutului prin transformarea Direcției publicațiilor, condusă de el, în Direcție a planificării și publicațiilor.

Activitatea febrilă a anului 1939 se întrerupe după 1 septembrie, când izbucnește al Doilea Război Mondial. Acest eveniment aduce după sine: amânarea Congresului, suprimarea Serviciului Social și a Institutului, întreruperea tipăririi publicațiilor destinate Congresului, concentrarea unor colaboratori apropiați lui D. Gusti, rămânerea fără post a celor care lucraseră în cadrul Fundației Regale „Principele Carol”. Așa cum se subliniază și în lucrarea de față, citându-se articolul lui Zoltán Rostás – *Beneficiile unui Congres care n-a avut loc* – chiar dacă a fost amânat *sine die*, acest Congres a marcat un pas înainte în cercetarea socială din România.

Semnificative sunt și proiectele lui D. Gusti referitoare la Institutul Social al Națiunilor, care amintesc de structura Institutului de Cercetări Sociale al României, arătând vocația de a coordona megainstituții de studiu și reformă socială a Profesorului.

În secțiunea intitulată *Teren: monografii, echipe, anchete* sunt abordate o serie de aspecte referitoare la munca pe teren a echipelor, plecând de la teme clare. Astfel, primul text face o incursiune în activitatea Christinei Galitzi, cu accent deosebit pe cercetarea care se regăsește în volumul *A Study of Assimilation Among the Romanians of the United States*. Christina Galitzi a fost membră a Institutului Social Român, profesoară la Școala Superioară de Asistență Socială, a condus Direcția documentării științifice, bibliotecii, arhivei monografice și propagandei din cadrul ICSR și a asigurat conducerea Secretariatului general al celui de al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, care urma să se desfășoare la București. Una dintre ideile pentru care pleda Galitzi era „organizarea unei Facultăți de Științe Sociale de tip american” la București. Cercetarea efectuată în 1927 s-a bazat pe studiul românilor din 16 localități din Statele Unite ale Americii, având drept obiectiv „observarea asimilării românilor la viața americană, pe cele trei niveluri: economic, cultural și etnic. Volumul C. Galitzi poate fi privit și ca o primă amplă cercetare de teren a Școlii, care ar fi putut orienta, către orașe, țărani deveniți orașeni sau spre emigrare/imigrare cercetările unora dintre monografiști” (p. 120).

Cel de-al doilea text al secțiunii se referă la Campania monografică de la Cornova – 1931, unde Anton Golopenția debutează în activitatea de monografist. Primul contact cu munca de teren avea să-l influențeze pe Golopenția timp de 20 de ani, până la moartea acestuia, autoarea volumul de față afirmând că satul a fost „termen de comparație în cursul anchetei efectuate pentru identificarea românilor de la est de Bug între 1941–1944” (p. 156).

Tot despre Cornova este și al treilea text, dar din altă perspectivă, ilustrată prin conferințele realizate de Ștefania Cristescu în 1932 în ședințele publice de prezentare a rezultatelor campaniei monografice. Conferința *Descântecul și Graiul din Cornova* arată preocupările Șt. Cristescu privind „cercetarea magiei vii, care alătură supraviețuirilor creația magică (de noi operații, noi rituri), bine atestată la Cornova, în ciuda modernizării, și care se îmbină, încă, inexplicabil, în satele românești ale vremii, cu ritualul bisericesc”, mai degrabă decât „reconstituirea sensului primitiv al riturilor și actelor magice” (p. 166). În ceea ce privește graiul, Șt. Cristescu arată că fenomenul central atestat la Cornova e *trilingvismul*, care alătură limbii comune moldovenească „pe rosâie” și moldovenească „pe rumânie”. Caracteristice satului sunt, ca dezvoltări moderne punctuale, diversele tipuri de „păsărești” practicate de tineret” (p. 167). De interes pentru cititor este și destinul Ștefaniei Cristescu creionat în lumini calde, având la bază informații obiective. Cariera profesională și viața personală a unuia dintre

cei mai însemnați colaboratori ai lui Dimitrie Gusti se relevă în fața noastră ca o poveste (anii de studii din țară și din străinătate, momentul căsătoriei cu Anton Golopenția, referiri la materialele culese în cercetările de teren la care a participat, referiri asupra lucrărilor și articolelor publicate). Următorul text redă câteva fișe de teren din campania monografică de la Cornova, extrase din arhiva Ștefaniei Cristescu și a lui Anton Golopenția, privitoare la „Limbă”, „Trecutul satului”, „Obiceiuri”, „Credințe”, „Port”, „Țesut și vopsit”. Un alt text se referă la abordările echipierilor gustieni referitoare la starea sanitară a satelor României. Se consemnează aspecte privind hrana, igiena locuinței, boli mai frecvente în sat, acțiunea sanitară. Informațiile au fost extrase din cercetările efectuate în 1938, cu câteva reveniri în 1939, asupra a 18 sate.

Ultimul text al secțiunii face referire la cercetarea de la Dâmbovnic, din 1939, condusă de A. Golopenția și, pe teren, de Mihai Pop: „Dâmbovnic a fost probabil o ultimă încercare de a face știință” (p. 251). Afirmatia îi aparține lui Mihai Pop și a fost exprimată în cadrul interviului realizat de Zoltán Rostás în lucrarea *Sala luminoasă. Primii monografiști ai Școlii gustiene*. Poziția lui M. Pop în calitate de conducător la Dâmbovnic este datorată, pe de o parte, indisponibilității unor gustieni precum: M. Vulcănescu, H.H. Stahl și T. Herseni și, pe de altă parte, dezinteresului unor monografiști ai Școlii, care se îndreptaseră către politică. O altă explicație dată de autoare luării lui M. Pop ca partener de cercetare de către Anton Golopenția este reticența lui D. Gusti și a lui Stahl față de ideile acestuia din urmă. Ideea cercetării satelor pe marginea unor probleme-cheie, cum ar fi: starea populației, evoluția postbelică a proprietății agricole, analiza economică a gospodăriilor rurale, starea culturală și așa mai departe, în locul monografiei exhaustive, fusese lansată de Golopenția în vara lui 1938. De altfel, A. Golopenția a realizat „ancheta sociologică” în cele 60 de sate, urmărind statistic aceste câteva probleme, așa cum remarcă Pompiliu Caraioan (p. 253). Ideea inovatoare a lui Golopenția nu a fost îmbrățișată de D. Gusti și H.H. Stahl, care se arată reticent și după 50 de ani, în discuțiile purtate cu Zoltán Rostás, redată în volumul de față.

Incitantă este și secțiunea *Tânără generație*, care ne readuce în față postfața la cartea lui Ionuț Butoi – Mircea Vulcănescu. *O microistorie a interbelicului românesc*. Sanda Golopenția abordează problema tineretului, realizând distincția dintre „tânără generație” ca elită a Bucureștiului interbelic și tineretul angrenat în campaniile monografice sau în cadrul echipelor gustiene. Autoarea apelează inclusiv la textele lui A. Golopenția din *Îndreptar pentru tineret și Rapsodia epistolară*, clarificând modul în care A. Golopenția a gândit criza și dezorientarea tineretului ca simptom al crizei întregii țări, precum și ieșirea din aceasta.

Un articol interesant despre revista „Sociologie românească” se regăsește în capitolul *Publicații și proiecte încă puțin cunoscute*. Plecând de la unele afirmații ale lui H.H. Stahl privind redactarea revistei în „devălmășie”, autoarea *Arhipelagului gustian* trece în revistă pozițiile ocupate de reprezentanți ai Școlii Gustiene, precum O. Neamțu, T. Herseni, Gh. Focșa și mai ales A. Golopenția, în cadrul redacției, activitatea desfășurată de aceștia, aducând explicații în plus și motivații pentru care „Sociologia românească” nu a fost scoasă în colectiv, cel puțin începând cu momentul în care Golopenția a devenit responsabilul acesteia. Mai mult decât atât, revista cunoaște, după venirea lui Golopenția, schimbări calitative evidente de format și de conținut. Această secțiune mai cuprinde materiale privind al V-lea volum al *Enciclopediei României*, care nu a mai ajuns să fie realizat și al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie. Sunt aduse în fața cititorului o serie de materiale din arhiva lui Anton Golopenția, menite a pregăti un proiect pentru volumele V–VI ale *Enciclopediei*. În ceea ce privește Congresul Internațional de Sociologie, sunt prezentate activitatea ISCR și a tuturor direcțiilor, articolele și lucrările publicate, într-un cuvânt, toată activitatea care pregătea desfășurarea Congresului. Sunt, de asemenea, prezentate o serie de documente inedite din arhiva A. Golopenția. De un real interes sunt aspectele perioadei 1940–1948, cu referiri la echipa Institutului Central de Statistică condusă de A. Golopenția, care avea misiunea de a identifica românii de la est de Bug (1941–1945), cercetarea Institutului Social Român de la Hodac, Valea Gurghiului (1944–1945), unde sunt cercetate, printre altele, „relațiile locale dintre români și unguri în vederea Conferinței de Pace” (p. 411), perioada cuprinsă între 1944–1946, în care D. Gusti este Președinte al Academiei Române, poziție din care își propune să contribuie prin cercetări la refacerea țării după război. Sunt amintite

cele două volume ale lucrării: *Sociologia militans. Introducere în Sociologia Politică*, publicate în 1946, precum și comunicarea lui D. Gusti din ședința publică a Academiei Române din 16 aprilie 1948, care face referire la acțiunile întreprinse în vederea Congresului, evocând amploarea evenimentului, menit a da semnalul „unei lărgiri instituționale prin federalizarea asociațiilor și institutelor naționale de sociologie din întreaga lume” (p. 415). Sanda Golopenția trece în revistă și câteva aspecte privind Congresul desfășurat la Roma în 1950, poate cel mai important document fiind *Raportul moral* prezentat în cadrul adunării generale a Institutului Internațional de Sociologie, în care Corrado Gini, Președinte al Congresului și locțiitor al Președintelui I.I.S. vorbește despre Congresul care trebuia să aibă loc la București în 1939. Aflăm din acest document că organizarea Congresului de la București avea „un program și mijloace cu totul excepționale”, că în 1948 Gusti a fost nevoit să renunțe la președinția Congresului și să transmită dosare și comunicări către Gini (p. 422) și că se discută despre posibilitatea retipăririi, simultan cu publicarea Actelor Congresului de la Roma, a celor cinci volume ale Congresului de la București, „care, deși publicate, au fost distribuite în număr foarte restrâns, restul exemplarelor fiind confiscate de autoritățile române, și ca atare irecuperabile în viitorul apropiat” (p. 426).

În aceeași secțiune ne atrage atenția seria de documente românești pentru Congres: *Nerej, un village d'une région archaïque*, apărut în 1939, *Clopotiva, un sat din Hațeg și Îndrumări pentru monografiile sociologice* – 1940, *Ancheta sociologică 60 de sate românești* – 1941 (vol. I și II), 1942 (vol. V) și 1943 (vol. IV), *Drăguș, un sat din Țara Oltului* – 1944 și 1945, precum și o serie de articole, prezentări și comunicări anunțate despre satele românești.

Tot în cadrul acestei secțiuni este inclus un text despre cele trei volume *Românii din Timoc. Culegere de izvoare*, datorate lui A. Golopenția și C. Constante (1943–1944).

Ultima secțiune a volumului *Arhipelagul gustian* este intitulată *Oameni și destine*. Cele trei texte sunt dedicate Ștefaniei Golopenția, născută Cristescu – cercetător care a contribuit la „înnoirea abordărilor manifestărilor spirituale în cadrul campaniilor monografice gustiene” (p. 519), lui Petre Ștefănuță – folclorist, sociolog, care, prin studiile și articolele sale, a văzut „dinăuntru, intens, fără a o înfrumuseța sau reduce, cultura populară basarabeană în toată complexitatea ei” (p. 531) și lui Aurel Bauh – fotograf, format în Franța, colaborator de excepție al Școlii Gustiene, autor al unor coperti pentru „Sociologie românească”, ilustrator al cercetărilor de la Hodac și Dâmbovnic, fotografiind „pe teren oameni, cu munca și sărbătorile lor, locuri, arhitectură și artă populară, [și] alăturându-se astfel, în felul său, cercetărilor” (p. 541).

Cartea abundă în informații și interpretări privind Școala Sociologică de la București, cu inserții clare și precise asupra destinului gustienilor. Este o lucrare foarte bine documentată, fiecare text și secțiune dispunând de argumentele necesare susținerii ideilor expuse. În afara arhivelor consultate, a diverselor lucrări sau studii, am spune că bogăția cărții provine și din emoția cu care se simte că au fost scrise studiile. Este imperios necesar ca această carte să fie parcursă de toți cei care cercetează Școala Sociologică de la București sau chiar istoria ca atare. Altfel spus, cartea aduce contribuții importante pentru mai multe domenii de studiu.

Gabriela-Cătălina Dobrescu

ZEVEDEI BARBU, *Drum și destin printre husarii istoriei. O narațiune bio-culturală*, Editura Tracus Arte, București, 2016.

Apariția acestei cărți postume este importantă atât pentru receptarea unui autor, cât și pentru a atrage atenția asupra unui fenomen grav al epocii postdecembriste. Înainte de a intra în miezul volumului, trebuie să spun că această apariție, la 26 ani de la schimbarea din 1989, este un semn al

imaturității cercetării academice de la noi. După căderea cenzurii și după ce criteriile partidului unic în ceea ce privește recuperarea autorilor și operelor valoroase au dispărut, cercetarea socio-filosofică s-a lăsat purtată de valurile diferitelor mode ale tranziției, în loc să inventarieze și să publice marii autori valoroși eludați până în 1989. Așa s-a putut întâmpla ca un intelectual de talia și talentul lui Zevedei Barbu să fie „readus” – la propriu și la figurat – de fizicianul israelian, Michael Finkelthal, care, în tinerețea lui clujeană, din povestirile esteticianului Radu Enescu, s-a îndrăgostit de misteriosul filosof și sociolog sibian. După ce forurile academice din București nu au rezonat la propunerea lui de a organiza o conferință la centenarul nașterii lui Zevedei Barbu, cu ajutorul unor prieteni clujeni a reușit primul simpozion internațional consacrat vieții și operei sale (de atunci, volumul de comunicări din 17–18 noiembrie 2014 a apărut la Tracus Arte sub coordonarea Danielei Maci și a lui Michael Finkelthal). Această evoluție a mobilizat și pe istoricul filosofiei românești, Marin Diaconu, care a publicat, tot la Tracus Arte, două volume de scrieri românești ale lui Zevedei Barbu, cu titlul *Metafizică și umanism*, ceea ce ar trebui să constituie o provocare pentru istoricii psihologiei, filosofiei și sociologiei românești. Au urmat memoriile sale traduse din engleză, prefațate și postfațate de Michael Finkelthal, având titlul *Drum și destin printre husarii istoriei. O narațiune bio-culturală*.

De fapt, Zevedei Barbu nu a scris memorii în sensul obișnuit al termenului, ci a lăsat, în manuscris, eseuri filosofice, introspecții înlănțuite despre viața și cariera sa neobișnuită. Nu este vorba, deci, de o dare de seamă, ci o confruntare, când dureroasă, când nostalgică, dar totdeauna scrisă cu grijă și cu umor.

Zevedei Barbu s-a născut la Recea în 1914. Fiind un elev eminent, s-a înscris la Facultatea de Litere a universității clujene. A ajuns, în curând, apreciat de dascălii săi și revistele la care colabora. În timpul studiilor s-a orientat spre psihologie, dar apoi s-a interesat și de sociologie și filosofie. Datorită calității articolelor, tezei de licență și a disertației de doctorat, a fost reținut ca asistent la facultate. În urma cedării Transilvaniei de Nord, în toamna anului 1940, se mută cu universitatea la Sibiu, fiind asistentul lui Lucian Blaga. Până aici nimic deosebit, e cariera unui tânăr eminent. Numai că, la Sibiu, Zevedei Barbu se alătură rezistenței antihitleriste. Grupul este descoperit, arestat și – în ciuda depozițiilor favorabile ale lui Lucian Blaga – Zevedei Barbu este condamnat la închisoare. După 23 august 1944, eliberat, își continuă activitatea politică, dar și cea intelectuală. Ajunge să publice, în 1947, în Franța, volumul *Le développement de la pensée dialectique*. Ajunge membru al Ambasadei române din Londra, dar, treptat, ajunge la concluzia că România nu mai este cea pe care a părăsit-o în 1945 și cere azil politic în Marea Britanie. După câteva ezitări, abandonează cu totul activitatea politică și se înscrie la cursuri postdoctorale la Universitatea din Glasgow. În scurt timp este reținut acolo ca lector.

Este inutil să spun că toată această aventură nu este prezentată ca o poveste palpitantă, ci ca o analiză psihologic-intelectuală originală, neîntâlnită în literatura memorialistică a ultimilor ani.

Zevedei redă atmosfera de emulație spirituală de la universitatea scoțiană unde a petrecut 13 ani. Aici – și conform descrierii din amintiri – cea mai importantă pentru dezvoltarea sa intelectuală a fost participarea sa la activitatea unor grupuri interdisciplinare în care a conlucrat cu psihologi, psihiatri, filosofi, teologi, sociologi, spre folosul tuturor în parte. În acești ani, încet-încet, s-a integrat în viața intelectuală a Angliei și Europei de Vest. Nu este de mirare că, la festivitățile organizate la 500 ani de la fondarea Universității din Glasgow, Zevedei Barbu s-a întreținut cu Jose Ortega y Gasset, Marc Chagall, Gabriel Marcel, Jean Hyppolite, Martin Buber, Rudolf Boltmann, Carl Friedrich von Weizsacker, Friedrich Hayek, Milton Friedman. „Trebuie să precizez – adaugă autorul – că, în calitate de «continental» vorbitor de limbi străine, mă aflu într-o poziție oarecum privilegiată; totuși, probabil nu doar acest lucru a stârnit interesul oaspeților. Gabriel Marcel, spre exemplu, i-a transmis bunului său prieten, marele specialist al Antichității grecești, Jean-Pierre Vernant, cartea mea *Problems of Historical Psychology*, din care acesta a preluat și discutat în lucrarea sa publicată în 1972, *Mythe et tragédie en Grèce ancienne*, unele idei enunțate de mine” (p. 118).

Interesul pentru istorie a apărut la Zevedei Barbu în timpul detenției din anii războiului. Dar această curiozitate a devenit subiect de reflecție în convorbirile multidisciplinare de la Glasgow. Pentru înțelegerea profilului spiritual al autorului este important să observăm că el nu era un analist

rece al trecutului ci se implica personal: „Știu că m-am născut pentru a muri și m-am resemnat cu acest gând; de-a lungul întregii mele vieți m-am confruntat, nu o dată, cu vertijul produs de adierea libertății (*Schwindel der Freiheit*) și, totuși, încă mă cutremur și mă îngrozesc la gândul morții. Poate și fiindcă am meditat prea mult asupra sacrificiului Ifighenei și la agonia Antigonei. Pe de altă parte, mă întreb dacă această înclinare de a aduce conștiința la un punct extrem, «punctul – zero», nu este mai degrabă un semn al modernității. Dacă așa este, înspăimântat sau nu, mă îndrept fără oprire spre el” (p. 121).

O altă reflecție interesantă: „Nu știu dacă și ceilalți membri ai grupului au avut o revelație similară ca urmare a acestor discuții, dar mi-a devenit clar, pentru prima dată, că spiritul cartezian s-a născut și s-a manifestat într-un spațiu al scepticismului: când ești înconjurat de gânditori precum Cardinalul de Retz și Rabelais, pentru a nu-l menționa pe Pascal, e greu să accepți existența unui ego rațional atotputernic” (p. 123).

Dar Zevedei Barbu nu a fost obsedat numai de problemele psihologic-filosofice ale istoriei mari. Avea și el o experiență trăită și contemporană, care trebuia prelucrată. „Eram nu doar frustrat – mărturisese – din cauză că am fost oprimat și amenințat de un regim totalitar, ci și dezamăgit și revoltat împotriva lumii care se născuse în urma Conferinței de Pace de la Paris” (p. 126). Iată *background*-ul volumului important *Democracy and Dictatorship*, un original studiu comparativ, printre primele după cel de-al Doilea Război Mondial pe această temă.

La începutul anilor '60 este invitat la noua înființată universitate din Sussex. Acest nou început îl entuziasma. „Mă simțeam liber – mărturisese – grație studiilor mele în domeniul științelor sociale și a sfatului lui Dilthey de a păstra întotdeauna distincția între obligațiile intelectuale și cele existențiale” (p. 129). Aici are șansa de a înființa prima catedră de sociologie a acestei universități, putând, astfel, alături de cercetare, să se dedice pasiunii sale de educator de savanți. Și din acest punct de vedere este semnificativ următorul citat: „Poate să pară ciudat, dar am impresia că mai mult decât am oferit eu studenților mei, mi-au oferit ei mie. Doar în ultimul lor an de studii îmi arogam postura de «conducător» de teză. Aveam grijă să fiu foarte deschis față de *ce* alegeau ei să facă, dar foarte atent *cum* își îndeplineau misiunea. Eram preocupat de cunoștințele lor când porneau la drum, dar, odată convins că erau pe drumul cel bun, le dădeam libertate deplină. Sau poate nu chiar deplină, fiindcă urmăream *ce* făceau, ca *un hoț care urmărește un alt hoț*, cum spunea un Lord Byron, vorbind de criticii literari” (p. 141).

Pe lângă participarea la construcția universității Sussex și a propriei sale catedre de sociologie, Barbu publică și volumul *Society, Culture, Personality* și o serie de studii despre mișcări extremiste, despre fanatismul politic. La sfârșitul anilor, părăsește universitatea din Sussex și, după ani de peregrinări prin diferite universități din lume, se oprește la universitatea din noua capitală a Braziliei. Aici a scris aceste eseuri memorialistice și tot aici a murit în 1993.

Fără îndoială, *Drum și destin...*, dincolo de valoarea sa intrinsecă, este o provocare pentru istorici de a cerceta filosofia și sociologia practică de intelectuali în afara României totalitare. Prin această scurtă recenzie dorim să atragem atenția asupra faptului că recuperarea moștenirii exilului nu e completă fără traducerea și interpretarea operei lui Zevedei Barbu.

Zoltán Rostás

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XXVII, Nr. 5–6 • 2016

PERPETUA (RE)ÎNTEMEIERE A SOCIOLOGIEI ROMÂNEȘTI (I)

Număr îngrijit de Zoltán Rostás și Ionuț Butoi

INDEX ALFABETIC 2016

	Nr.	p.
BANCIU, DAN; DÂMBOEANU, CRISTINA; PUȘCAȘ, MIHAELA, Atitudini și percepții ale publicului față de pedeapsa cu închisoarea	3–4	191–226
BECIU, CAMELIA, Reprezentarea mediatică a diasporei în context electoral: identități discursive și forme de angajament	3–4	243–260
BUTOI, IONUȚ, „Sociologie românească”: o invenție strategică	5–6	373–385
CERNEA, MIHAIL M., The First Book Presenting Romanian Sociology in the American Scholarly Literature – Robert Joseph Kerner’s Book of 1930	5–6	445–468
CONSTANTIN, MARIN, Măiestria creatorilor populari din România dinainte și după 1989	3–4	261–278
COSTINESCU, ION MATEI, A Commentary on the Limits of Europeanization	5–6	507–514
DÂMBOEANU, CRISTINA; BANCIU, DAN; PUȘCAȘ, MIHAELA, Atitudini și percepții ale publicului față de pedeapsa cu închisoarea	3–4	191–226
GOLOPENȚIA, SANDA, Anul 1936 în <i>Rapsodia epistolară I</i> . Trei aniversări	5–6	361–372
GHEORGHE, MANUELA, Confessional Affiliation of Romanians: A Historical and Statistical Perspective (Apartenența confesională a românilor: o perspectivă istorico-statistică)	1–2	125–134
GUSTAVSSON, ANDERS, Rediscovery and Transformation of Traditional Rituals Within A New Religious Movement in Sweden: The Oasis Movement (Redescoperirea și transformarea ritualurilor tradiționale în cadrul unei noi mișcări religioase din Suedia: Mișcarea „Oaza”)	1–2	55–88
HESZ, AGNES, The Story of A Funeral Home: Ritual Modernization and Its Reception in A Transylvanian Village Community (Povestea unei case funerare: modernizarea rituală și receptarea acesteia într-o comunitate sătească din Transilvania)	1–2	40–54

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVII, nr. 5–6, p. 527–528, București, 2016

JIANU, OCTAVIANA; MIHALY, ROXANA, Preocupările sociologice și istoriografice ale lui Leon Țopa din perioada stagiului bienal roman	5-6	485-506
JURAVLE, ALINA, Henri H. Stahl's Contribution to the Sociological Monographs of the Bucharest School of Sociology (Influența lui Henri H. Stahl asupra monografiei sociologice a școlii sociologice de la București).....	5-6	403-444
LIELBĀRDIS, AIGARS, The Tradition of May Devotions to the Virgin Mary in Latgale (Latvia): From the Past to the Present (Tradiția devoțiunilor mariane din luna mai în Latgale, Letonia: din trecut până în prezent).....	1-2	111-124
MIHALY, ROXANA; JIANU, OCTAVIANA, Preocupările sociologice și istoriografice ale lui Leon Țopa din perioada stagiului bienal roman	5-6	485-506
MOCANU, MIHAELA; RUSU, CARMEN EMANUELA, Reprezentarea femeilor în spațiul academic ieșean, în perioada 1860-1945	3-4	301-316
NASTASĂ-MATEI, IRINA, Eveniment academic sau interes politic? Participarea germană la lucrările Congresului Internațional de Sociologie de la București din 1939	5-6	469-484
PLĂIAȘ, IOAN; SCRIDON, MIRCEA ANDREI; RADOMIR, LĂCRĂMIOARA, The Population in the Apuseni Mountains Area: Past, Present and Perspectives (1900-2030) (Populația zonei Munților Apuseni: trecut, prezent și perspective (1900-2030))	3-4	279-300
POVEDÁK, KINGA, Aspects of Catholicism and Modernity through the Example of Christian Popular Music (Aspecte legate de catolicism și modernitate din perspectiva muzicii creștine contemporane)	1-2	25-38
PUȘCAȘ, MIHAELA; BANCIU, DAN; DÂMBOEANU, CRISTINA, Atitudini și percepții ale publicului față de pedeapsa cu închisoarea.....	3-4	191-226
RADOMIR, LĂCRĂMIOARA; PLĂIAȘ, IOAN; SCRIDON, MIRCEA ANDREI, The Population in the Apuseni Mountains Area: Past, Present and Perspectives (1900-2030) (Populația zonei Munților Apuseni: trecut, prezent și perspective (1900-2030))	3-4	279-300
RĂDULESCU, S.M., Corruption – a Pathology of Power and of Development. Romania's Case (Corupția – o patologie a puterii și a dezvoltării. Cazul României)	3-4	165-190
ROSTÁS, ZOLTÁN, Contextul cristalizării Școlii Sociologice de la București în anul 1936	5-6	387-402
ROTARIU, LUCIAN, A fi liber: obișnuințe și evadări cotidiene în mediul penitenciar.....	3-4	227-242
RUSU, ALEXANDRU, Demons and Exorcisms in the Roman Catholic Mind-Set: Probing the Western Demonological Mentality (Demoni și exorcism în mentalul romano-catolic: un sondaj în mentalitatea demonologică occidentală)....	1-2	89-110
RUSU, CARMEN EMANUELA; MOCANU, MIHAELA, Reprezentarea femeilor în spațiul academic ieșean, în perioada 1860-1945	3-4	301-316
SCRIDON, MIRCEA ANDREI; PLĂIAȘ, IOAN; RADOMIR, LĂCRĂMIOARA, The Population in the Apuseni Mountains Area: Past, Present and Perspectives (1900-2030) (Populația zonei Munților Apuseni: trecut, prezent și perspective (1900-2030))	3-4	279-300
SOVERINO, TIZIANA, Midsummer (Saint John's Feast) in Ireland: The Old and the New (Midsummer, sărbătoarea Sfântului Ioan în Irlanda: vechiul și noul)	1-2	5-24
STAHL, IRINA, Has Romania Become A Secular Society? (A devenit România o societate seculară?)	1-2	135-150
STATE, ANDREEA MONICA, Comunicare narativă și identitatea <i>branding</i> -ului universitar	3-4	317-328

ERRATĂ

În articolul *Confessional Affiliation of Romanians: A Historical and Statistical Perspective* (*Apartenența confesională a românilor: o perspectivă istorico-statistică*), autor Manuela Gheorghe, apărut în nr. 1–2/2016 al „Revistei române de sociologie”, la pagina 132, la subsolul *Tabelului nr. 3*, în loc de: **Source: The 1992, 2002 and 2011 Population and Housing Census (Recensământul 1992, 2002, 2011).**, se va citi: **Source: Sorin Negruți, *The Evolution of the Religious Structure in Romania since 1859 to the Present Day* (2014): 46.**

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

(ROMANIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY)

Editor: Romanian Academy – Institute of Sociology (Bucharest)

- A new journal for a new sociology.
- A journal which looks back to the totalitarian past and explores the democratic future of the Romanian society.
- Open to all theoretical, methodological and ideological approaches.

În atenția colaboratorilor noștri:

Vă rugăm să aveți în vedere ca articolele și studiile trimise redacției noastre să fie de aproximativ 15–20 pagini (cca 3 000 semne/pagină). La rândul lor, recenziile sau notele științifice nu trebuie să depășească 5 pagini. Primim numai texte procesate în format electronic, inclusiv prin e-mail (revista@insoc.ro) sau prin fax (021 318 24 48).

De asemenea, vă rugăm să însoțiți articolul dvs. de un rezumat (maxim ½ pagină), în limba engleză, și o scurtă prezentare a autorului (titluri științifice, instituția de apartenență, domenii de interes profesional).

Menționăm că întreaga responsabilitate pentru originalitatea și afirmațiile enunțate în cuprinsul articolului revine, în întregime, autorului.

Revista se poate cumpăra de la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România; tel.: 021 318 81 46, 021 318 81 06, fax: 021 318 24 44, e-mail: edacad@ear.ro

Comenzile pentru abonamente se primesc la:

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77–19, sector 3, București, România;
Tel./fax: 021 610 67 65, 021 210 67 87; tel.: 0311044668; e-mail: office@orionpress.ro

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața Presei Libere nr. 1, corp B, etaj 3, cam. 301–302, sector 1, București; tel.: 021 314 63 39, fax: 021 314 63 39; e-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro; www.manpres.ro

DEREX COM S.R.L., e-mail: derex_com@yahoo.com

„Revista română de sociologie” este indexată în următoarele baze de date internaționale/
“Revista română de sociologie” is indexed in the following international databases:

PROQUEST
EBSCO
DOAJ
INDEX COPERNICUS
DIRECTORY INDEXING OF INTERNATIONAL RESEARCH JOURNALS
ACADEMIC JOURNALS DATABASE
DIRECTORY OF RESEARCH JOURNALS INDEXING
REPEC (indexarea revistei este făcută de către ASOCIAȚIA/EDITURA LUMEN, inclusiv în bazele de
date SOCIONET și ECONPAPERS)
GENAMICS JOURNALSEEK

Biblioteci și cataloage on line unde există „Revista română de sociologie”/
Online libraries and catalogues where “Revista română de sociologie” can be found:

The European Library
University of New Brunswick Libraries
University of the West, Library
Hochschule Hannover, University of Applied Sciences and Arts, Katalog
Libris
ACM Digital Library
Biblioteca de Recursos, Universia
National Taiwan Normal University Library
Simon Fraser University, Electronic Journals
Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Elektronische Zeitschriften
Falvey Memorial Library (Villanova University)
Steenfind (Ralph W. Steen Library, Stephen F. Austin State University)
PresseKatalog (Internationale Fachzeitschriften)
PITTCat.Online Catalog (University Library System – University of Pittsburgh)
Orbis Yale University Library Catalog
University of Washington, Libraries
WorldCat Libraries
Katalog der USB Köln (Universität zu Köln – Universitäts – und Stadtbibliothek Köln)
Library of Congress online Catalog
SUWECO ONLINE SERVICE (Czech and Slovak Republics).
SCIPIO: <http://www.scipio.ro/web/revista-romana-de-sociologie>

ISSN 2392–8549
ISSN–L 1224–9262

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVII, nr. 5–6, p. 351–530, 2016